Anne Frank

DNEVNIK

Prevela sa engleskog Giga Gračan

PREDGOVOR

Ovo je jedinstvena knjiga. Autor joj je jedna mlada djevojka - a mladi se ne boje govoriti istinu; to je jedan od najumnijih i najpotresnijih komentara o ratu i njegovu djelovanju na ljudska bića što sam ga ikad pročitala. Anin prikaz promjena što su se zbile u osmoro ljudi koji su se u okupiranoj Nizozemskoj dvije godine skrivali pred nacistima, živeći u neprestanom strahu i izoliranosti, zarobljeni ne samo strahovitim prilikama već i zbivanjima u njima samima, učinio me intimno grozno svjesnom najvećeg od ratnih zala - degradacije ljudskog duha.

Istodobno, Anin dnevnik dojmljivo osvjetljava krajnju plemenitost toga duha. Unatoč svakodnevnim užasima i ponižavanjima, ovi se ljudi nikad nisu predali. Sama Ana - a uglavnom se iz ove knjige vrlo živo i dojmljivo daje njen portret - u te je dvije godine vrlo naglo sazrela. Bile su to ključne godine, između trinaest i petnaest, kada su za svaku djevojku promjene vrlo nagle i vrlo teške. Podržavana toplinom i duhovitošću, bistrinom i bogatim izvorima unutarnjeg života, Ana je pisala i puno razmišljala o temama o kojima bi vrlo osjećajni i talentirani adolescenti kojima ne prijeti smrt također pisali - njeni odnosi s roditeljima, razvoj njene svijesti o sebi samoj, problemi odrastanja.

Ovo su misli i izraz mlade djevojke koja je živjela u nadasve neuobičajenim uvjetima; stoga nam njen dnevnik puno kazuje o nama samima i o našoj djeci. I zbog toga sam također osjetila koliko nam je svima blisko Anino iskustvo, koliko smo i sami uključeni u njen kratki život i u čitav svijet.

Anin je dnevnik primjeren spomenik njenom profinjenom duhu i duhu onih koji su radili i rade u službi mira. Čitanje ovoga dnevnika znači bogato i korisno iskustvo.

Eleanor Roosvelt

Djelo je prvi put objavljeno u Nizozemskoj 1947. (Contact, Amsterdam)

pod naslovom HetAchterhuis.

Het Achterhuis, *holandski naslov ove knjige, odnosi se na dio kuće koji je služio kao skrovište dvjema obiteljima koje su se ondje skrivale od 1942. do 1944. godine.* Achter *na holandskom znači "iza" ili u "pozadini"* a huisje *"kuća". U starim zgradama u Amsterdamu prostorije okrenute prema vrtu ili dvorištu mogu se odijeliti od onih koje gledaju na ulicu i na taj način stvoriti dvije odvojene cjeline unutar istoga stana. Het Achterhuis ili, doslovce, "stražnja kuća" nalazi se na Prinsengrachtu, jednom od gradskih kanala.*

Da bismo pojednostavili engleski tekst, nazvali smo taj dio kuće tajnim dodatkom odnosno skloništem (Secret Annexe), premda to nije dodatak u pravom smislu riječi.

DNEVNIK

Nadam se da ću ti se moći potpuno povjeriti,
što do sada nisam mogla nikome,
i nadam se da ćeš mi biti velika podrška i utjeha.

nedjelja, 14. lipnja 1942.

U petak, 12. lipnja, probudila sam se u šest sati; nikakvo čudo: to je moj rođendan. Ali, naravno, nisu mi dopustili da tako rano ustanem, stoga sam morala zadržavati znatiželju sve do četvrt do sedam. Onda više nisam mogla izdržati i otišla sam u blagovaonicu, gdje me toplo pozdravio Moortje (mačak).

Ubrzo poslije sedam otišla sam do mame i tate a potom u dnevnu sobu da vidim poklone. Prvi pozdrav došao je od tebe, zacijelo najdraži od svih. Na stolu su još bili kita ruža, nekakva biljka i nekoliko božura, a stiglo ih je i više tijekom dana.

Dobila sam gomile stvari od mame i tate, a razni prijatelji posve su me pokvarili. Između ostaloga, dobila sam jednu društvenu igru koja se zove Camera obscura, *mnoštvo bombona i čokolade, jednu igru zagonetki, jedan broš,* Nizozemske priče i legende *Josepha Cohena,* Daisyno ljetovanje u planinama *(silna knjiga) i nešto novaca. Sada mogu kupiti* Grčke i rimske mitove - *sjajno!*

Onda je Lies došla po mene i otišle smo u školu. Za vrijeme odmora

svakoga sam ponudila keksima, a onda smo se morali vratiti na nastavu.

Sada moram prekinuti. Do viđenja, bit ćemo veliki prijatelji!

ponedjeljak, 15. lipnja 1942.

U nedjelju popodne imala sam proslavu rođendana. Vrtjeli smo film Čuvar svjetionika *s Rin-Tin-Tinom[1] koji se strašno svidio mojim prijateljima iz škole. Zgodno smo se proveli. Bilo je mnogo djevojčica i dječaka. Mama stalno hoće znati za koga ću se udati. Ponešto naslućuje da se radi o Peteru Wesselu; jednoga mi je dana pošlo za rukom, ne trepnuvši okom niti pocrvenjevši, da joj tu misao izbijem iz glave. Lies Goosens i Sanne Houtman godinama su bile moje najbolje prijateljice. Onda sam upoznala Jopie de Waal u židovskoj gimnaziji.*

Mnogo vremena provodimo zajedno i sada je ona moja najbolja prijateljica. Lies se više druži s jednom drugom djevojčicom, a Sanne ide u drugačiju školu i ondje je našla nove prijateljice.

subota, 20. lipnja 1942.

Nekoliko dana nisam pisala jer sam prije svega željela raz-misliti o svom dnevniku. Čudno je pomisliti da bi netko poput mene mogao voditi dnevnik, a ne samo zbog toga što to nikad *do sada nisam činila, već zato što mi se čini da ni mene - ni bilo koga, uostalom - neće zanimati povjeravanja trinaestogodišnje učenice. Pa što onda? Želim pisati, ali više od toga želim iznijeti na vidjelo razne stvari koje leže zakopane duboko u mom srcu.*

Postoji poslovica "Papir podnosi više nego čovjek"; sjetila sam je se jednoga od svojih ponešto sjetnih dana dok sam sjedila brade naslonjene na ruku dosađujući se i osjećajući se tromom čak i za donošenje odluke hoću li izaći ili ostati kod kuće. Da, papir nedvojbeno mnogo podnosi, a kako ne namjeravam ovu tvrdo ukoričenu bilježnicu, ponosno nazvanu "dnevnik", ikomu pokazati sve dok ne nađem pravoga prijatelja, dječaka ili djevojčicu, vjerojatno nikomu nije stalo do toga. A sada dolazim do srži stvari, do razloga što sam počela voditi dnevnik: zato što nemam takvoga pravog prijatelja.

Izrazit ću se jasnije jer nitko neće povjerovati da se trinaes-togodišnja djevojčica osjeća posve samom na svijetu, niti je to baš tako. Imam drage roditelje i sestru od šesnaest godina. Poznajem tridesetak osoba koje bi se mogle nazvati prijateljima

- imam cijele niske dečkiju koji jedva čekaju da me vide, a kad ne uspiju, virkaju u ogledalcima u razredu. Imam rođake, tete i ujake, koji su također dragi, imam dobar dom - ne, ne čini se da mi išta nedostaje. Ali sa svim mojim prijateljima je jednako: samo šala i zabava, ništa više.

Nikad ne mogu progovoriti o nečemu izvan uobičajenih tema. Čini se da se ne možemo zbližiti, to je korijen nevolje. Možda mi nedostaje pouzdanje, ali to je tako, neumitna činjenica koju, izgleda, ne mogu izmijeniti.

I stoga ovaj dnevnik. Da bih u svom duhu uvećala sliku prijateljice koju toliko dugo iščekujem, ne želim u dnevnik zapisivati niz velikih činjenica kao što većina ljudi čini, već želim da sam taj dnevnik bude moja prijateljica a zvat ću je Kitty. Nitko neće shvatiti o čemu govorim ako ovako iznebuha počnem pisati Kitty, stoga ću - premda nevoljko - započeti kratkim opisom svoga života.

Moj otac se oženio mojom majkom kad mu je bilo trideset šest godina a njoj dvadeset dvije. Moja sestra Margot rođena je 1926., u Frankfurtu na Maini; onda sam došla ja, 12. lipnja 1929, a kako smo Židovi, emigrirali smo 1933. u Nizozemsku, gdje je moj otac postao direktor tvrtke "Travies". Ova tvrtka je tijesno povezana s tvrtkom "Kolen i kompanija", u istoj zgradi; moj otac je njen partner.

Međutim, ostatak naše obitelji osjetio je djelovanje Hitlerovih antižidovskih zakona te je život bio ispunjen brigom. Godine 1938, nakon pogroma, moja dva ujaka pobjegli su u Sjedinjene Države. Bakica je došla k nama; tada je imala sedamdeset tri godine. Nakon svibnja 1940. naglo je nestalo dobrih vremena: najprije rat, a onda kapitulacija iza koje je slijedio dolazak Nijemaca, i onda su doista počele patnje nas Židova. Antižidovski proglasi hitro su slijedili jedan za drugim. Židovi moraju nositi žutu zvijezdu, Židovi moraju predati bicikle, Židovi su protjerani iz vlakova i zabranjeno im je voziti auto. Židovima se dopušta kupovanje jedino između tri i pet sati, i to samo u radnjama s natpisom "Židovski dućan". Židovi moraju biti u kući do osam sati i čak ne smiju sjediti u vlastitom vrtu poslije toga sata. Židovima je zabranjeno posjećivati kazališta, kina i ostala mjesta za razonodu. Židovi ne smiju sudjelovati u javnim sportovima. Zabranjen im je pristup na plivališta, igrališta za tenis i hokej te ostale sportske terene. Židovi ne smiju posjećivati kršćane. Židovi moraju ići u židovske škole... i još mnoge slične zabrane.

I tako, ovo nismo mogli raditi, a ono nam je bilo zabranjeno. Ali unatoč svemu tomu život je tekao dalje. Jopie mi je obično vala

govoriti: "Bojiš se bilo što učiniti jer je to možda zabranjeno." Naša sloboda bila je strogo ograničena. Ipak su stvari bile još uvijek snošljive.

Bakica je umrla u siječnju 1942; nitko neće saznati koliko je ona još uvijek u mojim mislima i koliko je volim.

Godine 1934. pošla sam u školu u Montessori Kindergarten i stalno išla onamo. Na kraju školske godine, bila sam u šestom B razredu, morala sam se oprostiti s gospođom K. Obje smo plakale, bilo je vrlo žalosno. Sa sestrom Margot pošla sam 1941. u židovsku gimnaziju, ona u četvrti razred, a ja u prvi.

Za sada je sve u redu za nas četvero; došla sam do današnjega dana.

subota, 20. lipnja 1942.

Draga Kitty,

odmah započinjem. U ovom trenutku sve je tako tiho, mama i tata su izašli a Margot je otišla igrati ping-pong s nekim prijateljima.

I ja u zadnje vrijeme dosta igram ping-pong. Mi koji igramo jako volimo sladoled, osobito ljeti kad se čovjek zagrije igrajući, pa obično završavamo u najbližoj slastičarnici, "Delphi" ili "Oasis", kamo Židovi smiju ići. "Oasis" je obično puna i u svom velikom krugu prijatelja uvijek uspijevamo pronaći nekog velikodušnog gospodina ili momka koji nas obdari s više sladoleda nego što bismo mogle proždrijeti za tjedan dana.

Zacijelo će te prilično iznenaditi što u svojim godinama govorim o momcima. Na žalost, čini se da je to u našoj školi neizbježno. Čim neki dječak zapita možemo li zajedno kući biciklom i čim počnemo razgovarati, u devet od deset slučajeva mogu biti sigurna da će se smjesta zaljubiti preko ušiju i da me naprosto neće puštati iz svoje blizine. Naravno, nakon nekog vremena stvar se ohladi, osobito ako poklanjam malo pažnje plamenim pogledima i samo veselo okrećem pedale.

Ako pak dođe tako daleko da počnu spominjati "razgovor s ocem", lagano se okrenem na biciklu, padne mi torba, mladić je prisiljen sići i dodati mi je, a tada već započinjem razgovor o novoj temi.

Ovo su najneviniji tipovi; ima i onih koji dobacuju poljupce ili te pokušavaju uhvatiti za ruku, ali takvi kucaju na posve kriva vrata. Ja silazim s bicikla i odbijam nastaviti u njihovu društvu, ili se pak pretvaram da sam uvrijeđena i jasno i glasno im kažem

neka se čiste.

Evo, temelj našega prijateljstva je položen, do viđenja sutra!

Tvoja Ana

nedjelja, 21. lipnja 1942.

Draga Kitty,

naš cijeli razred, prvi B, drhti: uskoro će sjednica. Mnogo se nagađa tko će proći, a tko pasti. Miep de Jong i ja silno se zabavljamo na račun Wima i Jacqursa, dvojice dječaka iza nas. Neće im ostati ni pare za ljetovanje, sve će otići na oklade "Proći ćeš", "Neću", "Hoćeš", i tako od jutra do mraka. Čak i Miep moli tišinu, a moji izljevi gnjeva ne mogu ih umiriti.

Prema mojoj procjeni četvrtina razreda trebala bi ostati ondje gdje jest; ima nekoliko apsolutnih blesana, ali učitelji su najmušičavije osobe na svijetu, pa će možda jedanput biti mušičavi na pravi način.

Ne bojim se za svoje prijateljice i za sebe, mi ćemo se neka - ko provući premda baš nisam sigurna u matematici. Preostaje nam samo strpljivo čekanje. Do tada se međusobno uveseljavamo.

Ja sam u dosta dobrim odnosima sa svim svojim učiteljima, devet sve u svemu, sedam učitelja i dvije učiteljice. Gospodin Keptor, stari profesor matematike, dugo se ljutio na mene što toliko brbljam. Zbog toga sam morala napisati sastav na temu Brbljavica. *Brbljavac! Što li se može napisati o tomu? Međutim, odlučivši da to kasnije odgonetnem, zabilježila sam temu u bilježnicu i pokušala biti mirna. Te večeri, kad sam završila sve zadaće, pogled mi je pao na naslov u bilježnici. Grickajući kraj nalivpera, mozgala sam kako svatko može nadrljati nekakvu besmislicu velikim slovima i s valjano razmaknutim riječima, ali je teško nedvojbeno dokazati potrebu pričanja. Razmišljala sam i razmišljala i zatim, nakon što mi je iznenada sinula ideja, ispunila tri zadane stranice i bila posve zadovoljna. Moji su dokazi bili da je pričanje svojstveno ženama i da ću dati sve od sebe kako bih se kontrolirala ali se nikad neću izliječiti, jer moja majka priča koliko i ja, vjerojatno i više, a što se može poduzeti protiv naslijeđenih osobina? Gospodin Keptor morao se nasmijati mojim dokazima, ali kad sam i dalje brbljala, uslijedio je novi sastav. Ovaj put bio je to* Neizlječiva brbljavica; *predala*

sam ga i Keptor se cijela dva sata nije žalio. Ali na trećem satu ponovno mu je bilo dosta. "Ana, kao kazna zbog brbljanja poslužit će sastavak pod naslovom Kva, kva, kva, reče gospa kvakalica. *Razred je prasnuo u smijeh, ja sam se također morala smijati premda sam osjećala da je moja inventivnost u toj temi iscrpljena. Morala sam se sjetiti nečega drugoga, smisliti nešto posve originalno. Imala sam sreće jer moja prijateljica Sanne dobro piše pjesme i ponudila mi je pomoć da cijeli sastavak napišemo u stihu. Skakala sam od veselja. Tom besmislenom temom Keptor je htio napraviti od mene budalu: snaći ću se i načiniti od njega predmet smijeha za čitav razred. Pjesma je bila gotova; bila je savršena. Govorila je o majci patki i ocu labudu koji su imali tri mala pačića. Pačiće je otac nasmrt isprebijao zato što su previše gakali. Srećom, Keptor je shvatio šalu, glasno je u razredu pročitao pjesmu uz vlastite komentare, a pročitao ju je i u drugim razredima. Od tada mi je dopušteno brbljati, nikad ne dobivam posebne zadaće, a Keptor stalno zbija šale o tomu.*

Tvoja Ana

srijeda, 24. lipnja 1942.

Draga Kitty,

strašno je vruće, svi se doslovce topimo a po toj vrućini moram svuda ići pješice. Sada posve shvaćam kako je tramvaj zgodna stvar; ali to je za Židove zabranjen luksuz - za nas je pješačenje sasvim dobro. Jučer sam morala otići zubaru u Jan Luvkenstraat za vrijeme školskog podnevnog odmora. To je daleko od naše škole u Stadstimmertuinenu; popodne sam u školi skoro zaspala. Srećom je zubareva pomoćnica bila vrlo ljubazna i dala mi nekakvo piće - baš je dobra.

Smijemo se voziti skelom i to je gotovo sve. Od Josef Israelskade vozi jedan mali čamac i vozač nas je odmah primio čim smo ga zamolili. Nisu Nizozemci krivi što su nama došla tako bijedna vremena.

Doista želim da ne moram ići u školu jer su moj bicikl ukrali za vrijeme uskršnjih praznika a mamin je tata dao na čuvanje kod jedne kršćanske obitelji. Ali hvala bogu, skoro će praznici, još jedan tjedan i gotovo je s mučenjem. Jučer se dogodilo nešto zabavno. Prolazila sam pored spremišta za bicikle i netko me je

zovnuo. Okrenula sam se: bio je to jedan zgodan dečko koga sam upoznala prošle večeri kod svoje prijateljice Eve. Stidljivo mi je prišao i predstavio se kao Harry Goldberg. Prilično sam se iznenadila i nisam znala što želi, ali nisam morala dugo čekati. Pitao je hoću li mu dopustiti da me prati u školu. - Pošto u svakom slučaju ideš mojim putem, hoću - odgovorila sam, i tako smo išli zajedno. Harry ima šesnaest godina i umije pričati svakakve zabavne priče. Ovoga jutra opet me je čekao i očekujem da će to od sada redovno činiti.

Tvoja Ana

utorak, 30. lipnja 1942.

Draga Kitty,

do danas nisam imala ni trenutka vremena da ti pišem. U četvrtak sam bila cijeli dan s prijateljicama. U petak su nam došli gosti i tako je išlo sve do danas. Harry i ja smo se dosta dobro upoznali za tjedan dana i on mi je mnogo pripovijedao o svom životu; sam je došao u Nizozemsku i živi s djedom i bakom. Roditelji su mu u Belgiji.

Harry je imao djevojku koja se zove Fanny. I ja je poznam: tiho i dosadno stvorenje. Kad je upoznao mene, shvatio je da u Fannynom društvu samo sanjari. Čini se da sam sredstvo koje ga održava budnim. Vidiš, svi služimo nekakvoj svrsi, ponekad čak neobičnoj!

U subotu je Jopie spavala kod mene, ali je u nedjelju otišla kod Lies i bilo mi je smrtno dosadno. Harry je trebao doći uvečer, ali je pozvao u šest popodne. Otišla sam do telefona; on je rekao:

- Ovdje Harry Goldberg. Mogu li, molim vas, razgovarati s Anom?

- Da, Harry, ovdje Ana.

- Halo, Ana, kako si?

- Hvala, dobro.

- Strašno mi je žao što večeras neću moći doći ali volio bih makar popričati s tobom; mogu li doći za deset minuta?

- Možeš, sjajno, do viđenja.

- Do viđenja, odmah sam kod tebe.

Slušalica se spušta.

Brzo sam presvukla haljinu i malo uredila kosu. Onda sam nervozno stala na prozor i čekala ga. Napokon sam Ga *vidjela kako dolazi. Bilo je pravo čudo što nisam jurnula dolje: umjesto toga, strpljivo sam čekala dok nije pozvonio. Onda sam sišla i on je*

doslovce upao čim sam otvorila vrata.

- Ana, moja baka misli da si premlada da bi redovno hodala sa mnom i da bih trebao otići do Leurovih, ali možda znaš da s Fanny više ne hodam.

- Ne znam, zašto: jeste li se posvađali?

- Nismo, uopće. Rekao sam Fanny da se baš ne slažemo i da je bolje da više ne hodamo ali da je ona u našoj kući uvijek dobrodošla i da se jednako nadam za sebe u njenoj. Znaš, mislio sam da Fanny hoda s drugim momkom i tako sam se ponašao prema njoj. Ali to nije istina. Sada moj ujak kaže da se trebam Fanny ispričati, ali to naravno nisam htio učiniti i prekinuo sam cijelu tu stvar. Baka bi više voljela da idem s Fanny nego s tobom, ali neću: stari ljudi ponekad imaju takve staromodne ideje, ali se s njima naprosto ne mogu složiti. Trebam baku i djeda, ali i oni mene trebaju na neki način. Od sada ću biti slobodan srijedom uvečer. Službeno odlazim na vježbe iz rezbarenja kako bih ugodio djedu i baki; zapravo odlazim na cionističke sastanke. To ne bih smio jer su moji jako protiv cionizma. Nipošto nisam fanatik, ali sam sklon tomu i zanimljivo mi je. Ali nedavno je ondje nastala takva gužva da ću se povući i iduće srijede posljednji put otići onamo. Onda ću te moći viđati srijedom uvečer, subotom popodne, nedjeljom popodne a možda i više.

- Ali tvoji djed i baka su protiv: ne možeš to činiti iza njihovih leđa!

- Ljubav nalazi načine.

Tada smo prošli pored knjižare na uglu; ondje je stajao Peter Wessel s dva dečka i rekao "Zdravo" - prvi put mi se obratio nakon duljeg vremena i bilo mi je zbilja drago.

Harry i ja smo šetali i šetali i na kraju je ispalo da ću ga slijedeće večeri vidjeti ispred njegove kuće u pet minuta do sedam.

Tvoja Ana

petak, 3. srpnja 1942.

Draga Kitty,

jučer je Harry došao k nama da bi se upoznao s mojima. Donijela sam kremu, kolače, čaj i tortu, pravu gomilu, ali ni Harryu ni meni nije se sviđalo ukočeno sjediti jedno pored drugoga pa smo izašli prošetati i već je bilo osam i deset kad me je doveo

kući. Tata se jako ljutio i kazao je da je to jako loše jer je za Židove opasno biti izvan kuće poslije osam sati: morala sam obećati da ću ubuduće biti kod kuće u deset do osam.

Sutra sam pozvana njemu. Moja prijateljica Jopie stalno me zadirkuje zbog Harrya. Časna riječ, uopće nisam zaljubljena, zbilja nisam, i valjda mogu imati momke - nitko nema ništa protiv - ali jedan momak, ili dragi, kako ga mama zove, kao da je sasvim nešto drugo.

Jedne večeri Harry je posjetio Evu i ona mi je rekla da ga je pitala: - Koga više voliš, Fanny ili Anu? - A on je rekao: - To se tebe ne tiče! - A kad je odlazio (cijele večeri nisu više progovorili ni riječi): - čuj, Anu, a sada bog i nikom ni riječi. - I otišao je poput munje.

Lako se vidi da je Harry zaljubljen u mene, što je za promjenu dosta veselo. Margot bi rekla: - Harry je pristojan momak. Slažem se, ali on je i više od toga. Mama je puna pohvala: dobro izgleda, lijepo se ponaša, zgodan dečko. Drago mi je što se sviđa cijeloj obitelji. I on njih voli, ali misli da su moje prijateljice jako djetinjaste i sasvim je u pravu.

Tvoja Ana

nedjelja ujutro, 5. srpnja 1942.

Draga Kitty,

prošlog petka su u židovskom kazalištu bili objavljeni rezultati naših ispita. Boljemu se nisam mogla nadati. Moja svjedodžba uopće nije loša, imam jedan vix satis, *pet iz algebre, dvije šestice a sve ostalo sedmice i osmice. Kod kuće su bili zadovoljni, premda se u pitanju ocjena moji roditelji posve razlikuju od većine. Nije im nimalo stalo jesu li moje svjedodžbe dobre ili loše dokle god sam zdrava i sretna i ne previše drska: ostalo će doći samo po sebi. Kod mene je upravo obratno. Ne želim biti loš učenik; doista sam trebala ostati u sedmom razredu u školi Montessori, ali su me primili u židovsku gimnaziju. Kad su sva židovska djeca morala ići u židovske škole, razrednik je uvjetno primio Lies i mene nakon kraćeg uvjeravanja. Pouzdao se u nas da ćemo dati sve od sebe i ne želim ga razočarati. I moja sestra Margot ima svjedodžbu, sjajnu kao obično. Ona bi prošla s ocjenom* cum laude *kad bi u školi toga bilo, toliko je pametna. Tata je u zadnje vrijeme mnogo kod kuće jer*

u uredu nema za njega posla: gospod in Koophuis je preuzeo Travies *a gospodin Kraler tvrtku* Kolen i kompanija. *Kad smo prije nekoliko dana išli preko našeg malog trga, tata je počeo govoriti kako se trebamo sakriti. Pitala sam ga zašto već sada počinje o tomu govoriti. - Da, Ana - rekao je - znaš da već više od godinu dana prenosimo hranu, odjeću i namještaj kod drugih ljudi. Ne želimo da se Nijemci dokopaju naše svojine, ali još manje želimo da im sami padnemo u šake. Zato ćemo svojom voljom nestati i nećemo čekati da dođu i pokupe nas.*

- Ali, tata, kad će to biti? - govorio je tako ozbiljno da sam postala radoznala.

- Ne brini zbog toga, sve ćemo urediti. Uživaj u svom bezbrižnom mladom životu dok možeš. - To je bilo sve. Oh, neka se ove sumorne riječi što kasnije obistine!

Tvoja Ana

srijeda, 8. srpnja 1942.

Draga Kitty,

kao da su između nedjelje i danas prošle godine. Dogodilo se toliko toga, kao da se čitav svijet okrenuo naglavce. Ali još sam živa, Kitty, a to je najvažnije, kaže tata.

Da, zaista sam još živa, ali ne pitaj gdje ni kako. Ne bi razumjela nijednu riječ i zato ću ti početi pričati što se dogodilo u nedjelju popodne.

U tri sata (Harry je upravo otišao, ali se trebao vratiti kasnije) netko je zazvonio na ulaznim vratima. Ležala sam na suncu na verandi i lijeno čitala nekakvu knjigu te zato nisam čula zvono. Nešto kasnije Margot se pojavila na kuhinjskim vratima i izgledala je vrlo uzrujano. - SS šalje tati poziv za vojsku šapnula je. - Mama je odmah otišla do gospodina Van Daana. - (Van Daan je jedan prijatelj koji radi s tatom.) Za mene je to bio veliki udarac, taj poziv: svatko zna što on znači. Predočavam si koncentracione logore i samice - zar ćemo dopustiti da bude na to osuđen? - Naravno, neće se javiti - izjavi Margot dok smo čekale.

- Mama je otišla da se s Van Daanovima dogovori trebamo li već sutra preseliti u sklonište. Van Daanovi idu s nama, bit će nas sedmoro. - Tišina. Nismo mogle više govoriti: mislile smo na tatu koji je, ne sluteći što se događa, u posjeti kod nekih staraca u

domu Joodse; iščekivanje mame, vrućina i napetost, sve to silno nas je prestrašilo i utišalo.

Iznenada se ponovno začulo zvono. - To je Harry - rekoh.

- Ne otvaraj vrata. - Margot me je zadržavala, ali to nije bilo potrebno jer smo čuli mamu i gospodina Van Daana kako razgovaraju s Harryem, onda su ušli i zatvorili vrata. Kad god bi zazvonilo, Margot ili ja morale smo se tiho odšuljati da vidimo je li to tata, ne otvarajući vrata nikomu drugomu.

Mene i Margot su poslali iz sobe. Van Daan je htio nasamo razgovarati s mamom. Kad smo se našle same u našoj spavaonici, Margot mi je rekla da poziv nije bio za tatu, već za nju. Još sam se više uplašila i počela sam plakati. Margot ima šesnaest godina: zar će doista odvesti i djevojke tih godina? Ali hvala bogu, ona neće ići, tako je rekla sama mama; mora da je tata na to mislio kada je govorio o našem skrivanju.

Sakriti se - kamo ćemo otići, u neki grad ili na selo, u kuću ili kolibu, kada, kako, gdje...?

Ova pitanja nisam smjela postavljati ali ih nisam mogla odagnati iz glave. Margot i ja počele smo stavljati neke najpotrebnije stvari u školsku torbu. Prvo što sam stavila bio je ovaj dnevnik, pa uvijače za kosu, maramice, školske knjige, češalj, stara pisma; stavila sam najluđe stvari a znala sam da idemo u skrovište. Ali nije mi žao, uspomene mi znače više negoli odjeća.

U pet sati tata je napokon stigao i telefonirali smo gospodinu Koophuisu da li može doći k nama te večeri. Van Daan je otišao i doveo Miep. Miep radi s tatom od 1933. i postala je blizak prijatelj, kao i njen suprug Henk za koga se nedavno udala. Miep je došla i u torbi odnijela nešto cipela, haljina, kaputa, rublja i čarapa obećavši da će se uvečer vratiti. Onda se na kuću spustila tišina; nikomu od nas nije bilo do djela, još je bilo vruće i sve se činilo posve čudnovatim. Naša velika soba na katu iznajmljena je nekom gospodinu Goudsmitu, razvedenom čovjeku tridesetih godina, koji baš te večeri kao da nije imao nikakva posla; naprosto ga se nismo mogli osloboditi a da ne budemo grubi; muvao se naokolo do deset sati. U jedanaest su stigli Miep i Henk Van Santen. Opet su cipele, čarape, knjige i rublje nestali u Miepinoj torbi i Henkovim dubokim džepovima i u pola dvanaest su se njih dvoje izgubili. Bila sam umorna kao pas i premda sam znala da će to biti posljednja noć u mom vlastitom krevetu, isti čas sam zaspala i nisam se budila sve dok me mama nije pozvala u pola šest ujutro. Srećom nije bilo tako vruće kao u nedjelju: cijeli dan padala je topla kiša. Obukli smo gomile odjeće kao da idemo na Sjeverni pol, s jednim jedinim

razlogom: iznijeti što više odjeće. Nijedan Židov u našem položaju ne bi ni sanjao o izlasku na ulicu s kovčegom punim odjeće. Imala sam dvije potkošulje, troje gaće, haljinu, iznad toga suknju, kaputić, ljetni kaput, dvoje čarape, cipele s vezicama, vunenu kapu, šal i još neke stvari; gotovo sam se ugušila prije no što smo krenuli, ali nitko nije pitao za to.

Margot je knjigama napunila svoju školsku torbu, uzela bicikl i odvezla se iza Miep u nepoznatom smjeru, barem koliko sam ja znala. Vidiš, još uvijek nisam znala gdje je trebalo biti naše tajno skloniste. U pola osam za nama su se zatvorila vrata. Jedino biće kojemu sam rekla zbogom bio je Moortje, moj mačak. Bit će mu dobro kod susjeda. Tako je i pisalo u pismu naslovljenom na gospodina Groudsmita.

U kuhinji je bila funta mesa za mačka, stvari od doručka ležale su na stolu, kreveti su bili raspremljeni, sve je davalo dojam da smo otišli navrat-nanos. Ali nismo marili za dojmove, jedino smo željeli otići, pobjeći i nesmetano stići, ništa drugo. Nastavak sutra.

Tvoja Ana

četvrtak, 9. srpnja 1942.

Draga Kitty,

tako smo hodali na kiši, tata, mama i ja, svatko sa školskom torbom i torbom za namirnice, do vrha ispunjenima najrazličitijim nabacanim stvarima.

Ljudi koji su išli na posao, sažalno su nas gledali. Na njihovim se licima moglo vidjeti koliko im je žao što nam ne mogu pomoći; sjajna žuta zvijezda sve je govorila.

Tek kad smo bili na cesti počeli su mi mama i tata pričati djeliće plana. Mjesecima se slalo što je moguće više naše pokretne imovine i stvari nužnih za život; sve je to bilo dovoljno spremno da nas dočeka u skloništu kamo smo po dogovoru trebali doći 16. srpnja. Plan se morao ubrzati za deset dana zbog poziva: stoga naš stan neće biti do kraja dobro uređen, ali se moramo snaći što bolje možemo. Samo skrovište nalazi se u zgradi gdje je tatin ured. To će neupućeni teško razumjeti, ali ću objasniti kasnije. Za tatu nije radilo mnogo ljudi: gospodin Kraler, Koophuis, Miep i Elli Vossen, dvadesettrogodišnja tipkačica, svi su znali o našem dolasku. U skladištu su radili gospodin Vossen, Ellin tata, i dva dečka; njima nisu rekli.

Opisat ću zgradu: u prizemlju je veliki magazin koji se ne koristi kao skladište. Ulazna vrata u kuću nalaze se pored ulaznih vrata magazina, a unutar glavnog ulaza su druga vrata koja vode do stubišta (A). Na vrhu stubišta su druga vrata, s mliječnim staklom na kojemu crnim slovima piše "Ured". To je veliki glavni ured, vrlo svijetao i vrlo pun. Ondje rade Elli, Miep i gospodin Koophuis. Mala mračna soba u kojoj su sef, garderoba i veliki ormar za posuđe vodi u ponešto mračan drugi ured. Ondje su sjedili gospodin Kraler i gospodin Van Daan: sada je gospodin Kraler sam. Do Kralerova ureda može se doći iz hodnika, ali samo kroz staklena vrata koja se iznutra mogu otvoriti, ali izvana ne baš lako.

Iz Kralerova ureda dugačak hodnik prolazi pored spremišta za ugljen i preko četiri stepenice vodi do najbolje sobe u cijeloj zgradi: direktorovog kabineta. Tamni dostojanstveni namještaj, linoleum i ćilimi na podu, radio, lijepa svje tiljka, sve prvoklasno. Pored te prostorije je prostrana kuhinja s bojlerom i plinskim štednjakom. Onda dolazi WC. To je prvi kat.

Drveno stubište vodi iz donjeg hodnika na slijedeći kat (B). Na vrhu se nalazi malo odmorište. Na svakom kraju odmorišta su vrata, lijeva vode u skladište koje je s prednje strane kuće i na mansardu. Jedno od onih doista strmih nizozemskih stubišta vodi sa strane do sporednih uličnih vrata (C).

Desna vrata vode u naše Tajno sklonište. *Nitko ne bi pogodio da se iza tih jednostavnih sivih vrata može nalaziti toliko prostorija. Ima jedna niska stepenica ispred vrata i već si unut ra.*

Točno preko puta ulaza nalazi se strmo stubište (D). Uskim hodnikom s lijeve strane dolazi se u sobu koja treba biti spavaća i dnevna soba obitelji Frank; do nje je manja soba koja mladim damama služi kao radna i spavaća soba. S desne strane je mala soba bez prozora u kojoj su umivaonik i mali odjeljak za WC, kao i još jedan ulaz u Margotinu i moju sobu. Ako se popneš slijedećim nizom stepenica i otvoriš vrata, naprosto će te zapanjiti kako se u takvoj staroj kući na kanalu može naći jedna toliko velika svijetla prostorija. U toj se prostoriji nalaze plinski štednjak (zahvaljujući činjenici što se ona koristila kao labo - ratorij) i slivnik. Sada je to kuhinja Van Daanovih, kao i zajednička dnevna soba, blagovaonica i praonica.

Uska mala soba u hodniku bit će stan Petera Van Daana. Zatim, kao i na donjem odmorištu, tu je velika mansarda. Evo, dakle, predstavila sam ti čitavo naše lijepo Tajno sklonište.

Tvoja Ana

petak, 10. srpnja 1942.

Draga Kitty,

vjerujem da sam ti temeljito dosadila svojim opsežnim opisivanjem naše nastambe. Ipak, mislim da trebaš znati gdje smo se smjestili.

Ali priča se nastavlja - još nisam završila - kad smo stigli na Prinsengracht, Miep nas je hitro odvela u Tajno sklonište. *Zatvorila je vrata za nama i bili smo sami. Margot nas je već čekala, jer je biciklom stigla kudikamo ranije. Naša dnevna soba i sve ostale sobe bile su neopisivo natrpane svim i svačim. Sve kartonske kutije što su ranijih mjeseci bile slane u ured ležale su u gomilama na podu i krevetima. Mala soba bila je do stropa ispunjena krevetninom. Morali smo smjesta početi raščišćavati ako smo htjeli te noći spavati u pristojnim krevetima. Mama i Margot nisu bile u stanju sudjelovati: umorile su se i legle na krevet, osjećale su se bijedno i još gore. Ali dvoje obiteljskih "čistača" - tata i ja - željelo je smjesta krenuti na posao.*

Cijeli božji dan spremali smo kutije, punili ormare, kuckali i redili sve dok nismo pali s nogu. Te noći smo utonuli u čiste krevete. Cijeli dan nismo okusili ni komadić nečeg toplog, ali nismo marili; mama i Margot bile su suviše umorne i uzrujane a da bi jele, a tata i ja suviše zaposleni.

U utorak ujutro nastavili smo ondje gdje smo stali prethodnog dana. Elli i Miep skupile su naše živežne namirnice, tata je popravio zastore za zamračenje, oribali smo kuhinjski pod i ponovno cijeli dan bili u poslu. Do srijede sam jedva imala, otkako smo stigli, prvu priliku da ti ispričam o svemu i da istodobno sama shvatim što mi se zapravo bilo dogodilo i što će se dogoditi.

Tvoja Ana

subota, 11. srpnja 1942.

Draga Kitty,

tata, mama i Margot još se ne mogu priviknuti na zvuk sata s Westertorena koji otkucava svakih četvrt sata. Ja mogu. Otpočetka sam ga zavoljela, a osobito je noću poput vjerna prijatelja. Vjerujem da će te zanimati kakav je osjećaj

"iščeznuća": dakle, mogu jedino reći da još ni sama ne znam. Ne mislim da ću se u ovoj kući ikad osjećati doista kod kuće, ali to ne znači da mi je ovdje mrsko: to je više kao ljetovanje u nekom vrlo neobičnom pansionu. Možda je to suluda pomisao, ali tako mi se čini. Tajno sklonište *je idealno sakrivalište. Premda je nagnuto na jednu stranu i vlažno, ne bih našla tako udobno mjesto za sakrivanje nigdje u Amsterdamu, možda čak ni u cijeloj Nizozemskoj. Naša mala soba isprva je izgledala vrlo gola zbog praznih zidova; ali zahvaljujući tati koji je donio moju zbirku slika filmskih glumaca i razglednica i s pomoću lončića ljepila i četke, preobrazila sam zidove u jednu divovsku sliku. Tako izgledaju mnogo veselije, a kad dođu Van Daanovi, dobit ćemo s mansarde malo drveta i napraviti nekoliko zidnih ormarića i druge sitnice da bi izgledalo još živahnije.*

Margot i mama sada se osjećaju malo bolje. Jučer je mami bilo dovoljno dobro da prvi put uzmogne skuhati juhu, ali je zaboravila na nju dok je dolje razgovarala te je grašak izgorio poput ugljena i naprosto se nije dao iz posude. Gospodin Koophuis mi je donio knjigu Godišnjak mladih. *Jučer uvečer svi četvoro smo sišli u direktorov kabinet i otvorili radio. Toliko sam se strašno bojala da bi netko mogao čuti da sam preklinjala tatu neka pođe sa mnom gore. Mama je razumjela kako mi je pa je i ona došla. I inače se vrlo uzrujavamo da nas susjedi ne bi čuli ili vidjeli da se nešto zbiva. Već prvoga dana odmah smo napravili zavjese. Zapravo ih se jedva može nazvati zavjesama: to su samo lagane lepršave krpice, svaka drugačijeg oblika, vrste i uzorka, koje smo tata i ja posve nestručno sašili. Ove umjetnine pričvršćene su pribadačama i neće biti skinute sve dok ne odemo odavde.*

Desno od nas nalaze se nekakve velike poslovne prostorije, a lijevo trgovina namještajem; poslije radnih sati ondje nema nikoga, ali i tada zvuci mogu prolaziti kroza zid. Zabranili smo Margoti da noću kašlje, premda je jako prehlađena, i prisiljavamo je da guta ogromne količine kodeina. Iščekujem utorak kada stižu Van Daanovi: bit će veselije i ne toliko tiho. Uvečer i noću upravo ta tišina me plaši. Željela bih kao ništa na svijetu da jedan od naših zaštitnika može ovdje spavati. Ne mogu ti reći koliko je mučno baš nikad ne moći izaći; također jako se bojim da će nas otkriti i ubiti. Takva budućnost nije baš ugodna. Preko dana moramo šaptati i hodati na prstima, inače bi nas ljudi iz magazina mogli čuti.

Netko me zove.

Tvoja Ana

petak, 14. kolovoza 1942.

Draga Kitty,

napustila sam te cijeli mjesec, ali poštena riječ, ovdje ima toliko malo novica da ne umijem svakoga dana nalaziti zabavne stvari za tebe. Van Daanovi su stigli 13. srpnja. Mislili smo da će doći četrnaestoga, ali između trinaestog i šesnaestog Nijemci su na sve strane pozivali ljude, što je stvaralo sve veći nemir, te su se oni odlučili za sigurnost: bolje dan ranije nego dan prekasno. U pola deset ujutro (još smo bili za doručkom) stigao je Peter, sin Van Daanovih, prilično tih, stidljiv i nespretan mladić; ne očekujem mnogo od njegova društva. Donio je svog mačka Mouschia. Gospodin i Gospođa Van Daan stigli su pola sata kasnije i, to nas je silno razveselilo, ona je donijela veliku noćnu posudu u kutiji za šešire. - Nigdje se ne osjećam kod kuće bez svoje kahlice - izjavila je, stoga joj je kao prvo trebalo naći počivalište ispod njena ležaja. Gospodin Van Daan nije ponio svoju, ali je zato nosio ispod ruke čajni stolić za rasklapanje.

Od dana kad su stigli sve smo obroke ugodno zajednički dijelili i nakon tri dana činilo se kao da smo jedna velika obitelj.

Naravno, Van Daanovi su nam mogli mnogo ispričati o onom tjednu što su ga bili proveli među ljudima. Između ostaloga jako nas je zanimalo što je s našom kućom i gospodinom Goudsmitom. Gospodin Van Daan je rekao:

- Gospodin Goudsmit je telefonirao u devet sati u ponedjeljak ujutro i pitao mogu li doći do njega. Smjesta sam otišao i našao ga silno uznemirena. Dao mi je pročitati pismo koje su Frankovi ostavili i u kojemu piše neka mačku uzmu susjedi, što mi se svidjelo. Gospodin G. se bojao da će biti izvršen pretres kuće, stoga smo prošli kroz sve sobe, malo pospremili i raščistili stvari od doručka. Iznenada sam otkrio na stolu gospođe Frank jedan notes s nekakvom adresom u Maastrichtu. Premda sam znao da je to namjerno ostavljeno, hinio sam veliko iznenađenje i zaprepaštenost i natjerao gospodina G-a da smjesta podere taj nesretni komadić papira.

I dalje sam se pretvarao kako ništa ne znam o vašem nestanku, ali videći papir, dobio sam nadahnuće. - Gospodine Goudsmit - rekao sam - ovoga mi časa pada na um na što se možda odnosi ova adresa. Sada se svega sjećam: prije šest mjeseci bio je u uredu neki časnik na visokom položaju, čini se da je u vrlo prijateljskim odnosima s gospodinom Frankom, i ponudio mu je

pomoć ako ustreba. Bio je na službi u Maastrichtu. Mora da je održao riječ i na neki način ih uspio prebaciti u Belgiju a potom u Švicarsku. Ovo bih rekao svim prijateljima koji će se možda raspitivati. Naravno, nemojte spominjati Maastricht.

Nakon ovih riječi izašao sam iz kuće. Većina vaših prijatelja već zna, jer su to i meni samom nekoliko puta ispričali različiti ljudi.

Ta nas je priča silno zabavila i, kad nam je gospodin Van Daan rekao još neke pojedinosti, još više smo se smijali kako ljudi daju maha svojoj mašti. Jedna obitelj je vidjela dvoje od nas kako rano ujutro prolazimo na biciklima, a druga gospođa je posve sigurno znala da su nas usred noći odvela vojna kola.

Tvoja Ana

petak, 21. kolovoza 1942.

Draga Kitty,

ulaz u naše skrovište sada je valjano sakriven. Gospodin Kraler je mislio da je bolje staviti ispred naših vrata jedan ormar (jer pretresaju mnoge kuće zbog skrivenih bicikla), ali je to, naravno, morao biti pokretni ormar koji se može otvarati kao vrata.

Stvar je uredio gospodin Vossen. Već smo ga bili uputili u našu tajnu i on čini sve da bi nam pomogao. Ako hoćemo sići dolje, najprije se moramo sagnuti a onda skočiti jer je nestalo stepenice. Prva tri dana svi smo hodali naokolo s obiljem čvoruga na čelu jer smo se udarali o niski dovratnik. Sada smo onamo pričvrstili komad tkanine ispunjen drvenom vunom. Da vidimo hoće li pomoći!

Za sada ne radim mnogo: dala sam si praznike do rujna. Onda će me tata učiti; jezivo sam mnogo već sada zaboravila. Malo je promjena u našem životu. Gospodin Van Daan i ja obično uspijevamo naljutiti jedno drugo, dok je s Margot, koja mu se jako sviđa, obratno. Ponekad mama postupa sa mnom kao s bebom, što ne mogu podnijeti. Inače je bolje. Još uvijek mi se Peter nimalo ne sviđa, toliko je dosadan: pola dana se izležava u krevetu, onda nešto rezucka, a onda opet drijema. Budala!

Vrijeme je krasno i, unatoč svemu, uživamo u njemu što više možemo ležeći na poljskom ležaju na mansardi, gdje sunce sja kroz otvoren prozor.

Tvoja Ana

srijeda, 2. rujna 1942.

Draga Kitty,

gospodin i gospođa Vari Daan imali su strahovitu svađu, nikad nisam vidjela ništa slično. Mami i tati nikad ne bi palo na um da se toliko deru jedno na drugo. Povod je bio toliko bezna čajan da je cijela stvar obično rasipanje daha. Ali neka svatko čini što mu drago.

Naravno, to je vrlo neugodno za Petera koji mora slušati. Njega nitko ne shvaća ozbiljno, silno je osjetljiv i lijen. Jučer je bio silno uznemiren jer je otkrio da mu je jezik plav, a ne crven; ova neobična prirodna pojava iščezla je brzo kao što je došla. Danas hoda naokolo sa šalom, kao da mu se ukočio vrat; k tomu, "Njegova milost" se žali na lumbago. Bolovi u predjelu srca, bubrezima i plućima također nisu neuobičajeni: on je pravi hipohondar (to je riječ za takve ljude, zar ne?). Između mame i gospođe Van Daan nije sve med i mlijeko; ima mnogo razloga za neugodnost. Kao mali primjer reći ću ti da je gospođa Van Daan izvukla iz zajedničkog ormara za rublje sve tri svoje plahte. Ona je uvjerena da će mamine plahte dostajati za sve nas. Bit će neugodno iznenađena kad otkrije da je mama slijedila njen dobar primjer.

Također je strašno smeta što se rabi njen pribor za jelo, a ne naš. Stalno pokušava otkriti kamo smo sakrili naše tanjure; bliže su no što misli, u kartonskoj kutiji iza gomile krša na tavanu. Do naših se tanjura ne može doći dokle god smo ovdje, što je dobro. Stalno sam zle sreće: jučer sam razbila jedan tanjur gospođe Van Daan na komadiće. - Oh! - viknula je ljutito. - Zar barem jedanput ne možeš paziti - ovo mi je posljednji. - Gospodin Van Daan je ovih dana sa mnom gladak i sladak. Neka to potraje što dulje. Mama mi je jutros održala jednu groznu prodiku; ne mogu ih podnijeti. Naša su shvaćanja posve suprotna. Tata je srce; premda se ponekad može na mene ljutiti cijelih pet minuta. Prošli tjedan smo imali mali prekid u našem jednoličnom životu: radilo se o nekakvoj knjizi o ženama - i Peteru. Najprije ti moram reći da je Margoti i Peteru dopušteno čitati gotovo sve knjige što nam ih posuđuje gospodin Koophuis, ali su tu knjigu o ženama odrasli zadržali za sebe. Smjesta je

bila probuđena Peterova znatiželja. Što njih dvoje ne smiju čitati u ovoj knjizi? Potajice se dočepao knjige dok je njegova majka dolje pripovijedala i nestao sa svojim plijenom na tavan. Nekoliko dana sve je išlo dobro. Njegova majka je znala što on radi, ali nije prepričavala sve dok ga otac nije otkrio. Jako se naljutio, oduzeo mu knjigu i mislio da je time stvar završena. Međutim, nije računao s radoznalošću svoga sina koja je, zbog njegova držanja, više rasla no što se smanjivala. Odlučivši da je pročita, Peter je razmišljao kako će se dokopati te uzbudljive knjige. U međuvremenu je gospođa Van Daan pitala mamu što misli o svemu tomu. Mama je držala da ta knjiga nije baš prikladna za Margot, ali nije vidjela ništa loše u većini drugih knjiga.

- Gospođo Van Daan, postoji velika razlika - rekla je ma ma - između Margot i Petera. Prvo, Margot je djevojka, a dje vojke su uvijek odraslije od dječaka; drugo, Margot čita mnogo ozbiljnih knjiga i ne traga za stvarima koje su joj zabranjene; i treće, Margot je kudikamo razvijenija i inteligentnija, što doka zuje činjenica da ide u četvrti razred. - Gospođa Van Daan se složila, ali je ipak mislila da je u načelu pogrešno dopuštati djeci da čitaju knjige napisane za odrasle.

U međuvremenu je Peter pronašao doba dana kada nitko ne haje ni za njega ni za knjigu: pola osam uvečer - tada svi u direktorovom kabinetu slušaju radio. Tada je ponovno odnio svoje blago na tavan. Trebao se vratiti u pola devet, ali je knjiga bila toliko uzbudljiva da je zaboravio na vrijeme i upravo je silazio kada je njegov otac ušao u sobu. Možeš zamisliti posljedice! Uz šamar i otimanje knjiga je pala na stol, a Peter je otišao na tavan. To je bilo stanje stvari kad smo sjeli za stol. Peter je ostao gore - nitko se nije obazirao na nj i morao je ići u krevet bez večere. Nastavili smo jesti i veselo čavrljati kadli odjednom začusmo prodoran zvižduk: svi smo prestali jesti problijedjevši, zgledali se. Onda smo čuli Peterov glas iz dimnjaka: - Kažem ti da nipošto neću sići! - Gospodin Van Daan je skočio na noge, ubrus mu je pao na pod, i jarkocrvena lica povikao: - Dosta mi je toga! - Tata ga je uhvatio za ruku, bojeći se da nešto ne učini, i obojica su se uputili na tavan. Nakon dosta opiranja i toptanja nogama Peter se našao u svojoj sobi iza zaključanih vrata i nastavili smo večerati. Gospođa Van Daan je htjela sačuvati krišku kruha za svoga dragoga dečka ali je njegov otac ostao čvrst. - Ako se uskoro ne bude ispričao, morat će spavati na tavanu. - Mi ostali glasno prosvjedujemo jer mislimo da je dovoljno kažnjen time što ostaje bez večere. Osim toga, Peter se može prehladiti, a mi ne možemo pozvati

liječnika.

Peter se nije ispričao: već je bio na tavanu. Gospodin Van Daan nije više ništa učinio, ali sam slijedeće jutro primijetila da se u Peterovom krevetu spavalo. Peter se u sedam sati vratio na tavan, ali ga je tata uspio s nekoliko prijateljskih riječi privoljeti da ponovno siđe. Kisela lica i tvrdoglava šutnja trajala su tri dana, a onda se sve izgladilo kao i ranije.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 21. rujna 1942.

Draga Kitty,

danas ću ti ispričati opće novosti.

Gospođa Van Daan je nesnošljiva. Od nje dobivam samo "bombice"... zbog neprestanog brbljanja. Stalno nas na ovaj ili onaj način gnjavi. Najnovije je ovo: neće prati lonce ako u njima ostane komadić hrane; umjesto da ga stavi u staklenu posudu, kao što smo sve do sada radili, ostavlja ga u loncu da se pokvari.

Kad završi slijedeći obrok, Margot ponekad mora oprati sedam lonaca, a Gospa kaže: - Margot, Margot, baš imaš mnogo posla!

S tatom izrađujem njegovo obiteljsko stablo: usput mi o svakomu nešto priča. To je strašno zanimljivo. Gospodin Koophuis mi svaki drugi tjedan donese nekoliko osobitih knjiga. Serija Joop ter Hool *jako je uzbudljiva. Silno sam uživala u cijeloj Cissy van Marxveldt.* Een Zomerzotheid *sam pročitala četiri puta i još uvijek se mogu smijati smiješnim situacijama.*

Počelo je vrijeme nastave, puno učim francuski i uspijevam nabubati pet nepravilnih glagola dnevno. Peter uzdiše i gunđa nad svojim engleskim. Upravo je stiglo nekoliko školskih knjiga; imam dobru zalihu bilježnica, olovaka, gumica i ravnala jer sam to sama donijela. Ponekad slušam vijesti na flamanskom iz Londona; nedavno sam čula princa Bernharda. Rekao je da princeza Julijana očekuje bebu slijedećeg siječnja. Mislim da je to krasno. Ostali su iznenađeni što se toliko zanimam za kraljevsku obitelj.

Raspravljalo se o meni i zaključeno je da nisam baš posve glupa, što je slijedećeg dana urodilo dodatnim zadaćama za mene. Sasvim sigurno ne želim ostati u prvom razredu kad mi bude četrnaest ili petnaest godina.

Također je spomenuta činjenica da mi je jedva dopušteno

čitati neku pristojnu knjigu. Mama sada čita Heeren, Vrowwen en Knechten, *što ja ne smijem (Margot smije). Najprije se moram razviti, kao moja nadarena sestra. Onda razgovaramo o mom neznanju filozofije i psihologije, o kojima nemam pojma. Možda ću slijedeće godine biti mudrija! (Brzo sam u* Koenenu *potražila što znače ove teške riječi.)*

Upravo sam otkrila uznemirujuću činjenicu da za zimu imam jednu haljinu s dugačkim rukavima i tri prsluka. Od tate sam dobila dopuštenje da mogu isplesti džemper od bijele domaće vune; vuna nije baš lijepa, ali dokle god grije ništa drugo nije važno. Kod prijatelja smo pohranili nešto odjeće, ali ih na žalost nećemo vidjeti do kraja rata, to će reći ako tada uopće budu on-dje. Upravo sam bila napisala nešto o gospođi Van Daan kadli ona uđe. Bum! Zatvorila sam knjigu.

- Ana, mogu li samo zaviriti?

- Bojim se da ne možete.

- Makar samo na zadnju stranicu?

- Ne, žao mi je.

Naravno, to me je strašno prepalo jer se na toj strani nalazio jedan njen nimalo laskav opis.

Tvoja Ana

petak, 25. rujna 1942.

Draga Kitty,

jučer uvečer sam se popela i "posjetila" Van Daanove. To ponekad činim da bih čavrljala. Ponekad znade biti posve veselo. Onda jedemo kekse s moljcima (kutija s keksima čuva se u ormaru koji je pun kuglica protiv moljaca) i pijemo limunadu. Razgovarali smo o Peteru. Rekla sam kako me Peter često tapše po obrazu i kako ne želim da on to čini jer ne volim da me dečki pipkaju šapama.

Tipično roditeljski pitali su me zar ne bih mogla zavoljeti Petera, jer njemu se sigurno jako sviđam. Pomislila sam: "Oh, bože!", a rekla: - Oh, ne! - Zamisli tako nešto! Rekla sam da Petera smatram prilično bojažljivim, ali to je zacijelo stidljivost, jer su mnogi dečki koji nemaju puno veze s djevojkama upravo takvi.

Moram reći da je Izbjeglički komitet Tajnog skloništa *(muška sekcija) vrlo domišljat. Reći ću ti što su smislili da bi dostavili*

vijesti o nama gospodinu Van Dijku, glavnom predstavniku Traviesa *a i prijatelju koji je potajno sklonio neke naše stvari. Natipkali su pismo za nekog kemičara u Južnom Zeelandu koji radi za našu tvrtku, i to tako da on mora vratiti priloženi odgovor u adresiranoj omotnici. Tata je omotnicu naslovio na ured. Kad ta omotnica stigne iz Zeelanda, priloženo pismo biva izvađeno i zamijenjeno jednom porukom napisanom tatinim rukopisom kao znak da smo živi. Na taj način Van Dijk neće posumnjati kad bude pročitao poruku. Izabrali su upravo Zeeland zato što je blizu Belgije pa se pismo može lako prokrijumčariti preko granice, a osim toga, nitko ne smije u Zeeland bez posebnog dopuštenja; stoga ako budu mislili da smo ondje, ne mogu nas otići potražiti.*

Tvoja Ana

nedjelja, 27. rujna 1942.

Draga Kitty,

upravo sam imala veliku svađu s mamom po milijuniti put; ovih se dana naprosto ne podnosimo, kao ni Margot i ja. U pravilu se naša obitelj ne bavi ovakvim izljevima. To mi nipošto ne pada ugodno. Margot i mama imaju narav koja mi je posve nepoznata. Bolje mogu shvatiti svoje prijatelje negoli rođenu majku - šugavo!

Često raspravljamo o poslijeratnim problemima, primjerice, kako valja oslovljavati poslugu.

Gospođa Van Daan imala je još jedan napadaj gnjeva. Strašno je ćudljiva. Nastavlja sakrivati sve više svojih predmeta. Mama bi trebala na svaki "nestanak" kod Van Daanovih odgovoriti "nestankom" kod Frankovih. Neki ljudi doista obožavaju odgajati tuđu djecu kao dodatak svojoj. Van Daanovi pripadaju takvima. Margot to nije potrebno, ona je sušta dobrota, samo savršenstvo, ali ja kao da imam dovoljno nedostataka za nas obje. Trebala bi nas ponekad čuti za objedom, sve one ukore i drske odgovore koji lete tamo-amo. Mama i tata me uvijek odlučno brane. Da nije njih, morala bih se predati. Premda mi govore da ne smijem toliko brbljati, da moram biti skromnija i ne zabadati nos u sve, čini se da sam osuđena na promašaje. Da tata nije toliko strpljiv, bojala bih se da ću postati strašno razočaranje za svoje roditelje, a oni su toliko popustljivi spram mene.

Ako uzmem malo povrća koje ne volim jesti a manjak nadoknadim krumpirom, Van Daanovi - naročito Mevrouw - ne mogu prijeći preko toga: kako jedno dijete može biti toliko zločesto!

- Hajde, Ana, uzmi još malo povrća - kaže ona kao iz puške.

- Ne, hvala, gospođo Van Daan - odgovaram - imam dosta krumpira.

- Povrće je dobro za tebe, to kaže i tvoja majka. Uzmi još malo - kaže ona navaljujući na mene sve dok mi tata ne pritekne u pomoć.

Zatim dobivamo od gospođe Van Daan:

- Trebalo bi da budeš u našoj kući, nas su ispravno odgaja li. Besmisleno je što je Ana tako strašno zločesta. Ja to ne bih podnosila da je Ana moja kćerka.

To su uvijek njene prve i zadnje riječi: "da je Ana moja kćerka". Bogu hvala što nisam!

Ali vratimo se tom "odgajanju". Nakon što je gospođa Van Daan jučer završila svoj govor, zavladala je mrtva tišina. Onda je tata rekao:

- Mislim da je Ana krajnje dobro odgojena; ona je naučila barem jedno: ne odgovarati vašim dugotrajnim prodikama. Što se tiče povrća, pogledajte u vlastiti tanjur. - Gospođa Van Daan je bila potučena, valjano i do kraja potučena. Bila je uzela zbilja sićušnu količinu povrća. Ali ona nije zločesta! Oh, ne, kad uvečer jede previše povrća, dobiva zatvorenu stolicu. Zašto, zaboga, ne može šutjeti o meni: tada ne bi trebalo da izmišljaš takve bijedne isprike. Sjajno je kako gospođa Van Daan crveni. Ja ne crvenim, a ona baš to ne podnosi.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 28. rujna 1942.

Draga Kitty,

jučer sam morala prekinuti kudikamo prije no što sam završila. Naprosto ti moram ispričati o još jednoj svađi, ali prije no što počnem o tomu, evo još nešto.

Zašto se odrasli svađaju toliko lako, toliko mnogo i zbog najidiotskijih stvari? Do sada sam mislila da se samo djeca prepiru, a kad odrastu, toga nestaje. Naravno, ponekad postoji pravi razlog za svađu, ali ovo je najobičnije natezanje.

Predmnijevam da bih se trebala priviknuti na to. Ali niti mogu niti mislim da hoću dokle god sam predmet gotovo svake rasprave (oni kažu "rasprava" umjesto svađe). Ništa, ponavljam, ništa u meni nije dobro: o mojoj vanjštini, mojoj naravi, mom ponašanju raspravlja se od A do Ž. Očekuje se (po zapovijedi) da jednostavno u tišini progutam sve oštre riječi i povike, a na to nisam navikla. Zapravo, ne mogu! Ne namjeravam ponizno primiti sve te uvrede, pokazat ću im da se Ana Frank nije rodila tek jučer! Onda će se iznenaditi i možda će držati jezik za zubima kad im budem pokazala da ih namjeravam odgajati. Hoću li zauzeti ovo stajalište? Obična neotesanost! Uvijek me iznova zapanjuje njihovo jezivo ponašanje i osobito... glupost (gospođe Van Daan), ali čim se budem na to privikla - a neće trebati dugo - vratit ću im milo za drago na njihov način, i to punom mjerom. Onda će promijeniti pjesmu!

Jesam li doista toliko lošeg ponašanja, uobražena, tvrdoglava, nametljiva, glupa, lijena, itd, itd, kao što svi oni tvrde? Oh, nisam, naravno. Znam, imam nedostatke kao svatko drugi, ali oni temeljito pretjeruju u svemu.

Kitty, kad bi samo znala kako ponekad u meni kipi od svih tih bockanja i cerekanja. I ne znam koliko ću dugo moći stišavati svoju srdžbu. Jednoga ću dana samo eksplodirati.

Neću više o tomu, dovoljno sam te dugo gnjavila svim tim svađama. Ali naprosto ti moram ispričati jednu silno zanimljivu raspravu za stolom. Nekako smo došli na temu Pimove (tatin nadimak) krajnje skromnosti, čak i oni najgluplji moraju to priznati kada je riječ o tati. Odjednom gospođa Van Daan izjavljuje:

- Ja također imam skromnu narav, čak skromniju od moga muža.

Jesi li čula! Sama ova rečenica posve jasno pokazuje kolika je njena nametljivost i preuzetnost! Gospodinu Van Daanu se činilo da bi trebalo da da nekakvo objašnjenje onoga što se odnosilo na njega.

- Ne želim biti skroman - iskusio sam da se to ne isplati. - A onda meni: - Primi moj savjet, Ana, ne budi suviše skromna, time nećeš dospjeti daleko.

I mama se s tim složila. Ali gospođa Van Daan je, kao uvijek, morala dodati svoje mišljenje. Njena slijedeća primjedba bila je upućena mami i tati:

- Vi imate čudne poglede na život. Tko bi tako nešto rekao Ani; u mojoj mladosti bilo je posve drukčije. I sigurna sam da je još uvijek, osim u vašoj modernoj kući. - Ovo je bio izravan pogodak u mamin način odgajanja svojih kćeri.

U tom trenutku gospođa Van Daan već je bila grimizne boje.

Mama, pak, mirna i hladna kao krastavac. Ljudima koji se crvene, biva jako vruće i uzbuđuju se, što je u takvoj situaciji velika prepreka. Mama posve neuznemirena ali hoteći što prije zaključiti razgovor, jedan je časak razmišljala a onda rekla:

- I ja držim, gospođo Van Daan, da čovjek bolje prolazi u životu ako nije preskroman. Evo, moj muž, Margot i Peter su iznimno skromni, dok vaš muž, Ana, vi i ja, premda nismo baš doslovce oprečni, sebi ne dopuštamo da nas posve odgurnu u stranu.

Gospođa Van Daan:

- Ali gospođo Frank, ja vas ne razumijem; ja sam toliko skromna i nenametljiva, kako možete pomišljati da me nazivate drukčijom?

Mama:

- Nisam rekla da ste doslovce nametljivi, ali nitko ne bi mogao reći da ste skloni povučenosti. Gospođa Van Daan:

- Hajdemo jedanput zauvijek raščistiti to pitanje. Željela bih znati na koji sam to način nametljiva? Znam samo jedno, kad se ne bih brinula za sebe, ubrzo bih umrla od gladi.

Ova besmislena primjedba izrečena u samoobrani natjerala je mamu da jednostavno prasne u smijeh. To je gospođu Van Daan uzrujalo, uslijedio je niz njemačko-flamanskih i flamansko-njemačkih izraza, sve dok joj se jezik nije posve zavezao, onda je ustala sa stolice i spremala se da izađe iz sobe.

Odjednom joj je pogled pao na mene. Trebala si je vidjeti. Na nesreću, istoga trenutka kad se okrenula, tužno sam odmahivala glavom - ne namjerice već posve nesvjesno, jer sam vrlo pozorno pratila cijeli razgovor.

Gospođa Van Daan se okrenula i počela sipati bujicu grubih njemačkih riječi, prosto i neuljudno kao gruba prodavačica ribe crvena lica. Bio je to izvanredan prizor. Da umijem crtati, voljela bih je ovakvu ovjekovječiti; bilo je da pukneš od smijeha, takva glupa, budalasta, sitna duša!

U svakom slučaju, sada sam naučila jednu stvar. Ljude uistinu upoznaš tek kad se s njima pošteno posvađaš. Tada i samo tada možeš prosuditi njihovu pravu narav!

Tvoja Ana

utorak, 29. rujna 1942.

Draga Kitty,

ljudima koji žive u skrovištu mogu se dogoditi čudne stvari. Zamisli samo ovo: kako nema kupaonice, kupamo se u koritu, a kako u uredu ima tople vode ("ured" uvijek znači cijeli donji kat), nas sedmoro redom se smjenjujemo u korišćenju ove velike raskoši.

Ali kako je svatko od nas toliko drugačiji a neki su, povučeniji od drugih, svaki član obitelji traži vlastiti prostor za izvođenje te predstave. Peter koristi kuhinju, unatoč staklenim vratima. Kad se namjerava okupati, odlazi svakomu od nas i javlja da pola sata ne smijemo prolaziti pored kuhinje. Čini se da to smatra dovoljnim. Gospodin Van Daan odlazi ravno gore: njemu nije teško nositi toplu vodu čak onamo, kako bi bio izdvojen u vlastitoj sobi. Gospođa Van Daan za sada se naprosto ne kupa: čeka dok ne pronađe najbolje mjesto. Tata se kupa u direktorovom kabinetu, mama iza zaklona ispred štednjaka u kuhinji; Margot i ja izabrale smo za naše rifljanje prednji ured. Subotom popodne ondje su spuštene zavjese te se peremo u polutami.

Međutim, ovo mi se mjesto više ne sviđa i od prošloga tjedna sam u potrazi za udobnijim prostorom. Peter mi je dao ideju: pokušati u velikom uredskom WC-u. Ondje mogu sjesti, upaliti svjetlo, baciti prljavu vodu i biti zaštićena od znatiželjnih pogleda.

U nedjelju sam prvi put iskušala svoju krasnu kupaonicu i premda zvuči šašavo, mislim da je to najbolje mjesto. Prošloga tjedna vodoinstalater je premještao vodovodne cijevi i pipe iz uredskog WC-a u hodnik. Ova izmjena znači mjeru opreza zbog smrzavanja ako zima bude hladna. Za nas je vodoinstalaterova posjeta bila daleko od ugodna događaja. Ne samo što cijeli dan nismo mogli uzimati vodu: nismo mogli ni ići u WC. Nije baš pristojno pripovijedati čemu smo se sve dovijali zbog toga; ipak, nisam tolika stidljivica a da ne bih mogla i o tomu govoriti.

Onoga dana kad smo stigli ovamo, tata i ja sklepali smo za nas kahlicu; nemajući bolju posudu, žrtvovali smo za tu svrhu jednu staklenku. Za vrijeme vodoinstalaterove posjete prirodni ostaci danju su se smještali u takve staklenke u dnevnoj sobi. Ne mislim da je to ni upola toliko loše kao što je kad se mora mirno sjediti i ne pričati cijeli dan. Ne možeš zamisliti kakvo je to iskušenje bilo za "gospođicu kva-kva". I inače moram šaptati, ali ne moći govoriti i kretati se deset puta je teže. Nakon trodnevnog neprestanog sjedenja ukočila sam se i zaboljela me stražnjica. Pomogle su neke vježbe prije spavanja.

Tvoja Ana

četvrtak, 1. listopada 1942.

Draga Kitty,

jučer sam doživjela strahovit šok. Oko osam sati iznenada je glasno zazvonilo zvono. Naravno, pomislila sam da je netko došao, pogodit ćeš na koga mislim. Ali malo sam se smirila kad su rekli da je to zacijelo nekakav fakin, ili možda poštar.

Ovdje dani postaju vrlo tihi. Lewin, mali Židov kemičar i apotekar, radi u kuhinji za gospodina Kralera. On dobro poznaje čitavu zgradu i zato se neprestance bojimo da će mu pasti na um da zaviri u stari laboratorij. Mirni smo kao miševi. Tko bi, prije tri mjeseca, naslutio da će ono živo srebro od Ane satima morati nepomično sjediti - i, štoviše, to moći?

29. rujna bio je rođendan gospođe Van Daan. Premda nije mogao biti proslavljen u velikom stilu, priredili smo malu zabavu u njenu čast, s posebno zgodnim jelom, i dobila je sitne poklone i cvijeće. Crveni karanfili od supruga: to je, izgleda, obiteljska tradicija. Zaustavivši se jedan trenutak na temi gospođe Van Daan moram ti reći da su njeni pokušaji koketiranja s tatom izvor moje stalne ljutnje. Gladi ga po licu i kosi, povlači suknju prema gore i pravi takozvane duhovite primjedbe pokušavajući na taj način privući Pimovu pozornost. Hvala bogu, Pim ne nalazi ni da je privlačna ni duhovita i stoga ne uzvraća lopte. Mama se tako ne ponaša spram gospodina Van Daana, to mogu reći u lice gospođi Van Daan.

Ponekad Peter izađe iz svoje ljušture i umije biti posve zabavan. Zajednička nam je jedna osobina koja obično sve silno zabavlja: oboje se volimo preodijevati. On se pojavio u jednoj vrlo tijesnoj haljini gospođe Van Daan, a ja sam obukla njegovo odijelo. On je imao šešir, ja kapu. Odrasli su pucali od smijeha a mi smo uživali koliko i oni. Elli je kod "Bijenkorfa" kupila nove suknje za Margot i za mene. Sukno je trulo, kao prava vreća, jedna stoji 24.000 florina, a druga 7.50. Kakva razlika prema onima prije rata!

U rukavu čuvam još jednu zgodnu vijest. Elli je iz nekakve škole za tajnice naručila tečaj stenografije za Margot, Petera i mene. Čekaj i vidjet ćeš kakvi ćemo savršeni stručnjaci biti slijedeće godine. U svakom slučaju, neobično je važno znati

pisati šifrom.

Tvoja Ana

subota, 3. listopada 1942.

Draga Kitty,

jučer je bio još jedan lom. Mama je počela groznu svađu i rekla tati sve što misli o meni. Onda je imala strašan napad plača i, naravno, rasplakala sam se i ja; u svakom slučaju ne gine mi jeziva glavobolja. Naposljetku sam rekla tati da ga volim više nego mamu, na što mi je odgovorio da će me to proći. Ali ne vjerujem. Naprosto moram se prisiljavati da spram nje budem mirna. Tata bi htio da s vremena na vrijeme dragovoljno pomognem mami kad joj nije dobro ili je boli glava, ali neću. Puno učim francuski i sada čitam La Belle Nivernaise.

Tvoja Ana

petak, 9. listopada 1942.

Draga Kitty,

danas imam samo tmurne i teške vijesti. Mnoge naše židovske prijatelje masovno odvode. S tim ljudima Gestapo postupa bez trunke obzirnosti: trpaju ih u kamione za stoku i šalju u Westerbork, veliki židovski logor u Drenteu. U Westerborku je strašno: samo jedna prostorija za pranje za stotinu ljudi i ni izdaleka dovoljno nužnika. Nema odvojenih odjeljenja. Muškarci, žene, djeca, svi spavaju zajedno. Zbog toga je smrtnost strahovita; a mnoge žene, čak i djevojke, koje neko vrijeme ostanu ondje očekuju dijete.

Bijeg je nemoguć; većini ljudi u logoru je obrijana glava, a mnoge i židovska vanjština obilježava kao zatvorenike.

Ako je ovako loše u Nizozemskoj, kako li je tek u dalekim i barbarskim predjelima, kamo ih šalju? Predmnijevamo da većinu ubijaju. Engleski radio kaže da ih truju plinom.

Možda je to najbrži način umiranja. Osjećam užasan nemir. Nisam se mogla pokrenuti s mjesta dok je Miep govorila o ovim strahotama, a i ona je bila jednako vezana za tu temu. Tako je nedavno neka stara sakata Židovka sjedila ispred njenih vrata;

gestapovac koji je otišao po auto što će je odvesti rekao joj je neka ondje čeka. Stara sirotica bojala se topova što su pucali na engleske avione i blistave svjetlosti reflektora. Ali Miep se nije usudila uvesti je u kuću; nitko se na to ne bi odvažio. Nijemci udaraju bez ikakve milosti. I Elli je bila vrlo tiha: njen momak mora u Njemačku. Ona se boji da će zrakoplovci koji lete iznad njene kuće baciti bombe, često teške milijun kilograma, na Dirkovu glavu. Šale poput "nije vjerojatno da će on dobiti milijun", ili "stane u samo jednu bombu" prilično su neukusne. Dirk svakako nije jedini koji mora otići; danomice odlaze vlakovi puni mladića. Ako zastanu na nekoj maloj usputnoj stanici, neki se ponekad neopaženo iskradu i pobjegnu; uspiju možda tek malobrojni. Ali ovo nije završetak mojih loših novosti. Jesi li ikad čula za taoce? To je najnovije u odmazdama zbog sabotaž a. Možeš li zamisliti nešto strašnije?

Ugledni građani - nevini ljudi - bivaju bačeni u tamnicu i ondje čekaju svoju sudbinu. Ako se ne može ući u trag saboteru, Gestapo jednostavno izvodi petoro ljudi pred zid. U novinama često izlaze objave njihove smrti. Ova umorstva nazivaju se "nesretni slučajevi". Krasni ljudi, ti Nijemci! Kad samo pomislim da sam i ja nekoć bila jedna od njih! Ne, Hitler nam je odavno oduzeo nacionalnost. Zapravo, Njemci i Židovi su najveći neprijatelji na svijetu.

Tvoja Ana

petak, 16. listopada 1942.

Draga Kitty,

imam gomilu posla. Upravo sam prevela jedno poglavlje iz La Belle Nivernaise *i zabilježila nove riječi. Slijedi beskrajno za mršen matematički zadatak; onda tri stranice francuske grama tike. Odlučno odbijam rješavanje ovih problema svakog dana. Tata se slaže da su grozni. Gotovo mi bolje polaze za rukom nego njemu, premda nijedno od nas dvoje nije baš sjajno i često moramo zvati Margot. U stenografiji sam stigla najdalje od nas troje.*

Jučer sam završila Juriš. *Dosta zabavna knjiga, ali ni blizu* Joop ter Heul. *Doista, mislim da je Cissy van Marxweldt prvoraz redan pisac. Svakako ću svojoj djeci davati da čitaju njene knjige. Mama, Margot i ja ponovno smo u vječnom prijateljstvu. Tako je*

zbilja mnogo bolje. Noćas smo Margot i ja spavale u istom krevetu; bilo je vraški tijesno, ali baš to je pravo veselje. Pitala je da li može pročitati moj dnevnik. Rekla sam: - Možeš - to jest, ulomke. Onda sam upitala mogu li ja pročitati njen i rekla je: Možeš. Onda smo prešle na razgovor o budućnosti. Pitala sam je što želi postati. Ali nije htjela odgovoriti i od toga je napravila veliku tajnu. Naslutila sam nešto o podučavanju; nisam sigurna imam li pravo, ali mi se čini da imam. Zbilja, ne bi trebalo da budem toliko znatiželjna!

Jutros sam ležala na Peterovom krevetu, najprije otjeravši njega. Razbjesnio se na mene; kao da mi je do toga! Mogao bi barem jedanput biti malo prijazniji sa mnom; jučer sam mu uosta lom dala jabuku.

Pitala sam Margot da li misli da sam jako ružna. Rekla je da sam sasvim zgodna i da imam lijepe oči. Dosta neodređeno, ne čini li ti se?

Do slijedećeg puta.

Tvoja Ana

utorak, 20. listopada 1942.

Draga Kitty,

još uvijek mi drhti ruka premda su prošla dva sata otkako smo doživjeli šok. Treba reći da u zgradi ima pet naprava za gašenje požara. Znali smo da ih netko dolazi puniti, ali nas nitko nije upozorio kad će taj majstor, ili kako se već zove, zapravo doći.

Stoga nismo ni pomišljali da budemo tihi sve dok nisam začula udaranje čekića na odmorištu preko puta našeg ormara odnosno vrata. Smjesta sam se sjetila majstora i upozorila Elli, koja je kod nas jela, neka ne silazi. Tata i ja zalijepili smo se za vrata da bismo čuli kad čovjek ode. Nakon što je radio četvrt sata, odložio je čekić i ostali pribor na vrh našega ormara (kako nam se pričinilo) i pokucao na naša vrata. Problijedili smo kao krpa. Možda je ipak nešto čuo i zaželio ispitati našu tajnu spilju. Činilo se da je tako. Nastavilo se kucanje, povlačenje, guranje i trganje. Gotovo sam se onesvijestila pri pomisli da bi ta posve nepoznata osoba mogla otkriti naše krasno tajno sklonište. I upravo kad sam pomislila da se bliži moj posljednji sat, začula sam gospodina Koophuisa: - Otvorite vrata, to sam ja. - Smjesta

smo otvorili. Kuka kojom je učvršćen ormar, a kojom mogu baratati osobe upućene u tajnu, bila se zaglavila. Zbog toga nas nije nitko mogao upozoriti na majstora. Čovjek je bio sišao, a Koophuis došao po Elli, ali nije mogao otvoriti ormar. Mogu ti reći, bilo je to za mene veliko olakšanje. Čovjek koji je, kako sam mislila, pokušavao provaliti unutra, u mojoj je mašti sve više i više rastao, sve dok nije izgledao kao div i najveći fašist koji je ikad hodao svijetom.

No dobro! Dobro! Ovaj put je, srećom, sve u redu. U međuvremenu smo se u ponedjeljak sjajno zabavljali. Miep i Henk ovdje su proveli noć. Margot i ja išle smo spavati u maminu i tatinu sobu kako bi Van Santenovi mogli biti u našoj. Večera je bila božanska. Dogodila se samo jedna mala nezgoda. Pregorjela je tatina svjetiljka i odjednom smo se našli u mraku. Što da se radi? U kući je bilo žice za osigurače, ali kutija s osiguračima nalazi se na samom kraju mračnog skladišta - ne baš lijep posao za noćne sate. Muškarci su se ipak uputili onamo i nakon deset minuta mogli smo ukloniti svijeće.

Jutros sam rano ustala. Henk je morao otputovati u pola devet. Nakon topla doručka Miep je sišla. Kaša je lijevala i bilo joj je drago što ne mora biciklom u ured. Slijedeći tjedan dolazi Elli na jednu noć.

Tvoja Ana

četvrtak, 29. listopada 1942.

Draga Kitty,

strašno sam zabrinuta. Tata je bolestan. Ima visoku temperaturu i crveni osip, kao da su ospice. Pomisli, čak ne možemo pozvati ni liječnika! Mama mu daje da se dobro oznoji. Možda će se tako spustiti temperatura.

Jutros nam je Miep rekla da je iz kuće Van Daanovih odnesen sav namještaj. Još to nismo javili gospođi Van Daan. Živci su joj suviše napeti, a nismo baš orni za slušanje još jedne žalopojke o svem onom dražesnom porculanu i prekrasnim stolicama što su ostali kod kuće. Mi smo morali ostaviti gotovo sve naše lijepe predmete; čemu sada koristi gunđati o tomu?

Odnedavno mi je dopušteno čitati knjige za odraslije. Sada čitam Evinu mladost *Nicoa van Suchtelena. Ne vidim odveć razlike između ove priče i onih o ljubavima učenica. Istina, ima nešto i o*

ženama koje se prodaju nepoznatim ljudima u mračnim ulicama. Za to traže novac. Umrla bih od stida kad bi mi se dogodilo nešto poput toga. Također piše da Eva ima mjesečno pranje. Oh, jedva čekam da ga i ja imam; čini se da je jako važno.

Tata je iz velikog ormara donio Goetheove i Schillerove drame. Svake će mi večeri čitati. Počeli smo s Don Carlosom.

Slijedeći tatin dobar primjer, mama mi je u ruke utisnula svoj molitvenik. Zbog pristojnosti čitam neke molitve na njemačkom; zacijelo su lijepe, ali mi puno ne kazuju. Čemu me prisiljava na pobožnost samo da bih joj ugodila?

Sutra ćemo prvi put zapaliti vatru. Očekujem da će nas dim ugušiti. Dimnjak nije čišćen stoljećima, nadajmo se da vuče.

Tvoja Ana

subota, 7. studenoga 1942.

Draga Kitty,

mama je silno razdražljiva, a to mi uvijek navješćuje neugodnosti. Je li baš slučajno tata i mama nikad ne grde Margot i uvijek se zbog svega obaraju na mene? Primjerice, jučer uvečer: Margot je čitala neku knjigu s divnim crtežima; ustala je, otišla gore i odložila knjigu hoteći kasnije nastaviti. Nisam imala nikakvog posla pa sam uzela knjigu i počela gledati slike. Margot se vratila, ugledala "njenu" knjigu u mojim rukama, namrštila se i zatražila neka vratim knjigu. Margot se sve više ljutila, samo zato što sam htjela još malo gledati. Onda se pridružila mama: Daj knjigu Margoti, ona ju je čitala. - U sobu je ušao tata. Nije ni znao o čemu je riječ, ali je vidio povrijeđen izraz Margotina lica i smjesta se oborio na mene: - Baš me zanima što bi ti rekla da Margot ikad baci pogled na jednu od tvojih knjiga! - Odmah sam odustala, odložila knjigu i izašla iz sobe - uvrijeđena, mislili su oni. Dogodilo se da se nisam ni uvrijedila ni razljutila, samo sam se osjećala bijedno. Tata nije smio presuđivati ne znajući o čemu radi. Sama bih dala Margoti knjigu, čak brže, da se mama i tata nisu umiješali. Smjesta su stali na njenu stranu, kao da je žrtva neke velike nepravde.

Očito je da će mama biti uz Margot; ona i Margot uvijek se međusobno podržavaju. Toliko sam navikla na to da sam posve ravnodušna i spram maminih grdnji i spram Margotinih mušica.

Volim ih, ali samo zato jer su mama i Margot. S tatom je drukčije. Kad on ističe Margot kao primjer, odobrava njene postupke, hvali je i miluje, iznutra me nešto grize jer tatu obožavam. Ugledam se jedino u njega. Ne volim nikoga na svijetu osim njega. On ne zamjećuje da s Margot postupa drukčije negoli sa mnom. Margot je naprosto najzgodnija, najdražesnija, najljepša djevojka na svijetu. Ali ipak osjećam da i ja imam pravo da budem ozbiljno shvaćena. Oduvijek sam obiteljski glupak i crna ovca, oduvijek dvostruko plaćam za svoje postupke, najprije grdnjama a potom svojim povrijeđenim osjećajima. Više ne mogu biti zadovoljna ovom očitom pristranošću. Od tate želim nešto što mi on ne može dati.

Nisam ljubomorna na Margot, nikad nisam ni bila. Ne zavidim joj zbog ugodne vanjštine ili ljepote. Jedino čeznem za pravom tatinom ljubavlju: ne samo spram mene kao njegova djeteta, već spram mene kao Ane, spram mene same.

Vezana sam za tatu, jer samo preko njega mogu zadržati preostatak osjećaja za obitelj. Tata ne shvaća da ponekad želim dati oduška svemu što mislim o mami. On ne želi o tomu razgovarati, naprosto izbjegava sve što bi moglo dovesti do opaski o maminim pogreškama. Ipak, teže mi je podnijeti mamu i njene pogreške no bilo što drugo. Ne znam kako bih sve ovo zadržala za sebe. Ne mogu vječno ukazivati na njenu neurednost, njen sarkazam i njeno pomanjkanje nježnosti, a ne mogu ni vjerovati da uvijek imam krivo.

U svemu smo posve suprotne: stoga se, naravno, moramo jedna drugoj protiviti. Ne izričem osudu mamina karaktera jer to je nešto što ja ne mogu prosuditi. Samo je gledam kao majku a ona naprosto ne uspijeva da mi to bude; moram biti vlastita majka. Povukla sam se od svih njih; svoj sam brod i tek ću vidjeti gdje ću pristati. Sve ovo govorim osobito zato što u duhu imam predodžbu o savršenoj majci i supruzi; a u onoj koju moram zvati "Majka" ne nalazim ni traga te slike.

Neprestance odlučujem ne zamjećivati mamin loš primjer, želim vidjeti samo njene dobre strane i u sebi potražiti ono što u njoj ne mogu naći. Ali ne ide; a najgore je od svega što ni tata ni mama ne shvaćaju ovu prazninu u mom životu i zbog toga ih okrivljujem. Pitam se može li itko ikad uspjeti učinit i svoju djecu apsolutno zadovoljnom.

Ponekad vjerujem da me Bog želi iskušati, i sada i kasnije; moram postati dobra s pomoću vlastitih napora, bez primjera i bez dobrih savjeta. Onda ću kasnije biti sve jača. Tko će, osim mene, ikad pročitati ova pisma? Od koga ću, osim od sebe,

dobiti utjehu? Kako mi često treba utjeha, često se osjećam slaba i nezadovoljna samom sobom; prevelike su moje mane. To znadem i svaki dan se iznova pokušavam popraviti.

Sa mnom postupaju vrlo raznoliko. Jedan dan je Ana silno razumna i sve smije saznati; a slijedeći dan čujem da je Ana samo glupa mala koza koja ništa na svijetu ne zna i zamišlja da je iz knjiga naučila gomilu stvari. Nisam više ni beba ni zločesta ljubimica kojoj se treba smijati ma koliko joj se to sviđalo. Imam svoja mišljenja, planove i ideje, premda ih još ne umijem izreći. Oh, tolike stvari ključaju u meni dok ležim u krevetu i moram podnositi ljude kojih mi je preko glave i koji uvijek krivo tumače moje nakane. Zbog toga se na kraju uvijek vraćam svom dnevniku. Ondje započinjem i završavam, jer Kitty je uvijek strpljiva. Obećat ću joj da ću, unatoč svemu, ustrajati i naći vlastiti put u svemu tomu, i progutati suze. Jedino bih htjela ubrzo vidjeti rezultate i primiti ohrabrenje od nekoga tko me voli.

Ne osuđuj me; radije se sjeti da ponekad i iz mene može provaliti.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 9. studenoga 1942.

Draga Kitty,

jučer je bio Peterov rođendan, navršio je šesnaest godina. Dobio je lijepe poklone. Između ostaloga igru "Monopoly", aparat za brijanje i upaljač. Ne zato što bi bio osobit pušač: to je zbilja samo zbog pokazivanja.

Najveće iznenađenje priredio je gospodin Van Daan kad je, u jedan sat, objavio da su se Englezi iskrcali u Tunisu, Alžiru, Casablanki i Oranu. To je početak kraja, *govorili su svi, ali Churchill, britanski ministar-predsjednik koji je vjerojatno to isto slušao u Engleskoj, rekao je:* Ovo nije kraj. Nije čak ni početak kraja. Ali je, možda, kraj početka. *Vidiš li razliku? Zacijelo ima razloga optimizmu. Staljingrad, ruski grad koji brane već tri mjeseca još uvijek nije pao u ruke Nijemaca.*

Ali vratimo se zbivanjima u našem tajnom brlogu. Moram ti ispričati o našoj zalihi hrane. Kao što znaš, na gornjem katu ima nekoliko pravih pohlepnih prasaca. Kruh dobivamo od nekog dobrog pekara, Koophuisova prijatelja. Naravno, ne dobivamo onoliko koliko smo imali kod kuće. Ali ipak je dovoljno. Također su

ilegalno kupljene četiri karte za snabdijevanje. Cijena im ne-prestance raste; sada je od dvadeset sedam došla na trideset tri florina. A sve to za listić štampana papira! Da bismo imali u kući nešto što se može dulje držati, kupili smo, pored 150 konzervi povrća, 130 kilograma suhoga graška i graha. Nije sve za nas, nešto od toga pripada ljudima iz ureda. Nalazi se u vrećama koje vise na kukama u našem malom hodniku (unutar tajnih vrata). Zbog težine sadržaja rasporilo se nekoliko šavova na vrećama. Stoga smo odlučili da bi bilo bolje pohraniti zimske zalihe na tavan i Peteru je povjerena dužnost da ih onamo odvuče.

Uspio je pet vreća (od šest) neoštećene prenijeti uza stube i upravo je vukao vreću broj šest, kadli se raspuče dno vreće i tušne, pravi pljusak smeđeg graha poče curiti i štropotati niza stube. U vreći je bilo oko 25 kilograma graha, a buka bi probudila i mrtve. Oni dolje mislili su da im se na glavu ruši stara kuća i sve što je u njoj. (Hvala bogu što dolje nije bilo nepoznatih ljudi.) Peter se na trenutak prepao. Ali uskoro je urlao od smijeha, osobito kad me je vidio kako stojim na početku stuba poput otočića usred mora graha! Sve do članaka bila sam okružena grahom. Brzo smo ga počeli skupljati. Ali grah je toliko sitan i klizak da izgleda kao da se kotrlja u sve moguće i nemoguće zakutke i rupe. Svaki put kad netko silazi, saginje se jedanput ili dvaput da bi sakupio šaku graha za poklon gospođi Van Daan.

Gotovo sam zaboravila spomenuti da je tata opet zdrav.

Tvoja Ana

P. S. *Radio je upravo javio da je pao Alžir. Maroko, Casablanca i Oran već su nekoliko dana u rukama Engleza. Sada čeka mo Tunis.*

utorak, 10. studenoga 1942.

Draga Kitty,

velika novost - želimo primiti osmu osobu. Da, zbilja! Uvijek smo mislili da ima sasvim dosta prostora i hrane za još jednu osobu. Jedino smo se bojali da Koophuisu i Kraleru ne zadamo još više brige. Ali kako zastrašujuće priče koje čujemo o Židovima bivaju sve gore tata je uhvatio tu dvojicu koji su trebali da odluče, a njima se plan učinio izvrsnim. "Jednako je

opasno i za sedam i za osam ljudi", rekli su i imali su pravo. Kad je to dogovoreno, pretražili smo krug prijatelja razmišljajući o osobi koja će se dobro uklopiti u našu "obitelj". Nije bilo teško odabrati. Nakon što je tata odbio sve pripadnike obitelji Van Daana, izabrali smo zubara Alberta Dussela, čija je žena imala sreću i zatekla se izvan zemlje kad je izbio rat. On je poznat kao mirna osoba, a koliko mi i gospodin Van Daan možemo prosuditi prema površnom poznanstvu, obje obitelji ga smatraju simpatičnim. Miep ga također poznaje pa će moći pripremiti njegov dolazak. Ako dođe, morat će spavati u mojoj sobi namjesto Margot, koja će koristiti poljski krevet.

Tvoja Ana

četvrtak, 12. studenoga 1942.

Draga Kitty,

Dussel se strašno obradovao kad mu je Miep rekla da za njega ima sklonište. Požurila ga je neka dođe što prije. Najbolje u subotu. On je to smatrao prilično nemogućim jer najprije mora srediti kartoteku, pobrinuti se za nekoliko pacijenata i srediti svoje račune. Miep je jutros došla k nama s tom viješću. Učinilo nam se da nije pametno što odgađa dolazak. Sve ove pripreme povećavaju objašnjavanja stanovitom broju ljudi koje radije neće uvlačili u to; Miep će ga pitati hoće li ipak uspjeti doći u subotu.

Dussel je rekao "ne"; sada dolazi u ponedjeljak. Moram reći da mi se čini prilično čudnim što ne skače od sreće zbog toga prijedloga - ma kakav bio. Kad bi došli po njega, zar bi mogao srediti kartoteku, novčane poslove i pobrinuti se za pacijente? Čemu onda odlaganje? Mislim da je glupo što je tata popustio. Drugih novosti nema…

Tvoja Ana

utorak, 17. studenoga 1942.

Draga Kitty,

stigao je Dussel. Sve je išlo dobro. Miep mu je rekla da u jedanaest

sati mora doći na posebno mjesto ispred pošte, gdje će ga susresti jedan čovjek. Dussel je stigao na rendez-vous točno u sekundu. Gospodin Koophuis, koji također poznaje Dussela, prišao mu je i rekao da gospodin s kojim ima sastanak ne može doći ali moli neka on samo ode do Miep u ured. Koophuis je ušao u tramvaj i vratio se u ured, dok je Dussel pješice išao u istom smjeru. U jedanaest i dvadeset Dussel je pokucao na vrata ureda. Miep mu je skinula ogrtač, kako se ne bi vidjela žuta zvijezda, i uvela ga u kabinet gdje ga je Koophuis zadržao u razgovoru sve dok čistačica nije otišla. Onda se Miep popela s Dusselom uza stube, pod izlikom da netko treba kabinet, otvorila pokretni ormar i ušla unutra pred očima zbunjenoga Dussela.

Svi smo sjedili za stolom i čekali pridošlicu s kavom i konjakom. Miep ga je najprije uvela u dnevnu sobu. Smjesta je prepoznao naš namještaj, a nije mu bilo ni na kraj pameti da smo ovdje, iznad njegove glave. Kad mu je to Miep rekla, gotovo je umro od iznenađenja; ali mu, srećom, Miep nije dala suviše vremena i odmah ga je povela gore.

Dussel je pao na stolicu, bez riječi, i sve nas gledao neko vrijeme, kao da najprije treba sve shvatiti. Onda je promucao:

Ali... aber, sind *niste vi u Belgiji?* Ist der Militär nicht *došao,* das Auto, *bijeg je* sie nicht *uspio?*

Sve smo mu objasnili: da smo namjerno raširili priču o vojnicima i autu kako bismo ljude, a naročito Nijemce, naveli na pogrešan trag ako bi nas pokušavali pronaći.

Dussel je ponovno zanijemio zbog ovolike domišljatosti i, nakon što je istražio naše superpraktično sjajno malo Tajno sklonište*, jedino je mogao zaprepašteno buljiti oko sebe.*

Ručali smo svi zajedno. Onda je malo odrijemao i pridružio nam se za čajem, malo sredio svoje stvari (Miep ih je ranije bila donijela) i počeo se osjećati kao kod kuće. Osobito kada je primio Pravilnik Tajnog skloništa (Van Daanovo djelo).

PROSPEKT I VODIČ KROZ "TAJNO SKLONIŠTE"

Posebna ustanova kao privremeno prebivalište za Židove i njima slične.

Otvoreno tijekom cijele godine. *Prekrasno, tiho, bez šumo vite okolice, u srcu Amsterdama. Dolazi se tramvajem br. 13. i 17., automobilom i biciklom. U posebnim slučajevima pješice, ako Nijemci zabrane uporabu prijevoznih sredstava.*

Stan i hrana: *Besplatni.*

Specijalna nemasna dijeta.

Tekuća voda *u kupaonici (na žalost, bez kade) i na raznim unutrašnjim i vanjskim zidovima.*

Vlastiti radio-centar, *izravna veza s Londonom, New Yorkom, Tel Avivom i brojnim ostalim stanicama. Za korišćenje jedino stanarima, nakon šest sati uvečer. Nema zabranjenih stanica; podrazumijeva se da se njemačke stanice slušaju jedino u posebnim slučajevima kao što su programi klasične glazbe i slično.*

Vrijeme počinka: *Od 10 uvečer do 7.30 ujutro, nedjeljom od 10.15. Stanari se mogu odmarati preko dana, ako su prilike povoljne, prema kućnom redu. Zbog javne sigurnosti vrijeme počinka mora se strogo poštivati.*

Praznici (izvan *kuće): odgođeni na neodređeno vrijeme.*

Jezik: *Govorite u svako doba tiho i po redu! Dopušteni su svi civilizirani jezici, stoga nema njemačkoga!*

Nastava: *Jedna pismena zadaća iz stenografije tjedno. Engleski, francuski, matematika, povijest u svako doba!*

Sitni ljubimci - Poseban odjel *(potrebna dozvola): Moguća dobra njega (bube isključene).*

Obroci: *doručak, svakoga dana osim nedje lje i praznika u 9 sati ujutro. Nedjeljom i praznikom oko 11.30 sati.*

Ručak *(ne jako obilan): od 1.15 -1.45 sati.*

Večera *hladna ili topla: nema utvrđenog vremena (ovisno o emisijama vijesti).*

Dužnosti: *Stanari uvijek moraju biti spremni pomoći u ured - skom poslu.*

Kupanje: *Kada je dostupna svim stanarima nedjeljom od 9 sati ujutro. Dostupni su zahod, kuhinja, kabinet i glavna uredska prostorija, prema izboru.*

Alkoholna pića: *samo ako liječnik prepiše.*

Tvoja Ana

četvrtak, 19. studenoga 1942.

Draga Kitty,

Dussel je vrlo zgodan, upravo kao što smo zamišljali. Narav - no, misli da je posve u redu što sa mnom dijeli moj sobičak.

Pošteno govoreći, nisam baš oduševljena što jedan nezna - nac rabi moje stvari, ali valja biti spreman na stanovite žrtve za valjan razlog, stoga ću drage volje ponuditi svoje sitnice. "Ako

možemo nekoga spasiti, sve ostalo je sporedno", kaže tata i apso lutno je u pravu.

Prvi dan kada je došao, Dussel mi je smjesta postavio sva - kakva pitanja: Kada dolazi čistačica? Kada se može rabiti kupao - nica? Kad se smije ići u nužnik? Možeš se smijati, ali ove stvari nisu baš jednostavne u skloništu. Danju ne smijemo praviti nikakvu buku koja bi se dolje čula; a ako je ondje neka nepoznata osoba - primjerice, čistačica - moramo biti posebno oprezni. Sve sam to brižljivo objasnila Dusselu, ali jedno me zapanjilo: on vrlo polagano shvaća. Sve pita po dva puta i još uvijek kao da ne razumije. Možda će toga vremenom nestati i možda ga jedino ova iznenadna promjena toliko zbunjuje.

Osim ovoga sve je u redu. Dussel nam mnogo priča o vanj skom svijetu koji nam već dugo nedostaje. Donio je vrlo žalosne novosti. Bezbroj prijatelja i poznanika doživjelo je strahovitu sudbinu. Večer za večeri tutnje zeleni i sivi vojni kamioni. Nijem - ci zvone na svakim vratima ispitujući ima li u kući Židova. Ako ih ima, cijela obitelj mora smjesta otići. Ako nikoga ne nađu, odlaze u slijedeću kuću. Nitko nema prilike izmaknuti ako se ne sakrije u sklonište, često idu naokolo sa spiskovima i zvone jedino ako znaju da ih čeka dobar ulov. Ponekad ih puštaju za novac toliko i toliko po glavi. To je nalik lovu na robove iz starih vremena. Ali nipošto nije šaljivo: odveć je tragično. Uvečer, kad padne mrak, često vidim redove dobrih mirnih ljudi i zaplakane djece kako idu i idu u pratnji takve dvojice koji ih guraju i udaraju dok se gotovo ne sruše. Nitko nije pošteđen - starci, djeca, trudnice, bolesnici - svi se združuju u povorci smrti.

Koliko smo sretni mi ovdje, tako paženi i neuznemiravani! Ne bi trebalo mariti za svu ovu bijedu da nismo toliko zabrinuti za sve koji su nam bliski, a kojima više ne možemo pomoći.

Osjećam da sam zločesta zato što spavam u toplom krevetu dok moje najdraže prijatelje udaraju ili su u hladnoj noći pali negdje u jarak. Bojim se pri pomisli na najbolje prijatelje koji se sada nalaze u rukama najokrutnijih zvijeri što kroče zemljom. I sve to zato što su Židovi.

Tvoja Ana

petak, 20. studenoga 1942.

Draga Kitty,

nitko od nas zbilja ne zna kako bi sve ovo shvatio. Sve do sada vijesti o Židovima nisu prodirale do nas i mislili smo da je najbolje biti što veseliji. Svaki čas, kad Miep izusti o nečemu što se dogodilo nekom prijatelju, mama i Gospođa Van Daan uvijek počnu plakati; stoga nam Miep radije o tomu ne pripovijeda. Ali Dussel je odmah bio sa svih strana opsjednut pitanjima, a priče što ih je ispričao bile su toliko okrutne i strašne da nam naprosto ne izlaze iz glave.

Ipak ćemo se šaliti i zadirkivati čim nam ovi užasi malo izblijede u sjećanju. Neće nam činiti dobro, niti će pomoći onima vani, ako ustrajemo u sadašnjem tmurnom raspoloženju. A kakva je svrha pretvaranje našega Tajnog skloništa *u* Tajno sklonište potištenosti? *Moram li misliti o svim onim ljudima u svakom trenutku? I ako se zaželim nečemu nasmijati, moram li hitro prestati i zastidjeti se zbog svoje veselosti? - Treba li, dakle, da plačem cijele dane? Ne, to ne mogu. Osim toga, vremenom će nestati ove turobnosti.*

Kao dodatak ovoj bijedi ima još jedna ali posve osobna; ona je beznačajna pored svih ovih jada koje sam ti upravo ispričala. Ipak, ne mogu se suzdržati a da ti ne kažem da se od nedavno počinjem osjećati napuštenom. Okružena sam suviše velikom praznином. Nikad se nisam ovako osjećala, smijeh i veselje i prijateljice posve su mi ispunjavali misli. Sada razmišljam ili o nesrećama, ili o sebi. I nakon dugo vremena otkrila sam da tata, premda je pravo srce, ne može nadomjestiti čitav moj mali svijet minulih dana. Ali zašto te gnjavim ovakvim glupostima? Vrlo sam nezahvalna, Kitty, znam. Ali često mi se vrti u glavi kad se sve sruči na mene, a povrh svega, moram misliti na sve one druge nevolje!

Tvoja Ana

subota, 28. studenoga 1942.

Draga Kitty,

trošili smo previše struje, više no što smijemo. Rezultat: krajnja štednja i mogućnost da nam je isključe. Dva tjedna bez svjetla: zbilja ugodna pomisao, ali tko zna, možda se to ipak neće dogoditi! Suviše je mračno za čitanje poslije četiri ili pola pet popodne. Provodimo vrijeme na sto ludih načina: postavljanje pitalica, tjelesne vježbe u mraku, engleska i francuska konverzacija, kritički razgovor o knjigama. Ali na kraju sve dodija. Jučer uvečer otkrila sam nešto novo: zuriti kroz jaki

poljski dalekozor u rasvijetljene sobe kuća sa stražnje strane. Danju ne smijemo dopustiti ni centimetar razmaka među našim zavjesama, ali kad se smrkne, ne može biti štete. Nikad ranije nisam znala da susjedi mogu biti toliko zanimljivi. U svakom slučaju, naši jesu. Jedan par je upravo jeo; jedna obitelj je pripremala obiteljski prijem; zubar u kući preko puta upravo je popravljao zube nekoj staroj dami koja se strašno bojala.

Uvijek se govorilo da gospodin Dussel sjajno umije s djecom i da ih voli. Sada se pokazuje u pravom svjetlu: kruti staromodni puritanac, propovjednik dugačkih razvučenih propovijedi o ponašanju.

Kako sam te sreće (!) da dijelim spavaću sobu - avaj, malenu! - s Njegovom Visosti, i kako me općenito drže osobom najlošijega ponašanja između nas troje mladih, moram mnogo progutati i pretvarati se da sam gluha kako bih izmakla staračkim, često ponavljanim upozorenjima i opomenama. Sve to ne bi bilo toliko loše da on nije strašna tužibaba i da nije između svih ljudi izabrao baš mamu kojoj svaki put tužaka. Tek što sam dobila jednu dozu od njega, mama sve još jedanput ponovi tako da imam po jednu buru prije i poslije. A onda, ako doista imam sreće, pozivaju me da položim račun gospođi Van Daan i tada se događa istinski uragan.

Poštena riječ, nemoj misliti da je lako biti "loše odgojen" središnji lik jedne superkritične obitelji u skloništu! Kad noću ležim u krevetu i razmišljam o svim grijesima i prijestupima što mi ih pripisuju, toliko me sve to zbuni da se poželim ili smijati ili plakati; sve ovisi o vrsti moga raspoloženja.

Onda zaspim s glupim osjećajem želje da budem drukčija od onoga što jesam; da se možda ponašam drukčije no što se ponašam ili želim ponašati. Oh, Bože, sad i tebe uvlačim u gužvu. Oprosti, ali ne volim križati stvari, a u ovom vremenu nestašice papira nije nam dopušteno razbacivanje. Stoga ti mogu jedino savjetovati neka ne pročitaš zadnju rečenicu i da je nipošto ne pokušaš razumjeti jer ionako nećeš uspjeti.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 7. prosinca 1942.

Draga Kitty,

ove su godine Hanuka i sv. Nikola došli gotovo zajedno - samo jedan dan

razlike. Nismo pravili mnogo gužve za Hanuku: samo smo dali poklone jedan drugomu i zapalili svijeće. Zbog nestašice svijeća gorjele su svega deset minuta, ali je sve u redu čim se može pjevati. Gospodin Van Daan je napravio drveni svijećnjak, tako da je i to bilo prema pravilima.

Subota, večer uoči sv. Nikole, bila je mnogo veselija. Miep i Elli učinile su nas vrlo znatiželjnima neprestano šapćući s tatom; stoga smo, naravno, pogodili da se nešto događa.

I dogodilo se. U osam sati svi smo jurnuli drvenim stubištem kroz prolaz u mrklom mraku (zadrhtala sam i zaželjela da sam gore u sigurnosti) u malu mračnu sobu. Ondje smo, jer nema prozora, mogli zapaliti svjetlo. Nakon toga je tata otvorio veliki ormar. "Oh, kako je to krasno!", povikali smo. Velika košara ukrašena šarenim papirom stajala je u kutu a na vrhu je bila maska Crnog Petra. Brzo smo ponijeli košaru gore. Ondje se za svakoga našao mali zgodni poklon s prikladnom pjesmicom. Dobila sam lutku sa suknjom u obliku torbe za razne sitnice; tata je dobio stalak za knjige, i tako dalje. U svakom slučaju, ideja je bila sjajna i kako nitko od nas nikad nije slavio svetog Nikolu, početak je bio dobar.

Tvoja Ana

četvrtak 10. prosinca 1942.

Draga Kitty,

gospodin Van Daan se bavio trgovinom mesa, kobasicama i začinima. Zbog poznavanja ovih područja bio je uključen u tatin posao. Sada pokazuje svoju kobasičarsku vještinu koja nam ni-pošto nije neprihvatljiva.

Naručili smo mnogo mesa (ispod ruke, naravno) da bismo ga spremili za slučaj teških vremena. Bilo je zgodno promatrati, najprije kako komadi mesa dva-tri puta prolaze kroz stroj za mljevenje, onda kako se dodatni sastojci miješaju s mesom, a potom kako se crijeva pune štrcaljkom i nastaju kobasice. Ispržili smo meso od kobasice i jeli ga za večeru s kiselim zeljem, ali je kobasice na gelderlandški način valjalo najprije osušiti pa smo ih objesili preko štapa pričvršćenoga uzetom za strop. Tko god bi ušao u sobu počeo bi se smijati videći izloženi red kobasica. Izgledale su strašno smiješno!

Soba se nalazila u veličanstvenom neredu. Gospodin Van Daan imao je jednu pregaču svoje žene obavljenu oko svoje

omašne osobe (izgledao je deblji no što jest!) i bio je zaposlen oko mesa. Ruke umrljane krvlju, crveno lice i zamazana pregača davali su mu izgled mesara. Gospođa Van Daan pokušavala je raditi sve u isti čas: učiti holandski, miješati juhu, gledati kako se priprema meso, uzdisati i vajkati se zbog svog ozlijeđenog rebra. Evo što se

događa starijim damama (!) koje rade one idiotske vježbe ne bi li smanjile svoje ovelike stražnjice!

Dussel je imao upalu jednoga oka i ispirao ga je kamilicom pored peći. Pim, koji je sjedio na stolici osvijetljen sunčanom zrakom što je dopirala kroz prozor, bivao je guran ovamo-onamo. K tomu, čini mi se da ga muči reuma, jer je sjedio sav zgrbljen, s bijednim izrazom lica, i gledao kako gospodin Van Daan radi. Izgledao je točno poput nekakvog oronulog starca iz staračkog doma. Peter se natezao s mačkom po sobi, mama, Margot i ja gulile smo krumpire; i naravno, svi smo radili sve naopako jer smo bili zaposleni promatrajući gospodina Van Daana.

Dussel je otvorio zubarsku praksu. Zbog šaljivosti cijele stvari, moram ti ispričati o njegovom prvom pacijentu. Mama je glačala, a gospođa Van Daan bila je prva žrtva. Sjela je na stolicu nasred sobe. Dussel je počeo raspakivati svoj kovčeg strahovito važno, zatražio malo kolonjske vode namjesto dezinficirajućeg sredstva i vazelina umjesto voska.

Zavirio je u usta gospođe Van Daan i otkrio dva zuba zbog kojih se, kad ih je dotakao, zgrčila kao da umire, ispuštajući ne-povezane krikove boli. Nakon dugotrajna ispitivanja (kako se či-nilo gospođi Van Daan, dok zapravo nije trajalo dulje od dvije minute) Dussel je počeo strugati jednu rupu u zubu. Ali bez brige - uopće nije u pitanju - pacijentica je divlje širila ruke i noge u svim smjerovima sve dok u jednom trenutku Dussel nije ispustio bušilicu - koja je ostala zabijena u zub gospođe Van Daan.

Onda je doista prekipjelo! Ona je vrisnula (koliko je to bilo moguće s takvim instrumentom u ustima), pokušala je izvući iz usta i samo ga uspjela zatjerati još dalje. Gospodin Dussel stajao je podbočenih ruku mirno motreći tu malu komediju. Ostatak gledališta izgubio je svu kontrolu i urlao od smijeha. To je bilo gadno od nas jer sam sto posto sigurna da bih još jače urlala. Nakon mnogo okretanja, lupanja nogom, vrištanja i dozivanja, naposljetku je izvukla instrument i gospodin Dussel je nastavio raditi kao da se ništa nije dogodilo!

To je učinio tako brzo da gospođa Van Daan nije imala vremena da počne s novim trikovima. Ali nikad u životu nije

imao toliko pomoći. Dva pomoćnika bila su prilično korisna: Van Daan i ja dobro smo obavljali svoje dužnosti. Cijeli prizor izgledao je poput neke srednjovjekovne slike pod nazivom "Šarlatan na djelu". Međutim, u međuvremenu pacijentica nije imala odveć strpljenja: morala je držati na oku "svoju" juhu i "svoje" jelo. Jedno je sigurno. Gospođa Van Daan više neće toliko žuriti da je ponovno liječe!

Tvoja Ana

nedjelja, 13. prosinca 1942.

Draga Kitty,

udobno sjedim u glavnom uredu gledajući van kroz jedan prorez u zavjesi. Sumrak je, ali još je dovoljno svjetla da ti mogu pisati.

Vrlo je čudan pogled na prolaznike: kao da se svi strašno žure i gaze vlastite prste. Nije moguće ići ukorak s biciklistima. Čak ne mogu vidjeti kakve se osobe voze biciklom.

Ljudi u susjedstvu ne izgledaju baš privlačno. Osobito su djeca toliko prljava da ih čovjek ne bi poželio dodirnuti ni dugačkom motkom. Pravi slinavi klinci iz sirotinjskog dijela grada. Jedva razumijem poneku njihovu riječ.

Jučer popodne smo se Margot i ja ovdje kupale i rekla sam:

- A kad bismo uzele ovu djecu, jedno po jedno, upecale ih pecačkim štapom, okupale ih, oprale i zakrpile im odjeću i ponovno ih pustile... Margot me prekinu: - Slijedećeg bi dana izgledali jednako prljavi i odrpani kao ranije.

Ali pričam gluposti; osim toga mogu se vidjeti i druge stvari - automobili, čamci i kiša. Naročito volim škripanje tramvaja koji prolaze.

U našim mislima nema više raznolikosti negoli u nas samih. One se okreću poput vrtuljka - od Židova do hrane i od hrane do politike. Usput, kad je riječ o Židovima, jučer sam kroz zavjesu vidjela dva Židova. Jedva sam povjerovala vlastitim očima: bio je to užasan osjećaj, kao da sam ih izdala i sada promatram njihovu bijedu. Odmah na drugoj strani nalazi se jedan šlep na kojemu stanuje lađar sa ženom. Ima malog lajavog psa. Toga psića poznajemo jedino po lajanju i repu koji možemo vidjeti dok trči palubom. Uf! Počela je kiša i većina ljudi se sakrila pod kišobrane. Ne vidim ništa osim kabanica i ponekad stražnji dio nečijeg šešira. Zbilja mi ne treba da vidim više. Postupno prepoznajem

sve žene na prvi pogled natovarene krumpirima, u crvenom ili zelenom kaputu, izlizanih peta i s torbom ispod ruke. Lica su im sumorna ili prijazna - ovisi o raspoloženju njihovih muževa.

Tvoja Ana

utorak, 22. prosinca 1942.

Draga Kitty,

" Tajno sklonište" *saznaje radosnu vijest da će svaka osoba za Božić dobiti posebnu osminu maslaca. U novinama piše "čet-vrtina", ali to je jedino za sretne smrtnike koji od vlade dobivaju karte za snabdijevanje, a ne za Židove koji se sakrivaju i koji mogu kupiti samo četiri ilegalne karte namjesto osam. Svi ćemo nešto ispeći od tog maslaca. Jutros sam napravila malo keksa i dvije vrste kolača. Gore su svi vrlo zaposleni i mama mi je rekla da se ne smijem onamo ići igrati ni raditi sve dok ne budu završeni kućni poslovi.*

Gospođa Van Daan i njeno natučeno rebro su u krevetu, cijeli dan se vajka, dopušta da joj neprestano daju čistu odjeću i ničim nije zadovoljna. Bit ću sretna kad ponovno stane na noge i spremi svoje stvari jer o njoj moram reći ovo: iznimno je marljiva i uredna dokle god je zdrava tijelom i duhom. I vesela je.

Ali kao da preko dana ne slušam dovoljno "pssst!" zbog prevelike buke, moj gospodin sustanar neprestance mi viče "pssst!", pa i noću. Po njegovu mišljenju, ne smijem se ni okrenuti! Odbijam i najmanje obraćanje pozornosti na nj i slijedeći ću mu put uzvratiti "pssst!"

Raspaljuje me, osobito nedjeljom kada rano pali svjetlo da bi izvodio vježbe. Kao da traju satima dok ja, jadno izmučeno stvorenje, osjećam kako stolice, smještene kao produžetak uz moje uzglavlje, neprestance klize amo-tamo ispod moje usnule glave. Kad završi s nekoliko snažnih zamaha ne bi li olabavio mišiće, Njegovo Gospodstvo započinje sa svojom toaletom. Hlače mu vise pa mora ići po njih. Ali zaboravlja kravatu koja se nalazi na stolu. Stoga se ponovno gura i ponovno udara u stolice ne bi li je dohvatio.

Ali neću ti više dosađivati tom staračkom temom. Time stvari neće postati bolje, a moji osvetnički planovi (kao isključivanje svjetiljke, zatvaranje vrata, sakrivanje njegove odjeće) moraju biti iznevjereni da bi se sačuvao mir. Oh,

postajem tako pametna. Ovdje treba u svemu primjenjivati razum, učeći da budeš poslušna, da držiš jezik za zubima, pomogneš, budeš dobra, popustiš i ne znam što sve ne. Bojim se da ću isuviše brzo potrošiti svoj razum a nisam odveć pametna. Onda neće ništa ostati za svršetak rata.

Tvoja Ana

srijeda, 13. siječnja 1942.

Draga Kitty,

jutros me ponovno sve poremetilo tako da neću umjeti ni-jednu stvar pošteno izreći.

Vani je strašno. Danju i noću odvlače sve više tih jadnih ljudi koji nemaju ništa do naprtnjače i nešto novca. Na putu im čak i to oduzimaju. Obitelji se uništavaju, a sve ljude, žene i djecu razdvajaju. Vraćajući se iz škole, djeca otkrivaju da su njihovi roditelji nestali. Vraćajući se iz kupovine, žene nalaze zatvorene kuće bez svojih obitelji.

Nizozemci su također zabrinuti: njihove sinove šalju u Nje-mačku. Svi se boje.

A svake noći stotine aviona nadlijeću Nizozemsku i odlaze prema njemačkim gradovima gdje njihove bombe oru zemlju, a svaki sat stotine i tisuće ljudi bivaju ubijeni u Rusiji i Africi. Nitko se ne može tomu ukloniti, čitava kugla zemaljska bukti ratom i premda saveznicima ide bolje, kraj još nije na vidiku.

Što se tiče nas, imamo sreće. Da, sretniji smo negoli milijuni ljudi. Ovdje je tiho i sigurno i mi, da tako kažem, živimo od glav-nice. Čak smo toliko sebični da govorimo o "poslije rata", razvedreni pri pomisli o novoj odjeći i novim cipelama, dok bi zapravo trebalo štedjeti svaku paru da bismo pomogli drugim ljudima i spasili ono što preostane nakon ratnih razaranja.

Ovdje djeca hodaju u tankoj bluzi i klompama: bez kaputa, bez kape, bez čarapa, a nitko im ne pomaže. Stomak im je prazan, žvaću staru mrkvu da im ne bi krčalo u crijevima, odlaze iz hladnih kuća na hladnu ulicu a kad stignu u školu, nađu se u još hladnijim učionicama. Da, u Nizozemskoj je toliko loše da bezbroj djece zaustavlja prolaznike i prosjači komadić kruha. Satima bih mogla pripovijedati o patnjama što ih donosi rat, ali bih jedino sebe još više obeshrabrila. Ne možemo učiniti ništa doli čekati što mirnije možemo dok ne dođe kraj toj bijedi. Židovi

i kršćani čekaju, čitava Zemlja čeka; a mnogi čekaju smrt.

Tvoja Ana

subota, 30. siječnja 1943.

Draga Kitty,

u meni ključa bijes, a ne smijem to pokazati. Voljela bih udariti nogom, zavikati, dobro prodrmati mamu, zaplakati i ne znam što još zbog svih groznih riječi, podrugljivih pogleda i optužbi koje me svakoga dana neprestance obasipaju i nalaze svoj put poput strelice s čvrsto napeta luka a jednako ih je teško iščupati iz tijela.

Rado bih povikala Margoti, Van Daanovima, Dusselu - čak i tati - "Pustite me na miru, pustite me da barem jednu noć spavam bez jastuka natopljena suzama, vrelih očiju i glave koja puca. Pustite da odem iz svega toga, najbolje iz ovoga svijeta!" Ali ne mogu to učiniti, oni ne smiju znati moj očaj, ne bih mogla podnijeti njihovu prijaznost i dobroćudne šale, zbog toga bih još više vikala. Ako govorim, svi misle da se pretvaram; kad šutim, misle da sam čudna; ako odgovaram, gruba sam; ako mi padne na um dobra ideja, podmukla sam; ako sam umorna, lijena sam, sebična sam pojedem li zalogaj više, glupa, kukavica, bojažljiva, itd, itd. Cijele dane samo slušam da sam nesnošljivo dijete i prem da se smijem i hinim da ne obraćam pažnju, stalo mi je do toga. Rado bih zamolila Boga neka mi podari drukčiju narav, kako ne bih svakoga uzrujavala. Ali to je nemoguće. Imam narav kakva mi je data i sigurna sam da ne može biti loša. Dajem sve od sebe da bih svima ugodila, kudikamo više no što bi oni ikad naslutili. Pokušavam se svemu smijati jer ne želim da vide moje nevolje. Ne jedanput, nakon niza nezasluženih grdnji, planula sam na mamu: - Ionako me se ne tiče što govoriš. Ostavi me na miru: ionako sam beznadan slučaj. - Naravno, onda mi se kaže da sam surova i doslovce me se zanemaruje dva dana, a onda, odjednom, sve je zaboravljeno i ponovno se sa mnom postupa kao sa svima ostalima. Nemoguće mi je jedan dan biti sva od šećera, a drugi dan siktati otrov. Radije bih izabrala zlatnu sredinu (koja nije baš toliko zlatna), držala svoje misli za sebe i barem jedanput pokušala spram njih biti onoliko prezirna koliko su oni spram mene. Oh, kad bih barem mogla!

Tvoja Ana

petak, 5. veljače 1943.

Draga Kitty,

premda već dugo ne pišem o našim svađama, ipak nema nikakve promjene. Nesloga koju smo odavno prihvatili, isprva je pogodila gospodina Dussela kao teška nesreća. Ali sada se privikava i pokušava ne misliti o tomu. Margot i Peter nisu nimalo "mladi", kako bi se reklo za njih, oboje su toliko staloženi i tihi. Strašno se razlikujem od njih i uvijek čujem: - Nećeš vidjeti ni Margot ni Petera da to čine - zašto se ne ugledaš na njih? - To naprosto prezirem. Mogu ti reći da ni najmanje ne bih željela biti slična Margot. Ona je za moj ukus suviše tiha i pasivna i svakomu dopušta da je uvjeri i u svemu popušta. Želim biti jači karakter! Ali ovakve misli držim za sebe: samo bi mi se rugali ako bih na ovaj način objasnila svoje ponašanje. Atmosfera za stolom obično je napeta, premda, srećom, "Jušni gosti" ponekad stišavaju ispade. "Jušni gosti" su ljudi iz ureda koji dolaze u posjetu i bivaju posluženi tanjurom juhe. Ovoga popodneva gospodin Van Daan je ponovno govorio kako Margot jako malo jede. - Pretpostavljam da to činiš ne bi li ostala vitka - dodao je zadirkujući. Mama, koja uvijek štiti Margot, glasno je rekla: - Više ne mogu podnijeti vaše glupo brbljanje. - Gospodin Van Daan se zarumenio, pogledao ravno preda se i ništa nije rekao. Često se smije raznim stvarima; nedavno je gospođa Van Daan izvalila jednu sjajnu besmislicu. Prisjećala se prošlosti, kako se dobro slagala sa svojim ocem i kako je bila koketna. - I znate - nastavila je - moj je otac govorio: ako muškarac počne navaljivati, moraš mu reći: "Gospodine XY, sjetite se da sam ja dama!" i on će odmah znati što hoćeš reći. - Pomislili smo da je to šala i prasnuli u smijeh. Premda je obično tih, Peter nas također ponekad nasmije. Obdaren je strašću spram stranih riječi, premda uvijek ne zna što one znače. Jedno popodne nismo mogli ići na zahod jer su u uredu bili posjetioci; međutim, Peter je morao hitno obaviti nuždu. Stoga nije povukao vodu. Da bi nas upozorio, stavio je na vrata nužnika ceduljicu s natpisom "SVP plin". Naravno, namjeravao je reći "Oprez, plin", ali mu se ovo učinilo otmjenijim. Nije mu bilo na kraj pameti da to znači "si1 vous plait".

Tvoja Ana

subota, 27. veljače 1943.

Draga Kitty,

Pim svaki dan očekuje invaziju. Churchill je imao upalu pluća, ali se lako oporavlja. Slobodoljubivi Indijac Gandhi štrajka glađu tko zna koji put. Gospođa Van Daan izjavljuje da je fatalist. Ali tko se najviše boji kad pripuca? Nitko drugi doli Petronella.

Henk nam je donio da pročitamo primjerak biskupova pisma vjernicima. Bilo je vrlo lijepo i ohrabrujuće. "Ne odmarajte se, ljudi Nizozemske, svatko se vlastitim oružjem bori za svoju zemlju, svoj narod i svoju vjeru." "Pomozite, dajte priloge, nemojte oklijevati!", viču s propovjedaonice, baš tako. Hoće li to pomoći? Neće pomoći ljudima naše vjere.

Nikad ne bih pogodila što nam se dogodilo. Vlasnik ovih prostorija prodao je kuću a da nije javio ni Kraleru ni Koophuisu. Jednoga je jutra stigao novi vlasnik s arhitektom i htio vidjeti kuću. Srećom se ondje zatekao gospodin Koophuis i gospodi po-kazao sve osim Tajnog skloništa. *Pretvarao se da je zaboravio ključ od tih vrata. Novi vlasnik nije postavljao daljnja pitanja. Bit će dobro dokle god se ne vrati i ne zaželi vidjeti* Tajno sklonište, *jer tada nam se ne piše dobro.*

Tata je za Margot i mene ispraznio jednu kartoteku i u nju stavio kartice. To treba biti spisak pročitanih knjiga: onamo upisujemo knjige koje smo pročitale, njihove autore, itd. Nabavila sam još jednu malu bilježnicu za strane riječi.

U zadnje vrijeme se mama i ja dobro slažemo, ali se ipak nikad ne povjeravamo jedna drugoj. Margot je mačkastija nego ikad, a tata nešto drži za sebe, ali je i dalje srce.

Nove porcije maslaca i margarina za stolom! Svatko dobiva svoj komadić masnoće na tanjur. Po mom mišljenju, Van Daanovi to ne dijele nimalo pravično. Međutim, moji se roditelji suviše boje svađe a da bi išta rekli. Šteta, mislim da takvim ljudima uvijek treba vratiti milo za drago.

Tvoja Ana

srijeda, 10, ožujka 1943.

Draga Kitty,

jučer uvečer imali smo kratki spoj, a povrh svega su nepres - tance tukli topovi. Još uvijek nisam prevladala strah od svega što je u vezi s pucanjem i avionima i gotovo svake noći ušuljam se u tatin krevet zbog malo ohrabrenja. Znam da je to vrlo djetinjasto, ali ti ne znaš kako se osjećam. Protuavionski topovi toliko grme da ne čuješ vlastiti glas. Gospođa Van Daan, fatalist, gotovo se rasplakala i rekla vrlo bojažljivim glasom: - Oh, to je tako neugodno! Oh, oni tako jako pucaju - čime zapravo hoće reći: "Tako se bojim."

Uz svjetlost svijeća nije izgledalo ni izdaleka tako loše kao u mraku. Tresla sam se kao da imam vrućicu i molila tatu da opet zapali svijeću. Bio je neumoljiv, svjetlo je ostalo ugašeno. Odjednom se začulo pucanje mitraljeza, a to je deset puta gore od topova. Mama je skočila iz kreveta i, unatoč Pimovoj ljutnji, zapalila svijeću. Kad je prigovorio, odgovorila je odlučno: - Naposljetku, Ana nije pravi ratni veteran. - I tako je to završilo.

Jesam li ti već pričala o ostalim strahovima gospođe Van Daan? Mislim da nisam. Ako treba da te izvještavam o svemu što se događa u Tajnom skloništu, *moraš znati i o tomu. Jedne noći gospođi Van Daan se učinilo da čuje provalnika na tavanu: čula je glasne korake i toliko se uplašila da je probudila svoga muža. U tom su trenutku provalnici nestali i jedini zvuk koji je gospodin Van Daan mogao čuti bilo je lupanje srca naše uplašene fatalistice. - Oh, Putti (to je nadimak gospodina Van Daana), sigurno su nam odnijeli kobasice i sav grašak i grah. A Peter, pitam se, je li zaštićen u svom krevetu? - Sigurno nisu ukrali Petera. Čuj, nemoj se brinuti i pusti me da spavam. - Ali ništa od toga. Nakon nekoliko noći cijelu obitelj Van Daan probudili su sablasni zvuci. Peter je otišao na tavan sa svjetiljkom i - bježi! Što misliš, tko je bježao? Gomila ogromnih štakora! Kad smo saznali tko su ti lopovi, ostavili smo Mouschia neka spava na tavanu i nepozvani gosti više se nisu vraćali, barem ne noću.*

Prije nekoliko dana Peter se popeo na tavan po nekakve stare novine. Trebalo je da čvrsto drži poklopac da bi se spustio. Ne gledajući, spustio je ruku... i skotrljao se niz ljestve od iznenad na šoka i bola. Bio je, ne znajući, stavio ruku na jednog velikog štakora koji ga je jako ugrizao. Kad je došao do nas, bijel kao papir i drhtavih koljena, krv mu je probila kroz pidžamu. Nikakvo čudo : nije baš ugodno pomilovati velikog štakora, a biti ujeden

doista je strašno.

Tvoja Ana

petak, 12, ožujka 1943.

Draga Kitty,

dopusti da ti predstavim jednu osobu: Mama Frank, zaštitnik mladeži! Posebni obroci maslaca za mlade; problemi suvremene mladeži; mama u svemu štiti mladež i nakon stanovitog rječkanja uvijek istjera svoje. Pokvario se konzervirani losos: gala večera za Mouschia i Bochea. Bochea nisi upoznala, premda je on bio ovdje prije našeg dolaska. On je skladišni i uredski mačak i brine se za štakore u magazinu. Valja objasniti njegovo neobično političko ime. Neko vrijeme tvrtka je imala dva mačka: jednog za skladište i jednog za tavan. Događali su se slučajni susreti tih mačaka, a rezultat je uvijek bila strašna bitka. Napadač je uvijek bio skladišni mačak, a ipak je tavanskom mačku uvijek uspijevalo pobijediti - baš kao u međunarodnim sukobima. Stoga je skladišni mačak dobio ime po Nijemcima, Boche, a tavanska mačka po Englezima, Tommy. Tommya smo se kasnije riješili; kad silazimo u uredske prostorije, zabavlja nas Boche.

Jedem toliko graha i mahuna da ih više ne mogu vidjeti. Sama pomisao na njih čini me bolesnom. Više se za večeru ne služi kruh. Tata je upravo rekao da se ne osjeća dobro. Opet su mu oči žalosne - jadan stvor!

Ne mogu se otkinuti od knjige Inne Boudier-Bakher Kucanje na vrata. *Priča o toj obitelji iznimno je dobro napisana. Još se radi o ratu, piscima, emancipaciji žena; pošteno govoreći, to me baš toliko ne zanima.*

Užasni zračni napadi na Njemačku. Gospodin Van Daan je loše volje; razlog - nestašica cigareta. Rasprave da li treba ili ne treba trošiti konzervirano povrće završile su u našu korist.

Ne mogu više ući ni u jedan par cipela osim u skijaške, koje po kući baš ne koriste. Sandale od rogoza koje su stajale 6 i pol florina trajale su samo jedan tjedan, nakon čega su bile izbačene iz opticaja. Možda će Miep iščeprkati nešto ispod ruke. Moram podšišati tatu. Pim izjavljuje da poslije rata neće ići brijaču budući da to radim toliko dobro. Da ga barem toliko puta ne štipam za uho!

Tvoja Ana

petak, 19. ožujka 1943.

Draga Kitty,

nakon jednog sata slijedilo je razočaranje nakon radosti. Turska ipak nije ušla u rat. Samo je jedan član vlade govorio kako će ubrzo izaći iz neutralnosti. Kolporter na Damu [4] izvikivao je: Turska na strani Engleske! *Trgali su mu novine iz ruku. Tako je radosna vijest stigla do nas, novčanice od 500 i 1000 guldena proglašene su nevažećima. To je stupica za crnoburzijance i slično, ali i za ljude koji posjeduju druge vrste "crnih zaliha" kao i za ljude koji se sakrivaju. Ako plaćaš novčanicom od 1000 guldena, moraš izjaviti i dokazati točno na koji si način došla do nje. Još uvijek se mogu koristiti za plaćanje poreza, ali samo do slijedećeg tjedna. Dusselu je stigao starinski zubarski stroj na nožni pogon i očekujem da će me ubrzo temeljito pregledati. "Vođa svih Nijemaca" govorio je ranjenim vojnicima. Žalosno ga je bilo slušati. Pitanje i odgovor odvijali su se otprilike ovako:*

- Zovem se Heinrich Scheppel.

- Mjesto ranjavanja?

- Staljingrad.

- Koja vrsta rane?

- Dva smrznuta stopala i iščašeno rame lijeve ruke.

Upravo ovako zvučala je ta strašna lutkarska predstava preko radija. Kao da su se ranjenici ponosili svojim ranama - što više rana, to bolje. Jednoga je toliko potreslo što se može rukovati s Führerom (naime, ako uopće ima ruke) da su mu riječi jedva izlazile iz usta.

Tvoja Ana

četvrtak, 25. ožujka 1943.

Draga Kitty,

jučer smo mama, tata, Margot i ja zajedno sjedili i bilo nam je ugodno, kadli je odjednom ušao Peter i nešto šapnuo tati u uho. Čula sam nešto o "buretu koje se prevrnulo u skladištu" i "nekakvom šuškanju oko vrata". I Margot je to čula, ali kad su

tata i Peter smjesta izašli, pokušavala me smiriti jer sam, dakako, problijedjela kao krpa i silno se uzrujala.

Nas tri čekale smo u neizvjesnosti. Nakon nekoliko trenuta ka gore je došla gospođa Van Daan: bila je slušala radio u kabinetu. Rekla je da ju je Pim zamolio neka isključi radio i tiho ode gore. Ali znaš kako izgleda kad se hoće biti posebno tih: svaka stuba škripi dvostruko glasnije. Nakon pet minuta ponovno su se pojavili Pim i Peter, blijedi do korijena kose, i ispričali što im se dogodilo.

Sakrili su se ispod stubišta i čekali, isprva bezuspješno. Ali iznenada, da, moram ti reći, začuli su dva glasna udarca, kao da su se ovdje u kući zalupila dvoja vrata. Pim je u jednom skoku bio gore. Peter je upozorio najprije Dussela, koji se naposljetku dovukao gore na slijedeći kat. Gospodin Van Daan se jako prehladio i već je bio u krevetu, stoga smo se svi okupili oko njegove postelje i šapatom mu rekli svoje sumnje.

Svaki put kad je gospodin Van Daan glasno zakašljao, Gospođa Van Daan i ja toliko smo se uplašile da nam se činilo kako će nas udariti kap. Tako se nastavilo sve dok nekomu nije sinula sjajna ideja da mu damo kodeina, što je smjesta ublažilo kašalj. Opet smo čekali i čekali ali nismo ništa čuli i na kraju smo svi zaključili da su lopovi dali petama vjetra kad su u inače tihoj kući začuli korake.

Bila je nesretna okolnost što je radio bio namješten na Englesku, a oko njega uredno poslagane stolice. Da su vrata bila provaljena i da je protuavionska straža to vidjela i javila policiji, mogle bi se dogoditi vrlo neugodne stvari. Stoga je gospodin Van Daan ustao, obukao kaput i šešir i oprezno pratio tatu na donji kat. Peter je preuzeo zaštitnicu, naoružan velikim čekićem za slučaj opasnosti. Gore su dame (uključujući Margot i mene) napeto čekale sve dok se gospoda nisu ponovno pojavila za pet minuta i javila da je u kući posvuda mirno.

Dogovorili smo se da nećemo uzimati vodu ni puštati je u nužniku. Ali kako je uzbuđenje djelovalo na većinu naših želudaca, možeš zamisliti kakva je bila atmosfera kad smo svi po redu počeli posjećivati tu prostoriju.

Kad se ovako nešto dogodi, kao da istodobno dolazi gomila drugih stvari, baš kao sada. Broj jedan: sat na Westertorenu, koji me oduvijek toliko smirivao, nije više otkucavao, broj dva: gospodin Vossen je prethodne večeri otišao ranije nego inače i nismo bili sigurni je li se Elli uspjela domoći ključa i nije li možda zaboravila zaključati vrata. Još je bila večer i još smo bili u stanju neizvjesnosti, premda nas je malo utješila činjenica da od osam

sati, kada je provalnik uznemirio kuću, pa do deset nismo čuli nikakav zvuk. U daljnjem razmišljanju također nam se učinilo nevjerojatnim da bi neki lopov tako rano uvečer nekamo provaljivao, a još ima ljudi na ulicama. Povrh svega, nekomu od nas palo je na um kako je moguće da je čuvar skladišta još uvijek na poslu, jer uzbuđen i kraj tankih zidova lako se pogriješi i, štoviše, u takvim kritičnim trenucima veliku ulogu može odigrati mašta.

Tako smo svi otišli u krevet, ali nitko nije mogao zaspati. I tata i mama i gospodin Dussel bili su budni a bez pretjerivanja mogu reći da sam jedva sklopila oči. Ujutro su muškarci sišli vidjeti jesu li vanjska vrata još uvijek zatvorena i ispostavilo se da je sve u redu. Svima smo dali iscrpan opis događaja koji nam je odnio toliko živaca. Svi su s tim zbijali šale, ali lako je nakon svega smijati se takvim stvarima. Jedina nas je Elli ozbiljno shvatila.

Tvoja Ana

subota, 27. ožujka 1943.

Draga Kitty,

završili smo tečaj stenografije; sada vježbamo brzinu. Sve smo pametniji, zar ne? Moram ti još pripovijedati o svojim temama za ubijanje vremena (tako ih nazivam jer nemamo što raditi osim nastojati da dani što brže prolaze kako bi brže došao kraj našega boravka ovdje): luda sam za mitologijom, osobito za grčkim i rimskim bogovima. Ovdje misle da je to tek prolazna zaluđenost: nikad nisu čuli da nedoraslo dijete moje dobi može zanimati mitologija. E pa dobro, onda ću biti prva!

Gospodin Van Daan je prehlađen, odnosno malo ga grebe u grlu. Oko toga pravi silnu gužvu. Grglja kamilicu, ispire grlo mirhnom [5] tinkturom, trlja eukaliptusovim uljem prsa, nos, zube i jezik, a nakon svega toga postaje loše raspoložen.

Reuter, jedna od njemačkih velikih zvijerki, održao je govor. Svi Židovi moraju biti izvan zemalja pod njemačkom okupacijom prije 1. srpnja. Između 1. travnja i 1. svibnja mora se očistiti pokrajina Utrecht (kao da su Židovi žohari). Između 1. svibnja i 1. lipnja Južna i Sjeverna Nizozemska. *Ove jadnike šalju na prljave klaonice kao krdo bolesne zapuštene stoke. Ali ne želim govoriti o tomu, takve misli samo mi zadaju moru.*

Jedna mala novost: saboteri su zapalili njemačko odjeljenje službe rada. Nakon nekoliko dana istu je sudbinu doživio prijavni ured. Ljudi u njemačkim uniformama ušutkali su stražu i uspjeli uništiti važne dokumente.

Tvoja Ana

četvrtak, 1. travnja 1943.

Draga Kitty,

zbilja ne zbijam prvotravanjske šale (vidi datum!), već obratno: danas mogu lako citirati izreku: "Nesreća nikad ne dolazi sama". Kao početak, gospodin Koophuis, koji nas uvijek hrabri, dobio je krvarenje želuca i mora ostati u krevetu najmanje tri tjedna. Drugo, Elli ima gripu. Treće, gospodin Vossen ide slijedeći tjedan u bolnicu. A četvrto, trebalo je da se održe važni poslovni sastanci: o glavnim temama je tata detaljno razgovarao s gospodinom Koophuisom, a više nema vremena da se sve iscrpno objasni gospodinu Kraleru. Očekivana gospoda su stigla na vrijeme; još prije njihova dolaska tata je drhtao od zabrinutosti zbog odvijanja sastanka. - Kad bih barem mogao biti ondje, da sam barem dolje! - viknuo je. - Zašto ne legneš i ne prisloniš uho na pod, moći ćeš sve čuti. - Tatino se lice razvedrilo i slijedećega jutra u pola jedanaest Margot i Pim (dva su uha bolja od jednog!) zauzeli su položaj na podu. Razgovori nisu završili, ali popodne tata nije bio u stanju nastaviti slušalačku kampanju. Ovaj neuobičajen i neudoban položaj napola ga je paralizirao. Zauzela sam njegovo mjesto u pola dva, čim smo čuli glasove u hodniku. Margot mi je pravila društvo. Povremeno je razgovor bivao toliko zamršen i dosadan da sam posve iznenada zaspala na hladnom tvrdom linoleumu. Margot se nije usudila dodirnuti me, od straha da nas ne bi čuli, a riječi nisu dolazile u obzir. Spavala sam dobrih pola sata i probudila se sva zatečena, zaboravivši svaku riječ tog važnog razgovora. Margot je, srećom, bolje pazila.

Tvoja Ana

petak, 2. travnja 1943.

Draga Kitty,

oh, bože, dobila sam još jednu strašnu crnu mrlju. Jučer uvečer sam ležala u krevetu čekajući da tata dođe, izmoli sa mnom molitve i zaželi mi laku noć, kadli uđe mama, sjede na moj krevet i zapita me vrlo nježno: Ana, tata još ne može doći, hoćeš li da ja noćas molim s tobom? - Neću, mama - odgovorila sam.

Mama je ustala, za trenutak zastala kraj mog kreveta i polako krenula prema vratima. Odjednom se okrenula i, izobličena lica, rekla: - Neću se ljutiti, nema ljubavi na silu. - Odlazeći iz sobe, imala je suze u očima.

Ležala sam nepomično u krevetu i istoga trenutka osjetila da je bilo grozno što sam je toliko surovo odgurnula. Ali također sam znala da nisam mogla odgovoriti drugačije. Naprosto ne bi išlo. Bilo mi je žao mame, jako, jako žao, jer sam prvi put u životu vidjela da zamjećuje moju hladnoću. Vidjela sam izraz tuge na njenom licu kad je rekla ono o ljubavi koje nema na silu. Teško je izreći istinu, a ipak je istina: ona je mene odgurnula, njene netaktične primjedbe i grube šale koje uopće ne nalazim smiješnima učinile su me bezosjećajnom spram ma kakve ljubavi koja dolazi od nje. Jednako kao što se ja stisnem zbog njenih teških riječi, stislo se njeno srce kad je shvatila da je prošla ljubav između nas. Pola noći je plakala i gotovo uopće nije spavala. Tata me ne gleda, a ako me pogleda na trenutak, u očima mu čitam riječi: "Kako možeš biti toliko neprijazna, kako možeš majci nanositi toliku bol?"

Očekuju da se ispričam; ali ovo je nešto zbog čega se ne mogu ispričati jer sam rekla istinu i mama je ionako prije ili kasnije mora saznati. Čini se da sam, a doista jesam, ravnodušna i spram maminih suza i spram tatinih pogleda jer su prvi put oboje svjesni nečega što oduvijek osjećam. Jedino mogu osjećati sažaljenje spram mame, koja sada mora otkriti da sam preuzela njeno mišljenje. Što se mene tiče, šutim i samujem i više neću uzmicati pred istinom, jer što se istina dulje odlaže, teže će im biti kad je budu čuli.

Tvoja Ana

utorak, 27. travnja 1943.

Draga Kitty,

takve su svađe da čitava kuća tutnji! Mama i ja, Van Daanovi i tata, mama i gospođa Van Daan, svatko se ljuti na svakoga. Lijep ugođaj, zar ne? Ponovno se izvlači uobičajen spisak Aninih nedostataka i temeljito provjetrava.

Gospodin Vossen već se nalazi u bolnici Binnengastuis. Gospodin Koophuis ponovno je na nogama, krvarenje je prestalo ranije no obično. Ispričao nam je da je prijavni ured doživio naknadno oštećenje od vatrogasne službe koja je, namjesto da samo ugasi plamen, čitav prostor natopila vodom. Baš mi je drago!

Hotel "Carlton" je uništen do temelja. Dva britanska aviona natovarena zapaljivim bombama pala su ravno na dom "Offiziers-heima"[6]. Čitav ugao ulica Vijzelstrat i Singel je izgorio. Zračni napadi na njemačke gradove jači su iz dana u dan. Nemamo ni jedne jedine mirne noći. Zbog nespavanja imam tamne kolutove ispod očiju. Hrana nam je bijedna. Suhi kruh i nadomjestak kave za doručak. Ručak: špinat ili loćika po dva tjedna. Dvadeset centimetara dugački krumpiri slatkog i trulog okusa. Komu je do dijete za mršavljenje, neka dođe u Tajno sklonište. *Oni odozgo se silno vajkaju, ali mi to ne smatramo tolikom tragedijom.*

Svi muškarci koji su se borili 1940. ili bili mobilizirani pozvani su da rade za "Führera" kao ratni zarobljenici. Predmnijevam da to čine kao zaštitnu mjeru protiv invazije.

Tvoja Ana

subota, 1. svibnja 1943.

Draga Kitty,

kad samo pomislim kako ovdje živimo, obično dolazim do zaključka da je to raj u usporedbi sa životom Židova koji se ne kriju. A ipak, kasnije, kad se sve ponovno normalizira, bit ću zapanjena pri pomisli kako smo se mi koji smo kod kuće živjeli toliko uredno, mogli spustiti na tako nisku razinu. Primjerice, otkako smo ovdje, imamo jedan navošteni stolnjak koji, zbog prevelike uporabe, nije baš najčistiji. Doduše, često ga pokušavam očistiti prljavom krpom za pranje suđa, više rupom negoli krpom. Ni stol nam baš ne služi na čast, unatoč obilnom ribanju. Van Daanovi cijelu zimu spavaju na istoj flanelskoj ponjavi; ovdje se ne može prati jer nema dovoljno sapuna u

prahu što ga dobivamo na karte za snabdijevanje, a osim toga, nije dobar. Tata hoda u izlizanim hlačama a i kravata mu počinje pokazivati znake istrošenosti. Danas se raspao mamin steznik i suviše je star a da bi se mogao popraviti, dok Margot hoda u dva broja manjem grudnjaku.

Mama i Margot prevalile su cijelu zimu razmjenjujući tri potkošulje, a moje su toliko kratke da mi ne dosižu ni do trbuha.

Svakako, sve se ove stvari mogu prevladati. A ipak, ponekad se zatečeno zapitam: "Kako ćemo se mi koji sada hodamo u istrošenim stvarima, od mojih gaćica do tatine četkice za zube, ikad vratiti svojim predratnim navikama?"

Noćas je toliko gruvalo da sam četiri puta skupljala svu svoju imovinu. Danas sam spakirala kovčeg s najnužnijim stvarima za slučaj bijega. Ali mama kaže sasvim ispravno: - Kamo ćeš bježati? - čitava Nizozemska je kažnjavana zbog štrajkova koji izbijaju u mnogim krajevima zemlje. Objavljeno je opsadno stanje i svi dobivaju jedan kupon manje. Zločeste li dječice!

Tvoja Ana

petak, 18. svibnja 1943.

Draga Kitty,

gledala sam strašnu zračnu bitku njemačkih i britanskih aviona. Na nesreću, nekoliko saveznika moralo je iskočiti iz zapaljenih aviona. Naš mljekar, koji živi u Halfwegu, vidio je četvoricu Kanađana kako sjede pored ceste; jedan je tečno govorio holandski. Zamolio je mljekara da mu zapali cigaretu i rekao mu da je u posadi bilo šestoro ljudi. Pilot je izgorio, a peti čovjek se negdje krije. Njemačka policija je došla i uhvatila četvoro posve neozlijeđenih ljudi. Pitam se kako uspijevaju ostati toliko pribrani nakon tog strašnog padobranskog pohoda.

Premda je prilično vruće, moramo svaki drugi dan ložiti vatru da bismo spalili ljuske od povrća i otpatke. Ne možemo sve odlagati u kantu za smeće jer neprestance moramo imati na umu skladišnog čuvara. Kako lako može mala nemarnost čovjeka izdati!

Svi studenti koji ove godine žele diplomirati odnosno nastaviti studije, moraju potpisati da se slažu s Nijemcima i da odobravaju Novi poredak. Osamdeset posto studenata odbilo je

učiniti ono što se protivi njihovoj savjesti. Naravno, morali su snositi posljedice. Svi studenti koji ne potpišu, moraju ići u radni logor u Njemačku. Tko će ostati od te mladeži ako svi moraju ići na težak rad u Njemačku? Mama je noćas zatvorila prozore zbog pucnjave; bila sam u Pimovom krevetu. Odjednom je, iznad nas, gospođa Van Daan skočila iz kreveta kao da ju je Mouschi ujeo. Smjesta je uslijedio glasan tresak. Zvučalo je baš kao da mi je pored kreveta pala zapaljiva bomba. Povikala sam: - Svjetla, svjetla! - Pim je upalio svjetiljku. Očekivala sam ne manje nego plamenu buktinju u sobi za koji trenutak. Nije se ništa dogodilo. Svi smo pohitali gore da vidimo što se događa. Gospodin i gospođa Van Daan vidjeli su crven bljesak kroz otvoreni prozor. On je mislio da u susjedstvu gori a ona je mislila da se zapalila naša kuća. Kad se zatreslo, gospođa Van Daan već je bila na nogama a koljena su joj klecala. Ali ništa više se nije dogodilo i svi smo se opet ušuljali u krevete. Prije no što je prošlo četvrt sata, ponovno je započela pucnjava. Gospođa Van Daan se smjesta uspravila a potom sišla u sobu gospodina Dussela tražeći ondje zaštitu koju kod svoga supružnika nije mogla naći. Dussel ju je dočekao s riječima: Dođite u moj krevet, dijete moje! - koje su nas natjerale na nekontroliran smijeh. Topovska paljba više nas nije zabrinjavala, nestalo je našeg straha!

Tvoja Ana

nedjelja, 13. lipnja 1943.

Draga Kitty,

moja rođendanska pjesma od tate suviše je dobra a da bih je skrivala pred tobom. Kako Pim obično piše stihove na njemač - kom, Margot se ponudila da ih prevede. Prosudi sama nije li to Margot doista sjajno učinila. Nakon uobičajena prikaza zbivanja te godine, evo kako je glasila:

Sveti je Nikola opet nam došao,
ali ne onakav ko što bit je znao.
Danas ne slavimo njegov dan.
Nije više lijep ni radostan.
Još lani smo bili prepuni nada.
Sve nam se svjetlijim činilo tada.
Nismo ni sanjali u ovoj godini

dočekati Nikolu u tužnoj sredini.
Duh ćemo njegov ipak oživjeti,
premda nemamo što darovati.
Naum smo ipak smislili lak:
U cipelu svoju nek pogleda svak.
U tišini kasnog noćnog sata
Pst, pogledaj! Širom otvorena vrata!
S jastukom uza se djevojčica mala
Šuljajuć se tiho na njima je stala.

Bilo je tu i nešto o hrani što Margot nije umjela prevesti sa srokom, stoga ću to mjesto izostaviti. Zar ne misliš da je moja rođendanska pjesma dobra? Posve su me razmazili na razne načine i dobila sam gomilu zgodnih stvari. Između ostaloga, debelu knjigu o mojoj omiljenoj temi - grčka i rimska mitologija. Ne mogu se potužiti ni na nestašicu bombona - svi su posegnuli u svoje posljednje zalihe. Kao Benjamin[7] obitelji u skloništu doista sam počašćena više no što zaslužujem.

Tvoja Ana

Utorak, 15. lipnja 1943.

Draga Kitty,

Događa se mnogo stvari, ali često mislim da ti je moje neznimljivo brbljanje jako dosadno i da ti je drago kad ne dobivaš previše pisama. Stoga ću ti ukratko reći novosti.

Gospodinu Vossenu nisu operirali čir na dvanaestercu. Kad su ga otvorili na operacionom stolu, vidjeli su da ima rak koji je odveć kasno operirati. Stoga su ga ponovno zašili, držali u kreve tu tri tjedna, hranili dobrom hranom i naposljetku poslali kući. Doista ga strašno žalim i mislim da je šugavo što ne možemo izlaziti, inače bih ga svakako često posjećivala da ga razvedrim. Za nas je prava nesreća što nas dobri stari Vossen više neće moći obavještavati o svemu što se događa i o svemu što čuje u skladiš tu. On nam je bio najbolji pomagač i savjetnik u pitanjima oprez nosti; doista nam jako mnogo nedostaje.

Sljedeći mjesec smo na redu da predamo radio. Koophuis ima kod kuće neprijavljeni mali radio koji će nam dati kao nadomjestak za naš veliki Philips. Zbilja je sramota što moramo predati naš krasni aparat, ali u kući gdje se ljudi sakrivaju ne

smije se ni u kakvim okolnostima poduzimati neodgovorne rizike i na taj način privlačiti pozornost vlasti. Povrh neprijavljenih Židova, neprijavljena novca i neprijavljenih sljedovanja, samo nedostaje neprijavljeni radio. Svatko se pokušava domoći nekakvog starog aparata i predati ga namjesto "izvora ohrabrenja". Zbilja je istina da nam, kada su vijesti izvana loše, radio svojim čudotvornim glasom pomaže održavati moral i govoriti: "Glavu gore, drži se, doći će bolji dani!"

Tvoja Ana

nedjelja, 11. srpnja 1943.

Draga Kitty,

vraćajući se tko zna koji put temi "odgajanja", moram ti reći da doista pokušavam biti od pomoći, susretljiva i dobra i činiti sve što mogu ne bi li pljusak prijekora iščezao u laganoj ljetnoj kišici. Beskrajno je teško ponašati se tako uzorno spram ljudi koje ne možeš podnijeti, osobito kada misliš posve drugačije. Ali doista vidim, bolje prolazim kad malo prešutim namjesto moje stare navike da svakomu kažem točno što mislim (premda nitko nije nikad zatražio moje mišljenje niti mu pridavao i najmanju važnost).

Često zaboravljam svoju ulogu i naprosto ne mogu progutati bijes zbog neke nepravde, tako da nismo četiri duga tjedna imali ništa doli neprekidno čavrljanje o najdrskijoj i najbezobraznijoj djevojčici na svijetu. Zar ti se ne čini da ponekad ima razloga da se potužim? Dobro što nisam gunđalica, inače bih mogla post ati kisela i mrzovoljna.

Odlučila sam malo prestati sa stenografijom, najprije da bih imala više vremena za ostale predmete a, drugo, zbog očiju. Toliko sam jadna i bijedna jer sam vrlo kratkovidna i već odavno bi trebalo da nosim naočale. (Fuj, izgledat ću kao sova!) Ali znaš, naravno, da se to u skloništu ne može. Jučer nitko nije govorio ni o čemu osim o Aninim očima jer je mama bila predložila da me s gospodinom Koophuisom pošalju okulistu. Pomalo su mi se odsjekle noge na tu izjavu, jer tako nešto uraditi doista nije mala stvar. Izaći van, zamisli, na ulicu - ne može se podnijeti misao o tomu! Najprije sam se skamenila, a onda mi je bilo drago. Ali to nije tako lako jer se svi ljudi koji bi se morali složiti s takvim korakom nisu mogli brzo sporazumjeti.

Najprije je valjalo brižljivo odvagnuti sve poteškoće i rizike, premda bi me Miep bila smjesta povela sa sobom.

U međuvremenu sam izvukla svoj sivi kaput iz ormara, ali je bio toliko malen kao da je pripadao mojoj mlađoj sestri.

Zbilja sam znatiželjna što će iz svega toga izaći, ali ne mislim da će se plan izvršiti, jer Britanci su se iskrcali na Siciliji i tata se ponovno nada "brzoj završnici".

Elli daje Margoti i meni mnogo uredskog posla; obje se zbog toga osjećamo dosta važne a njoj smo od pomoći. Svatko može odlagati poštu i pisati u trgovačke knjige, ali mi se posebno trudimo.

Miep je baš kao teretna mazga, toliko mnogo vuče i donosi. Gotovo svaki dan uspijeva se domoći nekakvoga povrća i sve nam donosi na svom biciklu u torbama za tržnicu. Uvijek čeznemo za subotom, kada nam stižu knjige. Baš kao kad mala djeca dobivaju poklon.

Obični ljudi naprosto ne znaju što knjige znače nama ovdje zatvorenima. Čitanje, učenje i radio su naša razonoda.

Tvoja Ana

petak, 13. srpnja 1943.

Draga Kitty,

jučer popodne, s tatinim dopuštenjem, pitala sam Dussela da li bi bio toliko dobar (zbilja vrlo učtivo) i dopustio mi korišćenje maloga stola u našoj sobi dvaput tjedno, od četiri do pola šest popodne. Ondje sjedim svaki dan od pola tri do četiri, dok Dussel spava, ali inače su soba i stol izvan domašaja. U našoj zajedničkoj sobi zbiva se suviše stvari; ondje je nemoguće raditi, a osim toga, i tata ponekad rado sjedne za pisaći stol i radi.

Stoga je zahtjev bio posve umjestan i pitanje vrlo pristojno postavljeno. A što misliš, što je odgovorio taj učeni Dussel? Ne. Baš tako: - Ne. - Bila sam povrijeđena i nisam se dala na taj način odbiti pa sam se pitala za razloge toga "Ne". Ali bila sam otpravljena s poštenom bukvicom. Evo baražne vatre što je uslijedila: - I ja također moram raditi, a ako ne mogu raditi popodne, za mene uopće nema vremena. Moram završiti svoj zadatak, inače sam sve počeo uzalud. Ti ionako ne radiš ništa ozbiljno. Ta tvoja mitologija, kakav je to rad; šivenje i čitanje također nisu rad. Ja

sam za stolom i ondje ću ostati.

Odgovorila sam:

- Gospodine Dussel, ja radim *ozbiljno i popodne nema nigdje mjesta za mene. Molim vas da ponovno razmislite o mojoj molbi!*

Ovim riječima uvrijeđena je Ana okrenula leđa vrlo učenom doktoru posve ga ignorirajući. U meni je ključao gnjev i smatrala sam Dussela strahovito grubim (što je zacijelo bio) a sebe vrlo prijaznom. Kad sam uvečer uhvatila Pima, rekla sam mu kako sam prošla i pitala što bih poduzela jer ne želim odustati, a radije bih sama to raščistila. Pim mi je kazao kako se može riješiti problem, ali je upozorio da je bolje ostaviti sve za slijedeći dan, budući da sam toliko uzbuđena. Poslala sam taj savjet u vjetar i čekala Dussela nakon pranja suđa. Pim je sjedio u pokrajnjoj sobi, što je na mene djelovalo umirujuće. Počela sam:

- Gospodine Dussel, ne mislim da nalazite smisla u daljnjem raspravljanju o toj temi, ali vas moram zamoliti da to ipak učinite. Onda je Dussel primijetio uz najslađi smiješak:

- Uvijek sam, i u svako doba, pripravan raspravljati o toj temi, ali je to već riješeno.

Nastavila sam, premda me je Dussel neprestance prekidao.

- Čim ste došli ovamo, uređeno je da oboje dijelimo tu sobu; da je dijelimo pravično, jutro bi bilo vaše a cijelo popodne moje. Ali čak ne tražim ni toliko i držim da su moja dva popodneva doista savršeno umjerena.

Dussel je nakon ovoga poskočio kao da ga je netko ubo iglom.

- Ti uopće ne možeš govoriti o nekakvim svojim pravima. A kamo, onda, treba otići? Pitat ću gospodina Van Daana može li na tavanu sagraditi jedan mali odjeljak: onda ću moći sjediti ondje. S tobom čovjek uvijek ima briga. Da je tvoja sestra Margot, koja uostalom ima više razloga tražiti tako nešto, došla k meni s istim pitanjima, ne bih ni pomišljao da je odbijem, ali tebe…

Slijedila je priča o mitologiji i pletenju i Anu su ponovno izvrijeđali. Međutim, ona to nije pokazala i pustila je Dussela neka završi svoj govor:

- Ali ti, s tobom se naprosto ne može razgovarati. Toliko si sebična; čim nešto zaželiš, ne skanjuješ se odgurnuti svakoga drugoga u stranu. Nikad nisam vidio takvo dijete. Ali uostalom, pretpostavljam da ću morati popustiti, jer će mi inače biti kasnije rečeno da je Ana Frank pala na ispitu jer se gospodin Dussel nije htio za nju odreći stola.

Tako je to trajalo i trajalo i naposljetku se pretvorilo u takvu

bujicu da sam je jedva mogla slijediti. U jednom sam trenutku pomislila: "Sad ću ga tako tresnuti po licu da će, zajedno sa svojim lažima, odletjeti do stropa", ali slijedećeg trenutka sam u sebi rekla: "Smiri se! Takav tip nije vrijedan uzrujavanja."

Nakon završnog oduška svoga bijesa, gospodin Dussel je izašao iz sobe s izrazom u kojemu su se miješali gnjev i trijumf, a kaput mu je bio nabijen hranom. Odjurila sam do tate i ispričala mu sve što nije sam čuo. Pim je odlučio da će iste večeri razgovarati s Dusselom, što je i učinio. Pričali su preko pola sata. Tema razgovora kretala se otprilike ovako: najprije su razglabali treba li Ana sjediti za stolom, da ili ne. Tata je rekao da su on i Dussel već razgovarali o toj stvari, kada je on pristao uz Dussela kako ga mladeži ne bi prikazao u lošem svjetlu. Ali tata nije tada mislio da je to pravično. Dussel je smatrao da ne bih trebala govoriti kao da je on nekakav uljez koji pokušava sve monopolizirati, ali tata je čvrsto stajao uz mene jer je sam čuo da nisam izustila ni riječi o nečemu takvom.

Stalno je išlo ovako, tata je branio moju sebičnost i moj "nevažni" posao, a Dussel je neprestance gunđao.

Konačno se Dussel nakon svega morao predati i dobila sam mogućnost neometana rada do pet sati dva popodneva u tjednu. Dussel je jako spustio nos, dva dana nije govorio sa mnom a ipak je morao odlaziti i sjediti za stolom od pet do pola šest strahovito djetinjasto.

Osoba od pedeset četiri godine koja je još uvijek toliko pedantna i uskogruda, mora po prirodi biti takva i nikad se neće popraviti.

Tvoja Ana

petak, 16. srpnja 1943.

Draga Kitty,

opet lopovi, ali ovaj put pravi! Jutros je Peter u sedam sati, kao obično, otišao u skladište i odmah opazio otvorena vrata skladišta i vrata što vode na ulicu. Javio je to Pimu koji je namjestio radio u kabinetu na Njemačku i zaključao vrata. Potom su zajedno pošli gore.

U takvim prilikama pridržavali smo se uobičajenog kućnog reda: nema puštanja vode, dakle, nema pranja, tišina, sve mora biti gotovo do osam sati i nema nužnika. Svima nam je bilo drago što smo tvrdo spavali i što nismo ništa čuli. Tek u pola jeda-

naest čuli smo od Koophuisa da su provalnici željeznom polugom provalili vanjska vrata i vrata skladišta. Međutim, nisu našli mnogo stvari za krađu pa su pokušali sreću gore. Ukrali su dvije kase sa četrdeset florina, poštanske naloge i čekovne knjižice i još, što je najgore od svega, sve kupone za 150 kg šećera.

Gospodin Koophuis misli da pripadaju istoj bandi kao oni koji su prije tri tjedna pokušali obiti sva vrata. Tada im to nije pošlo za rukom.

U zgradi je to prouzročilo priličan nemir, ali čini se da Tajno sklonište *ne može bez ovakvih senzacija. Bili smo vrlo sretni što su pisaći strojevi i novac iza našega ormara, kamo se svake večeri prenose, ostali netaknuti.*

Tvoja Ana

ponedjeljak, 19. srpnja 1943.

Draga Kitty,

u nedjelju je sjeverni dio Amsterdama bio žestoko bombardiran. Čini se da je strašno razoren, čitave ulice leže u ruševinama i dugo će potrajati dok se otkopaju svi ljudi. Do sada ima dvije stotine mrtvih i bezbroj ranjenih; bolnice su pretrpane. Slušaš o djeci koja, izgubljena u tinjajućim ruševinama, traže roditelje. Stresem se kad se sjetim potmule tutnjave u daljini koja je za nas znak približavajućeg razaranja.

Tvoja Ana

petak, 23. srpnja 1943.

Draga Kitty,

šale radi ispričat ću ti prvu želju svakoga od nas kad nam ponovno bude dopušteno izlaziti. Margot i gospodin Van Daan čeznu više od svega za kadom vruće vode napunjene do ruba i žele u njoj ostati pola sata. Gospođa Van Daan želi odmah otići na kolače s kremom. Dussel ne razmišlja ni o čemu osim o Lotje, svojoj ženi; mama o šalici kave; tata će najprije posjetiti gospodina Vossena; Peter će otići u grad i u kino, a meni bi se to činilo takvim blaženstvom da ne bih znala odakle početi! Ali najviše od svega čeznem za našim vlastitim domom, za

slobodnim kretanjem i za nekim tko bi mi ponovno pomagao raditi, drugim riječima, za školom.

Elli je ponudila da nam nabavi voća. Voće ne stoji gotovo ništa - grožđe 5 florina[8] kilogram, ribiz 0,70 florina. A u novinama svake večeri piše velikim slovima: "Budi pošten i snižavaj cijene!"

Tvoja Ana

ponedjeljak, 26. srpnja 1943.

Draga Kitty,

cijeli jučerašnji dan samo buka i zbrka, još uvijek smo vrlo uzrujani zbog toga. Doista bi mogla zapitati prođe li ijedan dan bez uzbuđenja.

Prvu sirenu za uzbunu čuli smo za doručkom, ali za to ne dajemo ni prebijene pare: to samo znači da avioni nadlijeću obalu.

Poslije doručka sam ležala jedan sat jer me strašno boljela glava, a onda sam sišla. Bilo je oko dva sata. Margot je završila svoj uredski posao oko pola tri: nije ni složila stvari a sirene su već počele zavijati pa sam se opet popela gore s njom. Bilo je krajnje vrijeme, jer nismo ni pet minuta bile gore kad je počela jaka pucnjava, toliko jaka da smo izašle i stajale u hodniku. O da, kuća se stresla i škripala, a bombe su padale.

Privukla sam svoju "torbu za bježanje" bliže uza se, više jer sam htjela nešto držati negoli pomišljajući na bijeg, jer nikamo ne možemo otići. Ako čak budemo došli u tu krajnju situaciju i morali bježati, ulica će biti jednako opasna kao zračni napad. Ovaj je prestao nakon pola sata, ali se povećala kućna aktivnost. Peter se spustio iz svoje promatračnice na tavanu, Dussel je bio u glavnom uredu, gospođa Van Daan se osjećala zaštićenom u kabinetu, gospodin Van Daan je motrio s tavana, a mi s odmorišta također smo se raspršili: popela sam se da vidim kako se iznad luke dižu stupovi dima o kojima nam je pričao gospodin Van Daan. Nedugo nakon toga moglo se mirisati paljevinu, a napolju je izgledalo kao da je posvuda debela magla. Premda toliko velika vatra ne pruža ugodan vidik, srećom je prošla i vratili smo se svatko svojim dužnostima. Večera: još jedna uzbuna zbog zračnog napada! Jelo je bilo ukusno, ali je nestalo moga apetita na sam zvuk sirene. Ništa se

nije dogodilo i nakon tri četvrt sata sve je bilo jasno. Suđe je bilo pripravljeno za pranje: uzbuna zbog zračnog napada, protuavionska vatra, strašno mnogo aviona: "Oh bože, dvaput dnevno, to je previše!", mislili smo svi ali to uopće nije pomagalo; ponovno su pljuštale bombe, ovaj put na drugoj strani Schiphola [9], kako su javili Englezi.

Avioni su tonuli i dizali se, čuli smo zujanje njihovih strojeva i bilo je vrlo okrutno. U svakom trenut ku mislim: "Sad jedan pada. Evo ga!"

Uvjeravam te, kad sam otišla spavati u devet uvečer, nisam mogla smiriti drhtanje u nogama. Probudila sam se kad je otku - calo dvanaest: avioni. Dussel se svlačio. Nisam dopustila da me to ometa, već sam na prvi pucanj iskočila iz kreveta, posve razbuđena. Dva sata kod tate, a oni i dalje dolaze. Onda su prestali pucati i mogla sam se vratiti u krevet. Zaspala sam u pola tri.

Sedam sati. Naglo sam se uspravila u krevetu. Gospodin Van Daan je bio kod tate. Moja prva misao bila je: provalnici. Čula sam kako gospodin Van Daan kaže: "Sve." Pomislila sam da je sve ukradeno. Ali ne, ovaj put su bile prekrasne novosti, kakve nismo čuli mjesecima, možda od početka rata. "Mussolini je dao ostavku, kralj Italije je preuzeo vlast." Skočili smo od radosti. Nakon strašnog jučerašnjeg dana napokon ponovno nešto dobro - i nada. Nada da će to završiti, nadanje miru.

Navratio je Kraler i rekao da je Fokkers jako oštećen. U međuvremenu smo imali još jednu zračnu uzbunu s avionima iznad nas i još jednom sirenom. Kao da sam ugušena tim uzbunama, jako umorna i nimalo orna za rad. Ali sada će napetost zbog Italije probuditi nadu da će kraj doći brzo, možda čak ove godine.

Tvoja Ana

četvrtak, 29. srpnja 1943.

Draga Kitty,

gospođa Van Daan, Dussel i ja prali smo suđe i bila sam neuobičajeno šutljiva, što se jedva ikada događa, stoga će to oni sigurno zamijetiti.

Kako bih izbjegla pitanja, brzo sam potražila prilično neut - ralnu temu i pomislila da će za to biti prikladna knjiga Henry s

druge strane. *Ali, pogriješila sam. Ako se gospođa Van Daan ne istresa na mene, onda to čini gospodin Dussel. Evo do čega je došlo: gospodin Dussel nam je posebno preporučio ovu knjigu kao izvrsnu. Margot i ja smo smatrale da je sve prije negoli izvrsna. Dječakov karakter je zacijelo dobro ocrtan, ali ostatak - bolje da ne komentiram. Rekla sam nešto u tom smislu dok smo prali suđe, ali mi je to donijelo tovar briga.*

- Kako ti možeš razumjeti psihologiju nekog čovjeka! S djetetom nije toliko teško (!) Premlada si za takvu knjigu; ma što, ni čovjek od dvadeset godina ne bi je shvatio. - (Zašto je onda toliko naročito preporučivao tu knjigu Margoti i meni?) Onda su Dussel i gospođa Van Daan zajedno nastavili: - Znaš puno previše o stvarima koje nisu za tebe, odgajaju te posve pogrešno. Kasnije, kad odrasteš, nećeš ni u čemu uživati i reći ćeš: To sam pročitala u knjigama prije dvadeset godina. Radije požuri ako želiš naći muža ili se zaljubi - ili će ti sigurno sve predstavljati razočaranje. U teoriju si već upućena, jedino ti nedostaje praksa!

Pretpostavljam da njihova ideja o dobrom odgajanju uključuje neprestane pokušaje da me nahuškaju protiv roditelja, jer upravo to često čine. Jednako je lijepa metoda ne govoriti djevojci moje dobi ništa o "odraslim" temama! Često i suviše jasno vidim rezultate takve vrste odgajanja.

Bila bih ih rado oboje ćušnula dok su onako stajali i pravili od mene budalu. Izvan sebe sam od bijesa i samo brojim dane kad ću se osloboditi "tih" ljudi.

Gospođa Van Daan je baš krasna! Ona je lijep primjer - zacijelo jest - loš primjer. Poznata je kao nametljiva, sebična, lukava, proračunata i nikad zadovoljna. Tom spisku mogu dodati taštinu i koketeriju. Uopće nije u pitanju: to je neizrecivo neugodna osoba. O Dami bih mogla ispisati čitave sastavke i, tko zna, možda i hoću jednoga dana. Svatko može navući sjajnu obrazinu. Gospođa Van Daan je prijazna spram nepoznatih, osobito muškaraca, stoga nije teško pogriješiti kada je čovjek poznaje tek kratko vrijeme. Mama je smatra suviše glupom a da bi zavrijedila pažnju, Margot suviše beznačajnom, Pim suviše ružnom (doslovce i u prenesenom značenju) a ja, nakon dugotrajnog promatranja - jer od samoga početka nisam imala predrasuda - ja sam došla do zaključka da je ona sve to i još više! U nje je toliko loših crta: čemu bih izrekla ijednu od njih?

Tvoja Ana

P. S. *Čitateljica neka uzme u obzir da se, pišući ovo, pisac nije ni ohladio od gnjeva!*

utorak, 3. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

izvrsne političke novosti. U Italiji fašistička stranka doživljava poraz. Na raznim mjestima ljudi se bore s fašistima - čak i vojska sudjeluje u borbama. Zar se jedna takva zemlja može upustiti u rat protiv Engleza?

Upravo smo imali treći zračni napad; stisnula sam zube ne bih li se ohrabrila. Gospođa Van Daan, koja uvijek govori: "Bolje strašan negoli nikakav završetak", najveća je kukavica među nama. Jutros je drhtala kao list i čak se rasplakala. Kad ju je utješio muž, s kojim se pomirila nakon jednotjednog durenja, izraz njena lica gotovo me natjerao da postanem sentimentalna.

Muschi dokazuje da držanje mačaka donosi podjednako nevolja koliko i prednosti. Čitava kuća je puna buha, a danomice ih je sve više. Gospodin Koophuis je svaki kutak posuo žutim praškom, ali buhe kao da ne haju za nj. Svi smo zbog toga jako nervozni; čovjek stalno zamišlja da ga svrbe ruke, noge i različiti dijelovi tijela, zbog čega mnogi među njima gimnasticiraju kako bi bili u stanju zagledati vlastiti vrat odnosno leđa u stojećem položaju. Sada nam se vraća što nismo gipkiji - suviše smo ukočeni čak i za valjano okretanje glave. Odavno smo odustali od prave gimnastike.

Tvoja Ana

srijeda, 4. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nakon što smo već više od godinu dana u Tajnom skloništu, *ti ponešto znadeš o našem životu ali neke su stvari posve neopisive. Ima toliko toga, sve je toliko različito od mirnodopskih vremena i života prosječnih ljudi. Ali ipak, kako bih ti pružila bolji uvid u naše živote, od vremena do vremena ti namjeravam opisati jedan prosječan dan. Danas počinjem od večeri i noći.*

Devet sati uvečer. *U* Tajnom skloništu *počinje metež spremanja*

na spavanje, a to je zbilja uvijek prava gužva. Sklanjaju se stolice, spuštaju kreveti, odmotavaju pokrivači, ništa ne ostaje ondje gdje se nalazi preko dana. Ja spavam na malom divanu koji nije duži od metar i pol. Stoga se za produžavanje moraju upotrijebiti stolice. Perina, ponjave, jastuci, pokrivači, sve se to skida s Dusselova kreveta gdje je pohranjeno tijekom dana. U susjednoj sobi čuje se strahovita škripa: razvlači se Margotin krevet-harmonika. Ponovno divan, pokrivači i jastuci, sve se slaže ne bi li drvena rebra bila nešto udobnija. Odozgor se čuje nekakva grmljavina, ali to je samo krevet gospođe Van Daan. On, znaš, biva odgurnut do prozora kako bi Njeno Veličanstvo u ružičastom ogrtaču imalo dovoljno svježeg zraka za svoje nježne nosnice!

Nakon što je Peter gotov, ulazim u odjeljak za kupanje, gdje se temeljito perem i obavljam opće uređivanje; ponekad se događa (samo u toplim tjednima ili mjesecima) da u vodi pliva poneka sitna buha. Onda pranje zuba, kovrčanje kose, manikiranje i tamponi vate sa superoksidom (za izbjeljivanje dlačica oko usta) - sve ovo za manje od pola sata.

Pola deset. *Brzo uskakanje u spavaćicu i, sa sapunom u jednoj ruci i noćnom posudom, ukosnicama, gaćicama i uvijačima i vatom u drugoj, hitam iz kupaonice; ali obično me zovu natrag zbog raznih dlaka koje u dražesnim krivuljama krase umivaonik ali se onomu slijedećem u kupaonici nimalo ne sviđaju.*

Deset sati. *Postavljanje zamračenja. Laku noć! Najmanje četvrt sata čuje se škripanje kreveta i uzdisanje slomljenih opruga, onda sve utihne, to će reći ako se naši susjedi na gornjem katu ne svađaju u krevetu.*

Pola dvanaest. *Cvile vrata kupaonice. Uska traka svjetla dopire u sobu. Škripa cipela, veliki kaput, čak veći od čovjeka u njemu - Dussel se vraća s noćnog rada u Kralerovu uredu. Deset minuta vrpoljenja, šuštanje papira (to je hrana koju valja spremiti) i napravljen je krevet. Onda lik ponovno iščezava i samo se od vremena do vremena čuju sumnjivi zvuci iz nužnika.*

Tri sata. *Moram ustati zbog sitnice s metalnom posudom ispod kreveta, koja se za svaki slučaj nalazi na gumenom podlošku. Kad se to treba dogoditi, uvijek zadržavam dah jer lim odzvanja šumom poput planinskog potoka. Onda se posuda vraća na mjesto i lik u bijeloj spavaćici, koja svake večeri izmamljuje od Margot isti povik: "Ah, ta nečedna spavaćica!" vraća se u krevet.*

Onda stanovita osoba leži četvrt sata budna osluškujući

noćne zvukove. Ponajprije moguće provalnike na donjem katu, zatim različite krevete, gore, u susjedstvu i u mojoj sobi, iz kojih se obično dade razaznati kako spavaju razni članovi kućanstva odnosno kako u nesanici provode noć.

Potonje zacijelo nije ugodno, osobito ako se tiče člana obitelji imenom Dussel. Najprije čujem zvuk nalik na ribu koja diše na škrge, što se ponavlja deset puta, zatim uz mnogo gužve i izmjenjivanja tihih mljackavih zvukova usnice bivaju ovlažene, što prati dugotrajno prevrtanje i okretanje u krevetu i ponovno slaganje jastuka. Pet minuta savršena mira, a potom se najmanje triput ponavljaju opisani događaji, nakon što se doktor utješio da će malo odspavati. Također se može dogoditi da noću čujemo malo pucnjave, između jedan i četiri. Nikad je zapravo ne čujem, sve dok iz navike ne stanem pored kreveta. Ponekad sam toliko zaokupljena sanjanjem da razmišljam o francuskim nepravilnim glagolima ili o svađi na gornjem katu. Ali obično se događa kao što je zabilježeno. Hitro grabim jastuk i maramicu, oblačim ogrtač i cipele, i bježim tati, kao što je Margot opisala u onoj rođendanskoj pjesmi:

U tišini kasnog noćnog sata
Pogledaj! Širom otvorena vrata!
S jastukom uza se, djevojčica mala
Šuljajuć se tiho na njima je stala.

Kad sam jednom usidrena u velikom krevetu, najgore je prošlo, osim ako se jako puno ne puca.

Tri četvrt sedam. *Zvrrr - budilica koja diže glas u bilo koje doba dana (kada čovjeku treba i ponekad kada ne treba). Škrip, ping - gospođa Van Daan ju je zaustavila. Krč - ustaje gospodin Van Daan. Stavlja grijati vodu a onda punom parom u kupaonicu.*

Četvrt osam. *Vrata ponovno cvile. Dussel može ići u kupaonicu. Napokon sama skidam zavjese za zamračenje - i počinje novi dan u* Tajnom skloništu.

Tvoja Ana

četvrtak, 5. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

danas ću opisati doba ručka.

Pola jedan. *Čitava mješovita gomila opet diše. Momci iz skladišta otišli su kući. Gore se čuje buka usisača za prašinu*

gospođe Van Daan na njenom lijepom, i jedinom, ćilimu. Margot odlazi s nekoliko knjiga pod miškom na satove holandskog "za djecu koja sporo napreduju", jer takvo je Dusselovo mišljenje. Pim odlazi u kut sa svojim neizbježnim Dickensom ne bi li negdje našao mira. Mama žuri gore kako bi pomogla vrijednoj domaćici, a ja odlazim urediti kupaonicu i sebe istodobno.

Tri četvrt jedan. *Prostor se puni. Najprije gospodin Van Santen, zatim Koophuis ili Kraler, Elli i pokatkad Miep.*

Jedan sat. *Svi sjedimo oko maloga radija i slušamo BBC; to je jedino vrijeme kad stanovnici* Tajnog skloništa *ne upadaju jedan drugomu u riječ, jer govori netko koga čak ni gospodin Van Daan ne može prekinuti.*

Četvrt dva. *Velika razdioba. Svaki gost dobiva šalicu juhe, a ako ga ima, i puding. Gospodin Van Santen je zadovoljan i odlazi sjediti na divan ili nasloniti se na pisaći stol. Pored njega novine, šalica i obično mačka. Ako jedno od toga nedostaje, zacijelo će prosvjedovati. Koophuis nam priča najnovije gradske novosti, on je izvrstan izvor informacija. Kraler dolazi gore (poput munje) - kratko snažno kucanje na vratima i evo ga kako ulazi trljajući ruke, ovisno o raspoloženju: dobre volje i razgovorljiv, ili zlovoljan i šutljiv.*

Pola dva. *Svi ustaju od stola i odlaze vlastitim poslom. Margot i mama oko suđa. Gospodin i gospoda Van Daan na svoj divan. Peter na mansardu. Tata dolje na divan. Dussel u krevet i Ana na posao. Potom dolazi mirnije doba: svi spavaju i nikoga nitko ni u čemu ne smeta. Dussel sanja o dobroj hrani - to odaje izraz njegova lica, ali ne gledam dugo jer vrijeme prolazi silno brzo i u četiri sata pedantni doktor stoji sa satom u ruci jer sam jednu minutu dulje raščišćavala stolzanj.*

Tvoja Ana

ponedjeljak, 9. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nastavak dnevnog rasporeda u Tajnom skloništu. *Sada ću opisati večernji obrok.*

Počinje gospodin Van Daan. *On se mora prvi poslužiti, uzima mnogo od svega ako to voli jesti. Obično istodobno govori, uvijek daje svoje mišljenje kao jedino koje vrijedi čuti i kad jednom progovori, to je neopozivo. Jer ako se itko usudi posumnjati*

u to, smjesta se razbjesni. Oh, umije frktati kao mačka - kažem ti radije se ne prepirem - ako si jedanput pokuša la, više ne pokušavaš. Ima najvažnije mišljenje, zna o svemu. Pa dobro, ima soli u glavi ali je kod toga gospodina "samozadovoljstvo" dostiglo visok stupanj.

Madame. *Doista moram šutjeti. Ponekih dana osobito ako se približava loše raspoloženje, ne možeš joj pogledati u lice. Ako se brižljivije pogleda, ona je krivac svih prepirki. Ne sadržaj! Oh ne, svi se radije ne miješaju u to, ali bi se možda mogla nazvati "podstrekačem". Podsticati neprilike, to je baš zgodno. Gospođa Frank protiv Ane; Margot protiv tate, to baš ne ide tako lako.*

Ali za stolom gospođa Van Daan ne ostaje kratkih rukava, premda ponekad misli da je tako. Najsitniji krumpiri, najslađi zalogaj, najbolje od svega: njen sistem je biranje. Drugi će doći na red čim se ja domognem najboljega. Onda priča. Da li nekoga zanima, da li slušaju ili ne, to kao da nije važno. Predmnijevam da misli: "Svakoga zanima što kaže gospođa Van Daan." Koketni osmijesi, ponašanje kao da je sveznajuća, dijeljenje savjeta i ohrabrenje na sve strane, to će sigurno ostaviti dobar dojam. Ali ako dulje gledaš, tada ono dobro ubrzo blijedi.

Prvo, vrijedna je; drugo, marljiva; treće, koketna - i, pone - kad, zgodna. To je Petronella Van Daan.

Treći sudrug za stolom. *Ne čuje ga se mnogo. Mladi gospo - din Van Daan je vrlo tih i ne privlači na sebe pozornost. Što se tiče apetita, pravo bure bez dna koje se nikad ne puni; nakon najobilnijeg obroka izjavljuje posve hladnokrvno da bi mogao još jedanput jesti.*

Broj četiri - Margot. *Jede kao mišić i uopće ne govori. Voli samo povrće i voće. "Razmažena", misle Van Daanovi; "nedovoljno čistog zraka i zabave", mislimo mi.*

Pored nje - mama. *Dobra apetita, vrlo razgovorljiva. Nitko nema o njoj dojam, kao o gospođi Van Daan, da je domaćica. U čemu je razlika? Lijepo, gospođa Van Daan kuha, a mama pere suđe i sprema.*

Broj šest i sedam. *O tati i sebi neću puno govoriti. Prvi je najskromniji među svima za stolom. Najprije gleda je li svi imaju nešto na tanjuru. Za sebe ništa ne treba, jer najbolji komadi idu djeci. On pruža savršen primjer, a kraj njega sjedi "klupko živaca"* Tajnog skloništa, *dr Dussel. Uzima hranu, nikad ne diže pogled, jede i ne govori. A ako se baš mora razgovarati, onda neka to, zaboga, bude o hrani. O hrani se ne prepire, nju se samo hvali. Nestaju ogromne porcije i nikad se ne čuje riječ "ne", ako je hrana dobra a često ako je loša. Hlače omotane oko prsa, crveni kaput, crne papuče i naočale s*

rožnatim okvirom. Ovako ga se vidi za malim stolom, uvijek u poslu koji prekida jedino zbog popodnevnog počinka, hrane i - svoga omiljenoga mjesta - nužnika. Tri, četiri, pet puta dnevno netko nestrpljivo stoji pred vratima i previja se, skakućući s noge na nogu, jedva se suzdržavajući. Da li ga to uznemirava? Ni najmanje! Od četvrt do pola osam, od pola jedan do jedan, od dva do pola tri, od četiri do pola pet, od šest do pola sedam i od pola jedanaest do ponoći. To se može bilježiti - ovo je redovno doba sjedenja. Ne izlazi i ne obraća pažnju preklinjućem glasu s onu stranu vrata koji upozorava na skoru opasnost!

Broj devet *nije član obitelji iz* Tajnog skloništa, *već prije kućni prijatelj i gost za stolom. Elli ima dobar apetit. Ništa ne ostavlja na tanjuru i nije izbirljiva. Lako joj je udovoljiti i upravo u tomu uživamo. Vesela je i dobroćudna, susretljiva i dobrodušna - to su njene osobine.*

Tvoja Ana

utorak, 10. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nova ideja. Za stolom više govorim sama sa sobom negoli s ostalima, što valja preporučiti iz dva razloga. Prvo, svi su sretni ako stalno ne brbljam i, drugo, ne moram se uzrujavati zbog tuđih mišljenja. Ne mislim da su moja mišljenja glupa dok drugi to misle; stoga ih je bolje zadržati za sebe. Isto činim ako moram pojesti nešto što naprosto ne podnosim. Stavljam tanjur ispred sebe, hinim da je izvrsno, što manje gledam u to i prije no što se osvrnem, nema ga. Kad ujutro ustajem, što je također vrlo neugodna radnja, skačem iz kreveta razmišljajući: "Za sekundu ćeš se vratiti u krevet", odlazim do prozora, skidam zavjesu za zamračenje, njuškam pored otvora sve dok ne osjetim malo svježega zraka i probudim se. Krevet se namješta što je brže moguće i iskušenje je otklonjeno. Znaš kako mama naziva takve stvari? "Umjetnost življenja" - čudan izraz. Prošli tjedan svi smo bili malo zbunjeni zbog vremena jer je naše drago i voljeno zvono na Westertorenu odneseno za navodne potrebe rata, tako da ni danju ni noću više ne znamo točno vrijeme. Ipak se nekako nadam da će izmisliti nekakav nadomjestak (lim, bakar ili tako nešto) koji bi susjedstvo podsjećao na sat.

Gore ili dolje, ma gdje bila, svi se dive mojim nogama na kojima sjaji par - za ovo doba - iznimno finih cipela. Miep ih se uspjela dočepati ispod ruke za 27,50 florina: boja vina, janjeća koža s prilično visokim potpeticama. Osjećam se kao na štakama hoduljama i izgledam viša no što jesam.

Dussel je neizravno doveo naše živote u opasnost. Zapravo je dopustio da mu Miep donese jednu zabranjenu knjigu koja napada Mussolinia i Hitlera. Na putu je slučajno na nju naletio jedan auto sa SS-ovcima. Izgubila je glavu, viknula: "Bijednici!" i odvezla se dalje. Bolje je ne misliti što se moglo dogoditi da je morala otići u njihov štab.

Tvoja Ana

srijeda, 18. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

naslov ovoga sastavka glasi: "Zajednička dnevna dužnost: guljenje krumpira."

Jedna osoba donese novine, druga noževe (zadržavši, naravno, najbolji za sebe), treća krumpir a četvrta posudu s vodom.

Počinje gospodin Dussel; ne guli uvijek dobro ali guli bez prekida bacajući poglede lijevo i desno. Da li svi rade kao što on radi? Ne! - Ana, gledaj: uzimam nož u ruku, ovako, i gulim odozgor prema dolje! Ne, ne ovako - ovako!

- Bolje mi ide ovako, gospodine Dussel - stidljivo primjećujem.

- Ali je ovo ipak najbolji način. Ali du kannst *preuzeti* dies [10] *od mene. Naravno, nije me ni najmanje briga,* aber du *moraš naučiti zbog sebe. - Gulimo dalje. Kradomice ponovno gledam svoga susjeda. Opet zamišljeno odmahuje glavom (zbog mene, predmnijevam), ali šuti.*

Opet gulim. Sada gledam na drugu stranu, gdje sjedi tata: za njega guljenje krumpira nije samo čudan poslić, već primjerak precizna rada. Dok čita, dobiva duboku boru na gornjem dijelu glave, ali ako pomaže u pripravljanju krumpira, graha ili makojega povrća, čini se da ništa drugo ne postoji. Onda navlači "krumpirsko lice" i nipošto ne daje nesavršeno oguljen krumpir; to ne dolazi u obzir kada pravi takvo lice!

Dalje radim i samo za trenutak dižem pogled; već znam. Gospođa Van Daan pokušava privući Dusselovu pozornost. Najprije gleda u njegovom smjeru, a Dussel kao da ništa ne zamje-

ćuje. Onda namiguje: Dussel ne primjećuje. Gospođa Van Daan nije ništa postigla pa mora smisliti nešto drugo. Stanka, a onda:

- Putti, hajde stavi pregaču! Sutra moram čistiti mrlje s tvoga odijela!

- Ja se ne prljam.

Još jedan trenutak tišine.

- Putti, zašto ne sjedneš?

- Udobno mi je stajati i više mi se sviđa. - Stanka.

- Putti, pazi, du spatzt schon![11]

- Da, mama, pazim.

Gospođa Van Daan traži novu temu.

- Čuj, Putti, zašto više nema zračnih napada?

- Jer je vrijeme loše, Kerli!

- Ali jučer je bilo krasno, a ipak nisu letjeli.

- Nemojmo pričati o tome.

- Zašto, valjda se može govoriti, kazati svoje mišljenje?

- Ne može.

- Ma zašto?

- Hajde, šuti, mamice.

- Gospodin Frank uvijek odgovara svojoj ženi, zar ne?

Gospodin Van Daan se bori sa sobom. To je njegova slaba točka, nešto što ne može shvatiti, a gospođa Van Daan opet počinje:

- Kao da invazija neće nikada doći! Gospodin Van Daan postaje blijed; kad to vidi, gospođa Van Daan pocrveni ali ipak nastavlja:

- Englezi ne rade ništa! Bomba eksplodira!

-A sada zaveži, donnerwetter-noch-einmal![12] *Mama jedva može susprezati smijeh. Ja gledam ravno preda se.*

Ovakve se stvari događaju gotovo svaki dan, osim ako neposredno prije toga nisu imali oštru svađu, jer tada oboje drže jezik za zubima.

Moram ustati i otići na tavan po krumpire. Ondje Peter trijebi uši mačku. Diže glavu, mačak to vidi - hop - iščezava kroz otvoreni prozor u žlijeb. Peter psuje. Smijem se i nestajem.

Tvoja Ana

petak, 20. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

ljudi iz skladišta odlaze s posla točno u pola šest i onda smo slobodni.

Pola šest. *Elli dolazi da bi nam pružila večernju slobodu. Smjesta počinjemo raditi. Najprije odlazim s Elli gore, gdje ona obično pojede neki zalogaj s nama.*

Još prije no što Elli sjedne, gospođa Van Daan počinje razmišljati o stvarima koje želi. Ubrzo se začuje:.. - Oh, Elli, imam samo jednu željicu... - Elli mi namiguje; tko god dođe gore, gospođa Van Daan ne propušta nijednu priliku da ih obavijesti o svojoj želji. Mora da je to jedan od razloga što nitko ne voli dolaziti gore.

Tri četvrt šest. *Elli odlazi. Ja se spuštam dva kata niže u obilazak. Najprije kuhinja, zatim kabinet, onda spremište za ugljen gdje otvaram vratašca na stropu za Mouschia. Nakon duljeg pregledavanja iskrcavam se u Kralerovoj sobi. Van Daan gleda po svim ladicama i mapama ne bi li našao poštu. Peter nosi ključ od skladišta i Bochea; Pim odvlači pisaće strojeve na gornji kat; Margot traži neki kutak gdje može raditi svoj uredski posao; gospođa Van Daan stavlja čajnik na plinsko kuhalo; mama silazi s posudom punom krumpira; svatko znade svoj posao.*

Ubrzo se Peter vraća iz skladišta. Prvo pitanje je - kruh. Dame ga uvijek stavljaju u ormar u kuhinji, ali ga ondje nema. Zar su zaboravili? Peter se nudi da pogleda u glavnu kancelariju. Čučne ispred vrata ne bi li se što više smanjio i puzi prema čeličnim pretincima na rukama i koljenima kako ga se ne bi vidjelo izvana, uzima kruh koji je bio onamo stavljen i nestaje; odnosno, želi nestati, ali prije no što posve shvaća što se događa, Mouschi ga preskače i odlazi sjesti ispod pisaćeg stola.

Peter se osvrće - aha, vidi Mouschia, ponovno puzi u kancelariju i izvlači životinju, držeći je za rep. Mouschi frkće, Peter uzdiše, što je postigao? Sada Mouschi sjedi pored prozora i pere se, vrlo sretan jer je umakao Peteru. Peter maše komadom kruha kao posljednjim mamcem ispred mačkova nosa. Mouschi se ne da namamiti i vrata se zatvaraju. Stojim i sve gledam kroz rupu na vratima. Radimo dalje. Kuc, kuc, kuc. Tri udarca znače jelo.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 23. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nastavak dnevnog rasporeda u Tajnom skloništu. *Kad sat otkuca pola devet ujutro, Margot i mama počinju šiziti: - Psst, tata, tiho, Otto, psst, Pim. - Već je pola devet, vrati se ovamo, više ne smiješ puštati vodu, tiho hodaj! Ovi su razni povici upućeni tati koji je u kupaonici. Čim sat izbije pola devet, on mora biti u dnevnoj sobi. Ni kapljica vode, nikakav nužnik, nikakvo hodanje, posvuda tišina. Dokle god nema uredskih službenika, u skladištu se sve čuje. Gore se vrata otvaraju u osam i dvadeset i ubrzo nakon toga čuju se tri udarca: kaša za Anu. Penjem se i nosim svoju "pseću pliticu". Opet u sobu, sve se događa strahovitom brzinom. Češljanje, uklanjanje bučne limene noćne posuđe, vraćanje kreveta na mjesto. Pssst, sat otkucava! Gore je Gospođa Van Daan promijenila cipele i vuče se naokolo u papučama. Gospodin Van Daan također: posvuda tišina.*

Sada imamo malo pravog obiteljskog života. Ja hoću čitati ili raditi, Margot također, a i tata i mama. Tata sjedi (s Dickensom i rječnikom, naravno) na rubu ulegnutog škripavog kreveta na kojemu čak nema ni pristojnih madraca: dva jastuka, jedan na drugome, također će poslužiti; onda on misli: "Da ih nema, mogao bih biti i bez njih!"

Dok čita, ne diže pogled s knjige, od vremena do vremena se smije, silno nastoji zainteresirati mamu za neku pričicu. Odgovor: - Sada nemam vremena. - Samo načas izgleda razočarano, onda čita dalje; malo kasnije, kad dođe do nečega posebno zanimljivoga, ponovno pokušava. - Mama, ovo moraš pročitati! Mama sjedi na opklopu [13], čita, šije, plete ili radi, što god joj se sviđa. Odjedanput se nečega sjeti. Brzo, kaže: - Ona, znaš li... Margot, hoćeš li zapisati...! - Nakon nekog vremena ponovno je mir.

Margot bučno zatvara *knjigu. Tata diže obrve u smiješnu krivulju, opet se zadubljuje u čitanje i ponovno se gubi u svojoj knjizi; mama i Margot počinju brbljati, postajem znatiželjna i slušam. Pima uvlače u razgovor... Devet sati! Doručak.*

Tvoja Ana

petak, 10. rujna 1943.

Draga Kitty,

svaki put kada ti pišem kao da se zbiva nešto posebno, ali

to je češće neugodno negoli ugodno. Međutim, sada se zbilja događa nešto prekrasno. U srijedu uvečer, 8. rujna, sjedili smo i slušali vijesti u sedam sati i prvo što smo čuli bilo je: Evo najbolje novosti u cijelom ratu. Italija je kapitulirala! *Bezuvjetna predaja Italije! Program na holandskom počeo je u pola devet.* Dragi slušatelji, prije jedan sat, upravo sam završavao pisanje kronike dana, došla je predivna vijest o kapitulaciji Italije. Mogu vam reći da nikad nisam s toliko radosti bacao svoje bilješke u koš! *Odsvirano je "God Save the King"*[14]*, američka himna i Internacionala. Holandski je program, kao i inače bio ohrabrujući, ali ne suviše optimističan. Imamo i drugih briga: riječ je o gospodinu Koophuisu. Kao što znaš, svi ga jako volimo, uvijek je veseo i zaprepašćujuće hrabar, premda se nikad ne osjeća dobro, ima jake bolove i ne smije mnogo jesti i hodati. Kad uđe gospodin Koophuis, počinje sjati sunce - rekla je mama nedavno i ima posve pravo. On mora otići u bolnicu na jednu vrlo neugodnu operaciju želuca i ostat će ondje najmanje četiri tjedna Zbilja je trebalo da vidiš kako se s nama pozdravio, kao obično - kao da samo odlazi kupiti nekakvu sitnicu.*

Tvoja Ana

četvrtak, 16. rujna 1943.

Draga Kitty,

odnosi među svima nama stalno se pogoršavaju. Za stolom se nitko ne usuđuje otvoriti usta (osim da bi uzeo zalogaj hrane), jer ono što se kaže, uvijek nekoga vrijeđa, ili bude krivo shvaćeno. Svaki dan gutam valerijan-pilule protiv briga i potištenosti ali mi one ne priječe da se slijedeći dan osjećam još bjednijom. Dobar zdrav smijeh pomogao bi više negoli deset valerijan-pilula, ali smo gotovo zaboravili smijati se. Ponekad se bojim da ću zato što moram biti toliko ozbiljna, dobiti izduženo lice a uglovi usta će mi se objesiti. Ni ostali ne izgledaju bolje, svi s velikim strahom i zlom slutnjom iščekuju onoga velikog nasilnika, zimu. Drugo, što nas ne razveseljava, jest činjenica da čuvar skladišta počinje naslućivati Tajno sklonište. *Doista nam ne bi bilo važno što čuvar skladišta misli o tomu da on nije iznimno sumnjičav, da ga nije teško prevariti i, k tome, da mu se može vjerovati. Jednoga dana Kraler je htio biti posebno oprezan, obukao je kaput u deset do jedan i otišao u apoteku iza ugla.*

Vratio se za manje od pet minuta i kao lopov ušuljao strmim stubama što vode ravno do nas. U četvrt dva htio je ponovno otići, ali ga je Elli došla upozoriti da je čuvar skladišta u uredu. Napravio je nalijevo krug i sjedio kod nas do pola dva. Onda je izuo cipele i u čarapama otišao do ulaznih vrata na tavanu, silazio stepenicu po stepenicu i, nakon četvrt sata balansiranja da bi se izbjeglo škripanje, stigao je u ured ušavši izvana. Elli se u međuvremenu otarasila čuvara skladišta i došla je k nama po Kralera ali je ovaj već odavno bio otišao: u to je doba stajao u čarapama na stubištu. Što bi pomislili ljudi na ulici da su vidjeli direktora kako se vani obuva? Vidi, direktor u čarapama!

Tvoja Ana

srijeda, 29. rujna 1943.

Draga Kitty,

danas je rođendan gospode Van Daan. Poklonili smo joj lonac pekmeza kao i kupone za sir, meso i kruh. Od svoga muža, Dussela i naših zaštitnika dobila je namirnice i cvijeće. U takvim vremenima živimo!

Elli je ovaj tjedan imala živčani napad; često su je slali van, neprestance se tražilo da ode i brzo nešto donese, što je značilo još jedno izlaženje, odnosno osjećaj da je u nečemu pogriješila. Ako samo pomisliš da mora završiti svoj posao u uredu, da je Koophuis bolestan, da Miep prehlađena leži kod kuće, a da ona sama ima iščašen članak, ljubavne jade i oca koji gunđa, nije ni čudo da je na izmaku živaca. Umirili smo je i rekli da će se, ako jedanput ili dvaput bude lupila nogom i rekla da nema vremena, spiskovi stvari iz trgovine automatski skratiti.

Opet nešto nije u redu s gospodinom Van Daanom, vidim kako se nešto približava! Tata je zbog nečega jako ljutit. Oh, kakva nam sada eksplozija predstoji? Kad samo ne bih bila toliko umiješana u te prepirke! Kad bih samo mogla otići! Još malo pa će nas dovesti do ludila!

Tvoja Ana

nedjelja, 17. listopada 1943.

Draga Kitty,

Koophuis se opet vratio, hvala bogu! Još uvijek se čini dosta blijed, ali unatoč tomu poduzima prodaju odjeće Van Daanovih. Neugodna je činjenica da je Van Daanovima ponestalo novaca. Gospođa Van Daan se ne želi rastati ni od jednog dijela gomile svojih kaputa, haljina i cipela. Nije lako prodati odijelo gospodina Van Daana jer traži previše novaca. Još se ne nazire kraj priče. Gospođa Van Daan će se svakako morati rastati od svog krznenog kaputa. Gore su se strahovito svađali zbog toga, a sada je nastupilo razdoblje pomirbe u stilu "Oh, Putti, dragi" i "Premila Kerli."

Zbunjena sam svim zloćudnim promjenama koje su se tijekom zadnjega mjeseca dogodile u ovoj čestitoj kući. Tata ide naokolo čvrsto stisnutih usnica; kad mu se netko obrati, pogleda zatečeno, kao da se boji da će opet morati zaglađivati nekakve nategnute odnose. Mama ima na obrazima crvene mrlje od uzbuđenja. Margot se žali na glavobolje. Dussel ne može spavati. Gospođa Van Daan cijeli dan brunda a ja ću potpuno poludjeti! Na poštenu riječ, ponekad zaboravljam s kim smo u svađi a s kim smo se izmirili.

Učenje je jedini način povlačenja od svega toga i ja to uvelike činim.

Tvoja Ana

petak, 29. listopada 1943.

Draga Kitty,

opet se razliježu svađe gospodina i gospođe Van Daan. Do toga je došlo ovako: kao što sam ti već rekla, Van Daanovi su pri kraju zalihe novca. Jednoga dana, tomu je već dugo, Koophuis je spomenuo nekoga krznara s kojim je u dobrim odnosima; to je Van Daanu dalo ideju o prodaji krznenoga kaputa svoje žene. Taj kaput je napravljen od zečjeg krzna, a ona ga nosi sedamnaest godina. Dobio je za nj 325 florina - ogromnu svotu. Međutim, gospođa Van Daan je htjela zadržati novce kako bi poslije rata mogla kupiti nove haljine i potrajalo je neko vrijeme dok joj gospodin Van Daan nije razjasnio da je taj novac hitno potreban za kućanstvo.

Ne možeš ni zamisliti te krikove i vrištanje i psovke! Moji su

stajali u dnu stuba, ne dišući, spremni da ih razdvoje ako ustreba! Sva ova vika i plač i živčana napetost stvaraju toliki nemir i toliku uzrujanost da se uvečer bacam plačući u krevet, zahvaljujući bogu što ponekad imam pola sata za sebe.

Gospodin Koophuis je opet odsutan: želudac mu ne da mira. Čak ne zna je li prestalo krvarenje. Prvi put je bio vrlo pokunjen dok nam je govorio da se ne osjeća dobro i da ide kući.

Sa mnom je uglavnom dobro, osim što nemam apetita. Stalno mi govore: - Ne izgledaš nimalo dobro. - Moram reći da čine sve što mogu ne bi li me održali na visini. Redaju se grožđani šećer, ulje od haringe, tablete kvasca i kalcija.

Često me svladaju živci: osobito nedjeljom osjećam se trulo. Atmosfera toliko tišti, teška je, uspavljujuća poput olova. Vani ne čuješ ni jednu jedincatu pticu, a posvuda lebdi mrtvačka tišina koja me obujmljuje kao da me želi povući duboko u podzemlje.

U takvim trenucima tata, mama i Margot ostavljaju me hladnom. Lutam od jedne sobe do druge, gore-dolje, osjećajući se poput ptice pjevice podrezanih krila koja se u posvemašnjoj tami baca na rešetke svoje krletke. "Izađi, smij se i udahni svježi zrak", viče neki glas u meni, ali čak više ni na nj ne odgovaram, odlazim, ležem na divan i spavam ne bi li tako brže prošli vrijeme i tišina i strašni strah jer nema načina da ih se ubije.

Tvoja Ana

srijeda, 3. studenoga 1943.

Draga Kitty,

da bi nam dao nekakav posao koji je i poučan, tata je tražio prospekt od Zavoda za odgajatelje u Leidenu. Margot je barem tri puta pronjuškala ovu debelu knjigu ne našavši ništa što joj se sviđa, odnosno, što odgovara njenom džepu. Tata je bio brži, hoće da se Zavodu napiše pismo i zatraži pokusni tečaj: Latinski za početnike.

Da bi i meni dao nešto novo, tata je od Koophuisa zamolio dječju Bibliju kako bih napokon naučila nešto o Novom zavjetu.

- Hoćeš li Ani dati Bibliju *za Hanuku? - pitala je Margot, ponešto uznemirena - Da - ovaj, mislim da je Sveti Nikola bolja prigoda - odgovorio je tata - Isus naprosto ne ide uz Hanuku.*[15]

Tvoja Ana

ponedjeljak uvečer, 8. studenoga 1943.

Draga Kitty,

da moraš pročitati moju gomilu pisama jedno za drugim, sigurno bi te iznenadila brojna različita raspoloženja u kojima su pisana. Smeta me što toliko ovisim o ovdašnjoj atmosferi, ali za-cijelo nisam jedina - u tome smo svi jednaki. Ako čitam knjigu koja me se doimlje, moram se dobro sabrati prije no što se po-miješam s drugim ljudima, inače bi pomislili da mi je razum pri-lično čudnovat. U ovom trenutku, što vjerojatno zamjećuješ, ži-vim opčinjena potištenošću. Doista ti ne bih mogla reći zašto je tako, ali vjerujem da je to zato što sam kukavica, a protiv toga se neprestance borim.

Večeras se, dok je Elli još bila ovdje, začula duga glasna prodorna zvonjava na vratima. Smjesta sam problijedjela, dobila grčeve u želucu i lupanje srca, sve od straha. Noću, u krevetu, vidim se samu u tamnici, bez mame i tate. Ponekad lutam pored ceste ili je naše Tajno sklonište *u plamenu, ili dolaze i noću nas odvode. Sve vidim kao da se uistinu zbiva i to mi stvara osjećaj da bi mi se sve moglo vrlo uskoro dogoditi! Miep često kaže da nam zavidi što ovdje imamo takav mir. To je možda istina, ali ona ne razmišlja o svim našim strahovima. Naprosto ne mogu zamisliti da će za nas svijet ikad biti opet normalan. Govorim "poslije rata", ali to je samo kula u zraku, nešto što se zapravo nikad neće dogoditi. Pomislim li na našu staru kuću, svoje prijateljice, veselje u školi, čini se da je sve to proživjela neka druga osoba, a ne ja.*

Nas osmoro u našem Tajnom skloništu *vidim kao komadić plava neba okružen teškim crnim kišnim oblacima. Okruglo jasno omeđen prostor gdje stojimo, još uvijek je zaštićen, ali se oblaci skupljaju sve bliže nama u krug koji nas dijeli od opasnosti koja se primiče, sve se čvršće steže. Sada smo toliko okruženi opasnošću i tamom da se međusobno sudaramo, očajnički tražeći načine bijega. Svi gledamo dolje, gdje se ljudi bore jedan protiv drugoga; gledamo gore, gdje je mirno i lijepo; odsječeni smo velikom tamnom masom koja nam ne dopušta da se uspnemo, već stoji ispred nas poput neprodorna zida: pokušava nas smrviti, ali još ne može. Mogu jedino plakati i proklinjati: "Oh, neka se crni krug povuče i otvori nam put!"*

Tvoja Ana

četvrtak, 11. studenoga 1943.

Draga Kitty,

za ovaj napis imam dobar naslov:

ODA MOM NALIV-PERU IN MEMORIAM

Moje naliv-pero oduvijek je jedno od mojih neprocjenjivih blaga; jako ga cijenim, osobito zbog širokog vrška, jer uredno mogu pisati zbilja samo širokim perom. Moje naliv-pero ima vrlo dugačku i zanimljivu pernu povijest koju ću ti ukratko ispričati.

Kad mi je bilo devet godina, moje je naliv-pero stiglo u paketu (zamotano u pamučna vlakna) kao "pošiljka bez vrijednosti" čak iz Aachena, gdje je živio ljubazni darovatelj, tj. moja baka. Ležala sam u gripi, bila je veljača, vjetrovi su zavijali oko kuće. Veličanstveno naliv-pero imalo je crvenu kožnu kutijicu i odmah bilo pokazano svim mojim prijateljicama. Ja, Ana Frank, ponosni vlasnik jednog naliv-pera! Kad mi je bilo deset godina, smjela sam ponijeti naliv-pero u školu a učiteljica je čak otišla tako daleko da mi je dopustila pisati njime.

U jedanaestoj godini, međutim, morala sam se ponovno rastati od svoga blaga jer nam je učiteljica u šestom razredu dopuštala jedino školska pera i bočice s tintom.

Kad sam imala dvanaest godina i krenula u židovsku gimnaziju, moje je naliv-pero dobilo novu kutijicu u povodu te velike prigode; u nju je mogla stati i olovka, a budući da se zatvarala patentnim zatvaračem, izgledala je impresivnije.

U mojoj trinaestoj naliv-pero je s nama došlo u Tajno sklonište, *gdje je punom parom prolazilo bezbrojnim dnevnicima i sastavcima, sve za mene.*

Sad sam u četrnaestoj godini: proveli smo posljednju godinu zajedno.

To se dogodilo jednoga petka popodne, u pet sati. Izašla sam iz svoje sobe i htjela otići pisati za stolom, kadli sam bila grubo gurnuta ustranu i morala odstupiti mjesto Margoti i tati, koji su htjeli vježbati svoj "latinski". Naliv-pero je ostalo na stolu neupotrijebljeno dok se njegova vlasnica s uzdahom zadovoljila malim krajičkom stola i počela strugati grah. "Strugati grah" znači pljesniva zrna ponovno pretvarati u pristojna. Pomela sam pod u tri četvrt šest i bacila smeće, zajedno s pokvarenim grahom, u komad novina

a zatim u peć. Liznuo je strahovit plamen i pomislila sam kako je sjajno kad se vatra tako dobro razgori nakon što se bila praktički ugasila. Opet je sve utihnulo, "latinisti" su završili, a ja sam sjela za stol da bih spremila sve što mi treba za pisanje, ali ma koliko tražila, nigdje nije bilo moga naliv-pera. Iznova sam tražila, tražila je i Margot, ali nigdje mu ni traga. Možda je palo u peć zajedno s grahom - natuknula je Margot. Oh, ne, naravno da nije! - odgovorila sam. Kad se te večeri, međutim, moje naliv-pero nije pojavilo, svi smo shvatili da je izgorjelo, to više jer je celuloid strašno zapaljiv.

A tako je i bilo, potvrđene su naše zle slutnje: kad je tata slijedećega jutra čistio peć, među pepelom je pronađen zatvarač. Nije bilo ni traga zlatnu vršku. - Mora da se rastopio i zalijepio za neki komad ugljevlja - smatrao je tata.

Imam jednu utjehu, premda mršavu: moje naliv-pero je kremirano, upravo kao što i sebi želim jednoga dana!

Tvoja Ana

srijeda, 17. studenoga 1943.

Draga Kitty,

Događaju se razorne stvari. U Ellinoj kući vlada difterija, stoga ona šest tjedana ne smije dolaziti u vezu s nama. Tako se pojavljuju problemi oko hrane i kupovanja, ne spominjući koliko nam nedostaje njeno društvo. Koophuis je još uvijek u krevetu i tri tjedna ne jede ništa osim kaše i mlijeka. Kraler ima jezivo mnogo posla.

Vježbe iz latinskoga koje Margot šalje (u Ellino ime), učitelj ispravlja i vraća. Učitelj je vrlo zgodan i duhovit. Vjerujem da mu je drago što ima tako pametnu učenicu.

Dussel je jako ljut, nitko ne zna zašto. Počelo je njegovom šutnjom tamo gore: ni gospođi ni gospodinu Van Daan nije se obraćao nijednom riječju. Svi su bili time pogođeni, a kad je tako potrajalo nekoliko dana, mama ga je jednom prilikom upozorila da mu gospođa Van Daan može, ako on ovako ustraje, prirediti mnogo neugodnosti.

Dussel je rekao da je gospodin Van Daan započeo sa šutnjom, stoga on, Dussel ne namjerava biti onaj tko će je prekinuti.

Dakle, moram ti reći da je jučer 16. studenoga, bio dan kad je navršila jedna godina njegova boravka u Tajnom skloništu. *U povodu toga*

mama je dobila jednu biljku, ali gospođa Van Daan - koja već tjednima ne skriva svoje mišljenje da nas Dussel treba nečim počastiti - nije dobila ništa.

Namjesto da, prvi put uopće, izrazi zahvalnost za našu nesebičnost što smo ga primili ovamo, nije rekao ni riječi. A kad sam ga pitala, šesnaestoga ujutro, treba li mu čestitati ili izraziti sućut, odgovorio je da mu to nije važno. Mama, hoteći izigravati miro tvorca, nije napredovala ni koraka i stanje je ostalo kao i do tada.

Der Mann hat einen grossen Geist Undist so klein von Taten![16]

Tvoja Ana

subota, 27. studenoga 1943.

Draga Kitty,

jučer uvečer, prije no što sam zaspala, odjednom mi se pred očima pojavio nitko drugi, već Lies!

Vidjela sam je pred sobom, odjevenu u dronjke, mršavu i ogrubjela lica. Oči su joj bile vrlo velike i gledala me je toliko žalosno i predbacujuće da sam joj u pogledu mogla pročitati: "Oh, Ana, zašto si me napustila? Pomozi mi, oh, pomozi, spasi me iz ovog pakla!"

A pomoći joj ne mogu, mogu jedino gledati kako drugi trpe i umiru i moliti boga neka nam je vrati.

Vidjela sam samo Lies, nikoga drugoga, i sada shvaćam. Pogrešno sam je prosuđivala, a da bih razumjela njene teškoće. Bila je privržena novoj prijateljici, a činilo joj se da je želim odvući. Znam kako se morala osjećati ta jadna djevojka; sama tako dobro poznajem taj osjećaj!

Ponekad, u kratkom trenutku, vidjela sam dio njena života, ali trenutak kasnije ponovno su me sebično zaokupila vlastita uživanja i vlastiti problemi. Bilo je užasno postupati s njom onako kao što sam ja postupala, a sada me gleda, oh toliko bespomoćno, blijeda lica i preklinjućih očiju. Kad bih joj barem mogla pomoći!

Oh, Bože, kako ja mogu imati sve što zaželim, a kakav je strašan udes nju zadesio! Nisam vrednija od nje: i ona je željela činiti ono što je valjano, zašto bih ja trebala biti izabrana da živim, a ona da vjerojatno umre? Kakva je razlika među nama? Zašto smo sada toliko daleko jedna od druge?

Pošteno govoreći, nisam razmišljala o njoj mjesecima, da, gotovo cijelu godinu. Nisam je posve zaboravila, ali ipak nisam

na ovaj način razmišljala o njoj dokle god je nisam vidjela pred sobom u svoj njenoj bijedi.

Oh, Lies, nadam se da ćeš nam se vratiti, ako preživiš ovaj rat i da ću te moći primiti i nekako ispraviti nepravdu koju sam ti nanijela.

Ali kad joj ponovno budem mogla pomoći, neće joj moja pomoć biti toliko potrebna kao što je sada. Pitam se da li ikad misli o meni; ako je tako, što osjeća?

Dobri Bože, štiti je, neka barem nije sama. Oh, kad bi joj makar Ti mogao reći da s ljubavlju i sućuti mislim na nju, možda bi je to ohrabrilo.

Ne smijem više razmišljati o tome jer to ne vodi nikamo. Samo vidim njene velike oči i ne mogu ih se oslobo diti. Pitam se da li Lies ima pravu vjeru u sebi, a ne samo ono što joj je nametnuto?

Čak ni to ne znam, nikad se nisam pobrinula da je zapitam!

Lies, Lies, kad bih te barem mogla odvesti, kad bi barem mogla sa mnom dijeliti sve što volim! Sada je prekasno, ne mogu pomoći, niti ispraviti nepravdu koju sam počinila. Ali nikad je neću po drugi put zaboraviti i uvijek ću se moliti za nju!

Tvoja Ana

ponedjeljak, 6. prosinca 1943.

Draga Kitty,

kako se bližio Sveti Nikola, nitko nije mogao a da se ne sjeti lijepo ukrašene košare koju smo imali prošle godine, a osobito sam ja smatrala da će biti jako dosadno ako ove godine ne bude mo ništa priredili. Dugo sam razmišljala o tome, sve dok nisam nešto smislila, i to smiješno.

Posavjetovala sam se s Pimom i tjedan dana prije praznika počeli smo za svakoga sastavljati pjesmicu.

U nedjelju uvečer u tri četvrt osam pojavili smo se noseći veliku korpu za rublje ukrašenu malim crtežima i vrpcama od ružičastog i plavog karbon-papira. Košaru je prekrivao veliki smeđi papir na kojemu je bilo prikačeno pismo. Svi su bili prilično zaprepašteni veličinom paketa-iznenađenja.

Skinula sam pismo i pročitala ga:

Najmlađa tu, al nisi više mala,

život je često težak, to otprije si znala.
No ipak želim tvojim učiteljem biti,
Imamo iskustva i ti ćeš naučiti.
Odavno već smo tu i zato više znamo,
Što stariji to pametniji, povjeruj mi samo!
To pravilo vrijedi otkad života ima,
Naše nam se greške čine malenima
Pa zbog toga lakše mi ostale kudimo,
Za pogreške iste dvostruko im sudimo.
Shvati, roditelji smo i zaista želimo
Iskreno kazati što o tebi mislimo.
Prihvati naš savjet, makar preko volje,
To pilula je gorka, al prihvati je bolje -
Da u našem domu bude mirno stanje.
S vremenom će tvoje patnje postati sve manje.
Skoro cijelog dana ti učiš ili čitaš,
To je krasan život ako mene pitaš.
Smješkaš se i širiš svježinu po kući
I brineš se samo: Što li ću obući?
Hlača nemam, odjeća mi mala,
od bluze je samo krpica ostala!
Cipelica kratka, nožica preduga,
Zabrinut sam, draga, srvat će te tuga.

Kad je svatko uzeo svoju cipelu iz korpe, odjeknuo je smijeh. U svakoj cipeli ležao je paketić papira s adresom vlasnika cipele.

Tvoja Ana

srijeda, 22. prosinca 1943.

Draga Kitty,

gadan napad gripe sve do danas priječio me da ti pišem. Jadno je biti ovdje bolestan. Kad sam htjela zakašljati - jedan, dva, tri - puznula sam pod pokrivač i pokušavala prigušiti buku. Obično je jedini rezultat bio da uopće nije nestalo nadražaja, u operaciju je valjalo uključiti mlijeko i med, šećer ili pastile protiv kašlja. Poludim kad se sjetim liječenja iskušavanih na meni. Znojenje, oblozi, mokre krpe na grudima, suhe krpe na grudima, topli napici, grgljanje, mirno ležanje, jastuk za posebno grijanje, boce s toplom vodom, limunov sok i, k tome, toplomjer svaka

dva sata!

Zar se zbilja može na ovaj način ozdraviti? Najgori trenutak zacijelo je nastupio kad je gospodin Dussel zaželio izigravati liječnika i legao sa svojom neopranom glavom na moja prsa da bi osluškivao zvukove iznutra. Ne samo što je njegova kosa nesnošoljivo golicala već sam bila vrlo smetena, unatoč činjenici da je prije trideset godina studirao medicinu i da posjeduje liječničku titulu. Zašto bi taj tip dolazio i ležao na mom srcu? Napokon, nije mi ljubavnik. Uostalom, ionako ne bi čuo je li u meni neš to zdravo ili nije: njegovim je ušima najprije potrebno pranje jer mu sluh alarmantno opada.

Ali dosta o bolesti. Opet sam zdrava kao drijen, jedan centimetar viša, jedan kilogram teža, blijeda i s pravim apetitom za učenje.

Nemam mnogo novosti za tebe. Dobro se slažemo, za promjenu! Nema svađanja - takav mir u kući nismo imali najmanje pola godine. Elli je još uvijek odvojena od nas.

Za Božić smo dobili dodatak ulja, bombona i sirupa; glavni poklon je jedan broš napravljen od novčića od dva i pol centa, prekrasno sjajan. Svakako, dražestan ali neopisiv. Gospodin Dussel je mami i gospođi Van Daan poklonio krasan kolač koji je Miep ispekla, na njegovu molbu. Uza sav svoj posao mora još i to!

Imam nešto i za Miep i Elli. Znaš, najmanje dva mjeseca štedila sam šećer od svoje kaše i uz pomoć gospodina Koophuisa dat ću napraviti bombone.

Vrijeme je maglovito, peć smrdi, svakome je hrana teška u želucu i stoga se sa svih strana čuju zvuci grmljavine. Rat stoji na mrtvoj točki, moral je truo.

Tvoja Ana

petak, 24. prosinca 1943.

Draga Kitty,

već sam ti pisala koliko nas pogađa ovdašnja atmosfera, a mislim da je u mom slučaju nevolja odnedavno još veća. "Himmelhoch jauchzend und zum Tode betrübt",[17] *zasigurno pristaje ovamo. Ja sam* "Himmelhoch jauchzend" *čim samo pomislim koliko smo sretni u usporedbi s ostalom židovskom djecom, a "zum Tode betrübt" me obuzimaju kada, kao danas, dođe gospođa Koophuis i priča*

nam o hokejskom klubu svoje kćerke Corry, o izletima čamcem, kazališnim predstavama i prijateljima. Ne mislim da sam ljubomorna spram Corry ali ne mogu a da ne osjetim veliku čežnju za veseljem i za smijanjem dokle god me ne zaboli trbuh. Osobito u ovo doba godine, sa svim božićnim i novogodišnjim praznicima, a mi smo prikovani ovamo kao osuđenici. Ipak ovo zbilja ne bi trebalo pisati jer zvuči nezahvalno i zacijelo pretjerujem. Ali ipak, ma što mislila o meni, ne mogu sve zadržati za sebe i stoga te podsjećam na svoje uvodne riječi: "Papir podnosi mnogo."

Kad netko dođe izvana, s vjetrom u odjeći i studeni na licu, najradije bih zabila glavu u pokrivač ne bih li tako prestala po-mišljati: "Kad će nam biti udijeljena povlastica da možemo mirisati svježi zrak?" A jer ne smijem zabijati glavu u pokrivač, već obratno - moram visoko uzdignuti glavu i biti hrabra - misli dolaze, ne jedanput već, oh, bezbroj puta. Vjeruj mi da si godinu i pol zatvorena, bilo bi ti ponekad preteško. Unatoč svekolikoj pravičnosti i zahvalnosti ne možeš uništiti svoje osjećaje. Bicikl, ples, zviždanje, gledanje u svijet, osjećaj mladosti, spoznaja slo-bode - eto, za tim čeznem; ipak, ne smijem to pokazivati, jer po-nekad mislim, kamo bi nas odvelo da se svi mi počnemo među-sobno sažaljevati ili hodati naokolo nezadovoljnih lica? Ponekad se pitam: "Hoće li itko, Židov ili ne - Židov, shvatiti da sam ja naprosto mlada djevojka koja osjeća strašnu potrebu za nekak-vom obiješću? Ne znam i ni s kim ne mogu o tomu razgovarati jer znam da bih se rasplakala. Plač može donijeti silno olakšanje.

Unatoč svim mojim teorijama i brigama, danomice mi ne-dostaje prava majka puna razumijevanja. Stoga uza sve što ra-dim i pišem razmišljam o "mamici" kakva želim biti jednoga dana svojoj djeci. "Mamica" koja ne shvaća toliko ozbiljno sve što se kaže u razgovoru, već ono što ja kažem. Opazila sam, premda ne mogu objasniti kako riječ "mamica" sve govori. Znaš li što sam smislila? Da bih imala osjećaj nečega što zvuči poput "mamice", često mamu zovem "mam"; onda se to pretvara u "mami", - ne potpunu "mamicu", koju bih toliko željela obdariti dodatnim "ca", a koja to ipak ne shvaća. Dobro je tako, jer bi se inače samo rastužila.

Dosta o tomu, pisanje je učinilo da malo nestane ono "zum Tode betrübt".

Tvoja Ana

subota, 25. prosinca 1943.

Draga Kitty,

ovih dana, u vrijeme Božića, često se zateknem kako nepres tance razmišljam o Pimu i o onome što mi je rekao o svojoj mladenačkoj ljubavi. Prošle godine nisam razumijevala značenje njegovih riječi onako dobro kao danas. Kad bi to barem ponovno spomenuo, možda bih mu mogla pokazati da razumijem.

Vjerujem da je Pim o tome govorio zato što onaj tko "poznaje tajne toliko tuđih srca" mora jedanput izreći i vlastite osjećaje; inače Pim nikad ne kaže ni riječi o sebi i mislim da Margoti nije ni na kraj pameti što je sve Pim morao proživjeti. Jadni Pim, mene ne može uvjeriti kako je sve zaboravio! Nikad to neće zaboraviti. Postao je vrlo popustljiv. Nadam se da ću mu biti makar malo slična, a da neću morati sve to proživjeti.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 27. prosinca 1943.

Draga Kitty,

u petak uvečer sam prvi put u životu dobila nešto za Božić. Koophuis, Kraler i djevojke opet su pripremili lijepo iznenađenje. Miep je ispekla krasni božični kolač na kojemu je pisalo "MIR 1944". Elli je nabavila funtu slatkih keksa predratne kvalitete. Peteru, Margoti i meni boca jogurta, a svakome od odraslih boca piva. Sve je bilo tako zgodno umotano, a na raznim zamotuljcima bile su pričvršćene slike. Inače nam je Božić brzo prošao.

Tvoja Ana

srijeda, 29. prosinca 1943.

Draga Kitty,

opet sam jučer uvečer bila jako nesretna. Sjetila sam se

bakice i Lies. Bakica, oh draga bakica, kako smo malo shvaćali koliko trpi i kako je nježna. A pored svega, znala je jednu strašnu tajnu koju je stalno čuvala za sebe [18]. Bakica je uvijek bila tako vjerna i dobra: nikad ne bi izdala nikoga od nas. Ma što se dogo dilo, ma koliko sam bila zločesta, bakica je uvijek bila na mojoj strani.

Bakice, jesi li me voljela, ili me i ti nisi shvaćala? Ne znam. Nitko nije nikad razgovarao s bakicom o sebi. Mora da je bila toliko usamljena, usamljena unatoč svima nama! Čov jek može biti usamljen premda ga mnogi vole, zato što svima ipak nije "Jedan i Jedini".

A Lies, je li još među živima? Što radi? Oh, Bože, čuvaj i vrati nam je. Lies, u tebi stalno vidim što je moglo biti s mojima, stalno vidim sebe na tvom mjestu. Zašto sam, dakle, često ne - sretna zbog svega što se ovdje događa? Zar ne bi uvijek trebalo da budem sretna, zadovoljna i sređena, osim kada mislim o njoj i njenim družicama u nevolji? Sebična sam i kukavica. Zašto uvi - jek sanjam i razmišljam o najstrašnijim stvarima - strah me po - nekad tjera da glasno zavrištim. Jer ipak, unatoč svemu, nemam dostatnu vjeru u Boga! Dao mi je toliko mnogo - što zacijelo ne zaslužujem - a ipak svakoga dana činim toliko pogrešnih stvari. Ako pomislih na svoje bližnje, tada bih samo plakala, zbilja bih mogla cijele dane plakati. Jedino se može moliti Boga da napravi nekakvo čudo i spasi neke od njih. A nadam se da to dovoljno činim.

Tvoja Ana

nedjelja, 2. siječnja 1944.

Draga Kitty,

jutros dok nisam imala nikakva posla, okretala sam neke stranice svoga dnevnika i nekoliko puta naišla na temu "mama" o kojoj piše toliko usijana glava da sam se zaprepastila i zapitala se: "Ana, zar si zbilja ti spominjala mržnju? Oh, Ana, kako si mogla!" Ostala sam s otvorenom stranicom u ruci i razmišljala kako se moglo dogoditi da me toliko ispune gnjev i mržnja i da ti sve to povjerim. Pokušavam shvatiti prošlogodišnju Anu i ispričati je, jer mi savjest neće biti čista dokle god budem ostavljala ove optužbe a da, gledajući unazad, ne mogu objasniti kako se to zbivalo.

Sada patim - a i tada sam patila - od raspoloženja koja mi, da tako kažem, drže glavu pod vodom i jedino dopuštaju subjek - tivno viđenje stvari, ne omogućujući da mirno primam riječi s

druge strane i na njih odgovaram kao na riječi nekoga koga sam povrijedila ili učinila nesretnim svojom usijanom glavom.

Sakrila sam se u sebi, razmišljala sam samo o sebi i tiho zapisivala sve svoje radosti, jade i prijezir u svoj dnevnik. Ovaj dnevnik je za mene od velike vrijednosti jer je na mnogo mjesta postao knjiga uspomena, ali bih na dobar broj stranica mogla zasigurno napisati "prošlo i svršeno".

Bivala sam bijesna na mamu, a ponekad sam i danas. Istina je da me ne shvaća, ali ni ja nju ne shvaćam. Jako me je voljela i bila nježna, ali kako je zbog mene upadala u toliko neugodnih situacija, nervozna i razdražljiva zbog drugih nevolja i teškoća, posve je razumljivo da se otresala na mene.

To sam shvaćala suviše ozbiljno, uvrijeđena, gruba i ogorče - na spram mame, što ju je i rastužilo. Zbilja se radilo o nelagodi i bijedi s neprestanim povratnim djelovanjem. Nije bilo ugodno nijednoj od nas, ali sada prolazi.

Naprosto nisam htjela sve ovo vidjeti, i silno sam sažaljevala samu sebe, ali je i to razumljivo. Ovi žestoki ispadi na papiru bili su samo davanje oduška srdžbi koja bi se u normalnom životu iskalila udaranjem nogu o pod u sobi gdje bi me zaključali, odnosno prijetnjama iza maminih leđa.

Prošlo je razdoblje kada sam mami tjerala suze na oči. Po- stala sam pametnija i mama više nije na rubu živaca. Obično držim usta zatvorena ako mi nešto smeta, ona također, tako se, izgleda, mnogo bolje slažemo. Zbilja ne mogu voljeti mamu onako ovisno, dječji - naprosto ne posjedujem taj osjećaj.

Sada umirujem savjest mišlju da je bolje što su teške riječi na papiru, nego da ih mama nosi u srcu.

Tvoja Ana

srijeda, 5. siječnja 1944.

Draga Kitty,

danas ću ti priznati dvije stvari, što će dugo potrajati. Ali nekome moram reći a ti si najbolja jer, kao što znam, ma što se dogodilo, ti uvijek čuvaš tajnu.

Prva je o mami. Znaš da sam puno gunđala o mami a ipak ponovno pokušala biti dobra spram nje. Odjednom mi je postalo jasno što joj nedostaje. Sama mama rekla nam je da nas više smatra prijateljicama negoli kćerkama. To je sve lijepo i krasno, ali ipak prijateljica ne može nadomjestiti majku. Majka mi treba

kao primjer koji ću slijediti. Želim osjećati poštovanje spram nje. Osjećam da Margot drugačije misli o tome i da nikad ne bi mogla shvatiti ovo što sam ti rekla. A tata izbjegava sve rasprave o mami.

Zamišljam majku kao ženu koja, ponajprije, pokazuje veliku taktičnost, osobito kad joj djeca dođu u naše godine, i koja mi se ne smije ako zbog nečega plačem - ne zbog boli, već zbog drugih stvari - dakle, sve što čini "mamica".

Nikad joj nisam oprostila nešto što se može učiniti prilično beznačajnim. To se dogodilo jednoga dana kad sam morala ići zubaru. Trebalo je da mama i Margot idu sa mnom i pristale su da uzmem bicikl. Kad smo završile kod zubara i izašle, Margot i mama su rekle da idu u grad, nešto pogledati ili kupiti - ne sjećam se što. Ja sam također htjela ići, ali nisam smjela jer sam imala bicikl. Oči su mi se napunile suzama od srdžbe, a mama i Margot počele su mi se smijati. Onda sam se toliko razbješnjela da sam im isplazila jezik nasred ulice, baš dok je slučajno prolazila neka starica koja se jako zaprepastila! Odvezla sam se biciklom kući i znam da sam dugo plakala.

Čudno je što rana koju mi je mama tada nanijela, još uvijek peče kad se sjetim kako sam se razljutila toga popodneva.

Drugo je nešto o čemu mi je teško govoriti jer se radi o meni.

Jučer sam pročitala jedan napis Sis Heyster o crvenjenju. Mogao je biti upućen meni osobno. - Premda ne crvenim tako, sve ostale stvari zacijelo mi pristaju. Ukratko, ona piše otprilike o ovome - djevojka u pubertetu iznutra se smiruje i počinje raz-mišljati o čudima što se događaju u njenom tijelu.

Ja to također doživljavam i zbog toga sam odnedavno u neprilici pred Margot, mamom i tatom. Smiješno: Margot, koja je kudikamo stidljivija od mene, uopće nije zbunjena.

Mislim da je divno ono što mi se događa, ne samo ono što se vidi na mom tijelu već sve što se zbiva iznutra. Nikad s drugima ne razgovaram o sebi niti o tim stvarima; stoga moram o njima razgovarati sama sa sobom.

Svaki put kad imam svoje razdoblje - a to se sada dogodilo svega tri puta - imam osjećaj da unatoč svih boli, neugodnosti i ružnoće, posjedujem neku slatku tajnu i stoga, premda mi je to na stanovit način samo gnjavaža, uvijek čeznem za danima kad ću iznova osjetiti u sebi tu tajnu.

Sis Heyster također piše da djevojke mojih godina nisu sasvim sigurne u sebe i otkrivaju sebe kao pojedince s idejama, mislima i navikama. Nakon što sam došla ovamo, kad mi je bilo tek

četrnaest godina, počela sam o sebi razmišljati ranije od ostalih djevojaka i znati da sam "ličnost". Ponekad, noću, u krevetu, strahovito zaželim osjećati svoje grudi i osluškivati tiho ritmičko udaranje svoga srca.

Podsvjesno sam imala ovakve osjećaje i prije no što sam došla ovamo, jer se sjećam da sam, kad sam jednom zgodom spavala s nekom prijateljicom, osjetila snažnu želju da je poljubim, a to sam i učinila. Nisam mogla sakriti strahovitu znatiželju spram njenoga tijela jer ga je oduvijek sakrivala preda mnom. Pitala sam je hoćemo li, kao dokaz našega prijateljstva, dodirnuti jedna drugoj grudi, ali je odbila. Padam u zanos kad god vidim nagi ženski lik, primjerice Veneru. On mi se pričinja toliko prekrasnim i neobičnim da mi je teško zaustavljati suze. Kad bih barem imala prijateljicu!

Tvoja Ana

četvrtak, 6. siječnja 1944.

Draga Kitty,

moja žudnja za razgovorom s nekom osobom postala je toliko snažna da sam sebi nekako utuvila u glavu da izaberem Petera.

Kad sam ponekad danju zalazila u Peterovu sobu, uvijek je na mene djelovala vrlo umirujuće, ali kako je Peter toliko povučen i nikad ne bi izbacio nekoga tko ga gnjavi, nisam se usuđivala dugo ostajati jer sam se bojala da će me smatrati dosadnom. Pokušavala sam smisliti nekakvu izliku da bih ostala u sobi i navela ga na razgovor a da to ne bude odveć primjetno, i jučer mi se ukazala prilika. Trenutno Peter ima maniju za rješavanjem križaljki i gotovo ništa drugo ne radi. Pomagala sam mu i ubrzo smo sjedili jedno nasuprot drugome za njegovim stolićem, on na stolici a ja na divanu.

Svaki put kad sam pogledala u njegove duboke plave oči, obuzeo bi me čudan osjećaj, a on je sjedio s onim tajanstvenim smiješkom koji mu je poigravao oko usta. Mogla sam čitati njegove misli; na licu sam mu vidjela onaj izraz bespomoćnosti i nesigurnosti, jer nije znao kako bi se ponašao, a istodobno tračak osjećaja muževnosti. Zamijetila sam njegovo stidljivo ponašanje i to me je jako raznježilo; nisam se mogla suzdržati da iznova i iznova ne susrećem one tamne oči i čitavim svojim srcem gotovo sam preklinjala: oh, reci mi što se događa u tebi, oh, zar ne možeš vidjeti

što je iza ovog smiješnog brbljanja?

Ali večer je prošla i ništa se nije dogodilo, osim što sam mu ispričala o crvenjenju - naravno, ne ono što sam zapisala, već samo onoliko da bi postao sigurniji u sebe kada odraste.

Ležeći u krevetu i razmišljajući o cijeloj situaciji, ustvrdila sam da je daleko od ohrabrujuće, a da je moja zamisao o traženju Peterove zaštite naprosto gadljiva. Čovjek čini mnogo da bi ispunio svoje čežnje, što se u mom slučaju zacijelo vidi, jer sam odlučila da ću češće odlaziti i sjediti kod Petera i na ovaj ili onaj način pridobiti ga za razgovor.

Čini što ti drago, ali nemoj misliti da sam zaljubljena u Petera - ni trunčice! Da Van Daanovi imaju kćerku a ne sina, s njom bih se također pokušavala sprijateljiti.

Jutros sam se probudila u pet do sedam i odmah znala, posve sigurno, o čemu sam sanjala. Sjedila sam na stolici a preko puta mene sjedio je Peter... Wessel. Zajedno smo gledali jednu knjigu crteža Mary Bos. San je bio toliko živ da sam još uvijek pamtila crteže. Ali to nije bilo sve - san se nastavljao. Odjednom su Peterove oči susrele moje i dugo sam gledala u te lijepe baršunaste smeđe oči. Onda je Peter rekao tiho: - Da sam samo znao, došao bih k tebi još davno ranije! - Naglo sam se okrenula jer je emocija bila prejaka. A nakon toga sam osjetila glatki i, oh, tako svježi prijazni obraz na svom obrazu i to je toliko prijalo, toliko prijalo...

Na tom mjestu sam se probudila, još uvijek osjećajući njegov obraz na svome i njegove smeđe oči kako mi gledaju duboko u srce. Toliko duboko da ondje čita koliko sam ga voljela i koliko ga još uvijek volim. Ponovno su mi došle suze na oči i bila sam jako žalosna što sam ga ponovno izgubila, ali istodobno sretna jer sam se posve uvjerila da je Peter još uvijek onaj pravi izabranik.

Neobično je što ovdje toliko često vidim u snu žive slike. Najprije sam jedne noći toliko jasno vidjela baku [19] da sam čak razaznavala njenu debelu mekanu naboranu baršunastu kožu. Onda se pojavila bakica kao anđeo čuvar; slijedila je Lies, koja kao da za mene predstavlja patnje svih mojih prijateljica i svih Židova. Kada Peter, moj dragi Peter - nikad ranije nije mi u duhu bila tako jasna njegova slika. Ne treba mi fotografija, vidim ga pred sobom i, oh, tako dobro!

Tvoja Ana

petak, 7. siječnja 1944.

Draga Kitty,

baš sam blesava! Posve zaboravljam da ti nikad nisam ispričala priču o sebi i svim svojim dečkima.

Kad sam bila sasvim mala - čak sam još išla u dječji vrtić, počeo mi se sviđati Karel Samson. Izgubio je oca pa je s mamom živio kod jedne tete. Robby, jedan Karelov bratić, bio je vitak taman dečko ugodne vanjštine koji je pobuđivao više divljenja negoli mali smiješni momčić Karel. Ali vanjština nije za mene značila ništa i godinama mi se Karel jako sviđao.

Prilično dugo smo znali biti zajedno, ali je inače moja ljubav ostala neuzvraćena.

Onda je na moj put stupio Peter i, na svoj djetinjasti način, zbilja sam se zaljubila. Njemu sam također bila draga i bili smo nerazdvojni cijelo jedno ljeto. Još uvijek se sjećam kako hodamo ulicama držeći se za ruke, on u bijelom pamučnom odijelu a ja u kratkoj ljetnoj haljini. Na kraju ljetnih praznika on je pošao u prvi razred više škole, a ja u šesti razred niže. Pratio bi me iz škole i, obratno, ja bih pratila njega. Peter je bio vrlo zgodan dečko, visok, naočit i vitak, ozbiljna smirena, inteligentna lica. Imao je tamnu kosu i prekrasne smeđe oči, crvene obraze i šiljat nos. Nadasve sam bila luda za njegovim smijehom, kada je izgledao toliko vragolasto i drsko!

Za praznike sam otišla na selo; kad sam se vratila, Peter se u međuvremenu bio preselio i u istoj je kući stanovao jedan mnogo stariji dječak. On je navodno upozorio Petera na činjenicu da sam djetinjasti mali vražićak i Peter me je napustio. Toliko sam ga obožavala da se nisam željela suočiti s istinom. Pokušavala sam ga zadržati sve dok mi nije sinulo da će me ako nastavim trčati za njim, ubrzo proglasiti ludom za dečkima. Prošle su godine. Peter je hodao sa svojim vršnjakinjama i čak mu više nije padalo na um da mi kaže "Zdravo"; ali - nisam ga mogla zaboraviti.

Pošla sam u židovsku gimnaziju. Mnogi dečki iz našeg razreda bacali su oko na mene - to mi se činilo zgodno, bila sam počašćena, ali me inače nije diralo. Zatim je, kasnije, Harry bio lud za mnom, ali - što sam ti već ispričala - nikad se nisam ponovno zaljubila.

Postoji izreka "Vrijeme liječi sve rane", a to se dogodilo i meni. Zamišljala sam da sam zaboravila Petera i da ga više nimalo ne volim. Međutim, sjećanje na njega toliko je snažno

oživjelo u mojoj podsvijesti da sam poneka d sebi priznavala kako sam ljubomorna na ostale djevojke i zbog toga ga više nisam voljela. Jutros sam znala da se ništa nije izmijenilo; naprotiv, što sam postajala odraslija i zrelija, moja je ljubav rasla sa mnom. Sada mogu razumjeti da me Peter smatrao djetinjastom, a ipak me boli što me toliko potpuno zaboravio. Njegovo mi se lice ukazalo toliko jasno i sada znadem da nitko ne bi mogao ostati u meni kao on.

San me posve poremetio. Kad me tata jutros poljubio, gotovo sam viknula: "Oh, da si barem Peter!" Cijelo vrijeme razmišljam o njemu i neprestance ponavljam u sebi: "Oh, Petel, dragi dragi Petel..."

Tko mi sada može pomoći? Moram nastaviti živjeti i moliti Boga neka učini da Peter stupi na moj put kad izađem odavde i da kad pročita ljubav u mojim očima, kaže: "Oh, Ana, da sam barem znao, odavno bih došao k tebi!"

Vidjela sam svoje lice u zrcalu i ono izgleda posve drugačije. Oči su mi jasne i duboke, obrazi rumeni - što tjednima nisu bili - usta su mi nježnija; izgledam kao da sam sretna, a ipak ima nečeg tužnog u izrazu moga lica i smiješak mi izmiče s usana čim se pojavi. Nisam sretna jer znam da Peterove misli nisu uz mene, a ipak još uvijek osjećam na sebi njegov prekrasan pogled i njegov svjež nježan obraz pored svoga.

Oh, Petel, Petel, kako ću se ikad moći osloboditi tvoje slike? Zar ne bi svatko drugi bio tek bijedan nadomjestak? Volim te, i to tolikom velikom ljubavlju da više ne može stati u moje srce, već mora izaći van i nenadano se pokazati na tako rušilački način!

Prije tjedan dana, čak jučer, da me je netko bio upitao: "Kojeg od svojih prijatelja smatraš najprikladnijim da bi se udala za nj?", odgovorila bih: "Ne znam"; ali sada bih povikala: "Petela, jer ga volim svim srcem i dušom. Potpuno mu se predajem!" Ali u jednomu: može dodirnuti moje lice, ali ništa više.

Jednom prigodom, kada smo razgovarali o seksu, tata mi je rekao da za sada ne mogu razumjeti što znači žudnja; oduvijek sam znala da razumijem, a sada posve razumijem. Ništa ne ljubim toliko kao njega, mog Petela.

Tvoja Ana

srijeda, 12. siječnja 1944.

Draga Kitty,

Elli se vratila prije dva tjedna. Miep i Henk nisu dva dana

dolazili na posao - oboje su imali želučane smetnje.

Za sada sam luda za plesom i baletom i svake večeri marljivo vježbam, plesne korake; napravila sam supermoderan plesni kostim od mamine svijetloplave podsuknje obrubljene čipkom. Oko gornjeg ruba je provučena vrpca koja se u sredini veže u čvor, a kreaciju dopunjava ružičasta rebrasta vrpca. Uzalud sam pokušavala svoje gimnastičke papuče preobraziti u prave baletne. Moji ukočeni udovi su na dobrom putu da postanu gipki kao nekoć. Jedna strašna vježba: sjediti na podu, držati u svakoj ruci petu i dizati obje noge u zrak. Moram podmetnuti jastuk ispod sebe, inače se moja sirota mala stražnjica oštro provede.

Ovdje svi čitaju knjigu Zora bez oblaka. *Mama misli da je posebno dobra: u njoj je gomila problema mladeži. Pomislila sam prilično ironično: "Najprije se malo bolje pobrini za vlastitu mladež!"*

Uvjerena sam da mama misli kako ne mogu postojati bolji odnosi roditelja i djece i da se nitko ne može više od nje zanimati za život svoje djece. Ali ona definitivno gleda jedino Margot za koju ne mislim da je ikad imala probleme i razmišljanja poput mojih. Ipak ne pada mi na um da mami pokažem kako - u slučaju njenih kćeri - uopće nije onako kao što ona zamišlja, jer bi se krajnje zapanjila i onako ne bi znala izmijeniti stvari; želim joj uštedjeti bol koju bi joj to nanijelo, osobito jer znam da bi za mene ionako ostalo sve po starom.

Mama svakako osjeća da je Margot voli, više negoli ja, ali misli da to naprosto ide u fazama! Margot je postala zbilja slatka; čini se posve drukčijom no što je bila, nije ni upola toliko mačkasta i pretvara se u pravoga prijatelja. A također me više ne smatra derištem koje nije nizašto.

Ponekad mogu, na čudan način, vidjeti sebe nečijim tuđim očima. Onda polako motrim što se zbiva sa stanovitom "Anom" i brstim stranice njena života kao da je riječ o strancu. Prije no što smo došli ovamo, dok nisam o stvarima razmišljala toliko kao sada, ponekad sam imala osjećaj da ne pripadam mami, Pimu i Margoti i da će se uvijek nalaziti negdje postrance. Ponekad bih hinila da sam siroče, sve dok se ne bih pokajala i kaznila, govoreći sebi da sam sama kriva što igram ovu ulogu samosažaljenja, a zapravo imam toliko sreće. Svakoga jutra, čim je netko sišao, nadala sam se da je to mama koja će mi poželjeti dobro jutro; toplo sam je pozdravljala jer sam doista čeznula da me ona pogleda s ljubavlju. Onda bi ona rekla nekakvu primjedbu koja se činila neljubaznom a ja bih odlazila u školu ponovno se osjećajući posve obeshrabrenom. Vraćajući se kući, iznalazila bih za nju isprike jer ima toliko briga, stizala bih

vrlo vesela, brbljala sve u šesnaest sve dok se ne bih počela ponavljati i odlazila iz sobe zamišljena lica sa školskom torbom pod rukom. Ponekad bih odlučila da ostanem srdita ali vraćajući se iz škole, uvijek bih imala toliko novosti da su moje odluke odlazile u vjetar i mama bi, ma što radila, morala poslušati sve moje dogodovštine. Onda je ponovno došlo vrijeme kad više nisam osluškivala korake na stubama, a noću je moj jastuk bio mokar od suza.

U to doba sve se pogoršalo, enfin[20], o tomu znaš sve.

Sada mi je Bog poslao pomagače - Petera... samo stisnem svoj privjesak, poljubim ga i pomislim u sebi: "što me se tiču svi oni! Peter pripada meni i o tomu nitko nema pojma." Na ovaj način mogu nadvladati sve prijekore koje dobivam. Tko bi ikad pomislio da se tolike stvari mogu događati u duši mlade djevojke?

Tvoja Ana

subota, 15. siječnja 1944.

Draga Kitty,

nema smisla da ti svaki put točno prepričavam pojedinosti naših prepirki i svađa. Neka ti bude dostatan podatak da smo podijelili mnoge stvari, među kojima maslac i meso, i da pržimo vlastite krumpire. Već neko vrijeme jedemo kompletnu količinu kruha između pojedinih obroka jer u četiri popodne toliko čez-nemo za večerom da nam jedva polazi za rukom utišati krčanje u želucu.

Hitro se približava mamin rođendan. Od Kralera je dobila malo šećera, što je Van Daanove učinilo ljubomornima jer gospođa Van Daan nije dobila ovakav poklon za svoj *rođendan. Ali što koristi uzrujavati jedni druge još neprijaznijim riječima, suzama i gnjevnim ispadima. Kitty, ujedno možeš biti sigurna: da smo ih sitiji no ikad! Mama je izrazila želju - koja se u ovom trenutku ne može obistiniti: ne vidjeti Van Daanove dva tjedna.*

Neprestance se pitam da li bismo imali briga u duljem raz-doblju da s bilo kim dijelimo kuću. Ili bi to smatrali posebnom nesrećom? Je li većina ljudi toliko sebična i škrta? Mislim da je dobro što smo naučili ponešto o ljudskim bićima, ali sada mislim da smo dovoljno naučili. Rat se i dalje nastavlja, svađali se mi ili čeznuli za slobodom i svježim zrakom; stoga bi trebalo iz našega

boravljenja ovdje izvući sve najbolje. Sada propovijedam, ali također vjerujem da ću, ostanem li ovdje jako dugo, postati osušena stara grahova stabljika. A toliko sam željela postati prava mlada žena!

Tvoja Ana

subota, 22. siječnja 1944.

Draga Kitty,

pitam se, možeš li mi reći zašto ljudi uvijek toliko nastoje prikriti svoje prave osjećaje? Zbog čega se, u društvu s drugim ljudima, uvijek ponašam posve različito od onoga kako bih se morala ponašati?

Zašto jedno drugome tako malo vjerujemo? Znam da mora postojati razlog, ali ipak ponekad mislim da je grozno kad shvatiš da se nikad ne možeš do kraja povjeriti ljudima, čak ni onima koji su ti najbliži.

Čini se da sam jako odrasla nakon onoga moga sna prije nekoliko noći. Više sam nalik na "nezavisno biće". Sigurno ćeš biti zapanjena kad saznaš da se promijenilo čak i moje stajalište spram Van Daanovih. Odjednom gledam sve prepirke i ostalo u drugačijem svjetlu i nemam toliko predrasuda kao ranije.

Kako sam se mogla toliko izmijeniti? Da, vidiš, odjednom mi je sinulo da bi, da je mama bila drugačija, jedna prava mamica, naš odnos mogao biti posve različit. Istina je da gospođa Van Daan nipošto nije ugodna osoba, ali ipak mislim da bi se izbjeglo pola svađa da i mama nije ponešto teška kad razgovor postane zajedljiv.

Gospođa Van Daan ima jednu dobru stranu: s njom se može razgovarati. Unatoč svekolikoj njenoj sebičnosti, škrtosti i podmuklosti možeš je navesti da odustane od svoga ponašanja ako je ne dražiš i ne prilaziš joj s loše strane. Ovaj način svaki put ne pali, ali ako imaš strpljenja, možeš iznova pokušati i vidjeti kamo te to vodi.

Svi problemi našega "odgoja", naše razmaženosti, hrane - sve bi bilo posve drugačije da smo ostali savršeno otvoreni i prijateljski, namjesto što se vječno hvatamo za nešto.

Kitty, točno znam što ćeš reći: "ali Ana, zar te riječi doista dolaze iz tvojih usta? Od tebe koja moraš slušati toliko grubih riječi od tih ljudi tamo gore, od tebe, djevojčice koja je pretrpjela

tolike nepravde?" A ipak one dolaze od mene.

Želim početi ispočetka i pokušavam stići do dna svega, a ne biti poput one izreke "Mladi uvijek slijede loš primjer." Želim brižljivo sama ispitati cijelu stvar i otkriti što je istina, a što je pretjerivanje. Ako se i sama budem u njima razočarala, mogu prihvatiti maminu i tatinu liniju ponašanja; ako se ne razoča ram, ponajprije ću ih pokušati navesti da promijene neke ideje, a ako ne uspijem, držat ću se vlastitih mišljenja i prosuđivanja. Ugrabit ću svaku priliku za otvoren razgovor s gospođom Van Daan o svim pojedinostima naše nesuglasice i neću se bojati izjave da sam neutralna, čak i uz cijenu da me prozovu "neznalica". To ne znači da ću krenuti protiv vlastite obitelji, ali od danas neće biti neljubaznih govorkanja na moj račun.

Sve do sada bila sam nepokretna! Stalno sam mislila da Van Daanovi imaju krivo, ali i nas valja djelomično okrivljavati. Svakako imamo pravo u glavnom pitanju; ali od postupaka inteligentnih ljudi (što smatramo da jesmo) spram onih ostalih očeku je se više. Nadam se da sam postigla barem malo sposobnosti opažanja i dobro ću je upotrijebiti čim se ukaže prilika.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 24. siječnja 1944.

Draga Kitty,

nešto mi se dogodilo; točnije, to se jedva može opisati kao nekakvo zbivanje, osim što mislim da je šašavo. Kad god bi netko govorio, kod kuće ili u školi, o seksulanim problemima, bilo je to ili tajnovito, ili revoltirajuće. Šaptale su se riječi koje su se na bilo kakav način odnosile na tu temu i često se smijalo onomu tko nije shvaćao. To me je pogodilo kao neobičnost i pomislila sam: "Zašto su ljudi tako tajanstveni i zamorni kada govore o tim stvarima?" Ali kako nisam mislila da bih mogla mijenjati stvari, držala sam čvršće jezik za zubima, ili ponekad zatražila informacije od prijateljica. Kad sam podosta naučila i također govorila o tomu s roditeljima, mama mi je jednog dana rekla: "Ana, dopusti da ti dadem dobar savjet: nikad nemoj o toj temi razgovarati s dječacima i ne odgovaraj ako oni započnu." Točno se sjećam svoga odgovora. Rekla sam: "Neću, naravno! Koje li ideje!" I na tomu je ostalo.

Kad smo došli ovamo, isprva mi je tata često govorio o stva-

rima o kojima bih doista radije bila čula od mame; ostalo sam našla u knjigama, a ponešto sam pokupila iz razgovora. Peter Van Daan nikad nije zamarao ovim temama kao dečki iz škole možda jedan ili dva puta u prvo vrijeme - ali me nikad nije pokušavao navesti na razgovor.

Gospođa Van Daan nam je rekla da o tim stvarima nikad nije razgovarala s Peterom a koliko ona zna, ni njen suprug. Navodno čak nije znala koliko on znade.

Jučer, dok smo Margot, Peter i ja gulili krumpir, razgovor je nekako skrenuo na Bochea.

- Još uvijek ne znamo kakvoga je Boche spola, zar ne? - pitala sam.

- Znamo, naravno - odgovorio je Peter. - On je mačak. Počela sam se smijati.

- Mačak koji čeka mačiće, to je sjajno!

Peter i Margot također su se nasmijali ovoj glupoj pogrešci. Znaš, prije dva mjeseca Peter je ustvrdio da će Boche uskoro imati obitelj: trbuh mu je naočigled rastao. Međutim, ispostavilo se da debljina potječe od brojnih ukradenih kostiju, jer djeca ne rastu tako brzo, već se samo pojave!

Peter se morao obraniti.

- Ne - rekao je - možeš i sama poći sa mnom i pogledati ga. Kad sam se jedanput igrao s njim, sasvim sam jasno vidio da je mačak.

Nisam mogla zaustaviti znatiželju i otišla sam s njim u skladište. Boche, međutim, nije primao posjetitelje i nije se dao vidjeti. Čekali smo neko vrijeme, počeli se smrzavati i opet otišli gore. Kasnije toga popodneva čula sam kako Peter drugi put silazi. Prikupila sam svu hrabrost da bih sama prošla kroz tihu kuću i stigla do skladišta. Boche je stajao na stolu za pakiranje i igrao se s Peterom, koji ga je upravo stavio na vagu i htio izvagati.

- Ej, želiš li ga vidjeti? - Nije pravio nikakve dugotrajne pripreme, već je uzeo mačka, prevrnuo ga na leđa, čvrsto mu uhvatio glavu i šape zajedno i sat je započeo. - Ono su muški organi, ovo je nekoliko slučajnih dlaka, a ono mu je šupak. - Mačak je načinio poluokret i opet stao na svoje bijele čarapice.

Da mi je ma koji drugi dečko pokazao "muške organe", nikad ga više ne bih ni pogledala. Ali Peter je nastavio posve normalno govoriti o toj inače mučnoj temi bez ikakvih neugodnih natuknica i naposljetku me je toliko ohrabrio da sam i sama postala normalna. Igrali smo se s Bocheom, zabavljali se, brbljali i onda odšetali kroz veliko skladište do vrata.

- Kad hoću nešto saznati, obično to nađem u ovoj ili onoj knjizi, a ti? - upitala sam.

- Čemu, zaboga? Ja samo pitam tamo gore. Moj otac zna više od mene i ima više iskustva u takvim stvarima.

Već smo bili na stubištu, stoga sam šutjela o tomu.

"Stvari se mogu izmijeniti", govorio je Brer Rabbit[21]*. Da, doista ne bih o ovim stvarima tako normalno razgovarala s nekom djevojkom. Posve određeno znam da mama nije na taj način razmišljala kad me je upozorila neka o toj temi ne razgovaram s dečkima. Ipak, unatoč svemu, ostatak dana nisam bila posve kao inače. Razmislivši o našem razgovoru, ipak mi se činio prilično neobičnim. Ali barem sam pametnija u jednoj stvari: doista postoje mladi ljudi - i to suprotna spola - koji umiju prirodno razgovarati o tim stvarima i ne zbijati šalu.*

Pitam se da li Peter uistinu mnogo pita svoje roditelje. Bi li se doista ponašao spram njih - onako kao što se jučer ponašao spram mene? Ah, što ja znam o tomu!

Tvoja Ana

četvrtak, 27. siječnja 1944.

Draga Kitty,

odnedavno gajim veliku ljubav spram obiteljskih stabala i genealoških tabela kraljevskih obitelji i došla sam do zaključka da, kad jedanput počneš, želiš kopati još dublje u prošlost i možeš nastavljati sa novim i zanimljivim otkrićima. Premda izvanredno marljivo učim i već mogu posve dobro pratiti na radiju engleski domaći program, još uvijek posvećujem mnoge nedjelje slaganju i pregledavanju svoje velike zbirke filmskih zvijezda koja je sada sasvim pristojne veličine.

Strašno mi je drago kad gospodin Kraler ponedjeljkom donese reviju Kino i kazalište. *Premda članovi kućanstva manje svjetovna duha često nazivaju ovaj mali poklon bacanjem novca, svaki put se zapanje kako točno mogu reći tko igra u nekom filmu, čak nakon godinu dana. Elli, koja u slobodne dane često ide u kino sa svojim momkom, svakoga mi tjedna kaže naslove novih filmova; i u jednom dahu ja odverglam imena zvijezda koje u njima igraju, zajedno s mišljenjima kritike. Ne tako davno mama je rekla da kasnije neću trebati ići u kino jer napamet znam sadržaje, imena zvijezda i mišljenje kritičara.*

Ako ikad doplovim s novom frizurom, svi me gledaju ne odobravajući i mogu biti sigurna da će netko zapitati koju to ča-

robnu zvijezdu trebam oponašati. Samo mi napola vjeruju ako odgovorim da je to moj vlastiti izum.

Ali da nastavim o frizuri - ona ne stoji dulje od pola sata; onda se toliko umorim od primjedbi koje slušam da pohitam u kupaonicu i vratim svoju uobičajenu kućno-vrtno-kuhinjsku frizuru.

Tvoja Ana

petak, 28. siječnja 1944.

Draga Kitty,

jutros sam se pitala da li se možda ponekad ne osjećaš poput krave koja - mora iznova i iznova prežvakavati sve stare novosti i koja naposljetku glasno zijevne i tiho poželi da Ana s vremena na vrijeme skopa nešto novo.

Jao, znam da ti je dosadno, ali pokušaj se staviti na moje mjesto a zamisli koliko sam i sama bolesna od starih krava koje neprestance valja iznova izvlačiti iz rupe. Ako se za objedom ne razgovara o politici ili o izvrsnom jelu, onda mama ili gospođa Van Daan iskrcaju jednu od starih priča iz svoje mladosti koju smo već toliko puta čuli; ili pak Dussel blebeće o sjajnoj garderobi svoje žene, lijepim konjskim trkama, probušenim čamcima na vesla, dječacima koji preplivaju u četvrtoj godini, bolovima i mišićima i nervoznim pacijentima. Sve to svodi se na slijedeće: ako jedno od nas osmoro otvori usta, ostalih sedmoro mogu završiti priču umjesto njega! Svi mi već u početku znamo poantu svake šale, a pripovjedač se svojoj duhovitosti sam smije. Razni mljekari, trgovci špecerajem i mesari dviju negdašnjih domaćica već su u našem duhu dobili brade, toliko su često slavljeni do neba ili rastrgavani na komadiće, nemoguće je da išta u ovdašnjoj konverzaciji bude svježe ili novo.

Ipak, sve bi ovo bilo snošljivo da odrasli nemaju svoje male načine prepričavanja priča kojima Koophuis, Henk ili Miep snabdijevaju našu družinu, i to barem deset puta i dodavajući vlastite sitne kerefeke i ukrase, tako da se često moram ispod stola štipnuti za ruku kako bih sebe spriječila u pokušaju ispravljanja. Mala djeca kao što su Ana nikad ne smiju, ni u kakvim okolnostima, znati bolje negoli odrasli, ma koliko grešaka ovi činili i ma koliko dopuštali svojoj mašti da odluta zajedno s

njima.

Jedna Koophuisova i Henkova omiljena tema jest ona o ljudima koji se sakrivaju i koji su u podzemnom pokretu. Oni vrlo dobro znaju da nas sve što se odnosi na druge ljude koji se sakrivaju neizmjerno zanima i da možemo duboko suosjećati s patnjama ljudi koji bivaju odvedeni i radovati se s oslobođenim zatvorenicima.

Toliko smo se privikli na ideju o sakrivanju, odnosno "podzemlju", kao što smo nekoć bili naviknuti da se tatine papuče griju ispred vatre.

Postoje mnogobrojne organizacije, kao što je Slobodna Nizozemska, *koje krivotvore osobne karte, nabavljaju novac za ljude u "podzemlju", pronalaze skrovišta i rade za mlade ljude koji se kriju; zapanjuje plemenit i nesebičan rad ovih ljudi koji svoje živote stavljaju na kocku da bi pomogli i spasili druge. Naši pomagači su vrlo dobar primjer. Do sada su nas izvukli i nadamo se da će nas nesmetano dovesti na sigurno tlo. Ako se dogodi drugačije, morat će dijeliti sudbinu s mnogima za kojima se traga. Nikad nismo čuli* nijednu *riječ o teretu što im mi zacijelo jesmo, nikad se nitko od njih nije potužio zbog svih briga koje im zadajemo.*

Svi oni svakoga dana dolaze gore, s muškarcima razgovaraju o poslu i politici, sa ženama o hrani i teškoćama ratnoga doba, a s djecom o novinama i knjigama. Navlače najvedriji izraz lica, donose cvijeće i darove za rođendane i blagdane, uvijek su spremni pomoći i učiniti sve što mogu. To je nešto što nikad ne smijemo zaboraviti; premda su drugi možda heroji u ratu ili borbi protiv Nijemaca, naši pomagači pokazuju herojstvo u svojoj veselosti i nježnosti.

Naokolo kolaju najnevjerojatnije priče ali su ipak obično zasnovane na činjenicama. Primjerice, Koophuis nam je ovoga tjedna ispričao da su se u Gelderlandu susrele dvije nogometne momčadi i da se jedna sastojala isključivo od pripadnika "pod-zemlja" dok su drugu sačinjavali pripadnici policije. U Hilversumu se dijele novi blokovi za opskrbljavanje. Kako bi i svi oni mnogobrojni koji se kriju mogli dobivati namirnice, službenici su ljudima iz okruga dali upute da dolaze u određeno vrijeme kako bi ovi mogli skupiti njihove isprave s posebnog stolića. Ipak će morati paziti da ovi bezočni trikovi ne dođu do ušiju Nijemaca.

Tvoja Ana

četvrtak, 3. veljače 1944.

Draga Kitty,

u zemlji danomice raste groznica zbog invazije. Da si ovdje, vjerojatno bi, s jedne strane, osjećala učinak svih ovih priprema baš kao i ja, a s druge smijala bi nam se što pravimo toliko gužvu - tko zna - možda ni zbog čega.

Sve novine su pune invazije i izluđuju ljude izjavama poput: "U slučaju engleskog iskrcavanja u Nizozemskoj Nijemci će učiniti sve što je u njihovoj moći za obranu zemlje; ako treba, pribjeći će poplavljivanju." *Zajedno s ovim objavljene su karte na kojima su označeni predjeli Nizozemske koji će biti poplavljeni. Kako se ovo odnosi na velike dijelove Amsterdama, prvo pitanje bilo je: što ćemo učiniti ako se voda na ulicama digne jedan metar? Odgovori raznih ljudi znatno variraju.*

- Kako hodanje ili bicikl ne dolaze u obzir, morat ćemo se probiti kroz stajaću vodu.

- Naravno ne, morat će se pokušati i plivati. Svi ćemo obući kupaće kostime i kape i što je moguće više plivati pod vodom, onda nitko neće vidjeti da smo Židovi.

- Oh, kakva besmislica! Rado bih vidio kako dame plivaju ako im štakori počnu gristi noge! - (Ovo je, naravno, rekao muškarac: da ti je vidjeti tko najglasnije vrišti!)

- Ionako nećemo moći izaći iz kuće; skladište će se definitivno srušiti ako bude poplave, već je tako klimavo.

- Čujte, narode, šalu na stranu, pokušat ćemo nabaviti čamac.

- Zašto razbijamo glavu? Znam nešto mnogo bolje. Svatko od nas uzme jedan drveni sanduk s tavana i vesla drvenom varjačom.

- Ja ću ići na štulama; u mladim danima bio sam u tomu pravi stručnjak.

- Henk Van Santen neće trebati, on će sigurno uzeti ženu na leđa pa će onda ona biti na štulama.

Ovo ti daje grubu predodžbu, zar ne, Kit?

Ovakvo brbljanje je jako zabavno, ali istina može biti druga čija. Moralo je uslijediti drugo pitanje o invaziji: što ćemo raditi ako Nijemci evakuiraju Amsterdam?

- Također napustiti grad i prerušiti se što bolje možemo.

- Ne ići, ma što se dogodilo, ostati ovdje! Jedino što treba učiniti jest ostati ovdje! Nijemci su sasvim u stanju odvesti čitavo stanovništvo ravno u Njemačku, gdje će svi poumirati!

- Da, naravno, ostat ćemo ovdje jer je ovo najsigurnije mjesto. Pokušat ćemo dovesti Koophuisa i njegovu obitelj da ovdje žive s nama. Pokušat ćemo nabaviti vreću drvene vune, onda možemo spavati na podu. Hajdemo zamoliti Miep i Koophuisa da počnu ovamo donositi pokrivače.

- Naručit ćemo još žita, pored naših trideset kilograma. Neka Henk pokuša nabaviti još graška i graha; u kući sada imamo tridesetak kilograma graha i pet kilograma graška. Ne zaboravite da imamo pedeset konzervi povrća.

- Mama, samo prebroj koliko ostale hrane imamo, hoćeš li?

- Deset konzervi ribe, četrdeset konzervi mlijeka, deset kilograma mlijeka u prahu, tri boce ulja za salatu, četiri staklenke maslaca, četiri isto takve staklenke mesa, četiri demižona soka od jagoda, dvije boce malinovca, dvadeset boca rajčice, pet kilograma zobenih pahuljica, četiri kilograma riže; to je sve.

- Zaliha nam nije loša, ali kad pomisliš da ćemo možda imati posjete i svaki tjedan uzimati pomalo, čini se većom no što zapravo jest. U kući imamo dovoljno ugljena i drva za potpalu, kao i svijeća. Hajdemo svi napraviti male novčanike koji se lagano mogu sakriti u odjeći, za slučaj ako zaželimo ponijeti novac sa sobom.

- Napravit ćemo spisak najvažnijih stvari koje ćemo ponijeti ako budemo morali bježati i spakirat ćemo naprtnjače, neka budu spremne. Ako dođe tako daleko, stavit ćemo dvoje ljudi na stražu, jednog u prednjem i jednog u stražnjem dijelu tavana. Čujte, što koristi skupljati takve zalihe hrane ako nemamo vodu, plin i struju?

- Onda moramo kuhati na plameniku. Filtrirati i prokuhavati vodu. Ispraznit ćemo nekoliko velikih demižona i u njima spremiti vodu.

Po čitav dan slušam samo ovakve razgovore, invazija i ništa osim invazije, rasprave o trpljenju gladi, umiranju, bombama, napravama za gašenje požara, vrećama za spavanje, dokazima židovstva, otrovnim plinovima itd, itd. Ništa od toga zapravo nije veselo. Gospoda u Tajnom skloništu *daju zgodna izravna upozorenja; jedan primjer je slijedeći razgovor s Henkom.*

Tajno sklonište: *Bojimo se da će Nijemci, ako se povuku, povesti sa sobom cijelo stanovništvo.*

Henk: *To je nemoguće, nemaju na raspolaganju vlakove.*

TS: *Vlakove? Zar zbilja misliš da će civile smjestiti u kola? Ne dolazi u obzir. Oni mogu i "put pod noge".* (Perpedes apostolorum, *uvijek govori Dussel.)*

H: *Ne vjerujem ni riječi, vi u svemu vidite onu crnu stranu. Kakva bi bila svrha tog vođenja civila?*

TS: Zar *nisi znao da je Goebbels rekao:* "Ako se moramo povući, iza sebe ćemo zalupiti vratima svih okupiranih zemalja."

H: *Do sada su toliko toga rekli.*

TS: *Zar misliš da su Nijemci iznad takve stvari, ili su možda suviše čovječni? Oni misle ovako:* "Ako mi moramo propasti, onda propadaju svi koje držimo u šaci."

H: *Recite to mornarici; ja ne vjerujem!*

TS: *Uvijek ista pjesma: nitko ne vidi kako se približava opasnost, dokle god mu ona doista ne sjedne za vrat.*

H: *Ali ne znate ništa određeno; naprosto pretpostavljate.*

TS: Svi *smo sami prošli kroz to najprije u Njemačkoj, a onda ovdje. A što se događa u Rusiji?*

H: *Ne smijete uključiti Židove. Ne mislim da itko zna što se događa u Rusiji. Englezi i Rusi sigurno će pretjerati zbog propagande, upravo kao i Nijemci.*

TS: *Ni govora, Englezi na radiju uvijek govore istinu. I čak ako pretjeruju, činjenice su dovoljno loše, jer ne možeš poreći da milijune miroljubivih ljudi naprosto ubijaju ili truju plinom u Rusiji i Poljskoj.*

Uštedjet ću ti daljnje primjere ovih razgovora: sama sam vrlo tiha i ne obraćam pozornost na svu tu gužvu i uzbuđenja. Sada sam stigla do stupnja kad mi nije mnogo stalo da li živim ili umirem. Svijet će se i bez mene nastaviti okretati; ono što se treba dogoditi, dogodit će se pa ionako ne vrijedi opirati se.

Vjerujem u sreću i samo radim, nadajući se da će sve dobro završiti.

Tvoja Ana

subota, 12. veljače 1944.

Draga Kitty,

sunce sija, nebo je plavo, puše ljupki povjetarac i ja čeznem - toliko čeznem - za svime. Za razgovorom, za slobodom, za prijateljima, za samoćom. I toliko čeznem... za plačem! Osjećam kao da će provaliti iz mene i znam da bi bilo bolje ako zaplačem; ali ne mogu. Nemirna sam, idem iz jedne sobe u drugu, dišem kroz pukotinu na zatvorenom prozoru, osjećam kako mi srce udara kao da govori: "Zar konačno ne možeš udovoljiti mojoj

čežnji?"

Vjerujem da je u meni proljeće, osjećam da se proljeće budi, osjećam ga u čitavom tijelu i duši. Napor je ponašati se normalno. Osjećam krajnju zbunjenost, ne znam što bih čitala, što pisala, što činila, jedino znadem da čeznem...

Tvoja Ana

nedjelja, 13. veljače 1944.

Draga Kitty,

od subote su se za mene mnoge stvari izmijenile. Bilo je to ovako. Čeznula sam - i još uvijek čeznem - ali... sada se dogodilo nešto što je moju čežnju malo, samo malo, umanjilo.

Na svoju veliku radost - bit ću sasvim poštena - već jutros sam zamijetila da me Peter neprestance gleda. Ne na običan način, ne znam kako, naprosto ne umijem objasniti.

Običavala sam pomišljati da je Peter zaljubljen u Margot, ali jučer sam odjednom osjetila da nije tako. Učinila sam poseban napor da ga suviše ne gledam, jer kad god sam pogledala, on je gledao mene, a tada - da, tada - osjećala sam u sebi nešto vrlo nježno, ali to ne smijem osjećati suviše često.

Očajnički želim biti sama. Tata je primijetio da nisam kao inače, ali mu doista ne mogu reći sve. "Ostavite me na miru, ostavite me samu", to bih željela neprestance vikati. Tko zna, možda će doći dan kada ću biti više sama no što bih htjela.

Tvoja Ana

nedjelja, 14. veljače 1944.

Draga Kitty,

u nedjelju uvečer svi su, osim Pima i mene, sjedili pored radija da bi čuli Besmrtnu glazbu njemačkih majstora. *Dussel je uporno petljao oko dugmadi. Peteru je to išlo na živce, a i ostalima. Nakon što se pola sata suzdržavao, Peter je ponešto razdraženo upitao bi li to okretanje i prebacivanje moglo prestati. Dussel je odgovorio svojim najoholijim tonom: - Namještam ga kako treba. - Peter se razljutio, bio je drzak, gospođa Van Daan je stala na njegovu*

stranu i Dussel je morao popustiti. To je bilo sve.

Razlog je sam po sebi bio vrlo nevažan, ali čini se da je to Peter uzeo k srcu. Svakako, kad sam preturala po polici s knjigama na tavanu, došao je k meni i počeo mi pričati cijelu priču. Nisam o tomu ništa znala, ali Peter je ubrzo vidio da je našao pažljivo uho i prilično se razmahao.

- Da, i vidiš - rekao je - nije mi lako išta reći jer unaprijed znam da će mi samo zavezati jezik. Počinjem zamuckivati, crvenjeti i petljati oko onoga što želim reći, sve dok ne moram prekinuti jer naprosto ne umijem naći riječi. To se dogodilo jučer, htio sam reći sasvim nešto drugo, ali čim sam započeo, upao sam u beznadnu zbrku i to je zastrašujuće. Nekoć sam imao jednu lošu naviku; želio bih da je i sada imam. Kad sam se naljutio na nekoga, počeo sam ga dorađivati šakama namjesto da to raspravim. Sasvim mi je jasno da ovaj način nikamo ne vodi; i zbog toga se tebi divim. Ti nikad nisi u neprilici zbog neke riječi, ljudima kažeš točno ono što im hoćeš reći i nikad nisi ni najmanje stidljiva.

- Mogu ti reći da strašno griješiš - odgovorila sam. - Obično kažem stvari na posve drugačiji način no što sam kanila, zatim govorim suviše i kudikamo predugo, a to je jednako loše.

Nisam mogla a da se samoj sebi ne nasmijem zbog ove zadnje rečenice. Međutim, željela sam ga pustiti da i dalje govori o sebi pa sam svoje zadovoljstvo zadržala za sebe, sjela na jastuk na podu, obujmila rukama svoja koljena i pozorno ga pogledala.

Vrlo mi je drago što u kući ima još netko tko može dobivati jednake napade gnjeva kao i ja. Mogla sam vidjeti da je Peteru činilo dobro što može do mile volje derati Dussela na komadiće, bez bojazni da ću izbrbljati. A što se mene tiče, bilo mi je vrlo ugodno jer sam osjetila pravi osjećaj drugarstva, kakav se jedino sjećam da sam imala spram svojih prijateljica.

Tvoja Ana

srijeda, 16. veljače 1944.

Draga Kitty,

danas je Margotin rođendan. Peter je došao u pola jedan da pogleda darove i ostao razgovarati mnogo dulje no što je bilo nužno - nešto što nikad ranije ne bi učinio. Popodne sam otišla po kavu i, nakon toga, po krumpire jer sam htjela razmaziti

Margot barem jedan dan u godini. Prošla sam kroz Peterovu sobu; smjesta je sklonio sve svoje papire sa stuba i pitala sam ga da li treba zatvoriti okno koje vodi na tavan. - Da - odgovorio je - pokucaj kad se vratiš, otvorit ću ti.

Zahvalila sam mu, otišla gore i barem deset minuta u velikom buretu tražila najsitnije krumpire. Onda su me počela boljeti leđa i postalo mi je hladno. Naravno, nisam pokucala već sam samo otvorila okno, ali mi je ipak najpristojnije došao ususret i uzeo od mene tiganj.

- Dugo sam tražila, ovi su najmanji koje sam mogla pronaći rekla sam.

- Jesi li pogledala u veliko bure?

- Jesam, sve sam ih pregledala.

U tom sam trenutku stajala na dnu stuba a on je pogledom pretraživao tiganj koji je još uvijek držao u ruci. - Oh, ali ovi su prvorazredni - rekao je, i dodao kad sam mu uzela tiganj iz ruke čestitam! - Istodobno mi je uputio blag topao pogled koji je u meni našao nježan odsjaj. Zbilja sam mogla vidjeti da mi je želio ugoditi, a kako nije mogao izreći dugi govor pun pohvala, govorio je očima. Razumjela sam ga, oh tako dobro, i bila vrlo zahvalna. Čak i sada mi pruža zadovoljstvo sjećanje na one njegove riječi i onaj njegov pogled.

Kad sam sišla, mama je rekla da moram donijeti još krumpira, ovaj put za večeru. Dobrovoljno sam se ponudila da ponovno odem gore.

Kad sam ušla u Peterovu sobu, ispričala sam se što ga opet moram uznemiravati. Kad sam već bila na stubama, on je ustao i došao između vrata i zida, čvrsto me uhvatio za ruku i htio silom zadržati.

- Ja ću otići - rekao je. - Odgovorila sam da to doista nije potrebno i da ovaj put ne moram donijeti posebno male krumpire. Tada je povjerovao i pustio moju ruku. Na povratku je došao i otvorio okno i ponovno uzeo tiganj. Kad sam stigla do vrata, upitala sam: - Što učiš? - Francuski - odgovorio je. - Pitala sam da li mogu baciti pogled na vježbe, oprala ruke i sjela na divan preko puta njega.

Uskoro smo počeli pripovijedati, nakon što sam mu objasnila neke stvari iz francuskoga. Rekao mi je da želi otići u Nizozemsku Istočnu Indiju i ondje živjeti na plantaži. Govorio je o svom životu kod kuće, o crnoj burzi i onda je rekao da se osjeća toliko beskoristan. Kazala sam mu da sigurno ima vrlo jak kompleks manje vrijednosti. Govorio je o Židovima. Bilo bi mu mnogo lakše kad bi bio kršćanin i kad bi to mogao biti poslije

rata. Pitala sam da li se želi pokrstiti, ali se nije radilo o tomu. Tko mora znati da je on Židov kad rat bude završen, rekao je.

Ovo me je prilično zdrmalo: zbilja je šteta što u njemu uvijek ima sjenka nepoštenja. Kasnije smo vrlo ugodno čavrljali o tati, o prosuđivanju ljudskog karaktera i svačemu, ne mogu se točno sjetiti.

Bilo je pola pet kad sam otišla.

Uvečer je rekao nešto što mi se učinilo zgodnim. Pričali smo o slici jedne filmske zvijezde koju sam mu odavno poklonila i već najmanje godinu i pol visi u njegovoj sobi. Jako mu se sviđala i ponudila sam mu još nekoliko. - Ne - odgovorio je - radije bih ostavio ovako. Svaki dan gledam ove slike i postale su mi prijatelji.

Sada bolje razumijem zbog čega stalno mazi Mouschia. I njemu, naravno, treba nježnosti.

Zaboravila sam još nešto o čemu je pričao. Rekao je: - Ne znam što je strah, osim kad pomislim na vlastite mane. Ali i to prebolijevam.

Peter ima strahovit kompleks manje vrijednosti. Primjerice, uvijek misli da je jako glup, a da smo mi jako pametne. Ako mu pomognem u francuskome, tisuću puta mi zahvaljuje. Jednoga ću se dana okrenuti i reći: - Daj zaveži, ti si mnogo bolji u engleskome i zemljopisu.

Tvoja Ana

petak, 18. veljače 1944.

Draga Kitty,

kad god idem gore, stalno se nadam da ću vidjeti "njega". Kako sada moj život ima cilj a ja nešto što mogu očekivati, sve je postalo ugodnije.

Barem je predmet mojih osjećaja uvijek ondje i ne moram se bojati suparnica osim Margot. Nemoj misliti da sam zaljubljena, jer nisam, ali cijelo vrijeme doista osjećam da među nama može nastati nešto lijepo nešto što pruža povjerenje i prijateljstvo. Ako imam imalo prilike, onda odlazim gore k njemu. To nije onako kao što je bivalo kad on nije znao kako bi počeo. Upravo je obratno - dok ja napola izlazim iz sobe, on još uvijek govori.

Mami se to odveć ne sviđa i stalno govori da sam dosadna i da ga moram ostaviti na miru. Iskreno rečeno, zar ona ne

shvaća da posjedujem nekakvu intuiciju? Tako me čudno gleda svaki put kad odlazim u Peterovu sobicu. Ako silazim odande, pita me gdje sam bila. To naprosto ne mogu podnijeti i mislim da je grozno.

Tvoja Ana

subota, 19. veljače 1944.

Draga Kitty,

opet je subota a to dosta govori samo za sebe. Jutro je bilo mirno. Malo sam pomagala tamo gore, ali nisam izmijenila više od nekoliko letećih riječi s "njim". U pola tri, kad su svi otišli spavati ili čitati u svoje sobe, ja sam otišla u kabinet, s pokrivačem i ostalim stvarima, da ondje za stolom čitam ili pišem. Nije potrajalo dugo i sve mi je postalo preteško, glava mi je pala na ruku i isplakala sam se. Suze su mi curile niz obraze i osjećala sam se očajno nesretna. Oh, kad bi me barem "on" došao utješiti! Bilo je četiri sata kad sam se ponovno popela gore. Otišla sam po krumpire, nadajući se susretu, ali dok sam u kupaonici dotjerivala frizuru, on je sišao u skladište da vidi Bochea.

Iznenada sam osjetila kako se vraćaju suze i požurila u nužnik, hitro zgrabivši džepno ogledalo u prolazu. Zatim sam ondje sjedila, potpuno odjevena, dok su suze pravile tamne mrlje na mojoj crvenoj pregači i osjećala sam se vrlo bijedno.

Kroz glavu mi je prolazilo ovo: oh, ovako se nikad neću približiti Peteru. Tko zna, možda mu se uopće ne sviđam i možda ne treba nikoga komu bi se povjerio. Možda samo misli o meni na uobičajen način. Opet ću morati živjeti sama, bez prijateljstva i bez Petera. Možda ću uskoro biti bez nade, bez utjehe i bez ičega što mogu iščekivati. Oh, kad bi mogla nasloniti glavu na njegovo rame i ne osjećati se tako beznadno sama i napuštena! Tko zna, možda mu uopće nije stalo do mene i možda ostale gleda isto onako. Možda sam samo zamišljala da je to nešto posebno za mene? Oh, Peter, kad bi me barem mogao vidjeti ili čuti! Ako se potvrdi da je istina ovako ružna, bilo bi to više no što mogu podnijeti.

Međutim, nešto kasnije kao da se vratila nova nada i iščekivanje, premda su mi suze još uvijek tekle niz obraze.

Tvoja Ana

srijeda, 23. veljače 1944.

Draga Kitty,

vani je krasno vrijeme i od jučer sam sasvim vesela i čila. Gotovo svako jutro odlazim na tavan, gdje Peter radi ne bi li istjerao zagušljiv zrak iz mojih pluća. Sa svoga omiljenoga mjesta na podu gledam plavo nebo i goli kesten, na granama kojega sjaje kišne kapljice koje izgledaju poput srebra, i galebove i druge ptice dok klize na vjetru.

Stajao je glave naslonjene na debelu gredu, a ja sam sjedila. Udisali smo svjež zrak, gledali van i oboje osjećali da ovu čaroliju ne treba prekidati riječima. Dugo smo ostali ovako, a kad je morao otići nacijepati drva, znala sam da je to zgodan momak. Popeo se ljestvama, ja za njim, onda je oko četvrt sata cijepao drva i za to vrijeme također nismo govorili. Promatrala sam ga sa svoga mjesta, očito je davao sve od sebe da bi pokazao svoju snagu. Ali gledala sam i kroz otvoren prozor, preko prostranog Amsterdama, preko svih krovova i dalje do obzorja, tako blijedo plavog da je bilo teško vidjeti crtu koja ga razdvaja. "Dokle god postoji ovo", razmišljala sam, "a ja mogu živjeti i to gledati, ovo sunce, ova nebesa bez oblaka, dokle god to traje, ne mogu biti nesretna."

Najbolji lijek za one koji su uplašeni, usamljeni ili nesretni jest izaći van, nekamo gdje mogu biti posve sami s nebom, prirodom i Bogom. Jer samo tada čovjek osjeća da je sve kao što treba biti i da Bog želi vidjeti ljude sretne usred jednostavne ljepote prirode. Dokle god ovo postoji, a sigurno će uvijek postojati, znam da će uvijek, biti utjehe za svaku tugu, ma kakve okolnosti bile. I čvrsto vjerujem da u svim nevoljama priroda donosi utjehu.

Oh, tko zna, možda neće dugo potrajati pa ću moći podijeliti ovaj neodoljivi osjećaj blaženstva s nekim tko osjeća poput mene.

Tvoja Ana

Jedna misao:

ovdje nam toliko toga nedostaje, toliko toga i toliko dugo; meni također nedostaje, upravo kao i tebi. Ne govorim o izvanjskim stvarima jer se u tomu o nama brinu; ne, mislim na unutarnje stvari. Kao i ti, čeznem za slobodom i svježim zrakom, ali sada vjerujem da imamo valjanu nadoknadu za ono što nam je

uskraćeno. Ovo sam shvatila posve iznenada dok sam jutros sjedila ispred prozora. Govorim o unutarnjoj nadoknadi.

Kad sam gledala van ravno u dubinu prirode i Boga, bila sam sretna, doista sretna. A Peter, dokle god ovdje imam tu sreću, radovanje prirodi i još mnogo toga pored, dokle god čovjek to ima, čovjek može uvijek ponovno steći sreću.

Sva bogatstva mogu biti izgubljena, ali ona sreća u tvom srcu može biti samo prekrivena velom, a ipak će ti donositi sreću dokle god živiš. Dokle god možeš bez straha gledati nebo, dokle god znaš da si iznutra čista i da ćeš naći sreću.

nedjelja, 27. veljače 1944.

Najdraža Kitty,

od ranog jutra do kasne noći zbilja ne radim ništa, već mislim o Peteru. Spavam s njegovom slikom pred očima, sanjam o njemu i on me gleda kad se probudim.

Imam snažan osjećaj da Peter i ja zapravo nismo toliko različiti kako se čini, a reći ću ti zašto. I njemu i meni nedostaje majka. Njegova je odveć površna, voli očijukanje i ne mari za ono što on misli. Moja mari za mene, ali joj nedostaje osjećajnost, pravo majčinstvo.

I Peter i ja se rvemo sa svojim osjećajima, još uvijek smo nesigurni i zbilja suviše osjetljivi a da se s nama postupa grubo. Ako se to dogodi, moja je reakcija "pobjeći od svega toga". Ali kako je to nemoguće, krijem svoje osjećaje, posvuda se muvam, bučna sam ili neobuzdana pa svi žele da se sklonim s puta.

On se, naprotiv, zatvara u sebe, jedva progovara, šuti, sanjari i na svoj način brižljivo krije svoje pravo biće.

Ali kako i kada ćemo napokon doći jedno drugome? Ne znam koliko dugo će moj zdrav razum držati i ovu čežnju pod nadzorom.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 28. veljače 1944.

Najdraža Kitty,

ovo postaje ružan san - danju kao i noću.

Gotovo stalno ga vidim a ne mogu doći do njega, ne smijem ništa pokazivati, moram ostati vesela a zbilja sam očajna.

Peter Wessel i Peter Van Daan su postali jedan Peter, voljen i dobar, za kojim očajnički čeznem.

Mama je zamorna, tata drag i zato još zamorniji, a Margot najzamornija jer očekuje da imam zadovoljan izraz lica; a jedino želim da me ostave na miru.

Peter nije došao k meni u potkrovlje. Namjesto toga, otišao je na tavan i radio nekakvu stolariju. Kod svakog škripanja i svakog udarca kao da je odlazio dio moje hrabrosti i postajala sam sve nesretnija. U daljini je neko zvono sviralo Čist u tijelu, čist u duši[22]. *Sentimentalna sam - znam. Očajna sam i blesava - i to znam. Oh, pomozi mi!*

Tvoja Ana

srijeda, 1. ožujka 1944.

Draga Kitty,

moji osobni problemi gurnuti su u pozadinu - jednom provalom. Postajem dosadna sa svim svojim provalnicima, ali što mogu, čini se da silno uživaju u posjetama tvrtki Kolen i kompanija. *Ova provala je mnogo zamršenija negoli ona u srpnju 1943.*

Kad je gospodin Van Daan, kao i obično, otišao u Kralerov ured u pola osam, našao je staklena vrata između prostorija i uredska vrata otvorena. Iznenađen, prošetao je prostorijama i još se više zaprepastio videći da su otvorena i vrata tamne sobice, a da je u glavnom uredu strahovit nered. "Ovdje je bio provalnik", smjesta je pomislio i, da bi uvjerio, odmah sišao do ulaznih vrata, ispitao patentnu bravu i ustvrdio da je zatvorena. "Oh, mora da su večeras i Peter i Elli bili nemarni", zaključio je. Ostao je neko vrijeme u Kralerovom uredu, onda je ugasio svjetlo i otišao gore ne brinući mnogo ni o otvorenim vratima ni o neurednom uredu.

Ujutro je Peter rano pokucao na naša vrata i došao s ne baš ugodnom viješću da su ulazna vrata širom otvorena. Također nam je rekao da su projektor i Kralerova nova kožna torba za spise nestali iz ormara. Peteru su rekli neka zatvori vrata. Van Daan nam je ispričao o svom otkriću od prošle večeri i svi smo se strašno zabrinuli.

Mora da je lopov imao otpirač, jer je brava bila posve neoštećena. Zacijelo se sasvim rano ušuljao u kuću, zatvorio za sobom vrata, sakrio se kad mu je gospodin Van Daan zasmetao,

a odlepršao je sa svojim plijenom ostavljajući u žurbi vrata otvorena. Tko može imati naš ključ? Zašto lopov nije išao u skladište? Možda je to jedan od naših vlastitih skladišta i hoće li nas izdati, jer sigurno je čuo Van Daana a možda čak i vidio?

Sve je to jako grozno jer ne znamo hoće li tom istom provalniku pasti na pamet da nas ponovno posjeti. Ili je možda doživio šok videći da još netko hoda po kući?

Tvoja Ana

četvrtak, 2. ožujka 1944.

Draga Kitty,

danas smo Margot i ja bile zajedno u potkrovlju; premda nismo mogle u tomu uživati kao što sam zamišljala, ipak znam da u većini stvari dijeli moje osjećaje.

Za vrijeme pranja suđa Elli je počela govoriti mami i gospođi Van Daan da se ponekad osjeća jako obeshrabrena. A što misliš, kakvu su joj pomoć pružile? Znaš kakav je bio mamin savjet? Ona treba pokušati misliti na sve druge ljude koji su u nevolji! Što vrijedi razmišljati o bijedi kad je čovjek i sam bijedan? To sam i kazala, a odgovoreno mi je: "Ti se drži izvan ovakvih razgovora".

Zar odrasli nisu idioti i glupani? Kao da Peter, Margot, Elli i ja ne osjećamo jednako, a samo majčinska ljubav ili ljubav jako, jako dobrog prijatelja može nam pomoći. Ove majke naprosto nas uopće ne razumiju. Možda gospođa Van Daan razumije malo više od mame. Oh, toliko bih željela nešto reći jadnoj Elli, nešto što bi joj, kao što iz iskustva znam, pomoglo. Ali među nas je došao tata i odgurnuo me.

Zar nisu svi oni glupi! Nije nam dopušteno imati nikakva mišljenja. Ljudi ti mogu reći neka zatvoriš usta, ali to te ne prije-či da imaš svoje mišljenje. Čak ako su ljudi još vrlo mladi, ne bi ih valjalo sprečavati da kažu što misle.

Samo velika ljubav i odanost mogu pomoći Elli, Margot, Peteru i meni, a nitko od nas to ne dobiva. I nitko, osobito ovi glupi "sveznadari", ne može nas razumjeti jer smo odveć osjetljivi i odveć naprednih misli no što itko može zamisliti u svojim najdivljijim snovima.

Mama trenutno opet brunda - očito je ljubomorna što ovih dana više razgovaram s gospođom Van Daan negoli s njom.

Popodne sam uspjela uhvatiti Petera i razgovarali smo najmanje tri

četvrt sata. Peteru je bilo silno teško govoriti bilo što o sebi; dugo je potrajalo dok se otvorio. Rekao mi je da se njegovi roditelji često svađaju zbog politike, cigareta i raznih stvari. Bio je vrlo stidljiv.

Onda sam ja pričala o svojim roditeljima. Branio je tatu: smatra ga "odličnim momkom". Zatim smo opet pričali o "gornjem katu" i "donjem katu"; bio je uistinu zapanjen što nam se njegovi roditelji baš uvijek ne sviđaju. - Peter - rekla sam znaš - da sam uvijek iskrena, stoga zašto ti ne bih rekla da i mi vidimo njihove mane. - Između ostaloga, također sam rekla: Peter, toliko bih ti htjela pomoći, mogu li? Ti si u tako mučnom položaju i, premda ništa ne govoriš, ne znači - da ti nije stalo.

- Oh, uvijek ću pozdraviti tvoju pomoć.

- Možda bi bilo bolje da odeš do tate, on to ne bi nikom rekao, možeš mi vjerovati; njemu možeš sve reći!

- Da, on je pravi drug.

- Tebi se on jako sviđa, zar ne? - Peter je potvrdno kimnuo i nastavila sam: - I ti njemu!

Naglo je digao pogled i pocrvenio, bilo je doista dirljivo vidjeti koliko mu je godilo ovih nekoliko riječi.

- Misliš? - upitao je.

- Da - rekla sam - to se lako vidi po sitnicama koje promaknu od vremena do vremena!

Peter je također odličan momak, upravo kao tata!

Tvoja Ana

petak, 3. ožujka 1944.

Draga Kitty,

kad sam se večeras zagledala u svijeću[23], osjećala sam se smirena i sretna. Kao da se u svijeći nalazi bakica; bakica me štiti i čuva i uvijek iznova čini sretnom.

Ali... još netko vlada svim mojim raspoloženjima a to je... Peter. Kad sam danas otišla po krumpir i stajala na ljestvama s tiganjem u ruci, odjednom je rekao: - Što si radila poslije ručka? - Sjela sam na prečku i počeli smo pričati. U četvrt šest (jedan sat kasnije) krumpiri, koji su u međuvremenu sjedili na podu, napokon su stigli na svoje odredište.

Peter nije rekao ni riječi o svojim roditeljima; pričali smo o knjigama i o prošlosti. Momak ima toliko topline u očima; vjeru -

jem da sam prilično blizu zaljubljenosti. Večeras je govorio o tomu. Otišla sam u njegovu sobu, nakon guljenja krumpira i rekla da mi je vruće.

- Po Margot i meni možeš pogoditi kakva je temperatura: ako je hladno, u licu smo bijele, a ako je vruće, rumene smo - rekla sam.

- Zaljubljena? - upitao je.

- Zašto bih bila zaljubljena? - Moj odgovor je bio prilično blesav.

- Zašto ne? - rekao je, a onda smo morali ići na večeru.

Zar je išta htio reći ovim pitanjem? Naposljetku sam ga danas uspjela pitati zar ne smatra moje brbljanje zanovijetanjem; samo je rekao: - U redu je. Sviđa mi se.

U kolikoj je mjeri ovaj odgovor samo stidljiv, nisam u stanju prosuditi.

Kitty, ja sam baš kao zabljubljena osoba koja jedino može govoriti o svom dragom. A Peter je zbilja srce. Kad ću mu to moći reći? Naravno, samo ako misli da sam i ja srce. Ali sasvim sam sposobna da vodim brigu o sebi, a on to vrlo dobro znade. On voli svoju šutnju, stoga nemam pojma koliko mu se sviđam. U svakom slučaju, pomalo se počinjemo upoznavati. Kad bismo se barem već usudili više reći jedno drugome! Tko zna, možda će taj čas doći skorije no što mislim! Gotovo dvaput dnevno dobivam od njega pogled pun razumijevanja, odmignem mu i oboje smo sretni.

Sigurno izgledam sasvim luda jer pričam kako je on sretan, a ipak sam dosta sigurna da on misli upravo kao i ja.

Tvoja Ana

subota, 4, ožujka 1944.

Draga Kitty,

ovo je nakon mjeseci i mjeseci prva subota koja nije bila dosadna, mučna i jednolična. A razlog je Peter.

Jutros sam otišla na tavan objesiti svoju pregaču kadli tata upita bih li voljela ostati i malo razgovarati na francuskome. Pristala sam. Najprije smo razgovarali francuski, a ja sam nešto objašnjavala Peteru; onda smo radili engleski. Tata nam je glasno čitao Dickensa i bila sam u sedmom nebu jer sam sjedila na tatinoj stolici vrlo blizu Petera.

Sišla sam u jedanaest sati. Kad sam se opet popela u pola dvanaest, već me je čekao na stubama. Pričali smo do tričetvrt

jedan. Primjerice, ako ugrabi priliku kad izlazim iz sobe, i ako nitko ne čuje, on kaže: - Bog, Ana, uskoro se vidimo.

Oh, tako mi je drago! Pitam se da li će se ipak zaljubiti u mene? Svakako, on je vrlo zgodan momak i nitko ne zna kakve lijepe razgovore vodim s njim!

Gospođa Van Daan se sasvim slaže što odlazim razgovarati s njim, ali danas je upitala zadirkujući: - Mogu li zbilja imati povjerenja u vas dvoje tamo gore? - Naravno - prosvjedovala sam - zbilja me vrijeđate! Od jutra do mraka jedva čekam da vidim Petera.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 6. ožujka 1944.

Draga Kitty,

na Peterovu licu mogu vidjeti da razmišlja upravo koliko i ja, a kad je gospođa Van Daan jučer uvečer podrugljivo rekla: Mislilac! - zasmetalo mi je. Peter je pocrvenio i izgledao vrlo zbunjeno, a ja sam htjela eksplodirati. Zašto ovi ljudi ne mogu držati usta zatvorena?

Ne možeš zamisliti kako je grozno stajati pored njega i gledati kako je usamljen, a ne moći ništa učiniti. Mogu tako dobro zamisliti, kao da sam ja na njegovom mjestu, tako se očajno ponekad osjeća u svađama i u ljubavi. Jadni Peter, jako mnogo mu treba ljubav!

Kada je rekao da ne treba prijatelje, te su riječi tako grubo zazvučale u mom uhu. Oh, koliko griješi! Ne vjerujem da je imalo ozbiljno mislio.

Ustrajan je u svojoj samotnosti, svojoj hinjenoj ravnoduš - nosti i svom odraslom ponašanju, ali to je samo gluma, tako da se nikad, nikad ne pokažu pravi osjećaji. Jadni Peter, koliko će dugo moći nastaviti igrati ovu ulogu? Sigurno mora uslijediti strahovita provala kao rezultat ovog nadljudskog napora?

Oh, Peter, kad bih ti barem mogla pomoći, kad bi mi barem dopustio! Zajednički bismo mogli odagnati i tvoju i moju usamljeno st!

Mnogo razmišljam, ali ne govorim mnogo. Sretna sam ako ga vidim i ako sunce sja kad sam s njim. Jučer sam bila jako uzbuđena: dok sam prala kosu, znala sam da sjedi u sobi do naše. Nisam mogla ništa poduzeti: što se mirnija i ozbiljnija osjećam iznutra, to bučnija sam izvana.

Tko će prvi otkriti i probiti ovaj oklop? Ipak mi je drago što Van Daanovi imaju sina a ne kćer; moje osvajanje nikad ne bi moglo biti tako teško, tako lijepo i tako dobro da nisam slučajno naletjela na osobu suprotnog spola.

Tvoja Ana

P. S. *Znaš da sam uvijek iskrena s tobom, zato ti moram reći da doista živim od susreta do susreta. Neprestance se nadam otkriću da i on cijelo vrijeme mene čeka i uzbuđena sam ako opazim sitni stidljiv pokušaj s njegove strane. Vjerujem da bi volio reći mnoge stvari, kao što bih i ja voljela; on ne zna da me upravo njegova nespretnost privlači.*

utorak, 7. ožujka 1944.

Draga Kitty,

razmišljam li danas o svom životu godine 1942, čini mi se tako nezbiljskim. U onom prekrasnom življenju uživala je jedna Ana sasvim različita od Ane koja je postala mudra među ovim zidovima. Da, bio je to prekrasan život. Dečki na svakom koraku, dvadesetak prijateljica i poznanica iste dobi, ljubimica gotovo svih učitelja, mama i tata su je razmazili od glave do pete, gomile bombona, dovoljno džeparca, što bi više čovjek želio?

Sigurno ćeš se čuditi na koji način sam okupila sve te ljude. Peterova riječ "privlačnost" nije posve točna. Sve učitelje su zabavljali moji bistri odgovori, moje vedre primjedbe, moje nasmijano lice i moji ispitujući pogledi. To je sve što sam bila - strašna namiguša, koketna i vesela. Imala sam jednu ili dvije vrline koje su mi davale priličnu prednost. Bila sam marljiva, poštena i iskrena. Nikad mi ne bi palo na um da prepisujem od nekoga. Velik odušno sam dijelila svoje bombone i nisam bila umišljena.

Zar ne bih postala prilično uobražena uz toliko divljenja? Bilo je dobro što sam se usred svega toga, na vrhuncu radosti, odjednom morala suočiti sa zbiljom, i trebalo mi je najmanje godinu dana da se priviknem na činjenicu da nema nikakvog divljenja.

Kako sam izgledala u školi? Ana koja izmišlja nove šale i lakrdije, uvijek "kraljica društva", nikad loše volje, nikad cmizdravac. Nije čudo što su se svi rado vozili biciklom sa mnom

i što su mi ukaz ivane razne pažnje.

Sada gledam onu Anu veselu ali jako površnu djevojčicu koja s današnjom Anom nema nikakve veze. Peter je sasvim ispravno rekao o meni: - Kad sam te viđao, uvijek su te okruživali dvojica ili više dječaka i cijela četa djevojčica. Uvijek si se smijala, uvijek središte svega!

Što je ostalo od te djevojčice? Oh, ne brini, nisam se zaboravila smijati ili spremno uzvratiti odgovor. Jednako sam dobra, ako ne i bolja, u kritiziranju ljudi i još uvijek mogu očijukati... ako hoću. Ali to ipak nije to, voljela bih ponovno tako živjeti jednu večer, nekoliko dana, čak jedan tjedan: taj život izgleda toliko bezbrižan i veseo. Ali krajem toga tjedna bila bih mrtva umorna i sa silnom bih zahvalnošću slušala nekoga tko bi počeo pričati o nečem razumnom. Ne želim sljedbenike, već prijatelje, obožavatelje koji neće pasti na jedan laskavi smiješak, već na ono što čovjek čini i na njegov karakter.

Sasvim dobro znam da bi krug oko mene bio mnogo manji. Ali što to znači dokle god čovjek ima nekoliko iskrenih prijatelja?

Ipak nisam te 1942. bila potpuno sretna, unatoč svemu; često sam se osjećala napuštenom, ali kako sam bila cijeli dan u pokretu, nisam o tomu mislila i zabavljala sam se koliko sam mogla. Svjesno i nesvjesno pokušavala sam šalama i lakrdijama odagnati prazninu koju sam osjećala. Sada ozbiljno razmišljam o životu i o onomu što moram činiti. Jedno razdoblje moga života zauvijek je prošlo. Otišli su bezbrižni školski dani i nikad se neće vratiti.

Čak i ne čeznem više za njima; prerasla sam ih, jednostavno se ne mogu zabavljati jer postoji i ozbiljna strana mene.

Kroz snažno povećalo gledam svoj život do Nove godine. Sunčani život kod kuće, zatim dolazak ovamo u srpnju 1942, iznenadna promjena, svađe, prepirke. Nisam to mogla shvatiti, bila sam zatečena i mogla sam izdržati jedino s pomoću drskosti.

Prva polovina 1943: moji napadi plača, usamljenost, polako sam počela uviđati sve svoje mane i nedostatke, koji su toliko veliki i koji su tada izgledali još veći. Danju sam namjerno razgovarala o ma čemu i svemu što je bilo najdalje od mojih misli, pokušavala sam privući Pima, ali nisam mogla. Sama sam se trebala suočiti s teškim zadatkom da se promijenim, da prekinem vječne grdnje koje su me toliko pritiskale i bacale u tako strašnu malodušnost.

Stvari su se ponešto poboljšale u prvoj polovini ove godine, postala sam mlađa žena i sa mnom se više postupa kao s

odraslom osobom. Počela sam razmišljati i pisati priče i došla sam do zaključka da ostali više nemaju pravo da me bacaju kao gumenu loptu. Htjela sam se izmijeniti u skladu s vlastitim željama. Ali jedna *me je stvar još više pogodila kad sam shvatila da čak ni tati više nikad neću moći sve povjeriti. Nisam htjela vjerovati nikomu osim sebi.*

Početak nove godine: druga velika promjena, moj san... I time sam otkrila svoju čežnju, ne za prijateljicom, već za prijateljem. Također sam otkrila svoju unutarnju sreću i svoj obrambeni oklop površnosti i veselosti. Na vrijeme sam se smirila i otkrila svoju neizmjernu želju za svim što je lijepo i dobro.

A uvečer, kada ležim u krevetu i završavam molitve riječima: "Hvala ti, Bože, za sve što je dobro i čisto i lijepo", ispunjena sam radošću. Onda razmišljam kako je "dobro" što se krijemo, što sam zdrava i što mi je Peter "drag"; razmišljam o onomu što je još u začetku i maglovito i što se nijedno od nas ne usuđuje nazvati imenom ili dodirnuti, o onomu što će jednoga dana doći - ljubav, budućnost, sreća - i o "ljepoti" koja postoji na svijetu; svijet, priroda, ljepota i sve, sve što je neobično i lijepo.

Tada ne mislim o bijedi, već o ljepoti koja ipak preostaje. To je jedna od stvari u kojima se mama i ja posve razlikujemo. Kad je netko sjetan, njen je savjet: "Pomisli na svu bijedu na svijetu i budi zahvalan što ne sudjeluješ u njoj!" Moj savjet glasi: "Izađi van, na polja, uživaj u prirodi i suncu, idi van i pokušaj se ponovno domognuti sreće u sebi i u Bogu. Pomisli na svu ljepotu koje još uvijek ima u tebi i oko tebe i budi sretan!"

Ne shvaćam kako mamina ideja može biti ispravna, jer kako se trebaš ponašati ako si i sam u bijedi? Onda si izgubljen. Naprotiv, otkrila sam da uvijek ima ljepote - u prirodi, suncu, slobodi, u tebi; sve ovo može ti pomoći. Pogledaj sve ovo, onda ponovno nađi sebe i Boga, i tada ćeš povratiti svoju ravnotežu.

A tko je sretan, usrećit će i druge. Tko ima hrabrosti i vjere nikad neće skončati u bijedi.

Tvoja Ana

nedjelja, 12. ožujka 1944.

Draga Kitty,

čini se da u zadnje vrijeme ne mogu mirno sjediti; trčim gore pa dolje i onda opet gore. Volim razgovarati s Peterom, ali

se uvijek bojim da mu smetam. Malo mi je ispričao o prošlosti, o svojim roditeljima i o sebi. To, doduše, nije ni upola dovoljno i pitam se zbog čega stalno čeznem da saznam više. Nekoć je mislio da sam nesnošljiva i uzvratila sam mu kompliment; sada sam promijenila mišljenje, je li on i svoje promijenio?

Mislim da jest; to ipak ne znači da ćemo postati veliki prijatelji, premda bi time, što se mene tiče, ovdje postalo snošljivije. Ali ipak, ne želim se uznemiravati zbog toga - viđam ga sasvim dosta i nema potrebe da i ti, Kitty, zbog toga budeš nesretna samo zato što se ja osjećam tako bijedno.

U nedjelju popodne osjećala sam se tako zbrkano, nakon što sam čula čitavu gomilu tužnih vijesti, da sam legla na divan da malo odspavam. Samo sam htjela spavati da bih prestala misliti. Spavala sam do četiri sata, onda sam morala otići u dnevnu sobu. Bilo mi je teško odgovarati na sva mamina pitanja i smišljati nekakvu sitnu ispriku za tatu, kao objašnjenje svog dugog spavanja. Pribjegla sam "glavobolji", što nije bila laž jer sam je imala... ali iznutra!

Obični ljudi, obične djevojke, moji vršnjaci, pomislit će da sam malo opterećena svim tim samosažaljenjem. Da, to je to, ali tebi izlijevam svoje srce, onda sam ostatak dana drska, vesela i samopouzdana što bolje umijem, kako bih izbjegla tuđa pitanja i vlastito uzrujavanje.

Margot je vrlo zlatna i voljela bi da imam povjerenja u nju, ali joj ipak ne mogu sve reći. Ona je srce, dobra je i ljepušna, ali joj nedostaje lakoća za vođenje duboke rasprave; shvaća me tako ozbiljno, isuviše ozbiljno, i onda dugo nakon svega razmišlja o svojoj čudnoj sestrici, na svaku moju riječ gleda me ispitujući i neprestano misli: "Je li samo šala, ili to ona doista misli?" Mislim da je to zato što smo cijeli božji dan zajedno a ako bih svakom u potpuno vjerovala, onda ne bih htjela da stalno vise oko mene.

Kad ću napokon razmrsiti svoje misli? Kad ću opet naći u sebi mir i počinak?

Tvoja Ana

utorak, 14. ožujka 1944.

Draga Kitty,

možda bi te zabavljalo - premda meni ni najmanje - da čuješ što ćemo danas jesti. Kako je čistačica dolje na poslu, u ovom

trenutku sjedim na stolu Van Daanovih. Na ustima imam rupčić natopljen nekim dobrim mirisom (kupljenim prije no što smo došli ovamo) a pritisnut je i uz nos. Iz ovoga nećeš mnogo razabrati, stoga "počnimo od početka".

Uhvatili su ljude od kojih smo dobivali kupone za hranu; tako imamo samo naših pet karata za snabdijevanje i nijedan poseban kupon i nimalo masti. Kako su i Miep i Koophuis bolesni, Elli nema vremena za nabavljanje pa je atmosfera turobna i potištena, a takva je i hrana. Od sutra nećemo imati ni mrvice masti, maslaca ili margarina. Ne možemo više imati za doručak pržene krumpire (zbog štednje kruha) pa umjesto toga jedemo kašu, a jer gospođa Van Daan misli da gladujemo, kupili smo "ispod ruke" punomasno mlijeko. Naša današnja večera sastoji se od sjeckanog kelja koji se čuvao u jednom buretu. Zbog toga zaštitna mjera s maramicom? Nevjerojatno koliko može smrditi godinu dana star kelj! Vonj u sobi je mješavina pokvarenih šljiva, jakih sredstava protiv kvarenja i trulih jaja. Uf, sama pomisao da bih jela to smeće čini me bolesnom.

Kao dodatak, naši krumpiri pate od tako neobičnih bolesti da od dvije kante pommes de terre?[4] *jedna uvijek završava u peći. Uveseljavamo se tražeći najrazličitije vrste bolesti i zaključili smo da one imaju raspon od raka i kozica do ospica! Oh, ne, nije šala sakrivati se u četvrtoj godini rata. Da barem završi čitava ta gadna stvar!*

Sasvim iskreno, ne bih marila za hranu da je ovdje inače ugodno. Postoji prepreka: ovaj zamoran život počinje sve nas razdraživati.

Slijede mišljenja petoro odraslih o sadašnjoj situaciji.

Gospođa Van Daan: *Posao kraljice kuhinje odavno je izgubio privlačnost. Dosadno je sjediti i ne raditi ništa, stoga se opet vraćam kuhanju. Ipak, moram se potužiti da je nemoguće kuhati bez ikakvih masnoća, a svi ovi ružni mirisi čine me bolesnom. Ništa osim nezahvalnosti i grubih primjedbi ne dobivam za svoje usluge. Uvijek sam crna ovca, uvijek kriva. Osim toga, po mom mišljenju, u ratu se vrlo slabo napredovalo; na kraju će Nijemci ipak pobijediti. Bojim se da nam predstoji gladovanje a, ako sam loše raspoložena, psujem svakoga.*

Gospodin Van Daan: *Moram pušiti i pušiti i pušiti, pa onda hrana, politička situacija i Kerilina raspoloženja ne izgledaju tako loše. Keril je srce od žene.*

Ali ako se nema što pušiti, ništa nije dobro i evo što se čuje: postajem bolestan, ne živimo dobro, moram imati mesa. Strašno je glupa, ta moja Keril! - Nakon ovoga sigurno slijedi strahovita svađa.

Gospođa Frank: *Hrana nije jako važna, ali bih sada voljela krišku raženog kruha, osjećam strahovitu glad. Da sam ja gospođa Van Daan, odavno bih stavila točku na vječno pušenje gospodina Van Daana. Ali sada definitivno moram popušiti jednu cigaretu jer mi živci počinju popu štati. Englezi prave mnogo pogrešaka, ali rat ipak napreduje. Moram malo porazgovarati i biti zahvalna što nisam u Poljskoj.*

Gospodin Frank: *Sve je u redu. Ne tražim ništa. Polako, imamo dosta vremena. Dajte mi moje krumpire i onda ću držati usta zatvorena. Odvojite za Elli dio mojih kupona za snabdijevajije. Politička situacija puno obećava, krajnje sam optimističan!*

Gospodin Dussel: *Moram dobiti svoju dužnost za danas, sve mora biti na vrijeme gotovo. Politička situacija je "iiizvrsna" i "neeemoguće" je da nas uhvate.*

Ja, ja, ja...

Tvoja Ana

srijeda, 15. ožujka 1944.

Draga Kitty,

Uf! Bože moj, bože - na trenutak oslobođena mračnih prizora! Danas ne čujem ništa osim "ako se dogodi ovo ili ono bit ćemo u nevolji... ako se on ili ona razbole, bit ćemo po tpuno odvojeni, a onda ako..." Enfin, *zacijelo znaš ostatak, barem predmnijevam da do sada već dovoljno poznaješ "skloništarce" i možeš pogoditi tijek njihovih razgovora.*

Razlog svih ovih "ako, ako" jest da su gospodinu Kraleru poslali poziv za iskopavanje. Elli ima hunjavicu i vjerojatno će sutra morati da ostane kod kuće. Miep se još uvijek nije posve oporavila od gripe, a Koophuis je imao takvo krvarenje iz želuca da je izgubio svijest! Bolne li priče!

Ljudi iz skladišta sutra dobivaju slobodan dan; Elli može ostati kod kuće, onda će vrata ostati zaključana i morat ćemo biti mirni kao miševi da nas ne čuju susjedi. Henk dolazi u jedan sat u posjetu napuštenima - igrajući ulogu čuvara zoološkog vrta, zapravo. Prvi put nakon dugo vremena pričao nam je nešto o velikom bijelom svijetu. Trebalo je vidjeti nas osmoro kako sjedi - mo oko njega; izgledalo je točno kao da baka priča priče. Pričao je svom zahvalnom slušateljstvu na sva usta o, naravno, hrani, pa o liječniku koji liječi Miep i o svemu što smo pitali. - Liječnik -

rekao je - ne govorite mi o liječniku! Jutros sam mu telefonirao, dobio njegovog pomoćnika i zamolio recept za gripu. Odgovor je glasio da mogu doći i dobiti recept u bilo koje doba, između osam i devet ujutro. Ako imate jako gadan napad gripe, na telefon dođe sam liječnik i kaže: "Isplazite jezik, recite aaah, mogu jasno čuti da vam je grlo upaljeno. Napisat ću vam recept za lijek. Zbogom. - I to je sve. Baš lijepa praksa, obavlja se samo telefonom.

Ali ne želim kritizirati liječnike; napokon, čovjek ima samo dvije ruke, a ovih dana ima obilje bolesnika i vrlo malo liječnika da se njima bave. Ipak, nismo mogli a da se ne nasmijemo kad nam je Henk ponovio telefonski razgovor.

Mogu zamisliti kako ovih dana mora izgledati jedna liječnička čekaonica. Čovjek više ne gleda pacijente u zavojima već ljude s manjim oboljenjima i misli: "Eh ti, što ti radiš ovdje, na kraj reda, molim; hitni slučajevi imaju prednost."

Tvoja Ana

četvrtak, 16. ožujka 1944.

Draga Kitty,

vrijeme je divno, prekrasno, ne mogu ni opisati; za jednu minutu odlazim u potkrovlje.

Sada znam zašto sam toliko nemirnija negoli Peter. On ima svoju sobu, gdje može raditi, sanjariti, razmišljati i spavati. Mene tjeraju iz jednoga kuta u drugi. Jedva da provodim imalo vremena u mojoj "dvokrevetnoj" sobi, a ipak to je nešto za čim toliko čeznem. To je također razlog što toliko često bježim u potkrovlje. Ondje, i s tobom, mogu na trenutak biti sama. Ipak, ne želim tugovati o sebi, naprotiv, želim biti hrabra. Hvala bogu što ostali ne mogu vidjeti kakvi su moji unutarnji osjećaji, osim da iz dana u dan postajem sve hladnija spram mame, da nisam toliko nježna spram tate i da Margoti ne govorim ni o čemu. Potpuno sam zatvorena. Nadasve, moram zadržati izvanjsku uzdržljivost, nitko ne smije znati da iznutra neprestance vlada rat. Rat između želje i zdravog razuma. Potonji je do sada pobjeđivao; a ipak, hoće li onaj prvi dokazati da je jači? Ponekad strahujem od toga, a ponekad želim da bude tako!

Oh, tako je strahovito teško nikad ne reći ništa Peteru, ali znam da on mora prvi početi; toliko bih stvari željela reći i učini-

ti, sve sam to doživjela u svojim snovima, tako je teško vidjeti da je prošao još jedan dan a da se ništa nije obistinilo! Da, Kitty, Ana je ludo dijete, ali živim u ludim vremenima i još luđim prilikama.

Ali ipak je najvedrija točka što barem mogu zapisivati svoje misli i osjećaje, inače bih se posve ugušila! Pitam se što Peter misli o svemu ovomu? Stalno se nadam da ću jednoga dana s njim moći razgovarati o tomu. Mora da je naslutio nešto o meni jer sigurno ne može voljeti izvanjsku Anu, jedinu koju do sada poznaje.

Kako se može njemu koji voli mir i tišinu uopće sviđati moja nemirnost i bučnost? Je li moguće da je on prvi i jedini vidio kroz moj tvrdi oklop? I hoće li mu treba ti dugo da stigne onamo?

Zar ne postoji stara izreka da se ljubav rađa iz sažaljenja, odnosno da to dvoje ide jedno uz drugo? Je li to slučaj i sa mnom? Jer često jednako žalim njega kao što žalim sebe.

Zbilja pošteno, ne znam kako bih počela i kako ću ikad moći početi kada je njemu toliko teže govoriti negoli meni. Kad bih mu samo mogla pisati, onda bih barem znala da će shvatiti ono što želim reći, jer je strahovito teško izreći to riječima!

Tvoja Ana

petak, 17. ožujka 1944.

Draga Kitty,

uzdah olakšanja prošao je Tajnim skloništem. *Kralera je Dvor oslobodio iskopavanja. Elli je održala govor svom nosu i strogo mu zabranila da je danas gnjavi. Tako je opet sve u redu, osim što Margot i ja postajemo pomalo umorne od naših roditelja. Nemoj me krivo razumjeti, za sada nisam u dobrim odnosima s mamom, kao što znaš. Još uvijek tatu volim kao i ranije, a Margot voli i tatu i mamu, ali kad je netko u mojim godinama, naprosto želi o nekim stvarima sam odlučivati, želi ponekad biti samostalan.*

Ako idem gore, pitaju me što ću ondje raditi, ne smijem soliti hranu, svake večeri točno u četvrt devet mama pita zar se ne bih počela svlačiti, svaka knjiga koju čitam mora biti pregleda - na. Moram priznati da uopće nisu strogi i smijem čitati gotovo sve, a ipak je i njoj i meni muka od svih primjedbi plus sva ispitivanja koja traju cijeli božji dan.

Još nešto im se ne sviđa, osobito kod mene: više ne volim davati gomile poljubaca i smatram da su imena od milja strašno

izvještačena. Ukratko, zbilja bih ih se rado oslobodila na neko vrijeme. Margot je jučer uvečer rekla: - Mislim da su strašno dosadni kad pitaju da li te boli glava, ili da li ti je loše, ako slučajno uzdahneš ili staviš ruku na glavu!

Za nas obje strahovit je udarac iznenadna spoznaja koliko je malo povjerenja i sklada što smo ih nekoć imali u kući. A to je u velikoj mjeri zbog činjenice što smo ovdje svi "nakrivo nasađe ni". Time hoću reći da u izvanjskim stvarima s nama postupaju kao s djecom, a mi smo mnogo odraslije od većine svojih vršnjakinja.

Premda imam samo četrnaest godina, posve dobro znam što želim, znam tko ima pravo a tko krivo. Imam svoja mišljenja, svoje ideje i načela, i premda možda zvuči ludo iz usta jednog adolescenta, više se osjećam ličnost negoli dijete, osjećam se posve neovisnom o bilo komu.

Znam da mogu raspravljati i dokazivati bolje od mame. Znam da nemam toliko predrasuda, da toliko ne pretjerujem, da sam precizna i okretna, i zbog toga - možeš se smijati - osjećam se iznad nje u mnogim stvarima. Ako nekoga volim, prije svega mu se moram diviti, moram osjećati divljenje i poštovanje. Sve bi bilo u redu kad bih imala Petera, kojemu se doista u mnogim stvarima divim. On je tako zgodan dečko i dobro izgleda!

Tvoja Ana

nedjelja, 19. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jučer je za mene bio veliki dan. Odlučila sam raspraviti stvari s Peterom. Upravo kad smo sjedali za večeru, šapnula sam mu:

- Peter, kaniš li večeras raditi stenografiju? - Ne - glasio je njegov odgovor. - Onda bih rado s tobom kasnije razgovarala! - Pristao je. Kad je suđe bilo oprano, malo sam stajala pored prozora u sobi njegovih roditelja da sredim stvari, ali ubrzo sam otišla k Peteru. Stajao je s lijeve strane uz otvoren prozor, ja sam stala desno i razgovarali smo. Bilo je mnogo lakše razgovarati pored otvorena prozora u polutami negoli pod jakim svjetlom i vjerujem da je to Peter osjećao.

Rekli smo jedno drugome tako mnogo, tako jako, jako mnogo da ne mogu sve ponoviti, ali bilo je krasno: moja najljepša večer u Tajnom skloništu. *Samo ću ti ukratko reći o čemu smo sve razgovarali. Najprije smo pričali o svađama i kako sada*

gledam posve drukčije na to, a onda o napetosti između nas i naših roditelja.

Pričala sam Peteru o mami i tati, i o Margot i o sebi.

U jednom trenutku je upitao: - Pretpostavljam da se uvijek jedanput poljubite za laku noć, a vi ne?

- Što jedan: *deset puta; zašto, a vi ne?*

- Ne, jedva da sam ikad ikoga poljubio.

- Čak ni za svoj rođendan?

- Da, tada jesam.

Pričali smo kako se nitko od nas ne povjerava svojim roditeljima i kako bi njegovi roditelji voljeli imati njegovo povjerenje ali on to ne želi. Kako se u krevetu od srca isplačem i kako on odlazi na tavan i kune. Kako se Margot i ja zapravo tek odnedavno bolje poznajemo ali da ipak ne kažemo jedna drugoj sve jer smo uvijek zajedno. O svemu što se može zamisliti - oh, bio je upravo onakav kao što sam mislila!

Onda smo pričali o 1942, kako smo onda bili drugačiji. Više u sebi ne prepoznajemo iste ljude. Kako se u početku naprosto nismo mogli podnijeti. Smatrao me je suviše brbljavom i jogunastom, a ja sam ubrzo došla do zaključka da za njega nemam vremena. Nisam mogla shvatiti zašto nije očijukao sa mnom, ali sada mi je drago. Također je spomenuo koliko se izdvojio od sviju nas. Rekla sam da između moje buke i njegove tišine nema mnogo razlike. Da i ja volim mir i tišinu, a ništa ne zadržavam za sebe osim svoga dnevnika. Kako je njemu drago što moji roditelji imaju djecu i kako je meni drago što je on ovdje. Kako sada razumijem njegovu uzdržljivost i njegov odnos spram roditelja i kako bih voljela da mu mogu pomoći.

- Stalno mi pomažeš - rekao je. - Kako? - upitala sam, vrlo iznenađena. - Svojom veselošću. - Ovo je sigurno najljepše što je rekao. Bilo je prekrasno, sigurno je otkrio da me voli kao prijatelj, a to je za sada dovoljno. Toliko sam zahvalna i sretna, ne nalazim riječi. Moram se ispričati, Kitty, što moj stil danas nije na visini.

Samo sam zapisivala ono što mi je palo na pamet. Sada imam osjećaj da Peter i ja dijelimo neku - tajnu. Ako me pogleda onim očima što se smiju i namiguju, tada kao da se u meni zapali nekakvo malo svjetlo. Nadam se da će ostati ovako i da ćemo imati još mnogo, mnogo sjajnih zajedničkih trenutaka!

Tvoja zahvalna sretna Ana

ponedjeljak, 20. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jutros me Peter pitao hoću li opet doći jedne večeri i rekao da mu doista ne smetam, a ako ima mjesta za jednoga, ima i za dvoje. Rekla sam da ne mogu dolaziti svake večeri jer se to onima dolje ne bi svidjelo, ali on je smatrao da ne treba dopustiti da mi to smeta. Onda sam rekla da bih voljela doći jedne subote uvečer i posebno sam ga zamolila da me upozori kad bude mjesečina. -Tada ćemo sići - odgovorio je - i odande gledati mjesec.

U međuvremenu je na moju sreću pala mala sjenka. Dugo sam mislila da se Margoti Peter također prilično sviđa. Koliko ga ona voli - ne znam, ali mislim da je gadno. Mora da joj svaki put kad sam s Peterom zadajem strahovitu bol, a pri tom je smiješno što to ona jedva pokazuje.

Sasvim dobro znam da bih ja bila očajno ljubomorna, ali Margot samo kaže da je ne treba sažalijevati.

- Mislim da je baš trulo što ti moraš biti višak - rekla sam. - Navikla sam na to - odgovorila je ponešto gorko.

Još se ne usuđujem ispričati Peteru o tomu. Možda kasnije, ali najprije moramo razgovarati o toliko mnogo drugih stvari.

Jučer uvečer dobila sam od mame malu bukvicu, što sam svakako zaslužila. Ne smijem pretjerivati u ravnodušnosti spram nje. Tako unatoč svemu moram ponovno pokušati biti prijazna i zadržavati svoja opažanja za sebe.

Čak i Pim je u zadnje vrijeme drugačiji. Pokušava se ne ponašati spram mene kao spram djeteta i to ga čini mnogo hladnijim. Vidi što se događa!

Za sada dosta, do vrha sam ispunjena Peterom i ne mogu raditi ništa osim gledati ga!

Dokaz Margotine dobrote: dobila sam to danas.

20. 3. 1944.

Ana, kada sam jučer rekla da nisam ljubomorna na tebe, bila sam samo pedeset posto iskrena. Ovako je: nisam ljubomorna ni na tebe ni na Petera. Samo mi je malo žao što još uvijek nisam našla nekoga, a vjerojatno za sada i neću, s kim mogu razgo varati o svojim mislima i osjećajima. Ali zbog toga ne treba pred bacivati tebi. Ovdje čovjeku ionako dovoljno toga nedostaje, i to stvari koje su drugim ljudima same po sebi

razumljive.

S druge strane, zasigurno znam da s Peterom nikad ne bih došla tako daleko, jer imam osjećaj da, ako bih željela s nekim mnogo razgovarati, tada bih trebala s njim biti prilično prisna. Htjela bih imati osjećaj da me posve razumije i da mu to ne moram reći. Ali zbog toga bi to morao biti netko tko bi intelektualno bio iznad mene, a to s Peterom nije slučaj. Ali mogu zamisliti da je tako između tebe i njega.

Ti me ne izuzimaš ni iz čega što bi bilo moje; nemoj sebi ni najmanje predbacivati zbog mene. Ti i Peter možete samo dobiti ovim prijateljstvom.

Moj odgovor:

Draga Margot,

mislim da je tvoje pismo iznimno drago, ali ipak nisam sasvim sretna zbog njega i ne mislim da ću biti.

Za sada između Petera i mene ne postoji takvo povjerenje o kojemu misliš, ali u sumraku pored otvorena prozora može se reći jedno drugome više negoli pod jarkim suncem.

Također je lakše šapnuti osjećaje negoli glasno ih rastrubiti. Vjerujem da počinješ osjećati neku vrstu sestrinske nježnosti spram Petera i da bi mu voljela pomoći, upravo koliko i ja. Možda ćeš to ipak moći učiniti jednoga dana, premda to i nije onakvo povjerenje na koje mislimo. Mislim da ono mora dolaziti s obje strane i vjerujem da je to razlog što tata i ja nikad nismo daleko stigli.

Nemojmo više o tomu razgovarati; ali ako ipak nešto želiš, molim te piši mi o tomu, jer na papiru mogu mnogo bolje izreći što mislim.

Ti i ne znaš koliko ti se divim i jedino se nadam da ću možda ipak postići nešto od tvoje i tatine dobrote, jer sada ne vidim u tom smislu mnogo razlike između tate i tebe.

Tvoja Ana

srijeda, 22. ožujka 1944.

Draga Kitty,

ovo sam prošle večeri dobila od Margot:

Draga Ana,

nakon tvoga jučerašnjega pisma imam neugodan osjećaj da ćeš imati grižnju savjesti kad budeš išla u posjet Peteru, ali zbilja za to nema razloga. U samom dnu srca osjećam da imam pravo dijeliti povjerenje s nekim, ali za sada ne bih mogla podnijeti Petera u toj ulozi.

Međutim, doista osjećam upravo kao što kažeš, da je Peter pomalo kao brat, ali - mlađi brat; ispružili smo ticala jedno pre - ma drugome, nježnost brata i sestre možda će niknuti ako se ona dodirnu, možda će se dodirnuti kasnije - možda nikad; međutim, za sada sigurno još nije došlo do toga stupnja.

Stoga me zbilja ne trebaš sažalijevati. Sada kad si našla drugarstvo, uživaj u njemu koliko god možeš.

U međuvremenu ovdje postaje sve ljepše, Kitty, vjerujem da ćemo možda imati pravu veliku ljubav u Tajnom skloništu. *Ne brini, ne mislim se udati za njega. Ne znam kakav će biti kad odraste, niti znam hoćemo li se dovoljno voljeti da se uzmemo. Sada znam da me Peter voli, ali ni sama još ne znam koliko.*

Još uvijek ne mogu otkriti da li samo hoće velikog prijatelja, da li ga privlačim kao djevojka ili kao sestra.

Kad je rekao da sam mu uvijek pomagala u svađama njegovih roditelja, bilo mi je strašno drago; bio je to jedan korak da me uvjeri u svoje prijateljstvo. Jučer sam ga pitala što bi radio da ovdje ima deset Ana koje stalno dolaze k njemu. Njegov je odgovor bio: - Ako bi sve bile kao ti, sigurno ne bi bilo jako loše! - Silno je gostoljubiv i doista vjerujem da me voli vidjeti. U međuvremenu marljivo uči francuski, čak i u krevetu, sve do pola jedanaest. Oh, kad pomislim na subotu uvečer i svega se sjetim, riječ po riječ, tada prvi put ne osjećam nezadovoljstvo zbog sebe; hoću reći, i sada bih rekla točno iste stvari i ne želim ništa izmijeniti, što je inače slučaj.

On je tako zgodan i kad se smije i kad nečujno gleda preda se; on je tako drag i tako dobar. Vjerujem da ga je kod mene najviše iznenadilo kad je otkrio da nimalo nisam ona površna i iskusna Ana kakvom se pričinjam, već upravo onako sanjarski primjerak s upravo jednako mnogo muka kao i on sam.

Tvoja Ana

Odgovor:

Draga Margot,

mislim da je najbolje što možemo učiniti naprosto čekati i vidjeti što će se dogoditi. Neće trebati jako dugo da Peter i ja dođemo do konačne odluke, ili nastaviti kao ranije ili biti drugačiji. Ni sama ne znam kako će se to odvijati, a ne trudim se da vidim iznad vlastitoga nosa. Ali ako Peter i ja odlučimo da budemo prijatelji, sigurno ću učiniti jednu stvar: reći ću mu da je i tebi vrlo drag i da si mu spremna uvijek pomoći ako ustreba. Možda ovo nije baš ono što ti želiš, ali sada ne marim za to: ne znam što Peter misli o tebi, ali tada ću ga pitati.

Sigurna sam da ne misli loše - naprotiv! Uvijek nam se možeš pridružiti u potkrovlju, ili bilo gdje; zbilja nam nećeš smeta ti, jer osjećam da imam tihi pristanak za razgovor jedino uvečer kada je mrak.

Prikupi hrabrost! Kao ja. Premda to nije uvijek lako; možda će tvoje vrijeme doći prije no što misliš.

Tvoja Ana

četvrtak, 23. ožujka 1944.

Draga Kitty,

sada stvari opet teku manje-više normalno. Naši ljudi s kuponima za snabdijevanje izašli su iz zatvora, hvala bogu!

Miep se jučer vratila, Elli je bolje premda još uvijek kašlje; Koophuis će morati dulje vrijeme ostati kod kuće.

Jučer se nedaleko odavde srušio jedan avion; posada je uspjela pravodobno iskočiti s pomoću padobrana. Pao je na jednu školu, ali u to doba nije bilo djece. Rezultat je bio mali požar i dvoje ubijenih ljudi. Nijemci su strašno pucali na zrakoplovce dok su se spuštali. Stanovnici Amsterdama koji su to vidjeli skoro su eksplodirali od gnjeva i gađenja zbog takvoga čina. Mi smo - govorim o damama - gotovo iskočile iz kože, gadi mi se to prokleto pucanje.

Ovih dana često odlazim gore poslije večere i udišem svjež večernji zrak. Sviđa mi se biti ondje, sjediti na stolici pored njega i gledati van.

Van Daan i Dussel bacaju vrlo slabašne primjedbe kad nestajem u njegovoj sobi; "Anin drugi dom", tako je zovu, ili: "Da li mladoj gospodi priliči primati mlade dame u polutami?" Peter

pokazuje zapanjujuću duhovitost u odgovorima na ove takozvane humorističke upadice. Što se toga tiče, i mama je ponešto radoznala i voljela bi pitati o čemu razgovaramo, kad se potajno ne bi bojala prijekora. Peter kaže da je to sa strane odraslih samo zavist što smo mladi i da ne obraćamo mnogo pozornosti njihovoj zlobi. Ponekad on dođe dolje i odvede me, ali unatoč svim mjerama opreza postane grimizno crven i jedva može izustiti jednu riječ. Toliko sam zahvalna što ne crvenim, mora da je to silno neugodan osjećaj. Tata uvijek kaže da sam izvještačena i umišljena, ali to nije istina, ja sam samo umišljena! Nisam baš često imala nekoga tko bi mi govorio da sam zgodna. Osim jednog dečka u školi koji je rekao da izgledam privlačno kad se smijem.

Jučer sam od Petera dobila iskreni kompliment i samo zbog šale ću ti ukratko ispričati kako je tekao razgovor.

Peter bi često govorio: - Nasmij se, Ana! - To mi se učinilo čudnim i upitala sam: - Zašto se moram stalno smijati?

- Jer mi se to sviđa; dobivaš jamice u obrazima kad se smiješ; zbilja, kako one nastaju?

- S njima sam rođena. I na bradi imam jednu. To je moja jedina ljepota!

- Naravno ne, nije istina.

- Da, istina je, vrlo dobro znam da nisam ljepotica; nikad nisam bila i nikad neću biti.

- Uopće se ne slažem, mislim da si zgodna.

- Nije istina.

- Ako ja tako kažem, onda mi možeš vjerovati da jest!

Onda sam naravno rekla to isto o njemu.

Sa svih strana slušam o iznenadnom prijateljstvu. Mi ne obraćamo mnogo pažnje tom roditeljskom brbljanju, njihove su primjedbe tako slabe. Zar su ta dva para roditelja zaboravila vlastitu mladost? Izgleda da jesu, barem se čini da nas ozbiljno shvaćaju kad se šalimo, a smiju nam se kad smo ozbiljni.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 27. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jedno jako veliko poglavlje povijesti našega sakrivanja zbilja bi trebalo biti posvećeno politici, ali kako me ova tema osobno odveć ne

zanima, prilično sam je zapuštala. Stoga ću jedanput zauvijek posvetiti čitavo svoje pismo današnjoj politici.

Posve je razumljivo da postoji vrlo mnogo različitih mišljenja o tomu i još je logičnije da bi to trebalo da bude omiljena tema razgovora u ovim kritičnim vremenima, ali - naprosto je glupo da se zbog toga toliko svađa.

Neka nagađaju, neka se smiju, psuju i gunđaju, neka rade što hoće, dokle god se kuhaju u vlastitom sosu, i ne svađaju, jer posljedice su obično neugodne.

Ljudi izvana donose mnoge vijesti koje nisu istinite; međutim, do sada nam naš radio-prijemnik nije lagao. Henk, Miep, Koophuis, Elli i Kraler pokazuju uspone i padove svojih političkih raspoloženja; Henk najma nje od svih.

Politički osjećaj ovdje u Tajnom skloništu *uvijek je jednak. Za vrijeme bezbrojnih rasprava oko invazije, zračnih napada, govora itd, itd. također se uvijek čuju bezbrojni povici: "Nemogu - će!" ili* "Umgottes Willen[25], *ako sada namjeravaju početi, koliko će to dugo trajati?", "Sjajno ide, prvorazredno, dobro!" Optimisti i pesimisti i, nadasve, ne zaboravimo - realisti koji neumornom energijom govore svoje mišljenje i, kao u svemu ostalom, svatko misli da je u pravu. Stanovitoj dami smeta što njen suprug ima toliko nepokolebljivu vjeru u Engleze, a stanoviti gospodin napada svoju damu zbog podrugljivih i uvredljivih primjedbi o njegovoj voljenoj naciji.*

Čini se da ih to nikad ne umara. Otkrila sam nešto - učinci su čudesni, kao kad nekog ubodeš iglom i čekaš da vidiš kako skače. Ja to činim: počinjem o politici. Jedno pitanje, jedna riječ, jedna rečenica i smjesta počnu!

Kao da im vijesti njemačkog Wermachta [26] i engleski BBC nisu dovoljni, sada su uveli Posebne najave zračnih napada. *Jednom riječi veličanstveno, ali s druge strane često razočaravajuće. Englezi rade non-stop posao od svojih zračnih napada, istini žarom kao što Nijemci prave posao od laganja. Zbog toga se radio pali rano izjutra i sluša svakoga sata u danu, do devet, deset i često jedanaest sati uvečer.*

Ovo je sigurno znak da odrasli imaju beskrajno strpljenje, ali to također znači da je snaga upijanja u njihov mozak prilično ograničena, s iznimkama, naravno - ne želim povrijediti ičije osjećaje. Jedno ili dva izdanja vijesti bili bi posve dovoljni za jedan dan! Ali staro drvo... - rekla sam svoje!

Program za radnike, Radio Oranje, *Frank Phillips ili Njeno Veličanstvo kraljica Wilhelmina, svi imaju svoj red i jedno vječno znatiželjno uho. A ako ne jedu ili ne spavaju, onda sjede oko radija i raspravljaju o hrani, spavanju ili politici.*

Uf! Postaje tako dosadno i pravi je podvig ne pretvoriti se u dosadni stari štap. Roditeljima politika ne može nanijeti više mnogo štete!

Moram spomenuti jednu svijetlu iznimku - govor našeg ljubljenog Winstona Churchilla zbilja je savršen.

Nedjelja uvečer, devet sati. Čajnik, pokriven poklopcem, stoji na stolu i gosti ulaze. Dussel sjeda lijevo uz radio, gospodin Van Daan ispred radija, a Peter uz njega. Mama pored gospodina Van Daana i gospođa Van Daan iza njega, a Pim za stol, s njim Margot i ja. Vidim da nisam jako jasno opisala kako sjedimo. Gospoda pućkaju lule. Peteru oči iskaču iz glave, toliko napeto sluša. Mama ima na sebi dugačku tamnu kućnu haljinu, gospođa Van Daan drhti zbog aviona koji ne obraćaju pažnju na emisiju već radosno lete prema Essenu, tata ulijeva čaj, Margot i ja smo sestrinski sjedinjene iznad Mouschia koji je objema zaposjeo koljena. Margot ima zavijače u kosi, ja sam u premaloj, pretijesnoj i prekratkoj spavaćici.

Sve to izgleda tako prisno, krotko mirno, a tako je i ovaj put; ipak s grozom iščekujem posljedice! Oni jedva mogu dočekati završetak emisije, sve lupkaju nogama - toliko nestrpljivo žele početi razgovor. Brr, brr, brr - natežu se sve dok nadmudrivanje ne prijeđe u razdor i svađu.

Tvoja Ana

utorak, 28. ožujka 1944.

Draga Kitty,

mogla bih još puno više pisati o politici, ali danas ti imam ispričati gomile drugih stvari. Prvo, mama mi je manje-više zabranila da tako često odlazim gore jer je, po njenom mišljenju, gospođa Van Daan ljubomorna. Drugo, Peter je pozvao Margot da nam se gore pridruži; ne znam je li to učinio samo iz pristojnosti, ili doista to želi. Treće, pitala sam tatu da li misli da treba obraćati pažnju na ljubomoru gospođe Van Daan a on je smatrao da ne treba. Što još? Mama je ljuta, možda i ljubomorna. Tata ne prigovara što zajednički provodimo vrijeme i smatra da je zgodno što se tako dobro slažemo. Margoti se Peter također sviđa, ali misli da dvoje čini društvo a troje gomilu.

Mama misli da je Peter zaljubljen u mene; sasvim iskreno, željela bih da jest: onda bismo bili kvit i zbilja bismo mogli upoz-

nati jedno drugo. Ona također kaže da me on stalno gleda. Dakle, predmnijevam da je to istina, ali što mogu ako on ponekad pogleda moje jamice i ako namignemo jedno drugome, zar ne?

U vrlo teškom sam položaju. Mama je protiv mene i ja sam protiv nje, tata zatvara oči i pokušava ne vidjeti tihu bitku između nas. Mama je žalosna jer me zbilja voli, dok ja nisam nimalo žalosna jer ne mislim da ona shvaća. A Peter - ne želim se odreći Petera, on je takvo srce. Toliko mu se divim: to može prerasti u nešto lijepo među nama; zašto "starci" stalno zabadaju nos? Srećom sasvim sam navikla sakrivati svoje osjećaje i izvanredno dobro uspijevam ne dopustiti im da vide koliko sam luda za njim. Hoće li on ikad nešto kazati? Hoću li ikad osjetiti njegov obraz uz svoj, kao što sam u snu osjetila Petelov? Oh, Peter i Petel, vi ste jedan te isti! Ne razumiju nas; hoće li ikad shvatiti da smo sretni dok sjedimo zajedno i ne govorimo ni riječi? Ne razumiju što nas je ovako zbližilo. Oh, kad će biti prebrođene sve ove muke? A ipak je dobro što ih treba prevladati jer tada će završetak biti još ljepši. Dok on leži zatvorenih očiju s glavom na ruci, još uvijek je dijete; dok se igra s Bocheom, dražestan je; dok nosi krumpire ili nešto teško, snažan je; dok promatra pucnjavu ili traga za provalnicima u tami, hrabar je, a kad je onako stidljiv i nespretan, tada je baš srce.

Puno mi je draže ako mi nešto objašnjava, negoli kad ja moram njega učiti; zbilja bih voljela da u gotovo svemu bude iznad mene.

Što nas briga za dvije majke? Oh, ali kad bi barem progovorio!

Tvoja Ana

srijeda, 29. ožujka 1944.

Draga Kitty,

narodni zastupnik Bolkestein govorio je u nizozemskim vijestima iz Londona i rekao da bi poslije rata trebalo načiniti zbirku dnevnika i pisama. Naravno, svi su odmah jurnuli na moj dnevnik. Zamisli kako bi bilo zanimljivo da mogu objaviti roman o Tajnom skloništu. *Već sam naslov bio bi dovoljan da ljudi pomisle kako se radi o detektivskoj priči.*

Ali ozbiljno, bilo bi zgodno kad bismo deset godina nakon, rata mi Židovi bili u prilici da pričamo kako smo ovdje živjeli, što smo jeli i o čemu smo razgovarali. Premda ti mnogo govorim, ipak vrlo malo znaš o našem životu.

Koliko su dame preplašene za vrijeme zračnih napada! Kako su se u nedjelju, kad je 350 britanskih aviona bacilo pola milijuna kilograma bombi na Ijmuiden, kuće tresle kao vlati trave na vjetru, a tko zna koliko epidemija sada hara. Ništa ne znaš o svim tim stvarima i morala bih cijeli dan pisati ako bi trebalo da ti sve detaljno ispričam. Ljudi moraju stajati u repu za povrće i razne druge stvari; liječnici ne mogu obilaziti bolesnike, jer ako na trenutak okrenu leđa svom automobilu, okradu ga; raste broj provala i krađa, i to toliko da se čovjek pita što je odjednom obuzelo Nizozemce pa su postali takvi lopovi. Mala djeca od osam i jedanaest godina provaljuju kroz prozor u kuće i kradu što god dođe pod ruku. Nitko se ne usuđuje ostaviti kuću praznu pet minuta, jer ako ti odeš, odu i tvoje stvari. Svakoga dana u novinama izlaze oglasi koji nude nagradu za vraćanje izgubljene svojine: pisaćih strojeva, perzijskih ćilima, električnih satova, sukna itd., itd. Rastavljaju se električni satovi na ulicama, javni telefoni se skidaju - do zadnjeg komadića. Moral među stanovništvom ne može biti dobar, tjedni obroci nisu dostatni ni za dva dana, osim nadomjestka kave. Do invazije je dugo, a muškarci moraju ići u Njemačku. Djeca su bolesna ili neishranjena, svi nose staru odjeću i stare cipele. Novi potplat stoji na crnoj burzi 7,50 florina; uostalom, gotovo nijedan postolar ne prima cipele na popravak, ili, ako primi, moraš čekati mjesecima, a za to vrijeme cipele često nestaju.

U svemu tomu ima jedna dobra stvar: što je hrana lošija a mjere protiv ljudi strože, to je više sabotaža. Ljudi u opskrbnim uredima, policija, službenici, svi oni ili surađuju s građanima i pomažu im, ili ih prijavljuju i šalju u zatvor. Srećom je samo mali postotak Nizozemaca na pogrešnoj strani.

Tvoja Ana

petak, 31. ožujka 1944.

Draga Kitty,

pomisli, još uvijek je prilično hladno, a većina ljudi već mje - sec dana nema ugljena - ugodno, je l' ? Opće javno mnijenje o ruskoj fronti ponovno je optimistično jer je sjajna! Znaš da ne pišem puno o politici, ali ti moram reći gdje su sada: točno su kod poljske granice i stigli su do Pruta kod Rumunjske. Približavaju se Odesi. Ovdje se svake večeri iščekuje izvanredno

Staljinovo saopćenje.

U Moskvi pale toliko mnogo plotuna u slavu svojih pobjeda da se gotovo svakoga dana grad zacijelo trese i tutnji - da li misle da je zgodno pretvarati se kako se opet bliži završetak rata, ili ne znaju na drugi način izražavati svoju radost, zbilja ne znam!

Njemačke trupe su zauzele Mađarsku. Ondje još uvijek živi milijun Židova, tako će i oni sada dočekati svoje.

Sada se malo smirilo brbljanje o Peteru i meni. Mi smo jako dobri prijatelji, mnogo smo zajedno i razgovaramo o svim mogućim temama. Strašno je zgodno što se nikad ne moram ničega libiti, kao što bih morala s ostalim dečkima, kad god stignemo na osjetljivo područje. Primjerice, razgovarali smo o krvi a onda smo prešli na menstruaciju. On misli da su žene prilično izdržljive. Zašto, zaboga? Moj život se poboljšava, uvelike poboljšava. Bog me nije napustio i neće me napustiti.

Tvoja Ana

subota, 1. travnja 1944.

Draga Kitty,

a ipak je sve još uvijek tako teško; nadam se da pogađaš što hoću reći, zar ne? Toliko čeznem za jednim poljupcem, poljupcem koji toliko dugo dolazi. Pitam se da li me ipak cijelo ovo vrijeme ne smatra prijateljem? Zar nisam ništa više?

Ti znaš i ja znam da sam jaka, da većinu svojih tereta mogu sama snositi. Nikad nisam običavala dijeliti svoje brige s drugima, nikad se nisam vješala za majku, ali sada bih toliko voljela položiti glavu na "njegovo" rame samo jedanput i ostati mirna.

Ne mogu, naprosto nikad ne mogu zaboraviti onaj san o Peterovom obrazu, kad je sve bilo tako, tako dobro! Zar i on ne bi za tim čeznuo? Je li suviše stidljiv da bi priznao svoju ljubav? Zašto želi da sam tako često s njim? Oh, zašto ne govori?

Bolje da prestanem, moram šutjeti, i dalje ću biti jaka a s malo strpljenja doći će i ono drugo, ali - a to je najgore - izgleda kao da jurim za njim: ja sam uvijek onaj tko odlazi gore, on ne dolazi k meni.

Ali to je samo zbog prostora, a on sigurno shvaća problem. Oh, da, a shvatit će i više!

Tvoja Ana

ponedjeljak, 3. travnja 1944.

Draga Kitty,

suprotno svom običaju, ovaj put ću više pisati o hrani jer to postaje vrlo teško i važno pitanje, ne samo ovdje u Tajnom skloništu *već u čitavoj Nizozemskoj, čitavoj Evropi, čak i dalje.*

Za dvadeset jedan mjesec što smo ovdje imali smo priličan broj "ciklusa hrane", začas ćeš saznati šta to znači. Kad kažem "ciklus hrane", mislim na razdoblja u kojima se ne jede ništa osim pojedinog jela ili vrste povrća. Jedno vrijeme nismo jeli ništa osim salate endivije, dan za danom endivija s pijeskom, endivija bez pijeska, pirjana endivija, kuhana ili en casserole[27]; *onda je došao špinat, a onda su slijedili keleraba, kozja brada[28], krastavac, rajčica, kiselo zelje itd, itd.*

Primjerice, zbilja je neugodno svaki dan za ručak i za večeru jesti puno kiselog zelja ali ako si gladna, jedeš. Međutim, sada imamo najkrasnije razdoblje jer uopće nemamo svježeg povrća. Naš tjedni menu za ručak sačinjava grah, juha od graška, krumpir s valjušcima, prženi krumpir i ponekad milošću božjom, peršin ili trula mrkva, a onda iznova grah. Jedemo krumpir za svaki obrok, počevši od doručka, zbog nestašice kruha. Juhu pravimo od graha ili mahuna, krumpira, povrtne juhe iz paketića, mahune iz paketića, grah iz paketića. Graha ima u svemu, a da i ne spominjem kruh!

Uvečer uvijek imamo krumpir s nadomjestkom sosa i - hvala bogu što to još uvijek imamo - salatu od cikle. Još ti moram reći o valjušcima koji se prave od državnog brašna, vode i kvasca. Tvrdi su i žilavi, kao da imaš kamen u želucu - oh, dobro!

Velika atrakcija svakoga tjedna je kriška jetrene kobasice i suhog kruha s pekmezom. Ali još uvijek smo živi, a često čak uživamo u svom jadnom jelu.

Tvoja Ana

utorak, 4. travnja 1944.

Draga Kitty,

već dugo nemam pojma zbog čega uopće učim; kraj rata zbog neprirodna položaja, pala sam pored kreveta i nastavila borbu, sve dok se nisam vratila u krevet nešto prije pola jedanaest. Prošlo je!

I sada je sve gotovo. Moram raditi kako ne bih bila budala, napredovati, postati novinar, jer to je ono što želim! Znam da umijem pisati, neke moje priče su dobre, moji opisi Tajnog skloništa *su puni humora, u mom dnevniku ima mnogih stvari koje govore, ali - ostaje da se vidi imam li talenta.*

Evin san *je moja najbolja bajka, a pri tom je čudno što ne znam odakle potječe. Dobar dio* Cadynog života *također je dobar, ali sve u svemu, to ne vrijedi.*

Ja sam najbolji i najoštriji kritičar svoga rada. Sama znam što je dobro napisano a što nije. Nitko tko ne piše ne zna kako je to divno; nekoć sam oplakivala činjenicu što uopće ne umijem risati, ali sada sam više no sretna što barem znam pisati. A ako nema talenta za pisanje knjiga ili novinskih članaka, onda uvijek mogu pisati za sebe.

Želim nešto postići; ne mogu zamisliti da bih morala voditi jednak život kao mama i gospođa Van Daan i sve žene koje rade svoj posao i onda su zaboravljene. Moram imati nešto pored muža i djece, nešto čemu se mogu posvetiti!

Želim nastaviti živjeti i poslije svoje smrti! I stoga sam zahvalna Bogu što mi je dao ovaj dar, ovu mogućnost da se razvijem i pišem, da izrazim sve što je u meni.

Sve mogu stresti sa sebe ako pišem; moje tuge iščezavaju, budi se moja hrabrost. Ali, a to je veliko pitanje, hoću li ikad moći napisati nešto veliko, hoću li ikad postati novinar ili pisac? Nadam se, oh, toliko se nadam, jer sve mogu povratiti dok pišem, svoje misli, ideale i maštanja.

Beskrajno dugo nisam ništa radila na Cadynom životu; *točno znam kako treba nastaviti ali nekako mi ne teče iz pera. Možda nikad neću završiti, možda će završiti u košu za otpatke ili u vatri... to je grozna pomisao, ali onda sebi kažem: "Sa četrnaest godina i toliko malo iskustva, kako možeš pisati o filozofiji?"*

Tako iznova nastavljam s novom hrabrošću; mislim da ću uspjeti, jer želim pisati!

Tvoja Ana

četvrtak, 6. travnja 1944.

Draga Kitty,

pitala si me što me zanima i koji su mi hobiji, stoga želim odgovoriti. Međutim, upozoravam te da toga ima na gomile, zato se nemoj uplašiti!

Prije svega: pisanje, ali to se jedva može ubrojiti među hobije.

Broj dva: obiteljska stabla. Tragam za obiteljskim stablima francuskih, njemačkih, španjolskih, engleskih, austrijskih, ruskih, norveških i nizozemskih kraljevskih obitelji u svim novinama, knjigama i spisima koje mogu naći. S mnogima sam jako dobro napredovala jer već dulje vrijeme vadim bilješke iz svih biografija i povijesnih knjiga koje čitam; čak prepisujem mnoge ulomke iz povijesti.

Moj treći hobi je, dakle, povijest, o kojoj mi je tata već kupio puno knjiga. Jedva čekam dan kada ću moći pročešljati knjige u nekoj javnoj knjižnici.

Broj četiri je grčka i rimska mitologija. O tomu također ima raznih knjiga.

Ostali hobiji su slike filmskih zvijezda i obiteljske fotografije. Luda sam za knjigama i čitanjem. Jako volim povijest umjetnosti, pjesnike i slikare. Možda ću kasnije prijeći na glazbu. Silno mrzim algebru, geometriju i brojke.

Uživam u svim ostalim školskim predmetima, ali nadasve u povijesti.

Tvoja Ana

utorak, 11. travnja 1944.

Draga Kitty,

glava mi puca, zbilja ne znam odakle početi. U petak, Veliki petak igrali smo monopol[29]*, u subotu popodne također. Ti su dani prošli brzo i bez događaja. U nedjelju popodne, na moj poziv, Peter je došao u moju sobu u pola pet; u četvrt šest smo otišli u prednji dio tavana, gdje smo ostali do šest sati. Od šest sati do četvrt osam davali su na radiju krasan koncert Mozartove glazbe. Sve mi se jako sviđalo, osobito* Kleine Nachtmusik. *U sobi jedva mogu slušati jer se toliko uzbudim kad čujem lijepu glazbu.*

U nedjelju uvečer smo Peter i ja zajedno otišli u prednji dio tavana i da bismo sjedili udobno, ponijeli smo dva jastuka s kauča kojih smo se mogli dočepati. Smjestili smo se na jedan

sanduk. I sanduk i jastuci bili su vrlo uski pa smo sjedili posve stisnuti, naslanjajući se na ostale sanduke. Mouschi nam je pravio društvo, tako da nismo bili bez nadzora.

Odjednom, u tri četvrt devet, zazviždao je gospodin Van Daan i pitao imamo li jedan Dusselov jastuk. Oboje smo skočili i sišli dolje s jastukom, mačkom i Van Daanom.

Zbog toga jastuka nastala je gomila neprilika jer je Dussela smetalo što smo uzeli jedan od njegovih jastuka, i to onaj na kojemu je spavao. Bojao se da u njemu ima buha i napravio je veliku gužvu oko svoga omiljenoga jastuka! Peter i ja smo mu stavili dvije oštre četke u krevet za osvetu. Baš smo se tomu smijali!

Naše veselje nije dugo potrajalo. U pola deset Peter je tiho pokucao na vrata i pitao tatu bi li mu gore malo pomogao oko prijevoda jedne teške engleske rečenice. - To je izlika - rekla sam - svatko je može pregledati. - Imala sam pravo. Upravo su provaljivali u skladište. Tata, Van Daan, Dussel i Peter u hipu su sišli. Margot, mama, gospođa Van Daan i ja ostale smo gore i čekale.

Četiri uplašene žene naprosto moraju razgovarati, stoga smo pričale sve dok odozdo nismo čule udarac. Nakon toga sve je utihnulo; sat je otkucao tri četvrt deset. Nestalo je boje iz naših obraza, još smo bile mirne premda smo se bojale. Gdje bi mogli biti muškarci? Kakav je ono bio udarac? Da se ne bore s provalnicima? Deset sati, prvi koraci na stubama: ušao je tata, blijed i uzrujan, a za njim Van Daan. - Gasite svjetla, odšuljajte se gore, čekamo da dođe policija!

Nije bilo vremena za strahovanje: ugasila su se svjetla, zgrabila sam nekakav džemper i popeli smo se. - Što se događa? Brzo nam recite! - Nije bilo nikoga da nam kaže, muškarci su opet nestali dolje. Ponovno su se pojavili tek u deset i deset: dvojica su čuvali stražu na Peterovom otvorenom prozoru, ulaz na odmorište bio je zatvoren, pokretni ormar zaključan. Zastrli smo svjetiljku jednom majicom i onda su nam ispričali:

Peter je čuo dva glasna udarca na odmorištu, otrčao dolje i vidio kako iz lijeve polovine vrata viri jedna velika daska. Jurnuo je gore, upozorio obiteljsku stražu i njih su četvorica sišli. Kad su ušli u skladište, provalnici su upravo proširivali rupu. Bez mnogo razmišljanja Van Daan je povikao: - Policija!

Nekoliko užurbanih koraka napolju i provalnici su pobjegli. Da policija ne bi opazila rupu, postavili su ispred nje dasku, ali ju je jak udarac nogom poslao na pod s one strane. Muškarce je ova drskost prenerazila; Van Daan i Peter osjećali su kako u njima kipe ubilačke namjere; Van Daan je sjekirom udario po podu i opet je

zavladala tišina. Ponovno su htjeli prisloniti dasku ispred rupe. Nevolja! Jedan bračni par s one strane uperio je ručnu svjetilju kroz rupu, osvjetljavajući čitavo skladište. - Dovraga! - promrmljao je jedan od naših i sada su uloge policajaca zamijenili ulogom provalnika. Njih četvorica iskrali su se gore, Peter je brzo otvorio vrata i prozore u kuhinji i kabinetu, bacio telefon na pod i naposljetku su se njih četvorica iskrcali iza pokretnog ormara.

Kraj prvoga dijela

Bračni par s ručnom svjetiljkom vjerojatno je upozorio policiju: bila je nedjelja uvečer, Uskrs, nikoga u uredu, u Veliki ponedjeljak se nitko od nas nije mogao maknuti s mjesta do utorka ujutro. Samo pomisli, dvije noći i jedan dan čekati u takvom strahu! Nitko nije imao nikakav prijedlog pa smo jednostavno sjedili u mrklom mraku jer je gospođa Van Daan, onako uplašena, nenamjerno smjesta isključila svjetiljku; govorili smo šapatom a nakon svakog šušnja čulo se: - Psst! Psst!

Prošlo je pola jedanaest, zatim jedanaest, ali nije se čuo nikakav zvuk; tata i Van Daan pridruživali su nam se na smjenu. Onda, u četvrt dvanaest, gužva i buka u donjim prostorijama. Čulo se svačije disanje, inače se nitko nije ni maknuo. Koraci u kući, u kabinetu, kuhinji, a onda... na našem stubištu. Sada se nije čuo ničiji dah, koraci na našem stubištu, zatim škripa pokretnog ormara. Ovaj trenutak je neopisiv. - Sada smo izgubljeni! - rekla sam i vidjela kako nas sve Gestapo odvodi te iste noći. Dva puta su bubnjali po ormaru, onda se nije čulo ništa, koraci su se povukli, za sada smo spašeni. Kao da je nekakva groznica prošla od jednoga do drugoga, čula sam cvokotanje nečijih zubi, nitko nije rekao ni riječi.

U kući se nije čuo nikakav zvuk, ali je na našem odmorištu gorjelo svjetlo, točno ispred ormara. Je li zbog toga što je to tajni ormar? Možda je policija zaboravila svjetlo? Hoće li se netko vratiti da ga utrne? Jezici su se opustili, više nije bilo nikoga u kući, možda je netko vani stražario.

Zatim smo uradili tri stvari: ponovno smo pretresli ono što smo smatrali da se dogodilo, drhtali smo od straha i morali ići na zahod. Kible su bile na tavanu. Tako smo jedino imali limenku koja je Peteru služila kao koš za otpatke. Najprije je išao Van Daan, onda tata, ali mama se suviše stidjela. Tata je donio limenku u sobu, gdje smo je Margot, gospođa Van Daan i ja spremno iskoristile. Naposljetku se i mama odlučila. Ljudi su stalno tražili papira -

srećom sam malo imala u džepu!

Limenka je stravično zaudarala, i dalje se šaptalo, bili smo umorni, došla je ponoć. - Ležite na pod i spavajte. - Margot i ja smo dobile svaka po jedan jastuk i pokrivač; Margot je ležala tik uz ormar za smočnicom, a ja između nogu od stola. Vonj nije bio tako strašan kad smo bile na podu, ali je ipak gospođa Van Daan nečujno donijela malo klora, a kao drugo pomagalo poslužio je ručnik kojim se prekrila posuda.

Pričanje, šapat, strah, smrad, vjetrovi, i stalno netko na posudi: onda pokušaj zaspati! Međutim, u pola tri bila sam tako umorna da sve do pola četiri nisam ništa znala. Probudila sam se kad mi je gospođa Van Daan metnu la glavu na moje noge.

- Za ime božje, dajte mi da nešto obučem! - zamolila sam. Dali su mi nešto, ali ne pitaj što - par dugačkih vunenih gaća preko pidžame, crveni džemper i crnu košulju, bijele sokne i čarape pune rupa. Onda je Gospođa Van Daan sjela na stolicu a njen muž je legao na moje noge. Ležala sam razmišljajući do pola četiri, neprestance podrhtavajući, zbog čega Van Daan nije mogao spavati. Spremila sam se za povratak policije: onda ćemo morati reći da smo se sakrivali; oni će biti ili dobri Nizozemci - onda smo spašeni - ili pripadnici NSB-a[30] - onda ćemo ih morati podmititi!

- U tom slučaju, uništimo radio! - uzdahnula je gospođa Van Daan. - Da, u peći! - odgovorio je njen muž. - Ako nađu nas, neka nađu i radio!

- Onda će naći Anin dnevnik - dodao je tata. - Spalimo ga - predložio je najprestrašeniji član društva. Ovo, i kada je policija bubnjala po ormaru, bili su moji najstrašniji trenuci. - Ne moj dnevnik: ako ode moj dnevnik, ja ću s njim! - Ali, srećom, tata nije odgovorio.

Nema smisla prepričavati sve razgovore koje još uvijek pamtim; rečeno je tako mnogo. Tješila sam gospođu Van Daan koja se jako bojala. Pričale smo o bijegu i ispitivanju kod Gestapoa, o telefoniranju i o hrabrosti.

- Moramo se ponašati kao vojnici, gospođo Van Daan. Ako je sada sve gotovo, onda umrimo za kraljicu i domovinu, za slobodu, istinu i pravdu, kao što uvijek kažu u nizozemskim vijestima iz Engleske. Jedino je zbilja šugavo što i mnoge druge ljude dovodimo u nevolju.

Gospodin Van Daan je nakon jednog sata izmijenio mjesto sa svojom ženom, a tata je došao i sjeo pored mene. Muškarci su bez prestanka pušili, od vremena do vremena čuo se dubok uzdah, onda je netko odlazio na posudu i sve je počinjalo iznova.

Četiri sata, pet sati, šest sati. Onda sam sjela kraj Petera uz

njegov prozor i slušala, bili smo toliko blizu da smo osjećali drhtanje svojih tijela; tu i tamo rekli bismo po koju riječ i pozorno osluškivali. U susjednoj sobi spustili su zastore za zamračenje. Htjeli su u sedam sati telefonirati Koophuisu neka nekoga pošalje ovamo. Onda su zapisali sve što će reći Koophuisu preko telefona. Bio je velik rizik da policajac koji čuva vrata ili se nalazi u skladištu ne čuje telefon, ali opasnost od povratka policije bila je još veća.

Točke su bile slijedeće:

Provalnici provalili: policija je bila u kući, sve do pokretnog ormara, ali ne dalje.

Provalnici, očito ometeni, silom su otvorili vrata skladišta i pobjegli kroz vrt.

Glavni ulaz je zatvoren lancem. Kraler je sigurno otišao kroz sporedni. Pisaći strojevi i stroj za zbrajanje su izvan opasnosti u crnom ormaru u kabinetu.

Pokušati upozoriti Henka i uzeti ključ od Elli, onda otići pretražiti ured - izgovarajući se na hranjenje mačke.

Sve je išlo po planu. Telefoniralo se Koophuisu, pisaći strojevi koji su bili gore stavljeni su u ormar. Onda smo ponovno sjeli za stol i čekali Henka, odnosno policiju.

Peter je zaspao a gospodin Van Daan i ja smo ležali na podu kad smo začuli glasne korake u donjem katu. Tiho sam ustala:
-To je Henk.

- Ne, ne, to je policija - rekao je netko.

Netko je pokucao na vrata, Miep je zazviždala. Za gospođu Van Daan to je bilo previše, problijedjela je kao krpa i mlitavo pala na stolicu; da je napetost potrajala još jednu minutu, onesvijestila bi se.

Naša soba pružala je savršenu sliku kad su ušli Miep i Henk, samo stol zavrijedio bi fotografiranje! Primjerak Kina i kazališta, *pokriven pekmezom i lijekom protiv proljeva i otvoren na stranici koja prikazuje neke plesačice, dva lonca pekmeza, dva načeta kruha, ogledalo, češalj, žigice, pepeo, cigarete, duhan, pepeljara, knjige, jedne gaćice, baterijska svjetiljka, toaletni papir itd, itd. ispremiješali su se u šarolikom sjaju.*

Naravno, Henk i Miep bili su pozdravljeni uzvicima i suzama. Henk je pomoću nekoliko dasaka popravio rupu na vratima i uskoro otišao obavijestiti policiju o provali. Miep je našla ispod skladišnih vrata i jedno pismo od noćnog čuvara Slagtera, koji je primijetio rupu i javio policiji a i sam će otići onamo.

Tako smo imali pola sata da se uredimo. Nikad nisam vidjela takvu promjenu za pola sata. Margot i ja smo odnijele posteljinu, otišle

u WC, oprale se i uredile zube i kosu. Nakon toga sam malo pospremila sobu i opet otišla gore. Ondje je stol već bio raščišćen pa smo odjurile po vodu i napravile kavu i čaj, ugrijale mlijeko i postavile stol za objed. Tata i Peter su ispraznili noćne posuđe i očistili ih klorom i toplom vodom.

U jedanaest sati sjeli smo za stol s Henkom koji se do tada vratio, i stvari su se polako počele normalizirati i smirivati. Henkova priča išla je ovako:

Gospodin Slagter je spavao, ali je njegova žena Henku ispričala da je njen muž otkrio rupu u našim vratima kada je bio na obilasku oko kanala i da je pozvao jednoga policajca koji je s njim prošao kroz zgradu. U utorak će otići do Kralera i onda će mu više reći. U policijskoj stanici još uvijek ništa ne znaju o provali, ali policajac je smjesta napravio prijavu i u utorak će doći i pogledati naokolo. Vraćajući se, Henk je slučajno na uglu susreo našega povrćara i rekao mu da je bila provala u kući. - Znam - hladno je odgovorio ovaj. - Jučer uvečer sam prolazio sa ženom i vidio rupu u vratima. Moja žena je htjela proći, ali ja sam samo osvijetlio baterijom, pa su se lopovi smjesta izgubili. Za svaku sigurnost, nisam telefonirao policiji jer nisam mislio da vam to treba učiniti. Ja ništa ne znam, ali mnogo slutim.

Henk mu je zahvalio i otišao. Čovjek očito pogađa da smo ovdje jer u doba ručka uvijek donosi krumpir. Dobra li čovjeka!

Već je bilo jedan sat kad je Henk otišao i završili smo pranje suđa. Svi smo otišli na spavanje. Probudila sam se u tri četvrt tri i vidjela da je gospodin Dussel već ustao. Posve slučajno i pospa nih očiju naletjela sam u kupaonici na Petera: upravo je bio sišao. Dogovorili smo se da ćemo se naći dolje.

Uredila sam se i sišla. - Da li se još uvijek usuđuješ ići u prednji dio tavana? - upitao je. - Kimnula sam glavom, uzela svoj jastuk i otišli smo na tavan. Bilo je sjajno vrijeme, a ubrzo su počele tuliti sirene; ostali smo gdje smo bili. Peter me zagrlio oko ramena, ja sam zagrlila njega i tako smo ostali zagrljeni, bez riječi čekajući da nas Margot dođe odvesti na kavu u četiri sata.

Pojeli smo kruh, popili limunadu i šalili se (ponovno smo to bili u stanju), inače je sve išlo normalno. Uvečer sam zahvalila Peteru što je bio najhrabriji od svih nas.

Nitko od nas nije nikad bio u takvoj opasnosti kao te noći. Uistinu nas je Bog spasio; samo pomisli - policija kod našega tajnoga ormara, svjetlo ispred njega, a ipak smo ostali neotkrive ni.

Ako dođe invazija i s njom bombe, onda je svaki čovjek sam

sa sobom, ali u ovom slučaju bojali smo se i zbog naših dobrih nevinih zaštitnika. - Spašeni smo, spašavaj nas i dalje! - To je sve što možemo reći.

Ovaj događaj donio je znatan broj promjena. Gospodin Dussel uvečer više ne sjedi u Kralerovom uredu već u kupaonici. Peter obilazi kuću zbog kontrole u pola devet i u pola deset. Peter više ne smije noću otvarati svoj prozor. Nitko ne smije puštati vodu poslije pola deset. Večeras će jedan tesar još bolje učvrstiti skladišna vrata.

Sada se u Tajnom skloništu *stalno odvijaju rasprave. Kraler nas je izgrdio zbog nemarnosti. Henk je također rekao da u takvom slučaju ne smijemo silaziti dolje. Oštro su nas podsjetili da smo u stanju sakrivanja, da smo Židovi u okovima, prikovani uz jedno mjesto, bez ikakvih prava ali s tisućama dužnosti. Mi Židovi ne smijemo pokazivati svoje osjećaje, moramo biti hrabri i jaki, moramo prihvaćati sve neugodnosti bez gunđanja, moramo činiti sve što je u našoj moći i vjerovati u Boga. Jednoga će dana završiti ovaj strašni rat. Sigurno će doći doba kad ćemo ponovno biti ljudi, a ne samo Židovi.*

Tko nam je ovo nametnuo? Tko je učinio nas Židove drugačijima od svih drugih ljudi? Tko nam je dao da sve do sada tako strašno patimo? Bog nas je stvorio onakvima kakvi jesmo, ali također će nas Bog ponovno uzdići. Ako podnesemo sve ove patnje i ako, kad se završi, još uvijek bude Židova, onda će Židovi, namjesto osude, biti pokazivani kao primjer. Tko zna, možda čak i od naše religije svijet i ljudi uče dobro, a zbog toga i jedinog toga razloga sada moramo trpjeti. Nikad ne možemo postati samo Nizozemci, ili samo Englezi, ili predstavnici bilo koje zemlje: uvijek ćemo ostati Židovi, ali mi to i želimo.

Budimo hrabri! Ostanimo svjesni svoje dužnosti i ne gunđajmo, doći će rješenje. Bog nikad nije napustio naš narod. Vjekovima postoje Židovi, vjekovima moraju patiti, ali to ih i jača; slabi padaju, ali jaki će ostati i nikad se neće pokoriti!

Te noći sam doista osjetila da moram umrijeti, čekala sam policiju, bila sam spremna poput vojnika na bojnom polju. Žudjela sam da položim život za domovinu, ali sada, sada kad sam ponovno spašena, sada je moja prva želja da poslije rata postanem Nizozemka! Volim Nizozemsku, volim ovu zemlju, volim ovaj jezik i želim ovdje raditi. I čak ako sama moram pisati kraljici, neću odustati sve dok ne postignem svoj cilj.

Postajem još neovisnija o svojim roditeljima; ma koliko mlada, gledam život s više hrabrosti od mame, moj osjećaj pravičnosti je nepokolebljiv i istinitiji od njenoga. Znam što hoću, imam cilj, stajalište, imam vjeru i ljubav. Neka budem ono što

jesam i bit ću zadovoljna. Znam da sam žena, žena s unutarnjom snagom i obiljem hrabrosti.

Ako Bog dopusti da živim, postići ću više no što je mama ikad učinila, neću ostati beznačajna, radit ću u svijetu i za čovječanstvo!

A sada znam da ću prvo i prije svega povratiti hrabrost i veselost!

Tvoja Ana

petak, 14. travnja 1944.

Draga Kitty,

ovdje je atmosfera još uvijek krajnje napeta. Pim je gotovo dostigao točku ključanja. Gospođa Van Daan leži u krevetu s prehladom i trubljenjem. Gospodin Van Daan postaje blijed bez svojih čikova, Dussel (koji se odriče velikog dijela svog komfora) pun je primjedaba itd, itd.

Nema sumnji da za sada nemamo sreće. Nužnik curi i kotlić se pokvario ali, zahvaljujući svojim brojnim vezama, ubrzo ćemo imati ove stvari popravljene.

Ponekad sam sentimentalna, znam, ali ovdje se povremeno ukaže prilika za sentimentalnost kada Peter i ja negdje sjedimo na tvrdom drvenom sanduku usred gomila otpadaka i prašine, zagrljeni oko ramena i vrlo blizu, on s jednim mojim uvojkom u ruci; kad napolju pjevaju ptice i vidiš kako drveće zeleni, kada sunce poziva na svjež zrak, kad je nebo tako plavo, onda - oh, onda želim toliko stvari!

Ovdje se vide samo nezadovoljna, mrzovoljna lica, samo uzdasi i prigušene jadikovke: doista se čini kao da nam je odjednom ovdje jako loše. Ako ćemo reći istinu, stvari su upravo onoliko loše koliko ih sama želiš takvima učiniti. Ovdje nitko ne pruža dobar primjer: svi bi morali uvidjeti da njihova raspoloženja najviše utječu na njih same. Svaki dan čuješ: "Kad bi barem sve bilo gotovo!"

Moj rad, moja nada, moja ljubav, moja hrabrost, sve to drži moju glavu iznad vode i čuva me od jadikovanja.

Kitty, zbilja vjerujem da sam danas malo šašava, a ipak ne znam zašto. Ovdje je sve tako zbrkano, i više ništa nema veze, a ponekad silno sumnjam hoće li negdje u budućnosti ikoga zanimati sve moje bljezge.

Povjeravanja ružnog pačića *glasit će naslov čitave ove glu-*

posti. Moj dnevnik zbilja neće biti od velike koristi gospodinu Bolkesteinu ili Gerbrandvu.[31]

Tvoja Ana

subota, 15. travnja 1944.

Draga Kitty,

"Udarac za udarcem. Hoće li ikada doći kraj?" Uistinu ponekad sebi možemo postaviti to pitanje. Pogodi što je najnovije. Peter je zaboravio skinuti lanac s ulaznih vrata (koja se noću iznutra zatvaraju) a brava na drugim vratima ne radi. Rezultat je bio Kraler i ljudi nisu mogli ući u kuću pa je Kraler otišao susjedima, provalio kroz kuhinjski prozor i ušao u zgradu sa stražnje strane. Bijesan je na nas što smo bili tako glupi.

Mogu ti reći, to je Petera strahovito uzrujalo. Kad je, za vrijeme jela, mama rekla da joj je više žao Petera negoli bilo koga drugoga, gotovo je počeo plakati. Svi zajedno smo krivi jednako koliko i on jer gotovo svako ga dana muškarci pitaju jesu li vrata otvorena, a baš danas nitko nije pitao.

Možda ću ga kasnije moći malo utješiti; toliko bih mu voljela pomoći.

Tvoja Ana

nedjelja ujutro, nešto prije 11 sati,
16. travnja 1944.

Najdraža Kitty,

zapamti jučerašnji datum, jer to je vrlo važan dan u mom životu. Sigurno je za svaku djevojku velik onaj dan kad dobije prvi poljubac? Dakle, jednako je važan i za mene! Bramov poljubac u moj desni obraz više se ne računa, kao ni onaj gospodina Walkera u moju desnu ruku.

Kako sam odjednom došla do toga poljupca? Evo, reći ću ti.

Jučer uvečer u osam sati sjedila sam s Peterom na njegovom divanu, nije dugo trebalo da me zagrli. - Hajdemo se malo pomaknuti - rekla sam - onda mi glava neće udarati u ormar. Pomaknuo se, gotovo u kut, provukla sam ruku ispod

njegove i oko njegovih leđa, a on me je gotovo prekrio jer mu je ruka visila oko moga ramena.

I ranije smo ovako sjedili, ali nikad toliko blizu kao jučer. Čvrsto me je držao uza se, s bradom na mom lijevom ramenu; srce mi je već počelo jače udarati, ali još nismo završili. Nije mirovao sve dok mi glava nije došla na njegovo rame a njegova uz moju. Kad sam se ponovno uspravila nakon pet minuta, odmah je uhvatio moju glavu objema rukama i položio je natrag. Oh, bilo je tako krasno, nisam mogla mnogo govoriti, radost je bila suviše velika. Milovao me je, ponešto stidljivo, po obrazu i ruci, igrao se mojim uvojcima a glave su nam gotovo stalno ležale zajedno. Kitty, ne mogu ti opisati osjećaj koji je stalno prolazio kroza me. Bila sam suviše sretna a da bih mogla govoriti, a vjerujem i on.

Ustali smo u pola devet. Peter je obuo patike kako pri obilasku kuće ne bi pravio buku, a ja sam stala pored njega. Kako se to tako iznenada dogodilo, ne znam, ali prije no što smo sišli poljubio me, kroz moju kosu, napola u lijevi obraz, napola u uho; sjurila sam se dolje ne osvrćući se, jedva čekam današnju večer!

Tvoja Ana

ponedjeljak, 17. travnja 1944.

Draga Kitty,

misliš da bi tata i mama odobravali moje sjedenje i ljubljenje s jednim dječakom na divanu - dječak od sedamnaest i pol godina i djevojčica s nepunih petnaest? Zbilja ne mislim da bi, ali u tomu se moram osloniti na sebe. Tako je tiho i mirno ležati u njegovim rukama i sanjati, tako je uzbuđujuće osjećati njegov obraz uz svoj, tako je krasno znati da postoji netko tko me čeka. Ali doista ima jedan veliki "ali", jer hoće li se Peter zadovoljiti da ostane na tomu? Nisam već zaboravila njegovo obećanje, ali... on jest *dečko!*

I sama znam da sam počela vrlo rano, još mi nije ni petnaest godina a već sam toliko neovisna! Zacijelo je drugim ljudima teško shvatiti, gotovo sigurno znam da Margot nikad ne bi poljubila nekog dečka ako nije bilo riječi o zarukama ili vjenčanju, ali ni Peteru ni meni tako nešto ne pada na um. Također sam sigurna da mama nije ni dodirnula nekoga muškarca prije tate. Što bi rekle moje prijateljice kad bi znale da sam ležala u Peterovom

naručju, moje srce pored njegove brade, moja glava na njegovom ramenu, a njegova glava pored moje!

Oh, Ana, to je skandalozno! Ali poštena riječ, ne mislim da je tako; zatvoreni smo ovdje, odsječeni od svijeta, u strahu i tjesko-bi, osobito baš u zadnje vrijeme. Zašto bismo onda mi koji se vo-limo ostali razdvojeni? Zašto bismo čekali prikladne godine? Za-što bismo se mučili?

Preuzela sam na sebe brigu o sebi; on mi nikad ne bi poželio prouzročiti tugu ili bol. Zašto ne bih išla putem kojim me vodi srce ako smo tako oboje sretni? Unatoč svemu, Kitty, vjerujem da osjećaš da sam u sumnji, mislim da se vjerojatno moje poštenje buni što se nešto radi kriomice! Misliš li da je moja dužnost reći tati što radim? Misliš li da treba podijeliti našu tajnu s nekom trećom osobom? Puno ljepote bilo bi izgubljeno, ali da li bi se moja savjest osjećala sretnijom? Razgovarat ću o tomu s "njim".

Oh, da, ima još mnogo stvari o kojima želim pričati s njim, jer ne vidim korist samo od međusobnog milovanja. Razmjenji-vanje misli, to pokazuje međusobno povjerenje i vjeru, oboje ćemo time sigurno dobiti!

Tvoja Ana

utorak, 18. travnja 1944.

Draga Kitty,

ovdje sve ide dobro. Tata je upravo rekao kako definitivno očekuje da se operacije velikih razmjera dogode prije 20. svibnja, i u Rusiji i u Italiji i na Zapadu; sve mi je teže i teže zamisliti naše oslobađanje odavde.

Jučer smo Peter i ja napokon stigli do razgovora koji se odlagao najmanje deset dana. Objasnila sam mu sve o djevojkama i nisam oklijevala govoriti o najintimnijim stvarima. Večer je završila tako, da je svatko dao onomu drugomu poljubac, upravo negdje pored mojih usta, to je zbilja krasan osjećaj.

Možda ću jednoga dana ponijeti gore svoj dnevnik da bih mogla dublje zaći u neke stvari. Ležanje u naručju dan za danom ne pruža mi nikakvo zadovoljstvo i veselila bih se ako i on tako osjeća.

Nakon duge zime imamo prekrasno proljeće; travanj je zbi-

lja sjajan, ne suviše vruć ni suviše hladan, s malim pljuskovima tu i tamo. Naš kesten već je sasvim ozelenio i čak se mjestimice naziru mali cvjetovi.

Elli nam je u subotu poklonila četiri kitice cvijeća: tri kitice sunovrata i jednu kiticu zumbula, potonja je bila za mene. Moram raditi algebru, Kitty - zbogom.

Tvoja Ana

srijeda, 19. travnja 1944.

Draga,

ima li na svijetu išta ljepše negoli sjediti pored otvorena prozora i uživati u prirodi, slušati pjevanje ptica, osjećati sunce na obrazima i držati svoga dragoga u naručju? Tako je smirujuće i spokojno osjećati njegove ruke oko sebe, znati da je blizu a ipak šutjeti, to ne može biti loše jer ovaj mir je dobar. Oh, neka nam nitko ne smeta, čak ni Mouschi!

Tvoja Ana

petak, 21. travnja 1944.

Draga Kitty,

jučer popodne ležala sam promukla u krevetu, ali kako mi je već prvoga dana bilo dosadno, nisam imala temperaturu, danas sam ponovno ustala. Njeno kraljevsko visočanstvo princeza Elizabeta od Yorka ima rođendan. BBC je javio da ipak neće biti proglašena punoljetnom, premda je to obično slučaj s kraljevskom djecom. Stalno se pitamo za kojega će se princa udati ova ljepotica, ali nam ne pada na um nitko prikladan. Možda će njena sestra princeza Margaret Rose jednoga dana dobiti princa Baudouina od Belgije.

Ovdje imamo jednu nesreću za drugom. Tek što su se pojačala vanjska vrata, kadli se ponovno pojavio čovjek iz skladišta. Po svoj prilici on je onaj koji je ukrao vreću krumpira i želi svaliti krivicu na Ellina ramena. Čitavo Tajno sklonište je, *razumljivo, opet uzrujano. Elli je izvan sebe od bijesa.*

Želim nekim novinama poslati neke svoje priče, naravno

pod pseudonimom, da vidim hoće li ih uzeti.
Do slijedećeg puta, draga!

Tvoja Ana

utorak, 25, travnja 1944.

Draga Kitty,

Dussel deset dana ne govori s Van Daanom i to samo zato što je nakon provale poduzeta čitava gomila novih mjera sigurnosti koje mu ne odgovaraju. On tvrdi da Van Daan više na njega.
- Ovdje sve ide naopako - rekao mi je. - Namjeravam o tome razgovarati s tvojim ocem. - On više ne smije subotom i nedjeljom popodne sjediti dolje u uredu, ali to i dalje čini. Van Daan se razbjesnio i otac je sišao da govori s njim. Naravno, nastavio je izmišljati isprike, ali ovaj put nije mogao smotati oca. Sada otac razgovara s njim što je moguće manje, jer ga je Dussel uvrijedio. Nitko od nas ne zna na koji način, ali mora da je bilo jako gadno.
Napisala sam dražesnu priču Istraživač Blurr, *koja se jako svidjela trima osobama kojima sam je bila pročitala.*

Tvoja Ana

četvrtak, 27. travnja 194 4.

Draga Kitty,

Gospođa Van Daan je jutros bila jako loše raspoložena, same jadikovke! Najprije, ta njena prehlada, a ne može dobiti nikakve tablete protiv kašlja, a ono silno puhanje nosa naprosto je neizdržljivo. Zatim, sunce ne sja, invazija ne dolazi, mi ne smijemo gledati kroz prozor itd, itd. Svi smo joj se morali nasmijati, a ona je imala dovoljno sportskog duha da nam se pridruži. Sada čitam Vladar Charles V, *što je napisao jedan profesor sveučilišta u Göttingenu: radio je na toj knjizi četrdeset godina. Pročitala sam pedeset stranica za pet dana: nemoguće je pročitati više. Knjiga ima 598 stranica, pa sada možeš izračunati koliko ću je dugo čitati - a slijedi još jedan dio. Ali vrlo je zanimljiva.*
Što sve jedna učenice ne sazna u jednom danu! Primjerice,

ja. Najprije sam prevela s nizozemskoga na engleski nešto o Nelsonovoj posljednjoj bici. Poslije toga čitala sam nešto više o ratu Petra Velikog protiv Norveške (1700-1721), o Charlesu XII, Augustu Jakom, Stanislavu Leczinskom, Mazeppi, Von Gorzu Brandenburgu, Pomeraniji i Danskoj plus uobičajeni datumi.

Onda sam se iskrcala u Brazilu, čitala o duhanu iz Bahije, obilju kave i jednom i pol milijunu stanovnika Rio de Janeira, o Pernambucu i Sao Paolu, ne zaboravljajući rijeku Amazonu, o crncima, mulatima, mješancima, bijelcima, više od pedeset posto pučanstva je nepismeno, i o malariji. Kako je ostalo još vremena, brzo sam prošla jedno obiteljsko stablo. Jan Stariji, Willem Lodewijk, Ernst Casimir I, Hendrik Casimir I, točno do male Margriet Franciske (rođene 1943. u Ottawi).

Dvanaest sati: u potkrovlju sam nastavila program s poviješću Crkve - uf - do jedan sat.

Odmah poslije dva, jadno dijete (hm, hm!) ponovno je sjelo za rad, ovaj put proučavajući uskonosne i širokonosne majmune. Kitty, brzo mi rec i koliko nogu ima stonoga! Slijedila je Biblija, Noa i njegova barka, Sem, Ham i Jafet. Onda Charles V. Onda s Peterom Pukovnik od Thackeraya, *na engleskom. Ponovila svoje francuske glagole a onda uspoređivala Mississippi i Missouri.*

Još uvijek imam prehladu i prenijela sam je Margoti, kao i mami i tati. Samo da je Peter ne dobije! Nazvao me je svojim "Eldoradom" i htio poljubac. Naravno, nisam mogla! Smiješan dečko! Ali ipak je srce.

Za danas dosta, zbogom!

Tvoja Ana

petak, 28. travnja 1944.

Draga Kitty,

nikad nisam zaboravila svoj san o Peteru Wesselu (vidi početak siječnja). Kad pomislim o tomu, još uvijek osjećam njegov obraz uz svoj i sjećam se onog krasnog osjećaja koji je učinio da sve bude dobro.

Ponekad sam imala isti osjećaj ovdje s Peterom ali nikad u tolikoj mjeri, sve do jučer, kad smo, kao obično, sjedili na krevetu zagrljeni oko pojasa. Odjednom je nestalo dotadašnje Ane i njeno je mjesto zauzela druga Ana, Ana koja nije lakomislena i šaljiva, već ona koja samo želi voljeti i biti nježna.

Sjedila sam priljubljana uz njega i osjećala kako me pre-plavljuje val osjećaja, suze su mi došle na oči, lijeva se otkotrljala na njegovo radno odijelo, desna mi je kliznula niz nos i također pala na njegovo odijelo. Je li zamijetio? Ni kretnjom ni znakom nije pokazao da jest. Pitam se da li osjeća isto što i ja? Jedva da je rekao koju riječ. Da li zna da pred sobom ima dvije Ane? Ova pitanja moraju ostati bez odgovora.

U pola devet sam ustala i otišla do prozora, gdje se uvijek opraštamo. Još uvijek sam podrhtavala. Još uvijek sam bila Ana broj dva. Pošao je prema meni. Obavila sam ruke oko njegova vrata, poljubila ga u lijevi obraz i htjela poljubiti u drugi obraz kad su moje usne susrele njegove i pritisnuli smo ih zajedno. U hipu smo se našli jedno drugomu u naručju, iznova i iznova, da se nikad ne rastanemo. Oh, Peter toliko treba nježnost! Prvi put u životu otkrio je djevojku, prvi put vidio da i djevojke koje najviše razdražuju imaju u sebi još jednu stranu, da imaju srce i mogu biti drugačije kad je čovjek sam s njima. Prvi put u životu dao je sebe i, kako nikad nije imao prijatelja ili prijateljicu, pokazao svoje pravo biće. Sada smo pronašli jedno drugo. Što se toga tiče, ni ja nisam poznavala njega, kao što ni on nikad nije imao odana prijatelja, a evo do čega je to dovelo. Još jedanput evo pitanja koje mi ne da mira: "Je li to u redu? Je li u redu da sam se tako brzo htjela prepustiti, da sam toliko strastvena, jednako strastvena i željna kao i sam Peter? Smijem li ja, djevojka, sebi dopustiti da odem tako daleko?" Ima samo jedan odgovor. "Čeznula sam tako mnogo i toliko dugo - toliko sam usamljena - a sad sam našla utjehu."

Ujutro se ponašamo na uobičajen način, popodne manje-više tako (osim samo ponekad); ali uvečer prigušene čežnje cijeloga dana, sreća i radosna sjećanja na sve ranije zgode dolaze na površinu i samo mislimo jedno o drugome. Svake večeri, poslije zadnjeg poljupca, voljela bih odlepršati, ne gledati više njegove oči - daleko, daleko, sama u tamu.

A što moram susresti kad stignem na dno stubišta? Jarka svjetla pitanja i smijeh; moram sve to progutati i ne pokazati ništa. Moje srce još uvijek previše osjeća: ne mogu se smjesta oporaviti od udarca kakav sam primila jučer. Ona nježna Ana ionako se suviše malo pokazuje i stoga neće dopustiti da iznenada bude odbačena u pozadinu. Peter je dotaknuo moje emocije dublje negoli itko ranije - osim u mojim snovima. Peter me je prožeo i okrenuo iznutra prema van; sigurno je jasno da bi svatko tražio malo počinka i malo vremena da se pribere nakon takvog uzbuđenja.

Oh, Peter, što si mi učinio? Što hoćeš od mene? Kamo će nas to odvesti? Oh, sada shvaćam Elli; sada, sada dok i sama to

doživljavam, sada razumijem njenu sumnju; da sam starija i da on zatraži da se udam za nj, što bi trebalo odgovoriti? Ana, budi poštena! Ne bih se mogla udati za njega, ali bi ipak bilo teško pustiti ga neka ode. Peter još nema dovoljno karaktera, dovoljno snage i volje, hrabrosti i jačine. Na dnu srca još uvijek je dijete, nije stariji od mene; samo traži smirenost i sreću.

Zar imam samo četrnaest godina? Zar sam zbilja još uvijek glupa mala učenica? Zar sam toliko neiskusna u svemu? Imam više iskustva negoli mnogi; proživjela sam stvari kao malo tko od mojih vršnjaka. Bojim se sebe, bojim se da se u svojoj čežnji prebrzo dajem. Kako će to kasnije, s drugim dečkima, ikad ići kako valja?

Oh, tako je teško vječno se boriti sa srcem i razumom; svako će govoriti u svoje vrijeme, ali znadem li posve sigurno da sam izabrala pravo vrijeme?

Tvoja Ana

utorak, 2. svibnja 1944.

Draga Kitty,

u subotu uvečer pitala sam Petera da li smatra da bi tati trebalo reći nešto o nama; kad smo malo porazgovarali o tomu, došao je do zaključka da bi trebalo. Bilo mi je drago jer to pokazuje da je on pošten dečko. Čim sam sišla, otišla sam s tatom po vodu; dok smo bili na stubama, rekla sam: - Tata, nadam se da shvaćaš, kad smo zajedno, Peter i ja ne sjedimo na kilometre udaljeni. Misliš li da je to loše? - Tata nije odmah odgovorio, onda je rekao: - Ne, ne mislim da je loše, ali, Ana, moraš biti oprezna, ovdje se nalaziš u vrlo skučenom prostoru. - Kad smo išli gore, rekao je nešto slično. U nedjelju ujutro pozvao me je k sebi i rekao: - Ana, razmišljao sam o onomu što si rekla. - Već sam se malo uplašila. - Zapravo nije jako u redu - ovdje u ovoj kući; mislio sam da ste samo drugovi. Je li Peter zaljubljen?

- Oh, naravno, nije - odgovorila sam.

- Znaš da vas oboje razumijem, ali ti moraš biti onaj tko će se suzdržavati. Nemoj tako često odlaziti gore, nemoj ga ohrabrivati više no što moraš. Muškarac je uvijek aktivna strana u tim stvarima: žena ga može suzdržati. Sasvim je drugačije u normalnim okolnostima, kad si slobodna, susrećeš druge dečke i djevojke, ponekad možeš otići, poigravaš se i radiš razne stvari;

ali ovdje, ako ste mnogo zajedno a ti zaželiš otići, ne možeš; viđate se svakoga sata u danu - zapravo stalno. Ana, budi oprezna i nemoj to shvatiti suviše ozbiljno!

- Neću, tata, ali Peter je pristojan dečko, zbilja je zgodan!

- Da, ali nije snažan karakter; može se lako utjecati na njega, u dobru ali i u zlu; za njegovo dobro se nadam da će prevla dati njegova dobra strana jer je po prirodi takav.

Još smo malo pričali i složili se da će tata i s njim razgovarati.

U nedjelju ujutro upitao je u potkrovlju:

- Ana, jesi li razgovarala sa svojim ocem?

- Jesam - odgovorila sam - ispričat ću ti. Tata ne misli da je to loše, ali kaže da ovdje, gdje smo stalno toliko zajedno, lako mogu nastati sukobi.

- Ali složili smo se, zar ne, da se nikad nećemo svađati; a odlučio sam se toga držati!

- Peter, i ja, ali tata nije mislio da je s nama ovako, mislio je da smo samo prijatelji; misliš li da to još uvijek možemo biti?

- Ja mogu - a ti?

- Ja također. Rekla sam tati da ti vjerujem. Zbilja ti vjeru jem, Peter, baš jednako kao tati, i uvjerena sam da si vrijedan toga. Jesi, zar ne, Peter?

- Nadam se. (Bio je vrlo stidljiv i prilično crven u licu.)

- Vjerujem u tebe, Peter - nastavila sam - vjerujem da imaš dobre osobine i da ćeš dobro proći u svijetu.

Nakon toga smo pričali o drugim stvarima. Kasnije sam rekla:

- Ako odavde izađemo, sasvim dobro znam da više nećeš mariti za mene!

Smjesta se raspalio.

- Nije istina, Ana, oh ne, ne dopuštam da tako misliš o meni!

Onda me je netko zovnuo.

Tata je razgovarao s njim; o tomu mi je danas pričao. - Tvoj otac je mislio da bi se prijateljstvo prije ili kasnije moglo razviti u ljubav - rekao je. - Ali ja sam odgovorila da se sami možemo čuvati.

Tata ne želi da sada toliko često uvečer odlazim gore, ali to ja želim. Ne samo zato što volim biti s Peterom; rekla sam mu da mu vjerujem. Doista mu vjerujem i to mu želim pokazati, što se ne može dogoditi ako zbog nepovjerenja ostanem dolje.

Ne idem!

U međuvremenu se ponovno izgladila drama s Dusselom. Za večerom, u subotu uvečer, ispričao se na prekrasnom nizozem skom jeziku. Van Daan je to odmah vrlo zgodno

prihvatio; mora da je Dusselu trebalo cijeli dan da tih nekoliko rečenica nauči napamet.

Nedjelja, njegov rođendan, prošla je mirno. Poklonili smo mu bocu dobrog vina iz godine 1919, od Van Daanovih (koji su mu sada ipak mogli dati poklon) dobio je bocu piccadillia i paketić žileta, od Kralera vrč pekmeza od limuna, od Miep knjigu Mali Martin *i jedan cvijet od Elli.*

Tvoja Ana

srijeda, 3. svibnja 1944.

Draga Kitty,

najprije tjedne novosti. Imamo *odmor od politike; ništa, apsolutno ništa se ne najavljuje. Ja također počinjem polako vjerovati da će doći do invazije. Naposljetku, ne mogu pustiti Ruse da sve očiste; što se toga tiče, u ovom trenutku ne rade ni to.*

Gospodin Koophuis opet dolazi svako jutro u ured. Donio je novu oprugu za Peterov ležaj pa će se Peter morati malo baviti tapetarstvom, što ga, posve razumljivo, nimalo ne usrećuje.

Jesam li ti rekla da je Boche nestao? Naprosto je iščezao, nismo ga vidjeli od prošlog četvrtka. Vjerujem da je već u mačjem nebu, dok neki ljubitelj životinja uživa u sočnom jelu napravljenom od njega. Možda će neka mala djevojčica dobiti krznenu kapu od njegove kože. Peter je vrlo žalostan zbog toga.

Od subote smo uveli jednu promjenu i imamo ručak u pola dvanaest, tako da moramo izdržati s jednom šalicom kaše: to nam ušteđuje jedan obrok. Povrće se još uvijek teško nabavlja: danas smo imali kuhanu trulu salatu. Obična salata, špinat i kuhana salata, ništa drugo. Uz ovo jedemo truli krumpir, to je izvrsna kombinacija!

Kao što možeš lako zamisliti, često se pitamo u očajanju: "Kakva je, oh, kakva korist od rata? Zašto ljudi ne mogu živjeti u miru? Čemu sva ta razaranja?"

Pitanje je vrlo razumljivo, ali do sada nitko nije našao zadovoljavajući odgovor. Da, zašto prave još veće avione, još teže bombe i, istodobno, gotove kuće za obnovu? Zašto se danomice troše milijuni za rat, a ipak nema ni pare za liječničke usluge, umjetnike ili za sirotinju?

Zašto neki ljudi moraju gladovati, dok u drugim dijelovima svijeta trunu viškovi? Oh, zašto su ljudi tako ludi?

Ne vjerujem da su samo veliki ljudi, političari i kapitalisti, krivi za rat. Oh ne, mali čovjek je jednako kriv, inače bi se narodi svijeta odavno pobunili! U ljudima naprosto postoji nagon za razaranjem, za ubijanjem i bezumljem, i sve dok se čitavo čovječanstvo, bez iznimke, ne izmijeni, vodit će se ratovi, sve što je izgrađeno, njegovano i uzgajano bit će uništeno i razoreno, nakon čega će čovječanstvo morati počinjati opet iznova.

Često sam potištena, ali nikad očajna; naše sakrivanje promatram kao opasnu pustolovinu, romantičnu i zanimljivu istodobno. U svom dnevniku sve oskudice smatram veselima. Odlučila sam da ću sada živjeti drugačije od drugih djevojaka a kasnije, drugačije negoli obične domaćice. Moj početak bio je do kraja pun zanimljivosti i to je jedini razlog što se moram smijati smiješnoj strani najopasnijih trenutaka.

Mlada sam i posjedujem mnoge skrivene osobine; mlada sam i jaka i živim u jednoj velikoj pustolovini; još uvijek sam usred toga i ne mogu cijeli božji dan gunđati. Mnogo mi je poklonjeno: sretna narav, dosta veselosti i snage. Svaki dan osjećam da se iznutra razvijam, da se primiče oslobođenje i da je priroda lijepa, da su ljudi dobri spram mene, da je ova pustolovina zanimljiva! Zašto bih, dakle, očajavala?

Tvoja Ana

petak, 5. svibnja 1944.

Draga Kitty,

tata nije zadovoljan sa mnom; mislio je da nakon našeg razgovora od nedjelje automatski neću svake večeri odlaziti gore. Ne želi nikakvo "vješanje oko vrata", što ne mogu podnijeti. Bilo je dovoljno neugodno pričati o tomu, zašto to sada mora činiti još neugodnijim? Danas ću razgovarati s njim, Margot mi je dala neke dobre savjete, stoga slušaj; želim reći uglavnom ovo:

Tata, vjerujem da od mene očekuješ nekakvu izjavu, stoga ću ti je dati. Razočaran si, jer si očekivao više uzdržanosti, a predmnijevam da želiš da budem točno onakva kakva treba biti jedna četrnaestogodišnjakinja. Ali u tomu griješiš!

Otkako samo ovdje, od srpnja 1942. do prije nekoliko tjedana, uvjeravam te da mi nije bilo lako. Da samo znaš koliko sam noću plakala, koliko sam bila nesretna, koliko sam se osjećala usamljenom, onda bi razumio da želim odlaziti gore!

Sada sam došla do stupnja kad mogu živjeti posve sama, bez mamine ili bilo čije podrške. Ali to se nije dogodilo preko noći; bila je to gorka, teška borba i prolila sam mnoge suze prije no što sam postala onako neovisna kao što sam sada. Možeš se smijati i ne vjerovati, ali to mi ne može naškoditi. Znam da sam izdvojeni pojedinac i ne osjećam se ni najmanje odgovorna nijednomu od vas. Ovo ti govorim samo zato što bi mogao pomisliti da sam podmukla, ali o svojim postupcima ne moram polagati račun nikomu osim sebi.

Kad sam bila u nevolji, svi ste zatvarali oči i zatisnuli uši i niste mi pomogli; naprotiv, nisam dobila ništa osim opomena neka ne budem toliko bučna. Bila sam bučna, da cijelo vrijeme ne bih bila bijedna. Bila sam lakomislena, da ne bi neprestance slušala onaj uporan glas u sebi. Godinu i pol igrala sam komediju, dan za danom, nikad nisam gunđala, nikad zaboravila svoju ulogu, ništa slično - a sada, sada je bitka gotova. Pobijedila sam! Neovisna sam i duhom i tijelom. Više ne trebam majku jer me je ovaj sukob ojačao.

I sada, sad kad sam iznad toga, sad kad znam da sam dobila bitku, sad želim nastaviti također svojim putem, putem koji smatram ispravnim. Ne možeš i ne smiješ me smatrati djevojčicom od četrnaest godina, jer sve ove nevolje učinile su me starijom; neće mi biti žao zbog onoga što sam učinila, već ću postupa ti kao što mislim da mogu. Ne možeš me navesti da ne odem gore: ili *mi zabrani,* ili *mi vjeruj u svemu, ali onda me također ostavi na miru!*

Tvoja Ana

subota, 6. svibnja 1944.

Draga Kitty,

pismo u kojemu sam napisala ono što sam ti jučer objasnila stavila sam u tatin džep prije večere. Pročitavši ga, bio je, prema Margotinim riječima, ostatak večeri jako uzrujan. (Ja sam gore prala suđe.) Jadan Pim, mogla sam znati kakav će biti učinak ovakve poslanice. Toliko je osjetljiv! Odmah sam rekla Peteru neka ništa ne pita i ne govori. Pim mi o tomu nije rekao ništa više. Pitam se da li se sprema?

Ovdje opet sve ide manje-više normalno. Gotovo je nevjerojatno što nam pričaju o cijenama i ljudima: pola funte čaja stoji

350 florina, funta kave 80 florina, maslac 35 florina, jedno jaje 1,45 florina. Jedna unca bugarskog duhana plaća se 14 florina. Svi se bave crnom burzom, svako potrkalo nešto nudi. Šegrt našega pekara dokopao se nekakvog svilenog konca, 0,9 florina jedan tanki kalem, mljekar uspijeva dobiti tajne kupone za opskrbljivanje, pogrebnik isporučuje sir. Danomice se nastavljaju provale, umorstva i krađe. Policija i noćni čuvari uključuju se jednako neumorno kao profesionalci, svatko hoće nešto za svoj prazan želudac, a kako je zabranjeno povećavati plaće, ljudi jednostavno moraju varati. Policija je neprestance u pokretu tragajući za djevojkama od petnaest, šesnaest, sedamnaest i više godina, o kojima svakoga dana stižu prijave da su nestale.

Tvoja Ana

nedjelja ujutro, 7. svibnja 1944.

Draga Kitty,

tata i ja smo jučer popodne imali dugi razgovor, strašno sam plakala a i on. Kitty, znaš li što mi je rekao?

- Primio sam mnogo pisama u životu, ali ovo je svakako najneugodnije! Ti, Ana, koja od svojih roditelja dobivaš toliko ljubavi, ti koja imaš roditelje uvijek spremne da ti pomognu i koji su te uvijek u svemu zaštićivali, zar ti možeš govoriti kako ne osjećaš nikakvu odgovornost spram nas? Osjećaš se prevarenom i napuštenom; ne, Ana, učinila si nam veliku nepravdu! Možda nisi tako mislila, ali tako si napisala; ne, Ana, ne zaslužujemo ovakav prijekor!

Oh, osjećala sam se bijedno; ovo je svakako najgore što sam uradila u životu! Svojim plakanjem i svojim suzama samo sam se pokušavala praviti važna, samo sam pokušavala izgledati velika, da bi me on poštovao. Sigurno, imala sam dosta nesreće, ali optužiti dobroga Pima, koji je za mene sve činio i još uvijek čini - ne, to je suviše nisko a da bi se moglo riječima izraziti.

Dobro je što sam jedanput skinuta sa svoga nepristupačnoga pijedestala, što je moj ponos malo uzdrman, jer opet sam postajala suviše obuzeta samom sobom. Što gospođica Ana čini, uvijek je neopozivo u redu! Netko tko može prouzročiti takvu nesreću nekomu drugomu, nekomu koga tvrdi da voli, i to namjerice, jako je, jako nizak!

A način na koji mi je tata oprostio čini da se još više stidim

same sebe: bacit će pismo u vatru i sada je toliko drag spram mene kao da je on učinio nešto loše. Ne, Ana, još uvijek imaš strahovito mnogo učiti i najprije to počni, namjesto da promatraš druge i optužuješ ih!

Imala sam mnogo tuge, ali tko je mojih godina nema? Također sam često izigravala klauna, ali sam toga jedva bila svjesna; osjećala sam se usamljenom, ali gotovo nikad očajnom! Treba da se duboko stidim sebe same i doista se stidim.

Što je učinjeno - ne može se popraviti, ali se može spriječiti da se ne ponovi. Želim početi iznova a to ne može biti teško, sada kad imam Petera. S njegovom podrškom mogu i hoću!

Više nisam sama; on me voli. Volim ga, imam svoje knjige, svoju zbirku priča i svoj dnevnik. Nisam baš strašno ružna, nisam sasvim glupa , imam veselu narav i želim imati dobar karakter!

Da, Ana, u sebi si osjećala da je tvoje pismo preteško i da je neistinito. Kad se samo pomisli da si se njime ponosila! Uzet ću tatu kao primjer i doista ću se popraviti!

Tvoja Ana

ponedjeljak, 8. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jesam li ti ikad ispričala o našoj obitelji?

Mislim da nisam, stoga ću sada početi. Roditelji moga oca bili su jako bogati. Njegov otac se sam uzdigao a njegova majka potječe iz jedne istaknute obitelji koja je također bila bogata. Tako je u mladosti tata imao pravi odgoj bogatog dječaka, zabave svakoga tjedna, balovi, svečanosti, lijepe djevojke, večere, velika kuća itd, itd.

Nakon dedine smrti sav je novac izgubljen za vrijeme prvog svjetskog rata i inflacije koja je uslijedila. Stoga je tata bio krajnje dobro odgojen i jučer se jako smijao kad je prvi put u svojih pedeset i pet godina za stolom oblizao tavicu.

Mamini roditelji su također bili bogati i često otvorenih usta slušamo priče o zaručničkim zabavama s dvjesto pedeset uzvanika, o kućnim balovima i večerama. Sada se sigurno ne možemo zvati bogatima, ali sve moje nade prikovane su uz vrijeme poslije rata.

Uvjeravam te da uopće ne čeznem za uskim sputanim životom kao mama i Margot. Obožavala bih biti godinu dana u Pari-

zu i godinu dana u Londonu, učiti jezike i studirati povijest umjetnosti. Usporedi to s Margot, koja želi biti babica u Palestini! Stalno čeznem da gledam lijepe haljine i zanimljive ljude.

Želim vidjeti nešto svijeta i raditi sve vrste uzbudljivih stvari. To sam ti već ranije rekla. A malo novaca pri tom neće škoditi.

Miep nam je jutros pripovijedala o jednoj zabavi na kojoj je bila, proslavi zaruka. I buduća mlada i budući mladenac potječu iz bogatih obitelji i sve je bilo jako veličanstveno. Miep nam je natjerala slinu na usta pričajući o hrani koju su jeli: juha od povrća s kuglicama od mljevena mesa, sir, kifle, predjelo s jajima i roast beef, torte, vino, cigarete, svega koliko hoćeš (crna burza). Miep je popila deset čaša - zar je to žena koja sebe naziva trezvenjakom? Ako je Miep toliko popila, pitam se koliko je tek njen suprug uspio istrusiti? Naravno, na zabavi su svi bili malo nakresani. Dvojica policajaca iz borbenog voda fotografirali su zaručnike. Čini se da Miep nikad ne prestaje misliti na nas jer je odmah uzela adrese tih ljudi, ako se nešto ikad bude dogodilo i ako bi nam zatrebali dobri Nizozemci.

Natjerala nam je slinu na usta. Mi koji za doručak nemamo ništa osim dvije žlice kaše i čiji su trbusi toliko prazni da uvjerljivo krče, mi koji dan za danom nemamo ništa osim špinata napola kuhanog (da se sačuvaju vitamini) i trulog krumpira, mi koji nemamo ništa osim salate, kuhane ili sirove, špinata, i opet špinata u našim praznim želucima. Možda ćemo postati jaki kao Popaj, premda za sada ne vidim mnogo znakova!

Da nas je Miep povela na tu zabavu, ne bismo ostavili drugim gostima nijednu kiflu. Mogu ti reći, doslovce smo gutali riječi iz njenih usta, skupili smo se oko nje kao da nikad u životu nismo čuli o izvrsnoj hrani ili zgodnim ljudima!

A to su unuke milijunaša. Svijet je jedno čudno mjesto.

Tvoja Ana

utorak, 9. svibnja 1944.

Draga Kitty,

završila sam priču o vili Ellen. Smjesta sam je prepisala na lijepi papir za pisma. Svakako izgleda vrlo privlačno, ali je li to zbilja dovoljno za tatin rođendan? Ne znam. I mama i Margot su napisale pjesme za njega.

Popodne je gore došao gospodin Kraler s viješću da gospođa

B, koja u uredu radi kao demonstrator, hoće jesti svoj ručak iz kutije u dva sata popodne u uredu. Samo pomisli! Nitko više ne može dolaziti gore, ne može se isporučivati krumpir, Elli ostaje bez ručka, ne možemo ići na WC, ne smijemo se kretati, itd, itd. Izmišljali smo najbezumnije i najraznovrsnije prijedloge da je otjeramo. Van Daan je mislio da bi dostajalo jedno dobro sredstvo za čišćenje u njenoj kavi. - Ne - odgovorio je Koophuis - molim vas ne, onda je nikad nećemo otrgnuti od kutije! - Zvonki smijeh. - Od kutije - upitala je gospođa Van Daan - što to znači? -Uslijedilo je objašnjenje. - Mogu li to uvijek upotrebljavati? -glupo je upitala. - Zamislite - zakikotala je Elli - kad bi netko kod Bijenkorfa[32] zatražio kutiju, čak ne bi shvatili što hoće!

Oh, Kit, tako je krasno vrijeme, kad bih barem mogla izaći napolje!

Tvoja Ana

[32] Bijenkorf - velika robna kuća u Amsterdamu

srijeda, 10. svibnja 1944.

Draga Kitty,

danas popodne učili smo francuski u potkrovlju kad sam iznenada začula kapanje vode iza sebe. Pitala sam Petera što bi to moglo biti, ali nije mi odgovorio, naprosto se stuštio na tavan, gdje se nalazio izvor nesreće, i Mouschia - koji je zbog mokre posude sa zemljom čučnuo pokraj nje - oštro gurnuo na pravo mjesto. Uslijedila je velika galama i pometnja, a Mouschi - koji je do tada već završio - odjurio je dalje.

Tražeći nešto slično svojoj kutiji, Mouschi je bio izabrao nekakve drvene strugotine. Jezerce se smjesta razlilo po tavanu i, na nesreću, zastalo baš pokraj bureta s krumpirom, i u njemu. Strop je propuštao, a kako ni pod tavana nije bez rupa, nekoliko žutih kapljica palo je kroz strop u dnevnu sobu, između gomile čarapa i knjiga koje su ležale na stolu. Previjala sam se od smije - ha, zapravo sam urlala. Mouschi sklupčan ispod stolice, Peter s vodom, klornim vapnom i krpom za pod, a Van Daan pokušava sve smiriti. Gužva je ubrzo prošla, ali je poznata činjenica da mačja mokraća smrdi. To su suviše jasno potvrdili krumpiri, kao i strugotine koje je tata sakupio u kantu da se zapale. Jadni Mo- uschi! Kako si mogao znati da je treset nenabavljiv?

Tvoja Ana

P. S. *Naša ljubljena kraljica govorila nam je jučer i večeras. Odlazi na odmor da bi bila jaka za povratak u Nizozemsku. Upotrijebila je izraze poput:* uskoro, kad se vratim, brzo oslobođenje, heroizam, teški tereti.

Slijedio je jedan Gerbrandyev govor. Zaključio je svećenik, moleći se Bogu da se brine za Židove, za ljude u koncentracionim logorima, u tamnicama i u Njemačkoj.

Tvoja Ana

četvrtak, 11. svibnja 1944.

Draga Kitty,

sada imam strašno puno posla i, premda to zvuči ludo, nemam vremena za svoju gomilu učenja. Hoćeš li da ti ukratko kažem što moram uraditi? Dakle, do sutra moram pročitati prvi dio knjige Galileo Galilei *jer mora biti vraćena u knjižnicu. Počela sam tek jučer, ali ću uspjeti.*

Sljedeći tjedan moram čitati Palestina na raskrižjima *i drugi dio* Galilea. *Onda, jučer sam pročitala prvi dio biografije* Vladara Charlesa V i *neophodno moram iz nje izvaditi sve dijagrame i obiteljska stabla. Nakon toga imam tri stranice stranih riječi skupljenih iz raznih knjiga, koje treba izgovoriti, prepisati i naučiti. Broj četiri: moje filmske zvijezde su sve izmiješane i naprosto vape za sređivanjem; međutim, kako bi takvo čišćenje uzelo nekoliko dana a kako je profesor Ana, kao što je već rekla, zagušena poslom, kaos će morati ostati kaos.*

Zatim Tezej, Edip, Pelej, Orfej, Jason i Heraklo čekaju svoj red za slaganje, jer razna njihova djela leže u mojoj glavi uzduž i poprijeko kao pomoćni šavovi na haljini; također je krajnje vrijeme da se nešto učini s Mironom i Fidijom ako žele uopće ostati suvisli. Slično je sa sedmogodišnjim i devetogodišnjim ratom: u ovim okolnostima sve smiješam zajedno. Da, ali što da se radi s takvim pamćenjem! Pomisli koliko ću biti zaboravljiva u osamdesetoj!

Oh, još nešto, Biblija: koliko će još potrajati prije no što susretnem Suzanu pri kupanju? I što hoće reći s tim grijehom Sodome i Gomore? Oh, još uvijek treba strašno mnogo otkrivati i učiti. A u međuvremenu ostavljam Lisolettu Falačku posve na

cjedilu.

Kitty, vidiš li da ću se skoro rasprsnuti?

Sada o nečemu drugomu: već dugo znaš da je moja najveća želja da jednoga dana postanem novinar i kasnije čuven pisac. Da li će se ova nagnuća prema veličini (ili ludosti?) ikad materijalizirati, to će se vidjeti, ali teme svakako imam u glavi. U svakom slučaju, želim poslije rata objaviti knjigu pod naslovom Het Achterhuis. *Da li ću uspjeti ili ne, ne mogu reći, ali dnevnik će mi biti velika pomoć! Imam i drugih zamisli, pored* Het Achterhuis. *Ali o njima ću podrobnije pisati drugi put, kada u mom mozgu dobiju konačan oblik.*

Tvoja Ana

subota, 13. svibnja 1944.

Najdraža Kitty,

jučer je bio tatin rođendan. Mama i tata su devetnaest godina u braku. Dolje nije bilo čistačice i sunce je sjalo kao što nije sjalo nikad ranije u godini 1944. Naš divlji kesten je sav u cvatu, obilno prekriven lišćem i mnogo ljepši nego lani.

Tata je od Koophuisa dobio Linneeov[33] *životopis, od Kralera jednu knjigu o prirodi,* Amsterdam na vodi *od Dussela, od Van Daana divovsku kutiju, lijepo zamotanu i gotovo profesionalno ukrašenu, a u njoj tri jaja, bocu piva, bocu jogurta i zelenu kravatu. Zbog nje se naš lonac sa sirupom činio nekako malenim. Moje ruže mirisale su krasno u usporedbi s karanfilima od Miep i Elli, koji nisu imali nikakav miris ali su bili vrlo zgodni. Doista su ga razmazili. Stiglo je pedeset kolačića, božanstveno! Sam tata počastio nas je raženim kruhom, gospodu pivom a dame jogurtom. Uživanje na sve strane!*

Tvoja Ana

utorak, 16. svibnja 1944.

Najdraža Kitty,

samo za promjenu, jer tako dugo nismo pričali o njima, želim ti ispričati malu raspravu koja se jučer odvijala između gospodina i gospođe Van Daan.

Gospođa Van Daan: *Nijemci su sigurno napravili vrlo jak Atlantski zid*[34]*, zacijelo će učiniti sve što je u njihovoj moći da bi zadržali Engleze. Nijemci su zapanjujuće jaki!*

Gospodin Van Daan: *Oh, da, nevjerojatno.*

Gospođa Van Daan: *Da-a.*

Gospodin Van Daan: *Nijemci su toliko jaki da će na kraju sigurno dobiti rat, unatoč svemu!*

Gospođa Van Daan: *To je sasvim moguće, još uvijek nisam uvjerena u suprotno.*

Gospodin Van Daan: *Više se neću truditi da odgovaram.*

Gospođa Van Daan: *Ipak mi uvijek odgovoriš, ne možeš odoljeti a da me svaki put ne poklopiš.*

Gospodin Van Daan: *Naravno ne, ali moji odgovori su čisti minimum.*

Gospođa Van Daan: *Ali ipak odgovoriš i uvijek moraš biti u pravu! Tvoja proročanstva se uvijek ne ostvaruju.*

Gospodin Van Daan: *Do sada su se ostvarila.*

Gospođa Van Daan: *Nije istina. Invazija je trebalo da bude prošle godine, a do sada su Finci već trebali biti izvan rata. Italija je bila gotova u zimi, ali bi Rusi već imali Lembery; oh ne, ne držim do tvojih proročanstava.*

Gospodin Van Daan *(ustajući): Vrijeme je da zatvoriš usta. Jednoga dana ću ti pokazati da imam pravo; prije ili kasnije će ti prisjesti. Više ne mogu podnositi tvoje prigovaranje. Dovodiš me do bjesnila, ali jednoga dana ćeš se kuhati u vlastitom sosu.*

Kraj prvoga čina.

Zbilja nisam mogla a da se ne smijem, mama također, dok je Peter grizao usnicu. Oh, ti glupi odrasli, bolje bi im bilo da sami počnu učiti prije no što zažele toliko kazati mlađem naraštaju?

Tvoja Ana

petak, 19. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jučer sam se osjećala trulo, zbilja gadno (neuobičajeno za Anu!), s bolovima u trbuhu i svim ostalim zamislivim nevoljama. Danas mi je mnogo bolje, osjećam veliku glad, ali bolje da ne

taknem grah koji imamo za ručak.

S Peterom i sa mnom sve je u redu. Jadnom dečku izgleda treba malo ljubavi čak više negoli meni. Pocrveni svake večeri kada dobije poljubac za laku noć i naprosto moli još jedan. Pitam se jesam li dobra zamjena za Bochea? Nemam ništa protiv, tako je sretan sada kad zna da ga netko voli.

Nakon naporne pobjede držim situaciju u svojim rukama, ali ne mislim da se ljubav ohladila. On je srce, ali sam ubrzo za-tvorila svoje unutarnje biće pred njim. Ako želi ponovno provaliti bravu, morat će raditi kudikamo teže negoli ranije!

Tvoja Ana

subota, 20. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jučer uvečer sišla sam iz potkrovlja i ulazeći u sobu ugledala krasnu vazu s karanfilima kako leži na podu, mamu kako kleči i briše vodu i Margot kako pobire papire s poda.

- Što se ovdje dogodilo? - upitala sam, puna zlih slutnji i, ne čekajući njihov odgovor pokušala iz daljine procijeniti štetu. Moja čitava torba s obiteljskim stablima, bilježnice, knjige, sve je bilo promočeno. Gotovo sam zaplakala i toliko sam se uzrujala da se jedva sjećam što sam rekla, ali Margot kaže da sam ispalila nešto poput "neprocjenjiv gubitak, strahovito, strašno, nikad se neće moći popraviti" i slično. Tata je prasnuo u smijeh, mama i Margot su se pridružile ali ja sam mogla plakati nad svim trudom koji je bio upropašten i dijagramima koje sam tako pažljivo izrađivala.

Pri podrobnijem ispitivanju "neprocjenjiv gubitak" nije se učinio onako strašnim kao što sam mislila. Pažljivo sam razdvo-jila sve slijepljene papire i odvojila ih na tavanu. Nakon toga sam ih objesila da se suše na konopcima za rublje. Pogled je bio smiješan i nisam mogla a da se i sama ne nasmijem. Maria de Medici pored Charlesa V, Vilim Oranski i Marie Antoinette; to je "rasni ispad", našalio se gospodin Van Daan. Nakon što sam povjerila svoje papire Peterovoj brizi, opet sam sišla.

- Koje knjige su uništene? - pitala sam Margot koja ih je pregledavala. - Algebra - odgovorila je. Pohitala sam do nje, ali na žalost ni knjiga iz algebre nije bila uništena. Da je barem pala ravno u vazu; nikad nisam toliko mrzila nijednu drugu knjigu. Na prednjoj strani su imena najmanje

dvadeset djevojaka, prijašnjih vlasnica: stara je, žuta, puna črčkarija i ispravaka. Ako ikad budem zbilja jako zločesto raspoložena, poderat ću tu prokletu stvar na komadiće!

Tvoja Ana

ponedjeljak, 22. svibnja 1944.

Draga Kitty,

dvadesetog svibnja tata je izgubio pet boca jogurta u okladi s gospođom Van Daan. Ipak još uvijek nije došla invazija; nije pretjerano reći da čitav Amsterdam, čitava Nizozemska da, čitava zapadna obala Evrope, sve do Španjolske, danju i noću priča o invaziji, raspravlja o njoj, kladi se i... nada.

Napetost raste prema vrhuncu. Nipošto nije svatko koga smo smatrali "dobrim" Nizozemcem istrajao u svojoj vjeri u Engleze; svi nipošto ne misle da je engleski blef majstorsko djelo strategije; oh, ne, ljudi žele napokon vidjeti djela, velika herojska djela. Nitko ne vidi dalje od nosa, nitko ne misli da se Englezi bore za vlastitu zemlju i vlastite ljude, svi misle da je njihova dužnost spasiti Nizozemsku, što brže i što bolje umiju.

Kakve obveze imaju Englezi spram nas? Kako su Nizozemci zaslužili velikodušnu pomoć koju kao da tako jasno očekuju? Oh, ne, Nizozemci silno griješe; Engleze, unatoč čitavom njihovom blefu, sigurno ne treba okrivljavati više negoli sve ostale zemlje, velike i male, koje nisu pod okupacijom. Englezi nam se zbilja neće trebati ispričavati, jer čak ako ih prekoravamo što su spava li onih godina dok se Njemačka naoružavala, ne možemo poreći da su i sve druge zemlje, osobito one koje graniče s Njemačkom, također spavale. Slijedeći jednu nojevu politiku, nećemo nikamo stići. Engleska i čitav svijet sada to isuviše dobro vide i zbog toga će jedan po jedan, Engleska ništa manje od ostalih, morati učiniti teške žrtve.

Nijedna zemlja neće žrtvovati svoje ljude ni zbog čega a zacijelo ne u interesu neke druge. Ni Engleska to neće učiniti. Invazija, s oslobođenjem i slobodom, jednoga će dana doći, ali će taj dan odrediti Engleska i Amerika, a ne sve okupirane zemlje udružene zajedno.

Na naš veliki užas i žalost čujemo da se mijenja stajalište velikog broja ljudi spram nas Židova, čujemo da antisemitizam sada postoji u krugovima koji na nj nikad ranije nisu pomišljali.

Ova vijest sve nas je jako, jako pogodila. Uzrok ove mržnje

spram Židova je razumljiv, čak ponekad ljudski, ali nije dobar. Kršćani okrivljuju Židove što odaju tajne Nijemcima, što izdaju svoje pomagače i zbog činjenice što su preko Židova mnogi kršćani otišli putem tolikih drugih i pretrpjeli strašne kazne i groznu sudbinu.

Sve je to istina, ali uvijek se mora gledati ove stvari s obje strane. Da li bi se kršćani drugačije ponašali na našem mjestu? Nijemci imaju način prisiljavanja ljudi da progovore. Može li ne tko tko im je posve prepušten na milost i nemilost, bio on Židov ili kršćanin, uvijek šutjeti? Svi znaju da je to praktički nemoguće. Zašto onda ljudi od Židova zahtijevaju nemoguće?

U podzemnim krugovima se šapće da njemačkim Židovima koji su emigrirali u Nizozemsku i koji su sada u Poljskoj možda neće biti dopušteno da se vrate ovamo; jedanput su imali pravo na azil u Nizozemskoj, ali kad Hitler ode, morat će se vratiti u Njemačku.

Kad čovjek ovo čuje, pita se zašto nastavljamo ovaj dugi teški rat. Stalno slušamo da se svi zajedno borimo za slobodu, istinu i pravdu! Zar se nesloga pokazuje dok se još borimo, zar je Židov ponovno manje vrijedan negoli netko drugi? Oh, žalosno je, vrlo žalosno da se ponovno, tko zna po koji put, potvrđuje stara istina: "Što čini jedan *kršćanin, čini na vlastitu odgovornost; što čini* jedan *Židov, baca se na sve Židove."*

Posve otvoreno, ne mogu shvatiti da Nizozemci, tako dobri, pošteni i ispravni ljudi, ovako mogu prosuđivati nas, najugnjetenije, najnesretnije, možda najbjednije među svim narodima čitavoga svijeta.

Samo se jedno *nadam: da će ova mržnja spram Židova biti nešto prolazno, da će Nizozemci ipak pokazati kakvi jesu i da nikad neće posrnuti i izgubiti svoj osjećaj pravičnosti. Jer antise-mitizam je nepravedan!*

A ako se ova strašna prijetnja doista obistini, onda će jadna mala skupina preostalih Židova morati napustiti Nizozemsku. Mi ćemo se također morati opet odseliti s našim malim svežnjevima i ostaviti ovu lijepu zemlju koja nam je pružila tako toplu dobrodošlicu, a koja nam sada okreće leđa.

Volim Nizozemsku. Ja, koja nemam rodne zemlje, nadala sam se da će ona postati mojom domovinom i još uvijek se tomu nadam!

Tvoja Ana

četvrtak, 25. svibnja 1944.

Draga Kitty,

svakoga dana ima nešto novo. Jutros su odveli našega povrćara jer je u kući sakrivao dva Židova. To je za nas veliki udarac, ne samo zato što ti jadni Židovi lebde na rubu provalije već zbog toga čovjeka.

Svijet se okreće naglavce, uvažene ljude šalju u koncentracione logore, tamnice i samice, a smeće koje ostaje vlada mladima i starima, bogatima i siromašnima. Jedan upadne u zamku preko crne burze, drugi pomažući Židovima ili ljudima koji moraju ići u "podzemlje"; svatko tko nije član NSB ne zna što mu se može dogoditi od danas do sutra.

Ovaj čovjek je i za nas veliki gubitak. Djevojke ne mogu i ne smiju tegliti naš dio krumpira, stoga jedino preostaje jesti manje. Reći ću ti kako ćemo to učiniti, time sigurno neće postati ništa ugodnije. Mama kaže da ćemo posve izbaciti doručak, za ručak jesti kašu i kruh, a za večeru prženi krumpir i možda jedan ili dva puta tjedno povrće ili salatu, ništa više. Bit ćemo gladni, ali sve je bolje nego da budemo otkriveni.

Tvoja Ana

petak, 26. svibnja 1944.

Draga Kitty,

napokon, napokon mogu mirno sjesti za stol ispred rupe u prozoru i sve ti napisati.

Osjećam se tako bijedno, mjesecima se nisam tako osjećala; čak nakon provale nisam osjećala takvu krajnju slomljenost. S jedne strane, povrćar, židovsko pitanje o kojemu se u čitavoj kući detaljno raspravlja, odlaganje invazije, loša hrana, napetost, atmosfera bijede, moje razočaranje u Peteru; a s druge, Elline zaruke, proslava Duhova, cvijeće, Kralerov rođendan, torte i priče o cabaretima, filmovima i koncertima. Ta razlika, ta ogromna razlika stalno je ovdje: jedan dan se smijemo i gledamo smiješnu stranu cijele situacije, ali sljedeći dan se bojimo, na licu nam je strah, napetost i očaj. Miep i Kraler nose najteži teret, Miep u svemu što čini, a Kraler u ogromnoj odgovornosti koja je ponekad tolika da jedva može

govoriti od prenapetih živaca i napora. Koophuis i Elli također se za nas dobro brinu, ali ponekad mogu zaboraviti na nas, makar samo na nekoliko sati, ili jedan dan, ili čak dva dana. Imaju vlastite brige, Koophuis zbog svoga zdravlja, Elli zbog zaruka koje nisu u svemu ružičaste, ali imaju i svoje male izlaske, posjete prijateljima i čitav život običnih ljudi. Kod njih se ponekad smanjuje napetost, makar samo na kratko vrijeme, ali kod nas se ne smanjuje ni trenutak. Sada smo ovdje dvije godine; koliko još moramo izdržati pod ovim gotovo nesnošljivim, sve većim pritiskom?

Začepljen je odvodni kanal pa ne smijemo puštati vodu, samo tanki mlaz; kad idemo u WC, moramo ponijeti četku za nužnik, a prljavu vodu držimo u velikoj posudi od kolonjske vode. Danas možemo izdržati, ali što ćemo ako majstor ne bude mogao sam obaviti posao? Općinska služba za otpušivanje ne dolazi do utorka.

Miep nam je poslala kolač od ribizla u obliku lutke s riječima: "Sretni Duhovi" na pričvršćenoj ceduljici. Gotovo kao da nam se ruga; naše sadašnje stanje duha i naša nelagodnost jedva se mogu nazvati "sretnima". Stvar s povrćarem učinila nas je nervoznijima, sa svih strana opet čuješ "psst, psst" i u svemu smo tiši. Policija je ondje provalila vrata, tako bi mogli i kod nas! Ako jednoga dana i mi... ne, ne smijem to napisati, ali danas ne mogu to pitanje ukloniti iz glave. Naprotiv, sav strah što sam ga već doživjela kao da je opet preda mnom.

Večeras u osam sati morala sam posve sama sići u nužnik; ondje nije bilo nikoga jer su svi slušali radio; htjela sam biti hrabra, ali bilo je teško. Uvijek se osjećam puno sigurnija ovdje gore negoli sama dolje u onoj velikoj tihoj kući; sama s tajanstvenim prigušenim zvucima odozgor i trubljenjem automobilskih sirena na ulici. Moram požuriti jer počinjem cvokotati ako razmišljam o situaciji.

Iznova i iznova se pitam, zar ne bi za sve nas bilo bolje da se nismo sakrili, da smo sada mrtvi i da ne moramo proživljavati cijelu tu bijedu, osobito jer više ne bismo dovodili u opasnost naše zaštitnike. Ali mi i uzmičemo od ovih misli jer ipak volimo život; nismo još zaboravili glas prirode, još se nadamo, svemu se nadamo. Nadam se da će se uskoro nešto dogoditi, pucnjava ako treba - ništa nas ne može skršiti više negoli ovaj nemir. Neka dođe kraj, čak ako je težak; onda ćemo barem znati hoćemo li naposljetku pobijediti ili podleći.

Tvoja Ana

srijeda, 31. svibnja 1944.

Draga Kitty,

u subotu, nedjelju, ponedjeljak i utorak bilo je tako strašno vruće da jednostavno nisam mogla držati naliv-pero u ruci. Zbog toga je bilo nemoguće da ti pišem. Pipe su bile zatvorene u petak, popravljene u subotu; popodne nas je posjetio gospodin Koophuis i pričao gomili stvari o Corry i kako je u istom hokejskom klubu s Jopie.

U nedjelju se Elli došla uvjeriti da nije bilo provalnika i ostala je na doručku; na Duhovski ponedjeljak je gospodin Van Santen glumio skrivenog čuvara i naposljetku su se, u utorak, prozori napokon mogli ponovno otvoriti.

Rijetko su Duhovi bivali tako lijepo topli, čak se može reći vrući. Ovdje u Tajnom skloništu *vlada strahovita vrućina; ukratko ću opisati ove tople dane dajući ti uzorak jadikovki:*

Subota: - *Sjajno, krasna li vremena - svi smo rekli ujutro. - Da barem nije tako toplo - popodne kad je trebalo zatvoriti prozore.*

Nedjelja: - *Zbilja je nesnošljivo, ta vrućina. Maslac se topi, nigdje u kući nema svježeg kutka, kruh se suši, mlijeko postaje kiselo, ne mogu se otvoriti prozori, a mi, bijedni otpadnici, ovdje se gušimo dok drugi uživaju u Duhovskim blagdanima.*

Ponedjeljak: - *Bole me noge, nemam nijednu tanku haljinu. Ne mogu prati suđe po ovoj vrućini - sve ovo od gospođe Van Daan. Bilo je krajnje neugodno.*

Još uvijek ne mogu izdržati vrućinu i drago mi je što danas ima vjetrića, a ipak sja sunce.

Tvoja Ana

ponedjeljak, 5. lipnja 1944.

Draga Kitty,

nove neprilike u Tajnom skloništu, *svađa između Dussela i Frankovih zbog nečega vrlo trivijalnoga: dijeljenje maslaca. Dusselova kapitulacija. Gospođa Van Daan i potonji su vrlo prisni, očijukanje, poljupci i prijateljska mala smijanja. Dussel počinje čeznuti za ženama. Peta armija je zauzela Rim. Gradu su*

obje vojske i zračne sile uštedjele pustošenja. Vrlo malo povrća i krumpira. Loše vrijeme. Nastavljaju se teška bombardiranja francuske obale i Pas de Calaisa.

Tvoja Ana

utorak, 6. lipnja 1944.

Draga Kitty,

ovo je D-dan, *čula se najava u engleskim vijestima i posve ispravno* this is the day[35]. *Počela je invazija.*

Englezi su dali vijest u osam sati ujutro: Calais, Boulogne, Le Havre i Cherbourg, kao i Pas de Calais (kao obično) bili su žestoko bombardirani. Štoviše, u ime zaštitne mjere za sva okupirana područja, ljudi koji žive u radijusu od trideset pet kilometara upozoravaju se da se priprave za bombardiranja. Ako bude moguće, Englezi će baciti letke jedan sat ranije.

Prema njemačkim vijestima, engleske padobranske trupe iskrcale su se na francuskoj obali; engleski brodovi bore se s njemačkom mornaricom, kaže BBC.

Raspravljali smo o tomu u skloništu za doručkom u devet sati: je li i ovo samo pokusno iskrcavanje, kao u Dieppeu prije dvije godine?

U deset sati engleska emisija na njemačkom, nizozemskom, francuskom i drugim jezicima: Počela je invazija! što znači prava invazija. U jedanaest sati engleska emisija na njemačkom, govor vrhovnog zapovjednika, generala Dwighta Eisenhowera.

U podne engleske vijesti na engleskome: Ovo je D-dan. *General Eisenhower rekao je Francuzima:* Sada dolazi oštra borba, ali nakon toga pobjeda. Godina 1944. je godina potpune pobjede: sretno[36].

U jedan sat engleske vijesti na engleskome (prevedene): 11000 aviona su spremni i bez prestanka lete tamo i natrag, iskrcavajući trupe i napadajući iza linija: 4000 čamaca za iskrcavanje, plus mali brodovi, neprestance iskrcavaju trupe i opremu između Cherbourga i Le Havrea. Engleske i američke trupe već su angažirane u teškim borbama. Govorili su Gerbrandy, belgijski predsjednik vlade, norveški kralj Haakon, De Gaulle, engleski kralj i, na kraju ali nipošto zadnji, Churchill.

Velika gužva u Tajnom skloništu! Hoće *li se ikad ostvariti veliko oslobođenje o kojemu se toliko govorilo ali koje se još uvijek čini* suviše *lijepim,* suviše *nalik na bajku? Može li nam se jamčiti pobjeda*

ove, 1944. godine? Još ne znamo, ali u nama je oživjela nada; daje nam novu hrabrost i iznova nas jača. Kako se moramo hrabro nositi sa svim strahovanjima, oskudicama i patnjama, sada je velika stvar ostati miran i čvrst. Sada više nego ikad moramo stisnuti zube i ne plakati. Francuska, Rusija, Italija, Njemačka također, sve mogu plakati i davati oduška svojoj bijedi, ali mi to još nemamo pravo činiti!

Oh, Kitty, najbolje u invaziji je moj osjećaj kako se približava prijatelj. Ovi strašni Nijemci tako su nas dugo ugnjetavali, toliko su nam držali nož pod grlom, da nas pomisao o prijateljima i izbavljenju ispunja pouzdanjem!

Sada se to više ne tiče samo Židova; tiče se Nizozemske i čitave okupirane Evrope. Možda ću se ipak, kaže Margot, moći vratiti u školu u rujnu ili listopadu.

Tvoja Ana

P. S. *Izvještavat ću te o svim najnovijim vijestima!*

petak, 9. lipnja 1944.

Draga Kitty,

super vijesti o invaziji. Saveznici su zauzeli Bayeux, malo selo na francuskoj obali, i sada se bore za Caen.

Očito namjeravaju odsjeći poluotok na kojemu leži Cherbourg. Svake večeri ratni dopisnici šalju s fronta novosti koje govore o poteškoćama, hrabrosti i entuzijazmu vojske; uspijevaju doći do najnevjerojatnijih priča. Također su pred mikrofon došli neki ranjenici koji su se vratili u Englesku. Zračne snage su neprestance gore, unatoč očajnom vremenu. Čuli smo preko BBC-a da se Churchill htio iskrcati s trupama na D-dan, međutim, da su ga Eisenhower i ostali generali uspjeli odgovoriti od te ideje. Samo zamisli, koliko je hrabar za čovjeka u tim godinama - mora da ima najmanje sedamdeset.

Ovdje se malo stišalo uzbuđenje; ipak se nadamo da će rat završiti krajem ove godine. Već je i vrijeme! Cendranje gospođe Van Daan je apsolutno nesnošljivo; sada nas više ne može izluđivati invazijom pa čitave dane gnjavi zbog lošeg vremena. Baš bi bilo zgodno baciti je u kantu hladne vode i staviti na tavan.

Čitavo Tajno sklonište, *osim Van Daana i Petera, čita trilogiju* Mađarska rapsodija. *To je knjiga o životu Franza Liszta, skladatelja,*

virtuoza i čuda od djeteta. Knjiga je vrlo zanimljiva ali, po mom mišljenju malo previše govori o ženama. U svoje doba Liszt nije bio samo najveći i najčuveniji pijanist, već i najveći ljubimac dama - sve do svoje sedamdesete godine. Živio je s vojvotkinjom Marie D'Agoult, princezom Caroline Sayn-Wittgenstein, plesačicom Lolom Montez, pijanisticama Agnes Kingsworth i Sophie Menter, princezom Olgom Janinom, barunicom Olgom Meyendorff, glumicom Lillom kako-se-već-zvala itd., itd: napros to nema kraja. Puno su zanimljiviji dijelovi knjige koji govore o glazbi i umjetnosti. Među ostalima spominju se Schumann, Clara Wieck, Hector Berlioz, Johannes Brahms, Beethoven, Joachim, Richard Wagner, Hans von Bulow, Anton Rubinstein, Frederic Chopin, Victor Hugo, Honore de Balzac, Hiller, Hummel, Czerny, Rossini, Cherubini, Paganini, Mendelssohn, itd, itd.

Liszt je osobno bio zgodan čovjek, vrlo velikodušan i skrom - nih potreba premda iznimno tašt. Svima je pomogao, njegova umjetnost bila mu je sve, bio je lud za ko njakom i ženama, nije mogao podnijeti suze, bio je gospodin, nikomu ne bi odbio uslugu, nije mario za novac, volio je vjersku slobodu i slobodu svijeta.

Tvoja Ana

utorak, 13, lipnja 1944.

Draga Kitty,

prošao je još jedan rođendan: sada imam petnaest godina. Dobila sam priličnu gomilu poklona.

Svih pet dijelova Sprengerove Povijesti umjetnosti, *garnitu ru donjeg rublja, jednu maramicu, dvije boce jogurta, staklenku pekmeza, raženi kolač i knjigu o botanici od mame i tate, dvos truku narukvicu od Margot, jednu knjigu od Van Daanovih, grahoricu od Dussela, bombone i vježbenice od Miep i Elli i, kao vrhunac svega, knjigu* Marija Terezija *i tri kriške punomasnog sira od Kralera. Dražesnu kiticu peonija od Petera: jadni dečko se silno trudio i pokušavao nešto pronaći, ali nije imao sreće.*

Ima još izvrsnih vijesti o invaziji, unatoč lošem vremenu, bezbrojnim olujama, jakim kišama i visokom moru.

Jučer su Churchill, Smuts, Eisenhower i Arnold posjetili osvojena i oslobođena francuska sela. Torpedni brod u kojemu je bio Churchill bacao je mine na obalu. Poput tolikih ljudi, on kao da ne zna što je strah - čini me zavidnom!

Iz naše tajne utvrde teško nam je prosuditi kako ljudi napolju reagiraju na vijesti. Nedvojbeno im je drago što su lijeni (?) Englezi zasukali rukave i napokon nešto rade. Svaki Nizozemac koji još uvijek prezirno gleda Engleze, koji se ruga Engleskoj i njenoj vladi stare gospode, naziva Engleze kukavicama a ipak mrzi Nijemce, zaslužuje da bude dobro prodrman. Možda bi mu to urazumilo njegov vuneni mozak.

Više od dva mjeseca nisam imala menstruaciju, ali je napokon došla u subotu. Unatoč svim neugodnostima i tegobama, ipak mi je drago što me više ne iznevjeruje.

Tvoja Ana

srijeda, 14, lipnja 1944.

Draga Kitty,

glavu mi opsjedaju tolike želje i misli, optužbe i kajanja. Zbilja nisam toliko umišljena kao što, čini se, mnogi ljudi misle, poznajem svoje nedostatke i mane bolje negoli bilo tko, ali razlika je u tomu što također znam da se želim popraviti, da ću se doista popraviti i da se već uvelike jesam popravila.

Zašto onda, često se pitam, svi ipak misle da sam tako strašno pametna i uobražena? Jesam li tako pametna? Možda zbilja jesam dok možda ostali nisu? Vidim, ovo čudno zvuči, ali neću precrtati zadnju rečenicu jer zapravo nije toliko luda. Svi znaju da je gospođa Van Daan, jedna od mojih glavnih optužitelja, neinteligentna. Mogla bih se izraziti jednostavnije i reći "glupa". Glupi ljudi obično ne mogu podnijeti da drugi nešto čine bolje od njih.

Gospođa Van Daan misli da sam glupa jer mi inteligencija ne nedostaje u tolikoj mjeri kao njoj; misli da sam uobražena, jer je čak uobraženija od mene; misli da su moje haljine prekratke, jer su njene još kraće. A to je također razlog što misli da sam pametna, jer ona je dvaput lošija u razgovoru o temama koje nimalo ne poznaje. Ali jedna od mojih omiljenih izreka je: "Nema dima bez vatre", i spremno priznajem da sam pametna.

Sa mnom je teškoća u tomu što sebe kritiziram i korim kudikamo više no što to čini bilo tko drugi. Stoga ako mama dometne svoj savjet, gomila prodika postaje toliko ogromna da u svom očaju bivam gruba i počinjem proturječiti a onda se, naravno, vraća ono staro dobro poznato Anino: "Nitko me ne shvaća!" Ova rečenica mi se zabila u glavu; znam da zvuči blesavo,

ali ipak u njoj ima neke istine. Često se toliko optužujem da naprosto čeznem za jednom riječi utjehe, za nekim tko mi može dati zdrav savjet i uz to izvući nešto od moga pravoga bića; ali jao, stalno tražim, a još nisam nikoga našla.

Znam da ćeš smjesta pomisliti na Petera, zar ne, Kit? To je ovako: Peter me ne voli kao ljubavnik već kao prijatelj i svaki dan postaje sve nježniji. Ali kakvo nas tajanstveno Nešto oboje suzdržava? Ni sama ne razumijem. Ponekad mislim da je moja strahovita čežnja za njim bila pretjerana, a ipak se zapravo ne radi o tomu, jer ako ga dva dana ne odem gore vidjeti, čeznem za njim očajnije negoli ikad ranije. Peter je dobar i on je srce, ali se ne može poreći da me mnogo stvari u njemu razočaravaju. Osobito mi se ne sviđa njegova nesklonost spram vjere i sve one priče o hrani i raznim stvarima. Ipak sam posve uvjerena da se nikad nećemo svađati nakon što smo se izravno dogovorili. Peter je miroljubiva osoba: tolerantan je i vrlo lako popušta. Dopušta da mu kažem mnogo toga što ne bi prihvatio ni od svoje majke; najupornije pokušava držati svoje stvari u redu. A ipak, zašto treba držati svoje najskrivenije biće za sebe i zašto mu nikad ne smijem prići? Po prirodi je zatvoreniji od mene, slažem se, ali znam - i iz vlastitoga iskustva - da ponekad čak i najnerazgovorljiviji ljudi čeznu jednako mnogo, ako ne i više, za nekim komu se mogu povjeriti.

I Peter i ja provodimo naše najmisaonije godine u Tajnom skloništu. *Često raspravljamo o budućnosti, prošlosti i sadašnjosti ali, kao što sam već rekla, još mi se čini da propuštam ono pravo, a ipak znadem da postoji.*

Tvoja Ana

četvrtak, 15. lipnja 1944.

Draga Kitty,

pitam se da li sam zato što tako dugo ne mogu promoliti nos napolje ostala tako luda za svim što je u vezi s prirodom? Savršeno se dobro sjećam da je postojalo vrijeme kad me tamnoplavo nebo, pjesma ptica, mjesečina i cvijeće nikad ne bi mogli opčiniti. To se promijenilo otkako sam ovdje.

Za Duhove, primjerice, kad je bilo onako toplo, namjerno sam jedne večeri ostala budna do pola dvanaest da bih jedanput mogla sama dobro pogledati mjesec. Jao, žrtva je bila

uzaludna jer je mjesec bacao prejako svjetlo i nisam se usudila riskirati otvaranje prozora. Drugi put, prije nekoliko mjeseci, slučajno sam bila gore jedne večeri kad je prozor bio otvoren. Tamna kišna večer, oluja, vjetrom tjerani oblaci posve su me držali u svojoj moći; tada sam prvi put za godinu i pol gledala noć licem u lice. Nakon te večeri moja čežnja da je ponovno vidim bila je veća negoli moj strah od provalnika, štakora i upada u kuću. Posve sama sišla sam dolje i gledala kroz prozore u kuhinji i kabinetu. Puno ljudi voli prirodu, mnogi ponekad spavaju vani a ljudi u tamnicama i bolnicama čeznu za danom kada će slobodno moći uživati u ljepotama prirode, ali malo je onih koji su tako zatvoreni i odvojeni od nečega što i bogati i siromašni mogu jednako dijeliti. Ne izmišljam kada tvrdim da mi pogled na nebo, oblake, mjesec i zvijezde daje mir i strpljenje. To je bolji lijek negoli valerijan-kapljice ili brom; Majka Priroda čini m e poniznom, pripravnom da hrabro podnesem svaki udarac.

Jao, mora biti tako da - osim u rijetkim prigodama - mogu gledati prirodu jedino kroz prljave zavjese koje vise ispred jako prašnih prozora. A gledati kroz njih više nije nikakvo zadovoljstvo, jer priroda je upravo ona jedina stvar koja doista mora biti neiskrivljena.

Tvoja Ana

petak, 19. lipnja 1944.

Draga Kitty,

novi problemi: gospođa Van Daan je očajna, govori o metku kroz glavu, tamnici, vješanju i samoubojstvu. Ljubomorna je što se Peter povjerava meni a ne njoj. Uvrijeđena je što Dussel ne prihvaća njena očijukanja, boji se da je njen suprug popušio sve novce od krzna, svađa se, sipa proste izraze, plače, sažalijeva sebe i onda opet započinje novu svađu. Što li se može učiniti s takvim blesavim blebetavim primjerkom? Nitko je ne shvaća ozbiljno, ona nema karaktera i svima gunđa. Pritom je najgore što je zbog toga Peter grub, Van Daan razdražljiv a mama cinična. Da, to je strašna situacija! Treba se držati jedinog zlatnog pravila: svemu se smij i ne razbijaj glavu zbog drugih! Zvuči sebično, ali je doista jedini lijek za nekoga tko mora u sebi tražiti utjehu.

Kraler je dobio još jedan poziv za iskopavanje - četiri tjed na. Pokušava se izvući s liječničkom potvrdom i pismom od ure da.

Koophuis želi operirati trbuh. Jučer u jedanaest sati bili su isključeni svi privatni telefoni.

Tvoja Ana

petak, 23. lipnja 1944.

Draga Kitty,

ovdje se ne događa ništa osobito. Englezi su počeli veliki napad na Cherbourg: prema Pimu i Van Daanu, sigurno ćemo biti slobodni do 10. listopada. Rusi sudjeluju u kampanji i jučer su počeli ofanzivu nedaleko Vitebska; točno su tri godine otkako su Nijemci napali. Jedva da imamo krumpira; od sada ih namjeravamo brojati za svaku osobu, onda svatko zna što dobiva.

Tvoja Ana

utorak, 27. lipnja 1944.

Draga Kitty,

raspoloženje se promijenilo, sve je prekrasno! Danas su pali Cherbourg, Vitebsk i Sloben. Gomila zarobljenika i plijena Englezi mogu iskrcavati što god žele sada kad imaju luku, čitav poluotok Cotentin tri tjedna nakon egleske invazije! Tijekom tri tjedna nakon D-dana nije prošao nijedan dan bez kiše i oluje, i ovdje i u Francuskoj, ali malo loše sreće nije spriječilo Engleze i Amerikance da pokažu svoju golemu snagu i to kako! "Čudotvorno oružje" zacijelo je u punom zamahu, ali kakve su posljedice nekolicine prskalica, osim nešto malo štete u Engleskoj i pune stranice švapskih novina! Što se toga tiče, kad u "Švabenlandu" budu doista vidjeli da se približavaju boljševici, još će i više pošiziti.

Sve Njemice izvan vojne službe evakuirane su, zajedno s djecom, u Groningen, Friesland i Gelderland. Mussert[37] je izjavio da će obući uniformu ako invazija stigne ovamo. Zar stari debeljko želi malo borbe? To je mogao i ranije obaviti u Rusiji. Prije nekog vremena Finska je iznevjerila mirovnu ponudu, sada su pregovori opet prekinuti, kasnije će zbog toga zažaliti, blesani! Što misliš, kako

ćemo daleko stići 27. srpnja?

Tvoja Ana

petak, 30. lipnja 1944.

Draga Kitty,

loše vrijeme odnosno bad weather at a stretch to the thirteth June?[8]. *Nije li dobro rečeno? Oh da, površno već znadem engleski: samo da bih pokazala kako mogu, čitam* Idealnog supruga *pomoću rječnika. Rat se sjajno odvija! Pali su Bobrojsk, Mogiljev i Orsa, gomile zarobljenika.*

Ovdje je sve u redu i raspoloženje se popravlja. Trijumfiraju suprotnosti. Elli je promijenila frizuru, Miep ima tjedan dana dopusta. To su najnovije vijesti.

Tvoja Ana

četvrtak, 6. srpnja 1944.

Draga Kitty,

kad Peter priča kako će kasnije biti kriminalac ili kockar, natjera mi strah u kosti; premda se dakako šali, dobivam osjećaj da se boji vlastite slabosti. Iznova i iznova slušam i od Margot i od Petera: "Da, kad bih ja bila tako jaka i uporna kao ti, kad bih uvijek ustrajala u onomu što želim, kad bih imala tako nepokolebljivu energiju, tada...!"

Pitam se je li doista dobra osobina ne dopuštati da na mene utječu? Je li doista dobro gotovo potpuno slijediti vlastitu savjest?

Pošteno govoreći, ne mogu zamisliti kako se može reći: "Slab sam", a onda ostati takav. Napokon, ako to znaš, zašto se ne boriš protiv toga, zašto ne pokušaš očvrsnuti svoj karakter? Odgovor je glasio: "Zato što je mnogo lakše ne pokušavati!" Ovaj me je odgovor prilično obeshrabrio. Lako? Znači li to da je lijeni prijetvorni život lak? Oh ne, to ne može biti istina, ne smije biti istina, ljude se može tako lako dovesti u iskušenje mlitavošću... i novcem.

Dugo sam razmišljala o najboljem odgovoru koji ću dati Peteru, kako bih ga navela da vjeruje u sebe i, nadasve, da se

pokuša popraviti; ipak ne znam je li moj slijed misli ispravan ili nije.

Toliko često sam mislila kako bi bilo krasno imati nečije povjerenje, ali sada, sad kad sam to postigla, shvaćam koliko je teško misliti o onomu o čemu razmišlja ona druga osoba i onda naći ispravan odgovor. Još više zato što su same ideje o "lakoći" i "novcu" za mene posve strane i nove. Peter se pomalo počinje oslanjati na mene, a to se nipošto ne smije dogoditi. Tipu poput Petera teško je stajati na vlastitim nogama, ali još je teže stajati na vlastitim nogama kao svjesno živo biće. Jer ako to činiš, onda ti je dvostruko teže prokrčiti put kroz more problema a ipak ustrajati u svemu. Ja jednostavno lutam naokolo, danima tražim, tragam za valjanim dokazom protiv strašne riječi "lako", nečim što će to smjesta i zauvijek srediti.

Kako mu mogu razjasniti da će ga ono što se čini lakim i privlačnim povući u dubinu, dubinu gdje nema utjehe, bez prijateljа i bez ljepote, dubinu iz koje je gotovo nemoguće uzdići se?

Svi mi živimo, ali ne znamo zašto ni zbog čega. Svi živimo sa ciljem da budemo sretni; životi su nam posve različiti, a ipak jednaki. Nas troje odgajaju u dobrim krugovima, imamo priliku učiti, mogućnost da nešto postignemo, imamo sve razloge da se nadamo velikoj sreći, ali... moramo je za sebe zaslužiti. A to nikad nije lako. Moraš raditi i činiti dobro, a ne biti lijen i kockati se, ako želiš zaslužiti sreću. Lijenost se možda pričinja privlačnom, ali rad daje *zadovoljstvo.*

Ne mogu razumjeti ljude koji ne vole rad, a to ipak nije slučaj s Peterom: on naprosto nema čvrst cilj kojemu bi težio, a misli da je suviše glup i suviše inferioran a da bi nešto postigao. Jadni dečko, čak ne zna kakav je to osjećaj usrećiti druge ljude, a to ga ne mogu naučiti. Nema vjere, ruga se Isusu Kristu i kune spominjući Božje ime; premda ni ja nisam ortodoksna, boli me svaki put kad vidim koliko je zapravo napušten, dostojan prezira i jadan.

Ljudi koji imaju vjeru treba da budu sretni, jer nije svakomu dano vjerovati u uzvišene stvari. Čak se nužno ne moraš bojati kazne poslije smrti; čistilište, pakao i nebo mnogi: ljudi ne mogu prihvatiti, ali ipak vjera, bilo koja, održava čovjeka na pravom putu. Koliko bi plemeniti i dobri svi bili kad bi se, svake večeri prije no što usnu, prisjetili što se dogodilo tijekom dana i točno promislili što je dobro a što loše. Tada se, i ne primjećujući, pokušavaš popraviti čim počne svaki novi dan; naravno, vremenom se može mnogo postići. Svatko to može činiti, to ne stoji ništa a sigurno jako pomaže. Tko god to ne zna, mora naučiti i iz iskustva otkriti da "mirna savjest čini čovjeka jakim".

Tvoja Ana

subota, 8. srpnja 1944.

Draga Kitty,

glavni predstavnik poduzeća, gospodin B, bio je u Beverwijku i uspio, baš uspio, nabaviti na rasprodaji jagode.[39] *Ovamo su stigle prašne, pokrivene pijeskom, ali u velikim količinama. Ništa manje već dvadeset četiri poslužavnika za ljude iz ureda i za nas. Te iste večeri spremili smo šest boca i napravili osam staklenki pekmeza. Slijedećeg jutra Miep je kanila napraviti pekmez za ljude iz ureda.*

Pola jedan, nijedna strana osoba u kući, na ulaznim vratima lanac, poslužavnici su doneseni, Peter, tata i Van Daan klepeću na stubama. Ana, daj tople vode; Margot, donesi kantu; svi radnici na palubu! Otišla sam u kuhinju, koja je bila dupkom puna, s čudnim osjećajem u želucu; Miep, Elli, Koophuis, Henk, tata, Peter: obitelji koje se sakrivaju i njihov opskrbni stup, svi izmiješani zajedno, i to usred bijela dana!

Izvana se ne može vidjeti zbog mrežastih zavjesa, ali su mi ipak glasni glasovi i udaranje vratima doslovce natjerali žmarce. Zar se mi zaista krijemo? To mi je sijevnulo kroz glavu; vrlo se čudno osjećam jer se ponovno možemo pojavljivati u svijetu. Posuda se napunila i odjurila sam gore. Ostatak obitelji sjedio je oko stola u kuhinji i čistio peteljke - odnosno, predmnijevalo se da to rade: više je odlazilo u usta negoli u kantu. Uskoro će biti potrebna još jedna kanta. Peter je ponovno sišao u kuhinju na donjem katu - dva puta je zazvonilo; kanta je ostala gdje je bila, Peter je jurnuo gore, zaključao vrata ormara. Svi smo nestrpljivo lupkali petama, nismo mogli otvoriti pipu premda su jagode bile samo napola oprane; čvrsto se poštovalo pravilo: "Ako ima nekoga u kući, ne puštajte vodu zbog buke."

U jedanaest došao je Henk i rekao da je to bio poštar. Peter je ponovno pohitao dolje. Cin-cin... zvono, baš kad se trebao vratiti. Idem i osluškujem da li netko dolazi, najprije kraj našega ormara a onda puzim do vrha stubišta. Konačno se i Peter i ja naginjemo preko ograde kao par lopova, osluškujući galamu tamo dolje. Nema nepoznatih glasova; Peter se iskrada, zastaje na pola puta i zove:- Elli! - Nema odgovora, još jedanput: - Elli! - Peterov glas utapa se u galami iz kuhinje. Odlazi ravno dolje u kuhinju. Stojim i napeto gledam. - Peter, smjesta

idi gore, ovdje je knjigovođa, gubi se! - To je govorio Koophuis. Peter uzdišući dolazi gore, zatvaraju se vrata ormara. Konačno stiže Kraler u pola dva. - Oh, blagi bože, ne gledam ništa osim jagoda, za doručak jagode, Miep kuha jagode, mirišem jagode, moram se odmoriti od njih i odlazim gore - i što se ovdje pere ... jagode.

Ostatak se stavlja u staklenke. Uvečer: otvaraju se dvije staklenke. Tata ih brzo pretvara u pekmez. Slijedeće jutro: otvaraju se još dvije u četiri popodne. Van Daan nije postigao pravu temperaturu za steriliziranje. Sada tata svake večeri kuha pekmez.

Jedemo jagode uz kašu, obrano mlijeko s jagodama, kruh i maslac s jagodama, jagode za desert, jagode sa šećerom, jagode s... Cijela dva dana jagode i ništa osim jagoda, onda je zaliha bila dokrajčena, odnosno stavljena u boce i pod ključ.

- Čuj, Ana! - reče Margot - povrćar na uglu daje nam grašak, devetnaest funti. - To je lijepo od njega - odgovaram! Zacijelo jest, ali posao... fuj!

- Svi morate pomoći čistiti lupine u subotu ujutro - najavila je mama kad smo bili za stolom. Bez brige, velika emajlirana posuda jutros se pravodobno pojavila, napunjana do ruba. Čišćenje graškovih lupina je dosadno, ali treba pokušati "guliti" graškove mahune. Ne mislim da je mnogima jasno koliko je mahuna mekana i ukusna kad se odstrani kožica s unutrašnje strane. Međutim, čak je veća prednost što je jestiva količina oko tri puta veća negoli kad se jedu samo zrna graška. Izvlačenje ove kožice je iznimno precizan i pipav posao; možda sasvim odgovara pedantnim zubarima ili preciznim uredskim činovnicima, ali je strašan za nestrpljivog teen-agera kao što sam ja. Počeli smo u pola deset, ustala sam u pola jedanaest, u pola dvanaest sam ponovno sjela. U ušima mi je zujao pripjev: presavij vrh, vuci kožicu, odstrani vlakno, izvuci mahunu, itd, itd, plešu mi pred očima, zeleno, zeleno, zeleno, zeleni crvići, vlakna, trule mahune, zeleno, zeleno, zeleno. Samo da se nešto radi, brbljam cijelo jutro, svaku glupost koja mi padne na um, sve ih nasmijavam i smrtno sam im dosadna. Ali svako vlakno koje izvučem čini me sve sigurnijom da nipošto, nipošto ne želim biti samo domaćica!

Napokon doručkujemo u podne, ali od pola jedan do četvrt dva moramo opet guliti mahune. Osjećam nekakvu morsku bolest kad prestanem, a pomalo i ostali. Idem spavati do četiri sata, ali sam sva uzrujana od tog jadnog graška.

Tvoja Ana

subota, 15. srpnja 1944.

Draga Kitty,

iz knjižnice imamo knjigu s izazovnim naslovom: Što mislite o modernoj mladoj djevojci? Danas *želim govoriti o toj temi.*

Autorica knjige kritizira "današnju mladež" od glave do pete, ne preziruć i, međutim, cijeli mladi naraštaj kao "nesposoban za išta dobro". Naprotiv, ona misli da mladi ljudi, ako hoće, ima ju u rukama mogućnost stvaranja većega, ljepšega i boljega svijeta, ali su zaokup ljeni površnim stvarima i ne poklanjaju nijednu misao pravoj ljepoti.

Nekim ulomcima autorica mi je u velikoj mjeri dala osjećaj da je njena kritika uperena prema meni i zbog toga se jedanput želim posve razotkriti pred tobom i obraniti pred tim napadom.

Imam jednu istaknutu crtu karaktera koja mora zapanjiti svakoga tko me ma koliko dugo poznaje: moje poznavanje same sebe. Mogu sebe i svoje postupke motriti kao netko izvana. Mogu bez ikakvih predrasuda promatrati svakidašnju Anu, ne iznalazeći za nju isprike, i gledati što je u njoj dobro a što loše. Ova "svijest o sebi" me opsjeda i svaki put kad otvorim usta znam čim progovorim je li to "trebalo biti drugačije" ili je "dobro kao što je rečeno". Osuđujem toliko mnogo stvari u sebi; ne mogu ih sve imenovati. Sve više razumijem koliko su istinite bile tatine riječi: "Sva djeca se moraju brinuti za svoj odgoj." Roditelji im samo mogu dati dobar savjet ili ih staviti na pravi put, ali konačno oblikovanje karaktera neke osobe leži u njenim vlastitim rukama.

K tomu, imam puno hrabrosti, uvijek se osjećam tako snažna i kao da mogu mnogo podnijeti, osjećam se tako slobodna i tako mlada! Bilo mi je drago kad sam to prvi put shvatila, jer ne mislim da ću se lako pokloniti pred udarcima koji neizbježno dolaze svakom u.

Ali često sam i ranije govorila o tim stvarima. Sada želim doći do poglavlja "Tata i mama me ne shvaćaju". Tata i mama uvijek su me jako mazili, bili prema meni nježni, štitili me i činili sve što roditelji mogu učiniti. A ipak sam se dugo osjećala strahovito usamljena, tako napuštena, zanemarena i neshvaćena. Tata je sve pokušavao ne bi li smirio moj buntovni duh, ali nije koristilo, sama se liječim uviđajući što je u mom ponašanju loše i držeći to pred očima.

Kako to da mi tata nikad nije bio podrška u borbi, zašto je posve promašio cilj kad mi je htio pružiti ruku pomoćnicu? Tata je pokušavao pogrešnim metodama, uvijek je sa mnom razgovarao kao s djetetom koje prolazi kroz teške faze. Ovo zvuči ludo, jer tata je jedini koji mi uvijek pruža svoje povjerenje, a nitko osim tate ne daje mi osjećaj da sam razumna. Ali jednu je stvar propustio: vidiš, on nije shvatio da je za mene borba za dostizanje vrhunca važnija od svega ostaloga. Nisam htjela slušati: "simptomi tvoje dobi" ili "druge djevojke" ili "to nestaje samo po sebi"; nisam htjela da se sa mnom postupa kao s Djevojkom Poput Ostalih, već kao s Anom kakva jest. Pim to nije shvatio. Što se toga tiče, ne mogu se povjeriti nikomu sve dok mi ne ispriča mnogo o sebi, a kako o Pimu znam vrlo malo, ne osjećam da s njim mogu stupiti na prisnije tlo. Pim stalno zauzima odraslo očinsko stajalište, govori mi da je i on imao slične prolazne sklonosti. Ali ipak se sa mnom ne može osjećati kao prijatelj, ma koliko pokušavao. Ove su me stvari navele da nikomu ne spominjem svoje poglede na život ni svoje dobro promišljene teorije, osim svom dnevniku i, zgodimice, Margot. Pred tatom sam sakrila sve što me uznemiruje; nikad nisam s njim dijelila svoje ideale. Bila sam svjesna činjenice da ga odgurujem od sebe.

Nisam mogla učiniti ništa drugo. Postupala sam posve prema svojim osjećajima, ali sam postupala na način najbolji za moj duševni mir. Jer posve ću izgubiti svoj mir i samopouzdanje ako, na ovom stupnju, moram prihvatiti kritiku svoga napola dovršenoga zadatka. A to ne mogu čak ni od Pima, premda zvuči jako teško: jer ne samo da ne dijelim s Pimom svoje tajne misli, već ga često guram još dalje od sebe svojom razdražljivošću.

Ima jedna stvar o kojoj puno mislim: zašto mi Pim smeta? Smeta mi toliko da jedva mogu podnijeti kad me poučava, toliko da mi njegovi nježni postupci djeluju namješteno, toliko da želim da me ostavi na miru, i zbilja bi mi bilo draže da se malo zaboravi, sve dok se ne osjetim sigurnijom u svom odnosu spram njega. Jer još uvijek imam mučan osjećaj krivnje zbog onoga groznoga pisma koje sam mu se usudila napisati kad sam bila onoliko uzbuđena. Oh, kako je teško u svemu biti doista jak i hrabar!

Ipak ovo nije moje najveće razočaranje: ne, kudikamo više mozgam o Peteru negoli o tati. Dobro znam da sam osvojila njega, umjesto on mene. U duhu sam stvorila jednu njegovu sliku, naslikavši ga kao tihoga, osjećajnoga, ljupkoga dječaka kojemu treba nježnosti i prijateljstva. Trebala mi je osoba kojoj bih mogla izliti svoje srce; željela sam prijatelja koji bi mi

pomogao da stanem na pravi put. Postigla sam što sam htjela i, polako ali sigurno, privukla ga uza se. Naposljetku, kad sam postigla da se osjeća prijateljski, to se automatski razvilo u prisnost koju, kad bolje razmislim, ne mislim da sam trebala dopustiti.

Razgovarali smo o najintimnijim stvarima, a ipak do sada nismo dodirnuli stvari koje su ispunjavale i još uvijek ispunjavaju moje srce i dušu. Još uvijek sasvim ne znam što je s Peterom, je li površan, ili je ipak stidljiv, čak i sa mnom? Ali pri tom sam u svojoj želji za pravim prijateljstvom napravila jednu grešku: prešla sam na drugo područje i pokušala ga upoznati razvijajući prisniji odnos, dok je trebalo da istražim sve ostale mogućnosti. On žudi da bude voljen i vidim da se počinje sve više zaljubljivati u mene. Naši sastanci mu pružaju zadovoljstvo, a na mene djeluju tako da ga želim ponovno pokušati temeljito ispitati. A ipak kao da ne mogu dodirnuti teme koje toliko želim iznijeti na vidjelo. Privukla sam Petera uza se kudikamo više no što i sam shvaća. Sada visi na meni i za sada ne vidim način da ga otresem i postavim na njegove vlastite noge. Kad sam shvatila da ne može biti prijatelj kakvog zamišljam, pomislila sam da ću ga barem pokušati izvući iz njegove uskogrudnosti i privoliti da nešto učini od svoje mladosti.

"Jer u najskrivenijoj dubini mladost je usamljenija negoli starost." Ovu sam izreku pročitala u nekoj knjizi i zapamtila, a otkrila sam da je istinita. Je li onda istina da je odraslima teže negoli nama? Ne. Znam da nije. Stariji imaju svoje mišljenje o svemu i nisu neodlučni prije no što nešto učine. Za nas mlade dvostruko je teško zadržati tlo pod nogama i steći naša stajališta u vremenu kada su svi ideali razmrskani i uništeni, kad ljudi pokazuju svoju najgoru stranu i ne znaju treba li vjerovati u istinu i pravdu i Boga.

Svatko tko tvrdi da je starijima ovdje teže ne shvaća u kojoj nas mjeri opterećuju naši problemi, problemi za koje smo vjerojatno premladi ali koji nas neprestance zasipaju, sve dok nakon dugog vremena ne pomislimo da smo našli rješenje, ali rješenje kao da se ne može oduprijeti činjenicama koje ga ponovno svode ni na što. To je teškoća ovih vremena: u nama se bude ideali, snovi i nade, da bi tek susreli groznu istinu i bili uništeni.

Zbilja je čudo što nisam zaboravila sve svoje ideale jer se čine tako besmisleni i nemogući a da bi bili ostvareni. Ipak ih čuvam, jer unatoč svemu još vjerujem da su ljudi u duši doista dobri. Jednostavno ne mogu graditi svoje nade na temeljima što ih čine pometnja, bijeda i smrt. Vidim kako se svijet postupno pretvara u divljinu, čujem stalno približavanje groma koji će i

nas uništiti, mogu osjetiti patnje milijuna a ipak, ako pogledam u nebo, mislim da će se sve pravedno riješiti, da će i ova okrutnost završiti da će se ope t vratiti mir i spokojstvo.

U međuvremenu moram zadržati svoje ideale jer možda će doći vrijeme kada ću ih moći ostvariti.

Tvoja Ana

petak, 21. srpnja 1944.

Draga Kitty,

sada zbilja postajem puna nade, stvari napokon idu dobro. Da, doista idu dobro! Super novost! Pokušan je atentat na Hitlerov život, i to ovaj put čak nisu učinili židovski komunisti ni engleski kapitalisti, već jedan ponosni njemački general koji je štoviše, knez i još sasvim mlad. Führerov život je spašen Božanskom Providnošću i, na nesreću, uspio se izvući samo s nekoliko ogrebotina i opeklina. Ubijeni su i ranjeni neki časnici i generali koji su bili s njim. Glavni krivac je strijeljan.

Svakako, ovo sigurno pokazuje da ima puno časnika i gene - rala kojima je dosta rata i koji bi rado vidjeli Hitlera kako silazi u jamu bez dna. Kad se riješe Hitlera, postavit će novog vojnog diktatora koji će sklopiti mir sa Saveznicima, onda se namjera - vaju ponovno naoružati i za dvadeset godina započeti novi rat. Možda je Viša Sila namjerno oklijevala da ga ukloni, jer bi Sa - veznicima bilo lakše i više bi im odgovaralo da se bezgrešni Ni- jemci međusobno poubijaju: tako bi Rusi i Englezi imali manje posla i mogli bi ranije početi obnavljati vlastite gradove.

Ali još nismo toliko daleko i ne želim se prerano nadati slavnom događaju. Ipak, vjerojatno si opazila, sve ovo je čista zbilja i danas sam u posve trijeznom raspoloženju: iznimno, ne natucam o idealima. Štoviše, Hitler je ljubazno objavio svom vjernom, odanom narodu da od sada svi pripadnici oružanih snaga moraju slušati Gestapo, a svaki vojnik koji zna da je netko od njegovih pretpostavljenih sudjelovao u ovom niskom, kukavičkom napadu na njegov život može dotičnoga ubiti na licu mjesta, bez prijekog suda.

Bit će to baš savršena klaonica. Malog Ivicu zabole noge na dugom maršu, njegov gazda časnik izdere se na nj, Ivica ščepa pušku i vikne: "Htio si ubiti Führera, evo ti nagrada." Pucanj, i uznositi šef koji se usudio pipnuti maloga Ivicu odlazi u vječni

život (ili vječnu smrt? Na kraju, kad god se neki časnik bude našao protiv vojnika, ili kad bude morao preuzeti vodstvo, smočit će hlače od straha jer će se vojnici usuditi reći više no što se oni usuđuju. Je li ti jasno što hoću reći, ili previše skačem s predmeta na predmet? Nema pomoći: vjerojatnost da ću možda sjediti u školskim klupama sad u listopadu suviše me veseli a da bih bila logična! Oh, bože, pa zar nisam upravo napisala da se ne želim previše nadati? Oprosti, nisu me nazvali "paketić proturječnosti" baš ni zbog čega!

Tvoja Ana

utorak, 1. kolovoza 1944.

Draga Kitty,

"paketić proturječnosti". Time sam završila svoje zadnje pismo i time ću započeti ovo. "Paketić proturječnosti", možeš li mi točno reći što je to? Što znači proturječnost? Kad toliko riječi, može značiti dvije stvari, proturječnost izvana i proturječnost iz-nutra.

Prva je ono obično: "ne popušta lako, uvijek zna najbolje, ima zadnju riječa, efin, *sve neugodne osobine zbog kojih sam poznata. Za drugu nitko ne zna, to je moja tajna.*

Već sam ti rekla da imam dvostruku ličnost. Jedna polovina utjelovljuje moju bučnu veselost, smijanje svemu, moju vedrinu i, nadasve, način kojim sve olako shvaćam. To uključuje primanje očijukanja, poljupca, zagrljaja ili proste šale bez uvrede. Ova strana obično leži u iščekivanju i gura u stranu onu drugu koja je mnogo bolja, dublja i čišća. Moraš shvatiti da nitko ne pozna Aninu bolju stranu i zbog toga me većina ljudi smatra tako nesnošljivom.

Sigurno sam brbljavi klaun za jedno popodne, ali onda je svima dosta mene za mjesec dana. Doista, to je upravo kao ljubavni film za mislioce, naprosto obrat, zanimljiv samo za jednu prigodu, nešto što se brzo zaboravlja, ne loše, ali ni dobro. Mrzim što ti ovo moram pričati, ali zašto ne bih ako znam da je istina? Moja lakša površna strana uvijek će biti brža od one dublje i zbog toga će uvijek pobjeđivati. Ne možeš zamisliti koliko sam često pokušavala odgurnuti ovu Anu, osakatiti je i sakriti, jer je ona, uostalom, samo pola onoga što se zove Ana; ali to ne ide i također znam zašto ne ide.

Strašno se bojim da će svi koji me poznaju onakvu kakva sam uvijek, otkriti da imam još jednu stranu, ljepšu i bolju. Bojim se da će mi se rugati, da će me smatrati smiješnom i sentimentalnom, da me neće shvaćati ozbiljno. Navikla sam da me ne shvaćaju ozbiljno, ali navikla se i može to podnositi samo ona "dobroćudna" Ana; ona "dublja" Ana suviše je krhka za to. Ponekad, ako zbilja prisilim dobru Anu da četvrt sata bude na pozornici, ona jednostavno zanijemi čim mora progovoriti i pusti Anu broj jedan da to učini i, prije no što opazim, iščezne.

Stoga ona ugodna Ana nikad nije nazočna u društvu, do sada se nije pojavila ni jedan jedini puta, ali prevladava gotovo uvijek kad smo same. Točno znam kakva bih željela biti, znam i kakva jesam… iznutra. Ali jao, takva sam za sebe. I možda, ne, sigurno *zbog toga ja kažem da imam sretnu narav iznutra i zbog toga drugi ljudi misle da imam sretnu narav izvana. Vodi me ona unutarnja čista Ana, ali izvana sam samo obijesna mala koza koja se otrgla s uzice.*

Kao što sam već rekla, nikad ne govorim što zapravo osjećam o nečemu i zato sam dobila ime lovac na dečke, namiguša, sveznalica, čitalac ljubavnih priča. Vesela Ana tomu se smije, drsko odgovara, ravnodušno sliježe ramenima kao da ne haje, ali, oh bože, reakcije tihe Ane upravo su suprotne. Ako ću biti posve poštena, moram priznati da me to doista boli, da se strašno pokušavam promijeniti ali se uvijek borim protiv jačeg protivnika. U meni jeca jedan glas: "Evo te, evo što je postalo od tebe: nemilosrdna si, izgledaš oholo i naduto, ljudi te ne vole, a sve to jer ne želiš slušati savjete svoje vlastite bolje polovine." Oh, rado bih slušala, ali ne ide; ako sam mirna i ozbiljna, svi misle da je to nova komedija i moram iz nje izaći okrećući je u šalu, a da i ne spomenem vlastitu obitelj koja će sigurno misliti da sam bolesna, tjerati da pijem pilule za glavobolju i živce, pipati mi vrat i glavu da vidi imam li temperaturu, pitati imam li začepljenu stolicu i kritizirati moje loše raspoloženje. To ne mogu izdržati: ako sam toliko promatrana, počinjem bivati žalosna, zatim nesretna i naposljetku ponovno okrenem svoje srce tako da je ono loše izvana a ono dobro iznutra i nastavljam pokušavati da otkrijem na koji bih način postala onakva kakva bih toliko rado bila i kakva bih mogla biti i kad... na svijetu ne bi živjeli drugi ljudi.

Tvoja Ana

EPILOG

Ovdje završava Anin dnevnik.

4. kolovoza 1944. Zelena policija (Grünne Polizei) provalila je u Tajno sklonište. Svi stanari, zajedno s Kralerom i Koophuisom, bili su uhapšeni i poslani u njemačke i nizozemske koncen tracione logore.

Gestapo je opljačkao Tajno sklonište. Među gomilom starih knjiga, revija i novina što su bile ostavljene na podu Miep i Elli su našle Anin dnevnik. Osim vrlo malog broja ulomaka koji čitatelju nisu zanimljivi, sačuvan je izvorni tekst.

Od svih stanara Tajnog skloništa vratio se jedino Anin otac. Kraler i Koophuis, koji su izdržali patnje nizozemskog logora, uspjeli su se vratiti svojim obiteljima.

U ožujku 1945, dva mjeseca prije oslobođenja Nizozemske, Ana je u mrla u koncentracionom logoru u Bergen-Belsenu.

OBJAŠNJENJA

Rin-Tin-Tin – popularni pas iz dječijih filmova
sil vous plait - izvolite (franc.)
Dam - trg ispred kraljevske palače u Amsterdamu
mirhna tinktura - Comiphora myrrha (Bot.)
Offiziersheim - njemački časnički klub
Benjamin - miljenik
florina odgovara svoti od otprilike 1,40 dolara - odnosno odgovaralo je u srpnju 1943. kada je ovo pisano.
Schiphol - aerodrom u Amsterdamu
du kannst preuzeti dies - ovo možeš preuzeti (kombinacija nizozemskog i njemačkog i u izvorniku)
du spatzt schon - već stvaraš nered (njem.)
Donnerwetter-noch-einmal - e pa sada do vraga (njem.)
opklop - vrsta nizozemskog kreveta koji se sklapa pored zida i izgleda kao ormar za knjige ispred kojega je zavjesa
"God Save the King" - engleska himna
Vidi zapis od 7. prosinca 1942.
Velik je čovjekov duh a djela toliko sitna!
Glasoviti Goetheov stih "Na vrhu svijeta, ili u dubinama očaja!"
opasna unutarnja bolest

u izvorniku "Grandma i Granny".
enfin - uostalom (franc.)
Brer Rabbit - Bratac Zekan (nizoz.)
Zvona na starim tornjevima sa satom svirala su napjeve
Um Gottes Willen - za ime božje! (njem.)
Wehrmacht - naziv za njemačku vojsku u vrijeme nacizma
en casserole - prženo u tavi (franc.)
kozja brada (bot. Tragopogon porrifolius)
NSB - Nizozemski nacionalsocijalistički pokret
Dvojica članova ratne nizozemske vlade u izbjeglištvu u Londonu
Carol von Linne (1707-1778), švedski prirodoslovac i liječnik
Atlantski zid - Hitlerov "atlantski zid" protezao se od obale Sjevernog mora do Britanije a onda na jug do španjolske granice. Ova mreža čvrstih utvrda, zaštićena minskim poljima i podvodnim zaprekama, bila je postavljena u očekivanju većeg iskrcavanja Saveznika na obali okupirane Evrope.
This is the day - to je taj dan (engl.), kasnije nazvan D-day
govor Dwighta Einsenhowera - originalni tekst
Mussert - voda Nizozemske nacionalsocijalističke stranke
U izvorniku također upotrijebljena engleska najava: "Loše vrijeme u razdoblju od 30. lipnja."